

*Wachstein 1927
A. Wachstein 46*

Aus dem Nachlaß
von
Peter Göring
† 27. August 1927.
Geschenk
seiner Kinder

Mit 27 Kupferstichen

Nicht ausleihbar

VADERLAND
VOORRECHT
1811

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK

XXXIV. DEEL

V A D E R L A N D S C H
W O O R D E N B O E K

XXIIII DEEL

V A D E R L A N D S C H
W O O R D E N B O E K ;

© O R S P R O N K L Y K V E R Z A M E L D

D O O R

J A C O B U S K O K ,

V I E R - E N - D E R T I G S T E D E E L .

Y - Z.

M E T K A A R T E N , P L A A T E N E N P O U R T R A I T T E N .

T E A M S T E L D A M , B I J
J O H A N N E S A L L A R T .

M D C C X C V .

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK

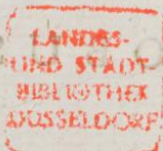
Rara

GEORGOFFELER VERKLEEDD

Nederl. G. 364

22

J A G S K O K

VIERTEN DEELTSTE DEEL

—
—

INT WAAREN, PLAATEN EN FOURNAITIEREN

43 G. 243

AMSTELDAM, IN

JOHANNES VALERIJN

DRUCKER

De Hollandsche Ijschuitjes, in verschillende standen, zeilende op de Zaan, benevens eenige Hollandsche Ijsleden enz.

L. Leijser, del.

De Hollandsche Yschuitjes, in verschillend

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

ZAA.

ZAAN, een niet onvermaarde Stroom in het gedeelte van het Noordlijk gewest der Provincie *Holland, Kennemerland* geheeten, van welken verscheiden zeer vermaarde Dorpen hunnen naam ontleend hebben, eertijds van wijder uitgebreidheid dan in den tegenwoordigen toestand. Verschillende, gelijk het gemeenlijk gaat in het naafspooren der aloutheid, zijn de gedagten aangaande den oorsprong der benaaminge. 'Er is 'er, die de reden zoeken in het woord *Zaan*, zijnde een aangenaam voedsel, van Room bereid, naar 't welk de Stroom zou zijn benoemd geworden, om dat men, van ouds, langs beide oevers zeer veele Vee- en Melkrijke Landerijen aantrof. Anderen zoeken den oorsprong in het stopwoord *Zaan*, in 't Oud Hollandseh *snel* of *terstond* beteekenende, om dat de Stroom, met een snellen vloed, uit de Meiren na het Y voortleef. Anderen wederom zoeken andere naamsredenen, in het optellen en beoordeelen van welke wij ons niet willen verdiepen.

Zo onzeker nu de reden der benaaminge is, even weinig is men 't eens omtrent de plaats, alwaar de Oorsprong van den *Zaan* moet gezocht worden. Volgens sommigen zou de *Zaan* weleer een tak van den *Rhijn* geweest zijn, die bij het van ouds vermaarde, doch nu verdweenen Kasteel *Radenburg* of *Roomburg*, bij *Leiden*, uit de straks genoemde Riviere voortgekoomen, langs de Heerlijkheid van *Alkemade*, voorbij de Dorpen *Sassenheim*, *Lis*, *Hillegom*, *Heemstede*,

door *Nieuwkerkerland*, voorts na *Polanen*, van daar langs het oude Dorp *Zaanden*, als mede het *Wormerland*, tot aan de Heerlijkheid van de *Schermer*: en tuschen de *Vroenlanden* doorgestaan zijnde, naa dat hij *Zaaneeest* hadt bevogtigd, bij *Petten* in Zee stortte. Doch dit gevoelen steunt op losse gisfingen, en heeft geen den minsten grond in de verhaalen onzer meest geloofwaardige Historie- en Kronijkschrijvers. Meer schijn van waarheid heeft het gevoelen, dat de oorsprong des *Zaans* gelijk dezelve zich nog heden ten dage verthoont, moet gezogt worden bij het *Starremeir*, een weinig ten Noorden van het Dorp *Knollendam*. Het water, uit de Duinen en Meiren, in de nabuurschap van *Alkmaar*, zou dus als de bron van den *Zaan* moeten beschouwd worden. Hoewel de *Zaan* thans niet gevoegelijk op de lijst der Rivieren, of altijd afloopende Wateren, eene plaats kan bekleeden, heeft hij, egter, daar van de gedaante, in zijne menigvuldige bogten en kromten. Zijne tegenwoordige uigefrektheid, zonder deeze kronkelingen daar onder te rekenen, wordt geschat op ruim tweeëndertighonderd *Rhijnlandsche* Roeden. De wijdte is niet overal de zelfde. Door elkander genomen wordt dezelve geschat op dertig tot vijftig Roeden. Op zommige plaatzen kan zij niet meer dan twintig of vierëntwintig Roeden haalen. Hier en daar, doch zeldzaam, meet men van vijftig tot vijfenzestig *Hondbosche* Roeden. Alom beroemd, en een wonder in hunne soort, zijn de rijke Dorpen, aan deeze Stroom gelegen: zij zijn *Oost- en Westzaandam*, *Koog*, *Zaandijk*, *Wormerveer* en *Knollendam*. De Dorpen *Ostzaan* en *Westzaan* liggen op eenigen afstand ter wederzijden.

Zie HALMA, *Toneel der Vereenigde Nederlanden*; A. LOOSJES, *Beschrijving van de Zaanlandsche Dorpen*.

ZAAN,

WILLEM VAN DER ZAAAN,
Schout bij Nacht.

H. de Bysschop delin.

Reint Vinkelen, sculpsit.

n, van de
 merland, de
 icken de Pr
 egeest had
 gevoelen
 m grond in
 e- en Kroon
 t gevoelen,
 ch nog heb
 et Starrer
 dam. Hier
 hap van de
 en beschoor
 elijk op de
 ene plaats
 gedraame, i
 egenwoordig
 onder te sta
 derd Rhijn
 ide Door de
 tot vijzig
 tan twintig
 , doch zell
 londbroede
 soort, zijn
 zijn Oost- en
 er en Resol
 gen op etijg

er Vereenig
 1823, Besl
 che Dorpen.

ZAAN, (WILLEM VAN DER) was een dier moedige Zeehelden van den ouden tijd, welke, door hunnen ijver en Vaderlandsliefde, bij tijdgenooten en naakomelingen zich verdienstelijk gemaakt hebben, en welker naamen en verrigtingen niet te dikmaals kunnen herhaald worden; vooral in den tegenwoordigen tijd, in welken, zal het Vaderland behouden blijven, de dapperheid onzer Kapiteinen en hoogere Bevelhebbers wel voornamelijk het werk zal moeten verrigten, en tegen den nijdigen Engelsman het zwaard op de zijde gorden. Mogt onze eenvoudige opgave van VAN DER ZAANS levensloop en heldendaaden van eenige baate zijn, ter beoediging van onze Zeehelden, en tot heil van het deerlijk geschokte en diep gevallen Vaderland!

Wegens de afkomst en den tijd der geboorte van onzen Zeeheld vinden wij niets aangeteekend. 't Kan zijn, en dit strekt zijner naagedagtenisse meer tot roem dan tot schande, dat hij van Ouderen van gering aanzien in den burgerstand zijnen oorsprong heeft ontleend. Waarschijnlijk is dit, om dat VAN DER ZAAN, gelijk uit zijnen levensloop blijkt, bij zijne eerste intrede in den Zeedienst, den laagsten post bekleedde. Gelijk stondt hij hier in met zeer veele Zeehelden, die aan het Vaderland de gewigtigste diensten bewezen hebben. Hoe 't zij, reeds in zijne vroegste jeugd vertoonde hij bliken van een verhevenen en heidhaftigen aart, en zou hij, naar veeler oordeel, ongetwijfeld tot hooger rang, dan dien van Schout bij Nacht, geseegen zijn, ware zijn levensdraad niet door eenen, voor hem en 's Lands dienst ongelukkigen, kogel, te vroeg afgekort. — Heeft de ondervinding van alle tijden getoond, dat niets bekwaamer is om eenen Held, zo te water als te lande, te vormen, dan dat hij langs de onderscheidene trappen van den krijgsveld opklimme, en dien van meerder of minder bewind aldus bereike, dit was juist het geval van onzen VAN DER ZAAN; want schier van trap tot trap het zeemanschap geleerd, en zich dus in staat gesteld hebbende om met wijsheid over anderen te gebieden, wyl hij 't gehoorzaamen, vooraf, zelf geleerd hadt, zag hij zich, in 's Lands dienst, eerlang tot Kapitein bevorderd, en dus in staat gesteld, om zijne on-

verfaagdheid, bij voorkomende gelegenheden, aan den dag te leggen. De berugte Zeeſlag van den Jaare 1653, tuſſchen de onzen en de Engeliſchen, op den twaalfden Junij, ontrent *Nieuwpoort* voorgevallen, was wel eene der eerſten: want als de Engeliſche Schout bij Nacht JOHN LAWSON, met acht of tien Fregatten, de Kapiteinen VAN DER ZAAEN en JOOST BULTER VAN GRONINGEN zocht af te ſnijden, hadt deeze niet alleen het ongeluk van op het bed der eere te ſneuvelen, maar ook was zijn ſchip, door vier of vijf ſchooten, zodanig getroffen, dat het omviel en zonk, tot groot gevaar van VAN DER ZAAEN, zo nabij het ſchip van BULTER liggende, dat 'er geen kleine moeite aan vaſt was, om zich voor BULTERS ingevallen Wand te beveiligen, en teffens uit de handen der Engeliſchen te blijven, die hij rondſom zich hadt liggen; dan uit deezen nood wist hij zich zo gelukkig te redden, dat hij niet alleen nog vijftig of zestig man van BULTERS zinkend ſchip in 't zijne bergde, maar ook een der Engeliſche ſchepen in den grond boorde.

Wanneer de Vice-Admiraal DE RUITER, in den Jaare 1655, met acht Schepen en Fregatten van oorlog, neffens twee Jachten, door den Nederlaſdiſchen Staat, na de kuſt van *Barbarije* en de *Middelandsche Zee* gezonden wierdt, met laſt om alle Barbaariſche roofſchepen, en bepaaldelijk die van *Tetuan*, *Algiers*, *Tunis* en *Tripoli*, te bevegten, te veroveren en te vernielen, hadt men onzen VAN DER ZAAEN, als geſchikt tot dien gewigtigen tocht, niet vergeeten, maar een ſchip van honderdvijftig man en zesëneveertig ſtukken geſchut onder zijn bevel geſteld. Toen nu DE RUITER, met deeze Vloot, van voor *Kadix* Straatswaarts ingelooopen was, met oogmerk om den ontvangen laſt te volvoeren, en aan elk der vier Oorlogſchepen, een der vier Fregatten tot biſtander toegevoegd hadt, ten einde elkanderen, in gevalle van gavecht, als mannen van eere, trouwelijk te helpen, kreeg onze VAN DER ZAAEN den braaven IZAAK ZWEERS tot den zijnen. In deeze hoedanigheid gaf hij meer dan een bewijs van zijne edelmoe-dige ſtouthartigheid, en wel inzonderheid voor *Azila*, *Salée* en daaromtrent; als immers de Vloot, nu weder door de Straat gezeild, een ſchip in 't oog gekreegen hadt, dat zijnen
koers

koers regt na *Arzila* zette, en bevonden wierdt het groot Admiraals schip van Algiers te zijn, ontbrak het VAN DER ZAAN niet aan moed, maar wel aan gunstige gelegenheid, om DE RUITER, die jacht op 't zelve maakte, en her noodzaakte in de haven van *Arzila* te vlugten, zo vroeg bij te komen, dat hetzelfde veroverd konde worden. Ondertuschen daar aan den grond geraakt, wierdt het nog niet ongemoeid gelaten: want VAN DER ZAAN en VAN BERCHEM schroomden niet, met eenige welbemande sloepen en boots, een kans op hetzelfde te waagen, om te beproeven of het niet te veroveren en te verbranden viel; dan 't gemelde schip aan boord komende, ontdekten zij, dat 'er nog wel vijftig Mooren op waren, die als verwoede menschen hen alles, wat hun van zwaare kogels, yzere bouten, koevoeten, mookers, enterbijlen enz., voor kwam, om van kanon- en musketschooten niet te reppen, met zo veel verwoedheid op 't lijf wierpen, dat de boots en sloepen, met verlies van een' man en wel dertig gekwetsten, genoodzaakt waren af te houden. Het gemelde schip, evenwel, hadt in 't stooten zo veel geleden, dat VAN DER ZAAN, met nog twee anderen, in 't vervolg, door DE RUITER afgezonden, om te verneemen of de Mooren ook weer deden, om 't zelve van den grond te krijgen, bevondt dat het gemelde roeffchip nog geheel op zijde lag, bedorven en aan stukken was.

Als de Vloot hier op, in de naastvolgende maand October, door DE RUITER, verdseld was, en hij zelf met twee schepen voor *Salte* bleef, om de handeling voort te zetten, en de uitkomst daar van af te wagen, kruiste VAN DER ZAAN met twee schepen op de roovers, met dien uitslag, dat hij in November, jacht op drie Turksche schepen kreeg, waar van het een genomen, en het tweede verbrand wierdt, terwijl het derde het met de vlugt ontkwam.

Op den tweeden der eerstvolgende maand December, kwamen onze VAN DER ZAAN, en de Schout bij Nacht VERVEEN, op de kust van *Algarve*, bij negen Turksche roovers; zij deden, onaangezien de al te groote ongelijkheid van magt, aanstonds hun uiterste best om daar onder te komen; dan de roovers, te weinig moeds bezittende om stand te houden,

en eenen vijand onder de oogen te zien, die door beleid en dapperheid voor hun ontzachtlijk was, zогten, met alles bij te zetten wat mogelijk was, hunne behoudenis in de vlugt, en ontkwamen 't nog gelukkig.

In den beginne des volgenden Jaars 1656, neffens het schip van DE WILDT, door den Vice-Admiraal DE RUITER, na *Messina*, *Napels* en *Livorno* gezonden, om de aldaar gereed liggende Koopvaardijfchepen na 't Vaderland te geleiden, voerde hij dien last gelukkig uit, en kwam, naa zich onderweg weder met de Vloot vereenigd te hebben, behouden in 't Vaderland te rug, met den roem van zich dapperlijk gekweeten te hebben, onder DE RUITER, zo om die van *Salée* tot het sluiten van den *Vrede* te dwingen, als om de *Zilvervloot* te beveiligen.

Het Jaar 1657 was niet min vruchtbaar dan het afgeloopene in bedrijven ter Zee, waar aan VAN DER ZAAAN deel hadt; want DE RUITER, ter beteugeling van de Turksche en andere rooffchepen, die zedert eenigen tijd veel Hollandsche Koopvaarders weggenomen hadden, na de Middelandfche Zee gezonden, hadt in last om zich met VAN DER ZAAAN en den Kommandeur DE WILDT, te *Kadix* of daaromtrent, te vereenigen, gelijk op vertooning van dien last, den eersten Februarij, tusfchen *Gibraltar* en *Mallaga*, daar hij hen ontmoette, ook aanstonds gefchiedde. DE RUITER dus met deeze twee fchepen versterkt, en met last uit het Vaderland voorzien, om de Fransche vrijbuiters, die veel nadeels aan onze Koopvaardij hadden toegebracht, zo veel hem mogelijk was, te veroveren en op te brengen, kreeg, op den achtentwintigften dier maand, omtrent *Korsika*, jacht op twee Fransche fchepen, *de Koningin* en *de Jager* genoemd, die beide veroverd wierden; het eerste en grootste door DE RUITER zelve en DE WILDT, het tweede en kleinste door de Kapiteinen OOMS en VAN DER ZAAAN; want de Fransche Kapitein LEDIGNAK, last van OOMS ontvangen hebbende om de floep uit te zetten, en aan zijn boord te koomen, voer aan dat van VAN DER ZAAAN, daar hij vastgehouden, en genoodzaakt wierdt, om zich zo wel als het andere overtegeeven.

In Maart zette men de gevangene Franschen te *Barcelona* aan land; maar de boot van DE RUITER, en de boot en sloep van VAN DER ZAAAN waren met de laatste Franschen nog aan land, wanneer 'er zulk een geweldige storm uit den Noord-oosten opstak, dat de boots, nu reeds op weg, genoodzaakt waren na land te rug te keeren, en daar op het bedaaren van den storm te wagten; met den derden dag nam de wind wel wat af, maar evenwel ging de baar van 't gat zo hoog, dat de sloep van VAN DER ZAAAN, daar in komende, wierdt omgesmeeten; waar bij één Luitenant, een Quartiermeester en een Matroos ongelukkiglijk omkwamen, terwijl de sloep met de overige manschap nog gered wierdt.

Het neemen der twee gemelde Fransche schepen gaf wel aanleiding tot merkelijke sribbelingen tuschen *Frankrijk* en dezen Staat, doch ze wierden eertlang gelukkiglijk bijgelegd, en wel met dien gevolge, dat DE RUITER, de Kommandeur DE WILDT, en de Kapiteins OOMS en VAN DER ZAAAN, als zich mannelijk en volgens hunnen last gekweeten hebbende, door den Raad ter Admiraliteit te *Amsterdam*, in erkentenis van dien goeden dienst, ieder met een gouden keten beschonken wierden.

Aan deze eer beantwoordende, stondt VAN DER ZAAAN zijnen opperbevelhebber, den Vice-Admiraal DE RUITER, in alle zijne verdere onderneemingen, in de Middellandsche Zee, getrouwelijk bij; waarom hij zich meer dan eens met bijzondere bevelen door hem vereerd vondt: doch dewijl ons besitek niet toelaat, een omstandig verhaal van al die mindere bedrijven te geeven, waar aan VAN DER ZAAAN wel heeft deel gehad, en waar in hij zich altoos loffelijk van zijnen pligt gekweeten heeft, zullen wij hier slegts in het voorbygaan melden, dat, toen den Portugeezen, door onzen Staat, de Oorlog verklaard was, en DE RUITER, in 1658, met tweeëntwintig schepen na de kusten van *Portugal* gezonden wierdt, Kapitein VAN DER ZAAAN wederom deel aan dien tocht hadt, voerende het schip 't *Zuiderhuis*, op hebbende tweeënveertig stukken geschut en honderdvijftig man, en dat de Vice-Admiraal, wiens schip na *Kadix* ter herstellinge opgezonden moest worden, om dat hij Kapitein SCHATTER, door onacht-

zaamheid van deszelfs Stuurman, dwars voor de boeg gekreegen, en daar bij merkelijke schade gelseeden hadt, op dat van VAN DER ZAAAN overging; die, den Vice-Admiraal aan boord hebbende, en jacht op een Portugeesch vaartuig krieggende, omtrent drie mijnen benoorden de Kaap van *Roxent*, hetzelfde tot digt onder een Kasteel vervolgde; doch waar uit zo sterk gevuid wierdt, dat de fokke en de groote marszeilrae, van VAN DER ZAAANS schip, wel half van boven neer kwam; ook vloog 'er een bout van wel twaalf pond, nevens den grooten mast, in een geschutpoort, zonder evenwel iemand te kwetsen. De schade wierdt zo goed mogelijk hersteld, en het schip van den Vice-Admiraal kwam, na eenige dagen, ook weder te voorschijn, waar op hij toen overging; het harde weder, dat kort hier op volgde, en verscheiden schepen grootlijks beschadigde, trof dat van VAN DER ZAAAN derwijze, dat het, neffens wel vijf anderen, na *Kadix* opgezonden moest worden, om het gebrokene te herstellen; doch van waar ze alle in 't kort weder bij de Vloot kwamen, die eerlang na 't Vaderland keerde, en, den twaalfden November, behouden binnen *Texel* kwam.

Lang mogt het VAN DER ZAAAN niet gebeuren, in 't Vaderland, gerust en stil te leven, want als de Staat, in den volgenden Jaare 1659, weder eene Vloot na *Denemarken* zondt, om dat rijk tegen den Zweedschen Koning bij te staan, wierdt hem 't bevel opgedraagen over het schip *Tijdverdriff*, ophebbende vijftig stukken geschut en tweehonderdvijfentwintig koppen; dan even daar door wierdt hem gelegenheid gegeven, om deelgenoot dier eere te worden, welke de Nederlanders, onder bevel van den Vice-Admiraal DE RUITER, behaalden, met *Nyborg* zo sterk en onophoudelijk te beschieten, dat de Zweeden zich genoodzaakt zagen, de Stad en het geheele Eiland *Funen*, met alles wat 'er op was, ter bescheidenheid van de Deenen over te geeven.

In den Scheepstocht, die, in den Jaare 1661, volgens besluit der Heeren Staaten, door den Vice-Admiraal DE RUITER, met eene oorlogsvloot, na de Middellandsche Zee ondernomen wierdt, om de Algiersche en andere Turksche roovers, waar van de Nederlandsche ingezetenen veel nadeels

mogg-

moesten lijden, te bevechten en uit de Zee te jaagen, voerde VAN DER ZAAAN het schip *Middelburg*, ophebbende tweeeuvertig stukken en honderdnegentig man; doch 't ongeluk wilde, dat hij, niet lang naa zijn vertrek uit het Vaderland, van eene onpafelijkheid wierdt aangetast, welke hem buiten staat stelde, zijnen post naa behooren te vervullen; waarom DE RUITER te raade wierdt hem met een Galjoot na 't *Vlie* te laten brengen, om zich van daar na *Amsterdam* te begeeven, op hoope van spoediger daar zijne gezondheid te bekomen, en tot 'sLands dienst weder in staat gesteld te worden. De uitslag beantwoordde aan de opgevatte hoope; want VAN DER ZAAAN herstelde in 't kort zodanig, dat hij geene zwaarigheid maakte, zich weder na de Vloot te begeeven, met welke hij nu, in hoedanigheid van Schout bij Nacht, de reis vervolgde. Onder andere bedrijven, waar door deeze tocht merkwaardig is, en die VAN DER ZAAAN tot eere strekten, om dat hij 'er grootelijks deel in hadt, verdient niet slegts gemeld te worden, dat hij de drie roofschepen, waar op DE RUITER in October jacht maakte, en welke hem met alle mogelijke moeite zогten te ontkomen, met zeilen en roeijen zo naa kwam, dat hij hun kon beschieren, 't geen niemant der andere bevelhebberen gelukt was; maar wel inzonderheid, dat hij van twee andere Turken, waar op DE RUITER eerlang jacht kreeg, den eenen, met naame *den Eenhoorn*, die tweeëntwintig stukken en honderdvijftig man op hadt, achterhaalde, veroverde, en daar door zesëndertig Christen Slaaven verlost, terwijl de andere, door den Vice-Admiraal zelve gejaagd, zijnen moedigen vervolger in de duisternis van den nacht, ten zijnen gelukke, ontkwam.

Op den negenden Februarij des volgenden jaars, ontdekte men vier Turksche roovers, daar DE RUITER aanstonds jacht op maakte; doch de roovers hadden zulk eene stijve koelte, en DE RUITER zulk eene stilte, dat 'er voor den nacht niet was bij te komen, zelfs niet voor VAN DER ZAAAN, (die anders 't bezeildste schip der gantsche Vloote hadt,) om dat hij, toen men de roovers eerst in 't gezigt kreeg, bijkans een mijl te windwaart van DE RUITER was, en niet bij de Vlag kon koomen of de Turken waren wel twee mijlen voor-

uit geraakt, hebbende juist eene donkere maan te baate, daar ze zich, ter hunner beveiliginge, snedig van bedienden.

De zelfde maand leverde eene andere gebeurtenis op, waar in VAN DER ZAAAN beter naar zijnen wensch slaagde. Men wierdt, op den zestienden, acht Turken gewaar; DE RUITER maakte 'er aanstonds jacht op, vervolgde hen lang, en naderde ze allengskens, inzonderheid VAN DER ZAAAN, die den rooveren wel een marszeil te kloek in 't zeilen was, en hun zo naa kwam dat hij vercheiden schooten op hen deedt, welke zij met gelijke munt betaalden. In dit najaagen hadt het Turksche roofschip *Pastassa van Tunis*, gevoerd door den Kapitein MUSTAFFA REYS RODESLEE, het ongeluk van zijn groote steng af te zeilen. De Admiraal der Turken, dat ongeval verneemende, zocht hem een kabel te geeven, en zo te sleepen; maar dit maakte zijne reddeloosheid des te grooter, dewijl zijn fokkemast en boegspriet over boord vielen. Hier op zeilden al de zeven roovers digt bij den reddeloozen Turk, even of ze zich verbeeldten de Hollanders, die maar zes schepen sterk waren, door hun getal vervaard te zullen maaken; dan ziende dat ze in plaats van afhouden, hen hoe langs hoe nader kwamen, verlieten zij hunnen maker, en droegen zorge voor hunne eigene veiligheid. De Schout bij Nacht VAN DER ZAAAN was hem van alle Hollandische schepen de naaste: waarom de Turk, op geen ontzet te hoopen hebbende, zijne vlag streek, en zich aan VAN DER ZAAAN overgaf; die niet draalde om zijn floep en boot met eenig volk aan deszelfs boord te zenden, om de Turken af te haalen. Onder de ophebbende manschap vondt men eenentwintig Christen Slaaven, die hier bij gelukkiglijk hunne vrijheid bekwamen; doch het schip zelf vondt men goed te verlaaten, door het onstuimig weder daar toe inzonderheid bewoogen.

Terwijl DE RUITER zich in de nabijheid van *Tunis* ophieldt, om, ware het mogelijk, met den Koning, door onderhandeling, tot vrede te geraaken, ontving hij van den Turkschen Schout bij Nacht SULLEMAN BASJA REIS, nevens anderen in de haven van *Farina* liggende, eenen verpligten brief, waar in hij, met ronde belijdenis van driemaal
door

door DE RUITER op de vlugt gejaagd te zijn, hem gedienslig verzogt om de eer, dat hij zijnen Hollandschen Schout bij Nacht tegen hem Schout bij Nacht van *Algiers* wilde zenden, om schip tegen schip zijn geluk en fortuin van den oorlog te beproeven, en zich te kwijten als een soldaat, of, zo hij, hier toe verlof gegeven zijnde, niet uitkwam, als de bloodste vrouw in Holland te zullen zijn. — DE RUITER, dit zonderling verzoek ingezien, en daar bij overwoogen hebbende, dat 'er met het toestaan van 't zelve voor VAN DER ZAAAN groote eer viel in te leggen, zondt daar op, nog ten zelfden dage, een toestemmend antwoord te rug, hem daar in bij zijne mannelijke waarheid beloovende en verzekerende, dat in dat kamp- en schipgevecht den Hollandschen Schout bij Nacht niet de minste hulp van hem of iemand zijzer Kapiteinen, 't zij met schepen, boots, sloepen, of volk, 't zij vóór of in 't gevecht, zou bewezen worden. VAN DER ZAAAN, zulk een kans te schoon en te zeer naar zijnen smaak vindende, om ze voor bij te laten loopen, greep ze niet alleen gretig aan, maar droeg ook wel zorge, dat hij met zijn schip tijdig ter bestemde plaats gevonden wierdt. Dan zijn trotsche uitdaager, even of hij waarlijk van eenen held in eene der bloodste vrouwen van Holland herschapen ware, hadt geen moeds genoeg om uittekomen, maar bleef lafhartig, tot zijne eeuwige schande, onder de veilige hoede der Kasteelen liggen; dus voor al de waereld toonende, hoe veel pochend snoeven van waaren heldenmoed wel verscheele.

Met stilzwijgen gaa ik voorbij, wat 'er kort hier naa losselijks door VAN DER ZAAAN, omtrent eenen anderen Turkschen roover, die bevochten, overwonnen en verbrand wierdt, vericht zij, om dat anderen met hem in deeze eere deelden; hem in 't bijzonder raakt, dat DE RUITER, eindelijk den Vrede met die van *Algiers* getroffen hebbende, goedvondt, VAN DER ZAAAN te gelasten, om met een afschrift der vredpunten, zo ras mogelijk, na *Mallaga*, en van daar, naa 't inneemen van den noodigen lijftocht, na 't Vaderland te vertrekken, ten einde aan de Heeren Staaten en Raaden ter Admiraliteit verslag te doen van 't geene op de reize, en inzonderheid te

Al-

Algiers, was voorgevallen. Hier toe den twintigsten November te zeil gegaan, kweet hij, in 't Vaderland gekomen, zich naar behooren van zijnen pligt.

De nieuwe onlusten met die van *Algiers* misgunden hem 't genot eener langdurige ruste; want als in den Jaare 1664 bij de Heeren Staaten beslooten was, den Vice-Admiraal DE RUITER weder, met eene Vloot van twaalf oorlogschepen en eene behoefefluit, na de Middelandfche Zee te zenden, wierdt het schip 't *Geloof*, met vijftig stukken en tweehonderdveertig man uiterust, onder bevel van VAN DER ZAAAN, als Schout bij Nacht der Vloote, gesteld. Op deezen tocht geviel 't, als DE RUITER voor *Malaga* op de Rede lag, dat de Engelsche Vice-Admiraal LAWSON daar met twaalf Konings schepen voorbij zeilde, welke men, volgens last van DE RUITER, met het strijken der vlagge, en eenige eerschooten groette, daar met een gelijk getal schooren, doch zonder vlag strijken, op geantwoord wierdt. VAN DER ZAAAN wierdt daarenboven aan LAWSONS boord gezonden, om hem mondeling te groeten, dat met heusch onthaal door den Engelschman beantwoord wierdt. Ondertuschen was de verwijdering tuschen den Engelschen en Nederlandfchen Staat reeds zo groot, dat DE RUITER, om aan zijne geheime bevelen te voldoen, de Middelandfche Zee verliet, en na 't Eiland *Goerée* bij *Kabo Verde* zeilde, daar onze VAN DER ZAAAN den Vice Admiraal DE RUITER, zo in 't neemen van acht Engelsche Koopvaardij-schepen, als van het Eiland *Goerée* met alle zijne Sterkten, niet slegts dapper ondersteunde, maar ook, aan land gevaaren zijnde, de zeldzaame ontmoeting hadt, dat hij daar dien ouden Negen, JAN KOMPANY, vondt, die, veertig jaaren geleeden, met DE RUITER, toen nog maar Bootsman's jonge, gevaaren hadt, en dus met geen kleine verwondering uit VAN DER ZAAAN verstondt, dat die zelfde MICHEL DE RUITER nu Admiraal der Vloote was, en daarom verzogt dien ouden makker en speelgezel nog eens te zien, gelijk ook met wederzijdsche blijdschap en vriendelijkheid geschiedde.

Als DE RUITER van daar na *Sierra Leona* gestevend was, en verdomen hadt, dat de Engelschen op dat Eiland vier Hollandfche gevangenen aanhielden, welke niet weinig van
hun

hun te lijden hadden, wierdt VAN DER ZAAAN, met eenige andere bevelhebbers, na land gezonden, om de gevangenen te verlossen; daar de Engelschen, in 't eerst, niet aan wilden, doch ze bij eene tweede bezending overgaven.

Schoon dit alles, als tot de bedrijven van VAN DER ZAAAN behoorende, niet te verzwijgen viel, staat het egter niet gelijk met die blijken van moed en beleid, welke hij in volgende krijgsverrigtingen heeft aan den dag gelegd, en daarom, althans beknoptelijk, van ons gemeld moeten worden.

DE RUITERS welgelukte aanslag op *Kormantijn*, hoofdstadte der Engelschen op de kust van *Guinea*, in 't Koninkrijk *Fantijn*, dient vooral niet vergeeten; VAN DER ZAAAN wierdt bij die onderneming aangesteld tot Kolonel over de Marroozen die de landing moesten doen, om met zijn wijs en voorzigtig beleid den aanslag wel te doen gelukken; gelijk ook bij eene tweede onderneming, zijnde de eerste vrugteloos uitgevallen, geschiedde; want hij veroverde met zijne Marroozen de Sterkte met het Kasteel *Kormantijn*, en ligte den Standaard van hetzelfde, dien DE RUITER, op den eersten December 1665, ter Vergaderinge van de Admiraliteit te *Amsterdam* verschijnende, aan de Heeren Raaden overhandigde: de Vlag der Engelschen op de kust van *Guinea* was insgelijks door hem genomen, en daar bij de Kroon, die in een Engelsch schip gevonden wierdt, met eenen bijgevoegden brief van den Hertog VAN YORK, waar uit bleek, dat ze door hem ten geschenke aan den Koning van *Andra* gezonden was. Uit aanmerkinge van al het voorgaande, zal het niemant vreemd dinken, dat VAN DER ZAAAN bij zijn thuis koomen, tot erkentnisse van zijn beleid en dapperheid, met een gedenkpenning en gouden keten, ter waarde van zeshonderd gulden, beschonken wierdt; een eere, waar toe hij zo veel grooter recht hadt, om dat hij, zelfs op de terug reize na het Vaderland, zich naa zijne gewoonte zo min aan werklooze ledigheid hadt overgegeeven, dat 'er, behalven andere loffelijke verrigtingen, nu en dan nog al een vijandlijk schip door hem was veroverd geworden.

De Staatsche Vloot, nog in dit zelfde jaar, onder het bevel van den Lt. Admiraal, tegen de Engelschen, in Zee gesloot.

flooken, ontmoette in October eene versterking van achttien schepen, van welken het schip *Gouda*, ophebbende tweeënzeventig stukken, door ONZEN VAN DER ZAAAN wierdt gevoerd; doch, naa niet lang in Zee geweest te zijn, wierdt hij met zulk eene zwaarmoedige ziekte bezogt, dat hij zelf oordeelde, zijn ampt niet naar vereisch te kunnen bedienen: waarom hij aan de Heeren Gevolmagtigden der Vloote verzogt, dat het hem vrij mogt staan, zich ter zijner herstellinge, voor eenigen tijd na land te begeeven; gelijk hem door welgemelde Heeren, op gunstig getuigenis van den Heere DE RUITER, wegens 's Mans voorgaande leeven, ijver en kloekmoedigheid, ten dienste van den Lande zo menigmaal betoond, gereedelijk wierdt toegestaan.

Tegen 't volgende Jaar 1666 genoegzaam hersteld om weder na Zee te kunnen gaan, deedt hij zulks gewillig, op het oorlogschip *de Beschermmer*, van vierënvijftig stukken en tweehonderdnegentig man, zo Matroozen als Soldaaten, en kreeg hier door gelegenheid om mede te deelen in de eere, welke van de onzen, door dien bloedigen en aanhoudenden zeeftrijd van vier dagen, in Junij, op de Engelschen bevochten wierdt; als Schout bij Nacht in een der Smaldeelen van TROMPS Esquader de Vlag voerende, sloeg hij nevens andere schepen dwars door de Engelsche Vloot heen; doch raakte in geen gering gevaar, vermids een groot Konings schip, twee branders bij zich hebbende, al schietende en draagende op hem aanhieldt, met meening om hem te verbranden; daar de kans ook gunstig toe scheen, om dat VAN DER ZAANS schip alrede zeer reddeloos aan zeilen en touwerk was, en daarenboven, behalven de schade aan zijn fokkemast, bezaansmast en boegspriet, nog voor in de boeg een vierëntwintig ponder hadt gekreegen, die 'er doorgaande zulk een gat hadt gemaakt, dat 'er twee uren stoppens aan viel, eer men 't weder dicht kon krijgen. Met, egter, voor den wind om te draaien, en met de Engelschen om de Zuid heen te leggen, op hoope van hun daar naa op een nieuw afbreuk te doen, redde hij zich gelukkig uit dit gevaar; ja vervolgde, al schietende, het schip *de Zevenwouden*, in 't voorleeden jaar door de Engelschen op de onzen veroverd, raakte het eindelijk dicht
op

op zijde, gaf 't de laag met grof geschut, musketten en pistoolen, en veroverde het in 't kort. Doch in 't overneemen van 't volk leeden beide de schepen, bij een holle Zee, zo veel van elkanderen, dat VAN DER ZAAAN, zijnen prijs na *Texel* opgezonden hebbende, zich den volgenden nacht, doch vrugteloos, vermoede om weder bij 's Lands Vloot te koemen; waaron hij, als toch met zijn schip, in dien staat, geen dienst kunnende doen, te raade wierdt om, met den volgenden dag, den koers na *Goeree* te stellen — Dit invallen, egter, zonder uiddrukkelijke orde, en op eene andere plaats dan tot de rendezvous gesteld was, naamelijk *de Wietingen*, wierdt VAN DER ZAAAN, wiens trouw en dapperheid men rondelijk erkende, als een zaak van schadelijke gevolgen, zo euvel afgenomen, dat men hem in eene geldboete van drieduizend guldens verwees.

Weinig aan 't verlies van zulk eene somme gelds hebbende te hinken, was hij, evenwel, niet ongevoelig over den sijnad, die hier mede vergezeld ging, en van een groot deel menschen veel breeder wierdt uitgemeeten, dan ze inderdaad verdiende; gelukkig vondt hij gelegenheid om ze, door meer dan één heldhaftig bedrijf, gantsch en al uit te wischen. Reeds in de naastvolgende maand Augustus, als men weder handgemeen met de Engelschen geworden was, kwam hem daar toe eene voor; want toen, even als voorheen, in het Esquader van den Lt. Admiraal TROMP, de Vlag van Schout bij Nacht voerende, gelukte het hem, eenen Engelschen brander, naa eenig gevegt, in den grond te schieten, met welken de Engelsche Schout bij Nacht der blaauwe Vlag, op de voorste schepen van TROMP afkwam, met voorneemen om ze te verbranden.

Hadt DE RUITER reeds voorheen een loffelijk getuigenis van 's Mans dapperheid en trouwe gegeven, in den zeetocht des volgenden jaars toonde hij, meer dan eens, nog ten zijnen opzichte in 't zelfde gevoelen te staan en ook inzonderheid, door met genoegen te zien, dat zijn Zoon, Jonker ENGEL, al voor twee jaaren, bij 't Kollegie ter Admiraliteit te *Amsterdam*, met eene acte van Luitenant begunstigd, als Kapitein Luitenant gesteld wierdt op het schip *Hollandia*, met tacht-

tachtig stukken en vierhonderdveertig man voorzien, en gevoerd bij WILLEM VAN DER ZAAN, die nu als Kommandeur over zeven schepen het bevel hadt. Zodra de gantsche Vloot bij een, en de noodige orde gesteld was, daar zich elk, in gevalle van vijandlijke ontmoeting, naar te richten hadt, wierdt VAN DER ZAAN gelast, met zijne zeven schepen, op kundschap te kruisfen, en op alle vreemde schepen naauwkeurig acht te geeven; doch zich met den avond wederom bij de Vlag te verwoegen, ten ware hem, zijns oordeels, gelegenheid voorkwame, om een of meer vlugtende schepen in te zeilen en te achterhaalen, wanneer hij volstaan konde, met 's anderen daags bij de Vlag te weezen. — Naa den gelukkiglijk uitgevoerden aanslag op *Chattam*, waar bij VAN DER ZAAN als Schout bij Nacht de Vlag voerde, onder den Lt. Admiraal VAN NES, wierdt hem order gegeeven, dat hij met zeven schepen, tusfchen *Harwich* en 't *Konings Diep*, zou kruisfen, om den vijand alle mogelijke afbreuk te doen, en kennisfe van zaaken te bekomen; doch dat hij, ingevalle 'er al te sterk eene magt van vijanden op hem afkwame, al schietende en waarschuwende, met zijne schepen na de Hoofdvlag, voor de rivier van *Londen*, zou hebben te wijken. Dien last zo wel als alle andere bevelen, hem daar en op de terug reize na het Vaderland gegeeven, voerde hij gelukkig uit, doch de bijzonderheden daar van zijn, in eene beknopte levensfchets van den braaven Man, van te weinig gewigts, om daar mede den Leezer langer op te houden.

Wij naderen derhalven tot het laatste tijdperk van een leeven, dat tot dus verre, in 's Lands dienst, meermaalen in gevaar geweest zijnde, zonder doodelijke wonden ontvangen te hebben, eindelijk van zulk eene getroffen wierdt, die geen de minste hoope op herstelling overliet. In Junij van het Jaar 1668 wierdt VAN DER ZAAN, door het Kollegie ter Admiraliteit te *Amsterdam*, als Opperhoofd en Kommandeur over negen schepen van Oorlog, daar mede na de *Straat* gezonden, met last om in de Spaansche Zee omtrent *Lisfabon* en *Kadix*, en verder in de Middellandsche Zee, op de Turksche roovers, waar van de Nederlandsche Koopvaardij-schepen niet weinig te lijden hadden, te kruisfen, en alle die

die

die hem voor kwamen te bevechten en te veroveren, zo veel hem mogelijk ware. Deezen last gewillig op zich genomen hebbende, verliet hij voor het laatst den Vaderlandfchen grond, en stevende met zijne onderhebbende fchepen na de hem aangewezenē Zeeën, daar meer dan één Koopvaardijfchip, dat anders den rooveren in handen hadt moeten vallen, of het nut zijner nabijheid ondervondt, of met der daad door hem beveiligd wierdt. Doch op den zeventienden Maart des volgende Jaars 1669, raakte hij, omtrent de Kaap *Tres Forkas*, met een Algierschen roover in gevegt; en dit was voor hem het laatste, zijnde hij, door een ponds kogel, uit het rooffchip gefchooten, zodanig getroffen, dat 'er de dood wel haast op volgde. Met hoe veel aandoeninge van leedweezen de tijding daar van in 't Vaderland vernomen wierdt, valt ligtelijk op te maaken, uit de eere, die men hem aldaar naa zijnen dood beweezen heeft; zij beftaat in een fierlijk gedenkteken van wit Marmer, dat in de oude Kerk te *Amsterdam*, ter linker zijde van het groote Orgel, in de gewezen Hamburger Kapel, of Koor, is opgericht, en waar op met gouden gedreeven letteren woordelijk het volgend Opfchrift te leezen ftant.

G E D A C H T E N I S S E

Door de Ed. Mog. Heeren ter Admiraliteit doen oprichten, ter eere van den Schout bij Nacht,

W I L L E M V A N D E R Z A A N

Omtrent de Kaap Tres Forkas uit een Algiers Rooffchip met een ponds kogel dootgefchooten, en ontfapen den 17 Maart 1669.

Dus leeft men na de doot.

*Dit is door 't Land tot eer van VAN DER ZAAAN bestelt;
Om dat een Roovers fchoot ontzeilde deezen Heldt.
Vijf gonde ketenen hadt hij voor heen genoten,
Rust hier tot eer van hun, die uit hem zijn gefproten.*

XXXIV. DEEL.

B

Bo

Boven dit Opschrift ziet men 's Mans Borstbeeld, in een ovaal, gemaakt door een Slang, die den staart in den bek heeft. Daar op volgt het gemelde Opschrift van eere, en boven 't Borstbeeld het Wapen der Zeven Vereenigde Gewesten, getorst van twee kinderen, die zijnen lof uitroepen. Rondsom is het, in plaats van Festonnen, met Oorlogs- en Scheepstuigen tot versierzels geschakeld of doorvlogten; daar onder ziet men zijn wapen, bestaande uit een springend hert met een Scheepskroon daar boven, en nog beneden 't wapen, in 't verschiep, een Scheepsstrijd, met een gevleugeld doodshoofd op 't uiterste einde.

Zie G. BRANDT, *Leven van den Admiraal M. A. DE RUITER*; KOMMELYN, *Beschrijving van Amsterdam*.

ZAANDEN, een Dorp van dien naam, aan welks bestaan sommigen eertijds getwijfeld hebben, doch wiens voormalig aanwezen de kundige Beschrijver der Zaanlandsche Dorpen, de eerwaardige A. LOOSJES, door aanhaalingen uit oude Schrijvers en andere daadzaken, boven alle tegenspraak gesteld heeft. Het was reeds bekend lang voor de Twaalfde Eeuw, en zal, waarschijnlijk, gelijk uit eene volgende aanhaaling zal blijken, in 't midden van dezelve verwoest zijn geworden, en geheel verdweenen. De plaats daar van moet gezocht worden, ten Zuiden van het tegenwoordig *Zaandam*, aan den mond van den *Zaan*, alwaar deze Stroom onmiddellijk in het *Y* valt. „Dat hier” (’t zijn de woorden van wijlen den straks genoemden Doopsgezinden Leeraar) „een Dorp „ geweest is, volgt niet alleen, uit het geene hij (*SORTE- „ BOOM*) van de naamen *Kerkrak*, *Kerkhof* (heden ten da- „ gen hier nog bekend) en dergelijke, gemeld heeft; maar „ ook, uit de meenigvuldige Doodkisten en Doodsbeenderen, „ die, in 't Jaar 1737, bij 't graven van eenen sloot, door „ en langs het zogenaamde *Kerkhof*, aan de Westzijde van „ de buiten *Zaan*, tot elks verwondering, gevonden zijn. „ Want, (dus gaat hij voort,) daar dit wijd uitgebreid „ *Kerk-*

„ *Kerkhof* is, heeft buiten twijfel voorheen een Dorp ge-
 „ weest; en uit de namen van twee Dorpen, die ten *Oos-*
 „ *ten* en ten *Westen* liggen; en eertijds, in 't gemeen,
 „ *Oostzaanden* en *Westzaanden* genoemd werden; volgt zeer
 „ klaar, dat 'er, in voorgaanden tijd, tusfchen beiden was;
 „ eene andere Plaats, die *Zaanden* genoemd werdt; en waar
 „ van de andere, als daar bij ten *Oosten* en ten *Westen*
 „ gelegen; den naam hadden aangenomen; zijnde dus van
 „ die drie Dorpen *Zaanden* het oudfte; en in gevolge van
 „ tijd ook de *Dam* in de *Zaam* gelegd, daarom de *Zaan-*
 „ *derdam* genaamd." Voorts is de gemelde agtenswaardige
 „ Schrijver van oordeel; dat *Zaanden* niet langer aanwezig
 „ zal geweest zijn, dan tot in den Jaare 1155, wanneer het;
 „ door eenen inval der *Drechter Ersezen* in koolen wierdt ge-
 „ legd, zonder dat het vervolgens wederom herbouwd is ge-
 „ worden:

Zie A. LOOSJES, *Beschrijving der Zaan-*
landsche Dorpen.

ZAAENDEN, een Heerlijkheid van dien naam; aangaande wel-
 ke wij, bij den meergemelden Zaandamschen kundigen Doops-
 gezinden Leeraar, het volgende bericht ontmoeten, welk wij
 de vrijheid zullen neemen, hier te plaatzen. Van woord tot
 woord luidt het aldus. „ Dat 'er ondtijds, niet alleen een
 „ Dorp was, 't welk den naam van *Zaanden* droeg; maar
 „ ook eene Heerlijkheid van den zelfden naam, waar van
 „ WILLEN VAN ZAAENDEN, die zich, in den Jaare 1296, met
 „ GERRID VAN VELSEN, GYSBERT VAN AMSTEL, HERMAN VAN
 „ WOERDEN, en anderen, in 't ombrengen van Graaf FLORIS
 „ DEN V. gemengd hadt, de Heer van geweest zij, wordt,
 „ als eene gemeene waarheid, van allen aangenomen; en te-
 „ vens, dat deeze zijne Heerlijkheid, door dit geval, onder
 „ 's Graven goederen gekomen is. Doch hoe wijd deeze
 „ Heerlijkheid van *Zaanden* zich, ten dien tijde, heeft uit-
 „ gestrekt, is geheel onzeker. Zo men naar de naamen der
 „ plaatzen zal rekenen, dan zoude men kunnen vermoeden,
 „ dat beide de Ambagts-Heerlijkheden van *Oost- en West-*

B 2

„ *Zaan-*

„ zaanden daar toe hebben behoord, en dat *Zaanden* het
 „ Hoofddorp was, waar ontrent men ook wil, dat het
 „ Stambuis der Heeren van *Zaanden* gestaan heeft, maar
 „ een weinig ten westen van de *Zaan*, ontrent eene wate-
 „ ring, tegenswoordig nog 's *Heeren Watering* genaamd.
 „ Doch vermits beide deeze Ambagts Heerlijkheden, in laa-
 „ ter tijd, als twee bijzondere Heerlijkheden inkomen, en
 „ 't Dorp *Zaanden* aan de westzijde van de *Zaan* geleege-
 „ heeft, is 'er meerder reden, om de Heerlijkheid van *Zaan-*
 „ *den* alleen aan de westzijde van de *Zaan* te zoeken. Dus
 „ behoorden 'er dan buiten twijfel toe, het Dorp *Zaanden*
 „ en 't naabij geleege *Westzaanden*; en, zeer waarschi-
 „ lijk, ook *Krommenie* en *Krommentedijk*; als zijnde, van
 „ oude tijden af, met *Westzaanden* één Schouws-Ambagt;
 „ en maar weinig jaaren naa den moord van Graaf *FLORIS*
 „ *DEN V.* door *WILLEM DE GOEDE*, als eene Heerlijkheid,
 „ geschonken aan zijnen Broeder, Heer *JAN VAN BEAUMONT*,
 „ die, uit kragt van zulks, Heer van *Westzaanden* en
 „ *Krommenie* geweest is, en in 't Jaar 1346, nieuwe Hand-
 „ vesten schonk. Deeze, in 't Jaar 1356, overleeden zijn-
 „ de, kwam die Heerlijkheid aan zijnes Dogters Zoon, *LO-*
 „ *DEWYK VAN CASTILLON*, Graave van *Blois*, die 'er Heer
 „ van was, tot in 't Jaar 1372. waarin hij zonder kinderen
 „ stierf, en dus deeze Heerlijkheid kwam op zijnen Broeder,
 „ *JOAN VAN CASTILLON*. die, in 't Jaar 1381, zonder werti-
 „ ge kinderen naatelaaten, overleedt; en als Heer deezer
 „ Heerlijkheid, opgevolgd wierdt van zijnen Broeder *GUYE*,
 „ Graave van *Blois*, en die, in 't Jaar 1397, mede zon-
 „ der kinderen, gestorven is, waar door deeze Heerlijkheid
 „ kwam aan zijnen naastbestaanden Hertog *ALBRECHT VAN*
 „ *BEIEREN*, Graaf van *Henegouwe*, *Holland*, *Zeeland* en
 „ Heer van *Vriesland*, die deeze Heerlijkheid aan zich be-
 „ houden heeft, gelijk ook, naa hem, gedaan werdt, door
 „ de volgende Graven, Hertog *WILLEM VAN BEIEREN*, *Vrouw*
 „ *JACOBA VAN BEIEREN*, en Hertog *PHILIPS VAN BOURGONDIE*,
 „ door wien de Heerlijkheden van *Westzaanen* en *Kromme-*
 „ *nie*, in 't Jaar 1455. onaffcheidelijk aan de Graafelijheids
 „ goederen werden verbonden."

Zie *A. LOOSJES*, *Beschr. der Zaanland-*
sche Dorpen.

ZAAN-

nden het
 dat het
 ft, maar
 ene wat
 genaamd,
 7, in le
 omen, en
 gelegen
 an Zoon
 en. Dus
 Zaanden
 trichijpe
 nde, va
 Ambigi;
 of sloois
 rlijkheid,
 AUMONT,
 mien en
 ve Hand
 den zije
 oon, Lo
 'er Heer
 kinderen
 Broeder,
 er wett
 r deezet
 er GUYE,
 ide zor
 rlijkheid
 CHT VAN
 stand en
 zich be
 it, door
 , Vrouw
 ONDIEN,
 Kromm
 rlijkheid
 Zaand
 ZAAN

andere het
 , dat het
 est, maar
 bene wub
 r gerand.
 en, in la
 comen, en
 w gelegen
 van Zoon-
 ken. Das
 Zanden
 verichijne-
 lijkte, en
 r-Ambr;
 af vlonis
 erlijkheid,
 natuwoot,
 onice en
 we Huid-
 eden zij-
 Zoon, is
 e 'er hier
 r kinden
 Broeis,
 der we-
 er deen
 ter gult,
 ede zoe-
 erlijkheit
 ICHT VAN
 eland en
 zich be-
 it, door
 , Vrouw
 ondien,
 Kram-
 selijkheit
 Zand-
 Las

DE BINNEN - ZAAK NAAR DE KERK te WEST-ZAANDAM.

DE BINN

ZAANDAM, (OOST-) aldus genaamd in onderscheiding van het tegenovergelegen Dorp *West-Zaandam*, waar van het alleen door den *Zaanbroom* wordt afgescheiden, terwijl de Huizen, aan den Zuidkant, aan den Waterlandschen Dijk, zonder eenige tusschenruimte, aan elkander grenzen. *Oostzaandam* is het oudste der twee Dorpen, alzo men vindt aangeteekend, dat die van de *Westzijde* in de Kapel aan de *Oostzijde* hunnen openbaaren Godsdienst plagten te verrigten, en, in vervolg van tijd, het gewijde Gestigt, nevens het Schoolhuis, Vroedvrouwshuis, Weeshuis, en nog meer andere inrigtingen, met die van de *Oostzijde* hielpen bekostigen. Van wegens hun minder getal droegen zij daar in voor een derde der kosten, terwijl die van de *Oostzijde* twee derden voor hunne rekening hadden. Deze nauwe betrekking hieldt stand tot een weinig naa het Jaar 1630. Thans ontstondt 'er geschil tusschen de wederzijdsche inwooners. Met verlosf der Staaten van *Holland* hadden de Regenten van *Westzaandam* eene plaats, tot het begraven van hunne dooden, gekogt voor vijfëndertighonderd guldens, eene Stulp daar op gezet, met oogmerk om eenen Toren daar nevens te bouwen. Nevens eenige Burgers van *Westzaandam*, vertzetteden zich de Regenten van *Oostzaandam* daar tegen; met dat gevolg, dat 'er een Opstand uit ontstondt, en de zaak vervolgens wierdt getrokken voor den Hoogen Raad in 's *Graavenhage*; bij vonnis van welken, de beide Dorpen voortaan als afzonderlijke gemeenschappen zouden beschouwd worden. Nogthans bleef de Kerkelijke vereeniging nog eenigen tijd stand houden, en wel tot in den Jaare 1640. Op den veertienden October van dat jaar vierden die van de *Oost-* en de *Westzijde*, voor 't laatst gezamenlijk, het H. Avondmaal. Bij de scheiding telde men vierhonderdvijftig Ledemaaten voor de *Oostzijde*, en vierhonderd achtënnegeentig voor de *Westzijde*.

Oostzaandam strekt zich uit, langs den Zaan, gerekend van den Dam, ter lengte van ruim een half uur gaans; het eindigt bij het zo genaamde *Kalf*, van ouds *Haaldersbroek* genaamd, van waar men na de *Wormer* en de *Engewormer* gaat. De Huizen staan meestal in eene dubbele rij, ter we-

derziden van eenen binnenflood, die evenwijdig met den Zaan loopt. In den Jaare 1741 telde men 'er elfhonderd-wijfenzeventig Huizen, bewoond van zestienhonderd zevenenzeventig huisgezinnen, te zamen uitmaakende, zo jongen als ouden, zesduizend tweehonderd eenenveertig inwoners. Volgens eene latere Volkstelling, gedaan in den Jaare 1786, was het getal der bewooneren tot op vijfduizend verminderd.

Onder de Gebouwen verdient, in de eerste plaats, onze opmerking, de Kerk der Hervormde Gemeente. Zij staat aan het Oosteinde van den Dam, op de zelfde plaats, alwaar reeds in den Jaare 1411 eene Kapel stondt, die onder de Parochiekerk van *Oostzaanen*, als zijnde toenmaals, en nog tegenwoordig, het Hoofddorp, behoorde. Naar gelange van het toeneemend getal der Dorpelingen, groeide ook, van tijd tot tijd, deeze Kapel in uitgebreidheid: zodat zij allengskens de zelfde lengte kreeg, welke de tegenwoordige Kerk heeft. In den Jaare 1576 trof dit Gestigt een vernielende ramp. Eenige Staatsche Soldaaten waren in tenten gelegerd op het Kerkhof, ter zijde van het gebouw. Door hunne onagzaamheid raakte het gebouw in brand, en wierdt geheel verwoest, zodat alleen de muren staan bleeven. Men maakte eerlang eenen aanvang met den herbouw, en wierdt, in vereeniging met die van *Westzaandam*, tot eersten Leeraar der Hervormden beroepen, GERARDUS PUPPIUS, in den Jaare 1580. De zamenvoeging duurde tot in den Jaare 1640. Zints dien tijd heeft *Oostzaandam* zijne eigen afgezonderde Leeraars gehad. In den Jaare 1685 onrving de Kerk haare tegenwoordige gedaante. Van buiten heeft zij eene dubbele Kap, en een dubbel Verwelfzel van binnen. Honderdzestig voeten bestaat zij in de lengte, en zeventig voeten in de breedte, met eene Afsnijding van omtrent twaalf voeten breed, en ruim honderdvijf voeten lang, aan het Noorden, die op zes steenen Kolommen rust. In het midden rust het Dak op vijf steenen Koloumen. De Predikstoel staat in het Noorden. De groote Kerkeraad bestaat uit twee Predikanten, zes Ouderlingen en vier Diakenen. Een der Predikanten heeft zijne wooning in een huis, een weinig ten Oosten van

de Kerk, de andere is de zo genaamde *Noord*, beiden van ruime Tuinen voorzien. Van ouds hadt men ter wederzijden, doch tegenwoordig alleen een weinig ten Oosten van de Kerk, een Kerkhof. — Aan het Zuidwester gedeelte van de Kerk, en daar mede eenigzins vereenigd, staat een Gebouw, 't welk tot het houden deels van Kerkelijke, deels van Burgerlijke bijeenkomsten dient. Van het laatstgenoemde gebruik ontleent het den naam van *Raadhuis*. Ter beantwoordinge aan dit dubbel oogmerk ontmoet men, in het gebouw, de vereischte Vertrekken en gerieflijkheden. — De Vergaderplaats der *Doopsgezinden* staat aan de Oostzijde van den *Zaan*, in de *Noord*, omtrent een vierendeel uur gaans van den Dam. Niets dat naar sieraad zweemt, ontmoet men in dit Gestigt. Door twee Leeraaren wordt aldaar de predikdienst waargenomen. Een derzelve is ANTHONY VAN DER OS, bekend om de geschillen, voor ruim dertig jaaren, met en omtrent hem gevoerd. 't Is bekend, hoe hij eertijds het Leeraaramp onder de Hervormden bekleed hebbende, vervolgens tot de Gezinte der Doopsgezinden is overgegaan. De *Beverwijk* was, in die hoedanigheid, zijne eerste, *Oostzaandam* zijne tweede standplaats. — Voorheen vondt men te *Oostzaandam* eene tweede Gemeente van *Doopsgezinden*, van de gezinte, die men *Oude Vlamingen* plagt te noemen. In de Noord, over den Wegflood, hadt zij haare Vergaderplaats, in welke men nog de oude eenvoudigheid der Doopsgezinden bespeurde; de Predikstoel was slegis een weinig boven den vloer verheven, en de zitplaatzen voor de toehoorders zonder afschntzel. Doch deeze Gemeente is, om haare kleinheid, voor ongeveer twintig jaaren vernietigd. De Leden, niet meer dan achttien in getal, hebben zich vereenigd met de *Vereenigde Doopsgezinde* Gemeente aan de Westzijde van *Zaandam*. — Langen tijd, hadden de Roomschegezinden te *Oostzaandam* niet meer dan ééne Kerk; zij staat op het *Kalf*, ook wel *Haalersbroek* genoemd, een Gehugt van eenige Huizen, en behoort onder het *Haarlemmer Kapittel*. Doch, voor zo veel het *Kalf* ruim een half uur gaans van den Dam is gelegen, gaf een zo verre kerkgang niet weinig ongemaks aan de Roomschegezinden, om en bij den Dam

woonagtig, vooral in den barren wintertijd. Van tijd tot tijd was men hierom bedagt omtrent het bouwen van eene nader bij gelegene Godsdienstige Vergaderplaats. Naa veele hinderpaalen ontmoet te hebben, verkreegen zij daar toe verlof van 's Lands Staaten, in den Jaare 1783. Terstond maakte men eenen aanyang met het werk, en ging daar mede zo spoedig voort, dat het gewijde Gestigt nog in de maand November des volgenden jaars wierdt ingewijd. Het gebouw staat aan den Zaan, niet verre van den Dam. Men schat het getal der Communicanten, tot deeze nieuwe Kerk behoorende, op ongeveer zevenhonderd; doch hier onder behooren ook de Roomschegezinden van *Westzaandam*, *Oost- en Westzaanen*, en van het Eilandje *den Horn*. De Kerk op het *Kalf* telt zeshonderd Communicanten; de Roomschegezinden te *Zaandijk* en uit de *Wijde Wormer* zijn daar mede onder begreepen.

Om hoogbejaarde behoefte inwooners van het noodige te verzorgen, of ouderlooze kinderen eene gepaste Opvoeding te bezorgen, heeft men, te *Oostzaandam*, de noodige schikkingen beraamd. Reeds in den Jaare 1677 kogten de Diakenen der Hervormde Gemeente een Pakhuis en Erve, op de zo genaamde *Bloemgrast*, een Pad niet verre van den Dam; zij bragten het in de gedaante van een Armenhuis, waar aan zij den naam van *Diakenhuis* gaven, als moetende hetzelfde dienen om 'er oude en verarmde Ledemaaten der Gemeente, en ouderlooze kinderen van derzelven Ledemaaten in te plaatsen, en van daar de gaven aan de behoefte Leden der Kerke uit te deelen. Volgens een Oktrooi van 's Lands Staaten, van den vijftienden Julij des Jaars 1752, zijnde de Opzieners en Bestuurders van het Diakenhuis „ge-
 „ autoriseerd en gequalificeerd om de Goederen, welke naa-
 „ gelaaten worden bij perfoonen, die uit de Armenbeurze
 „ onderhouden of geasfisteerd zijn geweest, en zonder kind,
 „ kinderen, of andere Descendenten na te laten, koomen te
 „ overlijden, ten behoeve van hunne Armen te mogen aan-
 „ slaan en behouden als eigen; of dat anderzins, in plaatze
 „ van de voorz. Goederen aan hun, en ten behoeve als
 „ vooren, promptelijk zal meeta worden vergoed en gerem-

„ bour-

„bourseerd, al 't geene zij zullen aanwijzen, ten behoeve
 „van de gealimenterden, te hebben geëmploteerd en ver-
 „strekt.” Zints den eersten opbouw is dit Huis merkkelijk
 vergroot, door de gifte van wijlen ELIZABETH COOMANS,
 Weduwe van Mr. QUINTYN COENE, Schout der Banne van
Oostzaan, als hebbende zij, op verzoek van haaren Man,
 aan de Diakonij geschonken, een Tuin met deszelfs Huizing
 en eigen grond, naast aan het *Diakoniehuis*. — Een ander
 gestigt, op de zelfde Graft, wat verder Oostwaarts, het *Ar-*
menhuis genaamd, dient tot huisvesting en verzorging van on-
 derhoud van zodanige behoeftigen, die geene Leden der Ge-
 meente zijn. Voorts hebben ook de Doopsgezinden een
Wees-Arnhuis, staande bij derzelver Vergaderplaats. Be-
 hoefte Oude Liederen en Weeskinderen worden daar in op-
 genomen.

Het geen wij, omtrent den handel en verdere bedrijven in
 ons berigt wegens *Westzaandam* gezegd hebben, kan ook,
 voor het grootste gedeelte, op *Oostzaandam* worden toege-
 past. Om den Leezer, in dezen oord eenigzins bekend,
 het verval dezes Dorps, in vergelijking van vroegere dagen,
 te doen opmerken, lust het ons hier nevens te voegen, het
 fraai tooneel, nu niet veel minder dan honderdvijftig jaaren
 geleeden, door eenen niet zeer bekenden Nederlandschen
 Dichter, van *Zaandam*, in 't algemeen, geschetst. TRAUME-
 NIUS, in zijnen *Rijmbundel*, laat zich in deezervoege hoo-
 ren.

„Hoe veilig schuilt de welvaert thans

„In Zaandams laeg gedooke hutten!

„De nabuurs-wangunst vind geen kans

„Om Godes zegenvloed te schutten.

„Elck ijvert hard, elck loopt zijn bes,

„De Dorpman is hier vroed en wakker,

„Hij zend zijn kielen Oost en West,

„En maekt den Oegst van Thetis akker.

„Hij eert, hij ciert den Oceaan,

„En pronkt met tal en puik van Scheepen:

„Zijn timmerbijl recht wonderen aen,

„'t Is met vernuft en zweet geslepen.

- „ d'Oprechtigheid zijns handels tast
 „ Met blooten arm in gouden schijven,
 „ Men gaet op 't woordt des Zaenmaus vast :
 „ Zijn trouw wil zonder rimpel blijven.
 „ Elck kent en speelt zijn rol hier wel :
 „ Elck toont zich vlijtig heusch en schrande,
 „ De Koopploeg gaet 'er diep en snel,
 „ En staepelt d'eene schat op d'ander.
 „ De Godsdienst draegt hier juk nog kruis,
 „ 't Gewisse word 'er niet gedwongen,
 „ Zoo bloeljen Kerk en Bede - Huis,
 „ Zoo kweekt men waere Christen - Jongen,
 „ Wie vroom is magh hier veilig gaen,
 „ De deugdt verstrekt een schootvrij wapen,
 „ Elck mag aen d'Oever van de Zaen
 „ Vrij paerlen in zijn zweetdoek rapen.
 „ Dus leeft hier 't volk : dus is de standt
 „ Van 't Dorp, dat bloeit en groeit in zegen,
 „ De dankbaerheid krijgt van Godts handt
 „ Nu zonneschijn, dan gouden regen.”

Zie A. LOOSJES, *Beschrijving der Zaan-landsche Dorpen.*

ZAANDAM; (WEST-) zie WESTZAANDAM, Deel XXXI, bladzijde 87.

ZAANDEN, (WILLEM VAN) t'eenigen tijde Heer van de boven vermelde Heerlijkheid, was afkomstig uit een oudadelijk Geslagt, doch wiens oorsprong geheel onbekend is. Eene aaneengeschakelde Geslagtlust is nergens voorhanden, immers bij de vroegste Historie- en Kronijkschrijvers niet bekend.

kend. Van de volgende perfoonen, tot dit Geslagt behorende, vinden wij alleenlijk gewag gemaakt.

LYSBETH VAN ZAANDEN, was gehuwd aan WILLEM VAN ALKEMADE; zij verwekten twee Dogters; de eene AGATHA VAN ALKEMADE, getrouwd met FLORIS VAN ALKEMADE, de andere, MACHTELT VAN ALKEMADE, de echtgenoot van HERPERT VAN FOREEST.

WILLEM VAN ZAANDEN, boven genoemd, was een der zamengezworene Edelen tegen het leeven van FLORIS DEN V, en medepligtig aan het vermoorden van dien ongelukkigen Hollandschen Graave. Naa den moord hadt hij, nevens anderen, eene schuilplaats gezogt op het huis te *Kronenburg*. Bij de bemagtiging van het Slot, door 's Graaven aanbrenghers en vrienden, viel WILLEM VAN ZAANDEN in handen der *Delfstenaaren*, of, volgens anderen, in die der *Kennemers*. GERRIT VAN VELZEN, hoofd der vloekverwanten, onderging het zelfde lot. Wegens beiden ontmoeten wij bij den Rijk-Kronijkschrijver MELIS STOKER, onder andere, de volgende regels:

- „ Gerrit van Velsen en Willem van Zaanden
- „ Trekten de knechten mitte tanden,
- „ Als of sy se wilden eeten,
- „ En dooden daertoe suldy weten.”

Uit deeze regels hebben zommigen beslooten, dat WILLEM VAN ZAANDEN en zijn lotgenoot, door het woedende en op hun doodlijk misnoegde Krijgsvolk, moorddaadig om 't leeven gebragt zijn. Zij voegen 'er nevens, door de Krijgsknegten, voortgerukt zijnde na het Stamhuis der Heeren VAN ZAANDEN, hetzelfde onder den voet gehaald, verbrand en ten eenemaal verwoest en vernield hebben. — Eene volgende, op de gebrekkige Geslaglijst vermeld, was

ELIZABETH VAN ZAANDEN, getrouwd met FLORIS VAN ADRECHEM, Ridder, overleeden in den Jaare 1361. Zij overleefde haaren Echtgenoot meer dan dertig jaaren, te weeten tot in den Jaare 1695.

HUGO

HUGO VAN ZAANDEN, misfchien een broeder der fraks gemelde ELIZABETH, immers haar tijdgenoot, als zijnde op het Jaar 1348 vermeld.

N. VAN ZAANDEN, (of zo als haar naam gespeld wordt VAN ZANEN) getrouwd met GERARD VAN EGMOND, Heere van *Tijfelftein*, *Leerdam*, *Schoonrewoerd*, *Haastrecht*, *Baar*, Ridder van het Gulden Vlies.

KORNELIS VAN ZAANDEN, Leenman van de Graaflijkheid van Holland, in den Jaare 1501.

HUYG BOL VAN ZANEN, of ZAANDEN, Schepen te *Haarlem*.

JAKOB VAN ZANEN, of ZAANDEN, insgelijks Schepen in de fraks genoemde Stad.

Zie GOUTHOEVEN; SOETEBOOM, *Zaanlandsche Arcadia*; HALMA, *Tooneel*, enz.

ZAANDYK, naar zijne ligging langs de *Zaan*, en, misfchien, ook om dat hier een Dijk langs dien Stroom plagt te loopen, is een der Zaanlandsche Dorpen, niet het grootste, maar niet minder vermogende dan een der overige Plaatzten in dien oord. In zijne uitgestrektheid, langs den regter oever van de *Zaan*, kan het ruim een vierendeel uur gaans haalen. Ten Zuiden wordt het door eenen Sloot van het Dorp de *Koog*, ten Noorden door eene kleine opene tusfchenruimte van het Dorp *Wormerveer* gefcheiden.

Tot in het Jaar 1494 was de grond, waar op thans *Zaandijk* gebouwd is, een ledig Erf. Zekere HENDRIK PIETERSZON OUD-HEIN zou tot het aanleggen van een Dorp de eerste aanleiding hebben gegeven, door zijn verzoek aan Schepenen van *Westzaanen*, en daar op ontvangen verlof, om ter deezer plaatze een huis of wooning, onzeker tot welk oogmerk, te mogen bouwen. OUD-HEIN hadt vijf Zoonen; alle deezen zetteden zich in dien oord neder: zodat 'er een kleine Buurt ontftondt, langen tijd daar naa onder den naam van de *Vijf Broeders* bekend. In een der Kerkglazen te *Wormerveer*, 't welk eertijds den naam van *Zaan* droeg,

en waar mede, in den beginne, *Zaandijk*, in 't Kerkelijke, was vereenigd, bewaart men de gedagtenis dezer herkomst, in het volgende kreppeleijm.

- „ *Zaandijk*, van vijf Broërs voortgebracht,
 „ 't Westzaan geteeld, Oud-Heins Geslacht,
 „ En nu van God vergroot wel stijf,
 „ In Godsdienst met *het Zaan* vereend,
 „ Heeft aan deez' Kerk dit Glas verleend,
 „ Uit liefde voor Gods heilzaam Woord,
 „ Dat hier in zuiver word gehoord.”

Na de hevlgste woede der Spaansche onlusten, van welke *Zaandijk*, naar gelange van zijne grootte, een treffend gevoel hadt, groeide, allengskens, het getal der Huizen. In den Jaare 1613 telde men 'er vijftig. Tot tweehonderd zevenënvijftig was dit getal, in den Jaare 1742, aangegroeid. Men telde daar in driehonderdvijftig Huisgezinnen, te zamen bestaande uit twaalfhonderd eenënegentig zielen. Gering is het getal der Steden of Dorpen, welke, zints het midden der thans loopende Eeuwe, in uitgebreidheid en bevolking zijn toegenomen. *Zaandijk* heeft dit zeldzaam geluk genooten. In den Jaare 1793 was het getal der Huizen tweehonderd achtënzestig, dat der Huisgezinnen driehonderdtachtig; op vijftienhonderdtwintig wierdt het getal der Inwoonderen gefchar.

Van de tegenwoordige Kerk der Hervormden te *Zaandijk* wierdt, in den Jaare 1641, de eerste Steen gelegd, doch het gewijde Gestigt, in den Jaare 1707, merkelyk vergroot, door een uitbouw aan de Noordzijde. Boven hebben wij reeds aangemerkt, hoe *Zaandijk*, geduurende eenigen tijd, met *Wormerveer* in het Kerkelijke was vereenigd. Eén Leenaar bepredikte de Kerken op de beide Dorpen. Dit hielt stand tot in den Jaare 1654; de Leenaar der Vereenigde Gemeente wierdt aan *Wormerveer* toegewezen: de *Zaandijkers* beriepen eenen afzonderlijk voor hun zelve. Zints ongeveer het midden dezer Eeuwe, tot in den Jaare 1793,

is het getal der Kerkelijke Ledemaaten, van vier- tot op vijfhonderd aangegroeid.

Niet verre van de Kerk staat het *West- en Armenhuis*. Diergelijk een gebouw hadt men 'er reeds zedert het Jaar 1695, doch voor rekening van de nabuurige Dorpen *Westzaanen* en de *Koog*, in Vereeniging met *Zaandijk*. In den Jaare 1730 wierdt het tegenwoordige Gestigt ten behoeve van *Zaandijk* alleen gebouwd. Het is twee Verdiepingen hoog, en dient niet slegts tot het oogmerk, welk de benaaming uitwijst, maar ook om in hetzelfde Brood en andere noodwendigheden aan huiszittende armen, uit te deelen.

Hoewel men te *Zaandijk* een goed aantal, en onder hetzelfde veele vermogende *Doopsgezinden*, telt, hebben zij 'er, egter, geene Vergaderplaats. Op de *Koog* gaan zij hunnen openbaaren Godsdiensst verrigten. Na genoeg is dit het geval der *Zaandijksche Roomschegezinden*. In ons berigt wegens *Oostzaandam* hebben wij verhaald, dat zij leden der Statie op het *Kalf* zijn.

Zaandijk, 't welk onder de Banne van *Westzaanen* behoort, heeft geene afzonderlijke Dorps-Regeering; met *Wormerveer* en de *Koog* heeft het een vierde gedeelte in de gemeene Regeering der Banne, en, als zodanig, doorgaans één Schepen en één Vroedschap; in de zaaken, welke *Zaandijk* afzonderlijk aangaan, bekleeden deeze den post van Burgemeesteren. Intuschen is, zints de jongste Omwenteling, in deeze schikking de noodige verandering voorgevallen.

De Papiermaakerij is eene der voornaamste bronnen van het bestaan der inwooneren van *Zaandijk*. Van de eenendertig Papiermolens, welke men langs den *Zaan*, zo in de Banne van *Oost-* als van *Westzaanen* telt, staan verre de meesten te *Zaandijk*. 't Lust ons eene lijst van de onderscheidene soorten van Papiermolens, ten dienste van des nieuwsgierigen, hier te laaten volgen. Op voldoende berigten steunt de echtheid van deeze Lijst.

12 Wit-Papier - - - Molens.

7 Blaauw - - -

4 Bat-

4	Bastaard-Papier	-	-	Molens.
1	Bastaard en Bord-Papier	-	-	-
6	Grauw-Papier	-	-	-
1	Grauw- en Pak-Papier	-	-	-

31

Behalven de Blauwe en Grauwe Papieren, rekt men dat 'er, jaar uit jaar in, op deeze Molens, tachtigduizend Riemen Wit-Papier gemaakt worden. Nevens de Papier-, ontmoet men nog onder *Zaandijk* een goed getal andere Molens: door alle 't welk deeze Plaats een der meest bloeiende der Zaanlandsche Dorpen is.

Zie A. LOOSJES, *Beschrijving der Zaanlandsche Dorpen.*

ZAAANREDAM, (PIETER) niet onvermaard op de lijst der Nederlandsche Kunstschilderen, hadt tot geboorteplaats het Dorp *Asfendelft*, in Kennemerland; op den negenden Julij des Jaars 1597 aanschouwde hij aldaar het eerste levenslicht. Hoewel het overlijden van eenen Vader, in de eerste levensjaaren van zijn kind, in 't algemeen genomen, voor een ongeluk moet worden aangezien, diende het, egter, in het geval van ZAAANREDAM, tot eenen zegen, voor zo veel hem hier door aanleiding wierdt gegeven ter ontwikkeling van zijne begaafdheden tot de schilderkunst, welke anderzins, veelligt, voor altoos, in duisternisse begraven zouden gebleeven zijn. Zijne Moeder naamelijk, naa haars Mans overlijden, in den Jaare 1608, zich met der woon na *Haarlem* hebbende begeeven, wierdt zij, erlang, te raade, haars Zoons natuurlijke neiginge tot de Schilderkunst in te volgen, en hem, ten dien einde, te beveelen aan de zorge en het onderwijs van den vermaarden FRANS PIETERSZON DE GREBBER. Eerst oeffende zich ZAAANREDAM in de Teekenkunst, vervolgens ook in de Schilderkunst. Tot in den Jaare 1622

zet-

zette hij, in de hoedanigheid van Leerling, zijne oeffeningen vlijtig voort. Zints dien tijd schijnt hij voor eigen tekening, en om voor zich zelven een eerlijk bestaan te hebben, de kunst te hebben voortgezet. Op den vierëntwintigsten Julij des Jaars 1628 wierdt ZAAANREDAM, te *Haarlem*, in het St. Lukas-Konvent, als Meester aangenomen. Van toen af aan schijnt hij zich op het schilderen van Perspektiven, Zaalén, Gaanderijen, Kerken en andere gebouwen, zo van binnen als van buiten, voornaamlijk te hebben toegelegd. Van 's Mans bedreevenheid in de behandeling van dusdanige Kunststukken ziet men, nog heden, een treffend bewijs, te *Amsterdam*. Het is eene afbeelding van het Oude Stadhuis, in den Jaare 1641 naar het leeven geteekend, en in den Jaare 1657 geschilderd. Het uitmuntend Kunststuk, waar voor het, bij alle kenners, wordt aangezien, hangt, tegenover den Schoorsteen, op de eertijds dus genaamde Burge-meesters Kamer. Den tijd van PIETER ZAAANREDAMS overlijden hebben wij nergens vermeld gevonden.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederl. Kunstschilders.*

ZACHTLEREN, (HERMAN) man, wiens naagedagtenis, bij alle Kunstkundigen, ten allen tijde, in hoogagtende zegening zal bewaard worden, en de gewrogtén van wiens wonderdoende penseel, nog heden, de kunstverzamelingen versieren, was gebooren te *Rotterdam*, in den Jaare 1609. De stukken van zijnen vroegsten tijd zijn zeer eenvoudig; zijnde eene stippe, en eenigzins slaafsche afbeelding der natuur, zo in de schikking der Voorwerpen, als ten aanzien der Koleuren. Met dit alles erkent en bewondert het kunstkundig oog, reeds in deeze stukken, de hand van eenen Meester. Naderhand het gebrekkige van deeze manier van schilderen, zo als hij het stuk begreep, inziende, en niet te vrede met de schikking der Natuure, dat wil zeggen, zo als de Voorwerpen zich met 'er daad vertoonen, veranderde hij zijne manier; brengende in zijn werk eene bijeenchikking van verschei-

scheiden behaaglijke Voorwerpen, om alzo de dingen, zo als zij zich in de Natuur vertoonen, een meer behaaglijk voorkomen te doen aanneemen. Hier van, egter, moeten uitgezonderd worden eenige Gezigten, welke hij, aan den Rhijn, naar het leeven heeft gevolgd, die door kenbare teekenen de plaatsen aanwijzen; en van zijne andere Werken duidelijk genoeg kunnen onderscheiden worden. En, inderdaad, volgens het oordeel van alle Kunstkenners heeft niemand onder onze Nederlandische Landschapscilders zijne Verschieten zo helder en zuiver, als ook de graaden of trappen van wijkinge, beter en bevalliger waargenomen, of zijn werk woeliger en sierlijker gestoffeerd, dan onze HERMAN ZACHTLEVEN. Intuschen geldt deeze aanmerking voornaamlijk omtrent de stukken van zijnen besten tijd: want over de gewrochten van zijnen laatsten tijd zijn de kenners minder voldaan, om dat dezelve al te bontkleurig zijn. Behalven zijne ongemeene schilderkunde, bezat onze Kunstenaar eene zonderlinge begaafdheid om naar het leeven te teekenen; 't welke hij op eene vaardige, doch tevens vaste wijze, met zwaart krijt wist te doen. HERMAN ZACHTLEVEN heeft zijnen meesten leeftijd te *Utrecht* gelleeten, en 'er ook zijne dagen geëindigd, doch in welk jaar, is ons niet gebleeken. JOOST VAN DEN VONDEL heeft 's Mans lof met een Lierdicht verwaardigd.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwborg*.

ZACHTLEVEN, (KORNELIS) broeder van den zo even vermelden HERMAN, doch ouder in jaaren, was insgelijks een vermaard en uitstekend Kunstschilder, hoewel in smaak en in keuze der Voorwerpen van den anderen wijd en breed onderscheiden. In een geestigen trant schilderde hij allerlei gezelschapsjes van boeren en soldaaten, zomtijds ook, in de manier van ADRIAAN BROUWER, eene bijeenkomst van Kaartspeelers en Tabakrookers, bij een drietal, bierton, schoorsteenjes en andere voorwerpen. Menigmaalen verferde hij den Voorgrond met vuurroers, pieken, deegens, hellebaarden, vaandels, trommels, en andere Krijgswapenen. Ook

XXXIV. DEEL.

C

boot.

bootste hij wel eens naa de schilderwijze van DAVID TENIERS, in boerenwooningen, van binnen te zien, mitsgaders allerhande huis- en bouwgereedschappen, op gelijken voet bij elkander geschikt en geschilderd. Den tijd van des Kunstschilders overlijden, zo min als dien van zijnen boven gemelden broeder, vinden wij niet aangeteekend.

Zie HOUBRAKEN.

ZALT-BOMMEL; zie BOMMEL, Deel VII. bl. 697.

ZAND, (*Huis het*) was, in overoude tijden, een zeer vermaard Heerenhuis, of Kasteel, gelegen bij of omtrent *Katwijk* aan den Rhijn. Nog lang, naa dat het bewoond wierdt, zag men daar van de puinhoopen, welke, van den voormaelligen luister en uitgebreidheid des Gestigts, de klare merkteekens vertoonden. Voor ruim vijftig jaaren heeft men het rampzalig overschot des vroegeren anziens geheel weggenomen. De Heeren VAN WASSENAAR, eigenaars van dit Huis, plagten 'er, in laetere tijden, hun verblijf te houden. Volgens eene gisning van den kloeken en kundigen naaspoorer der Vaderlandsche Oudheden, ADRIAAN PARS, zouden de vroegste Graaven van *Holland* aldaar hun Hof gehouden hebben. De redenen, welke hij, ter slaavinge van die gisninge, aanvoert, hoewel zij het stuk niet voldingen, zijn, nogthans, van alle waarschijnlijkheid niet ontbloot.

Zie VAN LEEUWEN, *Batavia Illustr. An*
PARS, *Katwijksche Oudheden*.

'T ZAND DAAR BUITEN, of gelijk anderen dien naam verkiezen te schrijven, *Stand daar buiten*, is een Dorp en Regtsgebied, in het Markgraafschap van *Bergen op den Zoom*, aan de Mark of Rivier van *Breda*, tegenover de Haven van *den Oudenbosch*. De uitgebreidheid van het Regtsge-

DAVID TE-
mitgaders
n voet bij
des Kunst.
boven ge.

en zeer ver-
strent Kas-
nd wierdt,
1 voormat-
laare merk-
ft men het
weggeno-
a dit Huis,
uden. Vol-
naufpoorer
zonden de
ouden heb-
e gislinge,
zija, nog.

Illuſtr. A.
den.

naam ver-
m Dorp en
rgen op de
tegenover
van het Rijn
p

DAVID TE-
mitsgeders
en voet bij
des Kunst-
n boven ge.

f

en zeer ve-
ntrent Kas-
and wierdt,
n voorma-
laare merk-
ft men het
d weggen-
n dit Huis,
uden. Vol-
maafpoorer
zouden de
ouden heb-
e gislinge,
zija, nog

Illuſtr. 2a
den.

nam ver-
n Dorp e
gen op a
tegenover
van het R
p

Bekende overblyfsel van 't vervalle Kasteel Sandenburg.

Bekende overenburg.

geb
om
Hil
er
wet
Zoo
de
ten
een
trac

in
me
omt
deb
lic
hie
va
lijk

Zan

Zan
geges
Eind
van de
wurde
en die
en vro
tal ruin
Zalen

gebied, 't welk uit eenige Polders bestaat, vinden wij op omtrent tweeduizend Morgens Lands begroot. Het getal der Huizen zal ten naasten bij de honderd belooopen. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk; die door haaren eigen Leeraar wordt bediend, welke lid der Klasfis van *Bergen op den Zoom* is. Ook heeft men 'er eene Kerk of Kapél, in welke de Roomschegezinde Opgezeetenen hunnen Godsdienst verrigten. Het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze houdt 'er een Komptoir; het bestaat uit eenen Ontvanger, eenen Kontroulleur en drie Sloeproeijers.

Zie *Tegenwoordige Staat*.

ZANDE, (*Het*) ook wel *Zandweer* genaamd, is een Dorp in de *Ommelanden* der Provincie van *Groningen* gelegen, meer bepaaldelijk in het Kwartier van *Fivelingo*. In den omtrek daar van ontmoet men zeer vrugtbare landerijen, bebouwd en bewoond van eene menigte welvaarende landlieden. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die door haaren eigen Leeraar wordt bediend; hij is lid der Klasfis van *Loppersum*. Niet verre van het Dorp staat een oudadelijk Gestigt, *Umpteda*, en bij verkorting *Ompia* genaamd.

Zie HOOGSTRATEN.

ZANDEBURG; zie SANDENBURG, Deel XXVI. bl. 94.

ZANDEBURG, een van ouds zeer vermaard, en boven voortgelijke gestigten uitstekend Kasteel, in *Zeeland*, op het Eiland *Walcheren*, in de Heerlijkheid *Zandijk*, niet verre van de Stad *Veere*. In den Jaare 1280 wierdt het door Heer WOLFERT VAN BORSELEN en zijne Gemaalin SIDILLE gestigt, en diende, zedert, tot de gewoone verblijfplaats der Heeren en Vrouwen van *Veere*. Men ontmoette 'er een groot getal ruime, en, in den smaak dier tijden, pragtig versierde Zaaln en Kamers, en zeer diepe en uitgestrekte Kelders.

C 2

Ook

Ook was een gedeelte van het Gestigt afgezonderd tot eene Kapel, in welke de bewooners hunnen openbaaren Godsdienst, naar de wijze der Roomschegezinden, plagten te verrigten. In den aanvang des Jaars 1505, op eenen Zondag morgen ontstondt 'er brand in het gebouw; verscheiden Verrekken wierden daar door merkelyk beschaadigd. Meest, egter, was dit ongeval te bejammeren, van wegen de menigvuldige fraaie Oudheden, die 'er bewaard, en een prooi der vlammen wierden. Onherstelbaar was dit verlies, maar het nadeel, aan het Kasteel toegebracht, door den herbouw, wel dra wederom vergoed. Meermaalen diende dit Gestigt ter herberginge en onthaalinge van gekroonde hoofden en andere aanzienlyke personaadjen. In den Jaare 1515 hielt 'er Keizer KAREL DE V zijn verblijf. Koning CHRISTIAAN van *Deenemarke*, met zijne Gemaalinne IZABELLA, Zuster van Keizer KAREL, met haare drie kinderen, hielden 'er, in den Jaare 1523, eenigen tijd hun verblijf. MARIA, -Koningin van *Boheme*, eene andere Zuster van Keizer KAREL, vertoefde hier, in den Jaare 1547. Al vroeger, te weten in den Jaare 1499, hadt de waereldvermaarde Rotterdamer, DESIDERIUS ERASMUS, zich op *Zandenburg* eene wijle tijds opgehouden. De geboorte van den beroemden Dichter MAXIMILIAAN DE VRIENDT, of VRIENTIUS, op dit Kasteel, hebben wij elders reeds aangeteekend. Zie 't Art. VEERE, Deel XXXIX, bladz. 176. Van het doorluchtig Gestigt zijn niet meer dan eenige brokken van Muuren en Torens overgebleeven. In den Jaare 1679 beving den Heere KORNELIS KIEN, Burgemeester der Stad *Veere*, en kundig minnaar en naaspoorder der Vaderlandsche Oudheden, de lust om de grondslagen van het Kasteel *Zandenburg* te doen bloot leggen, en door den Wiskunstelaar ISAAC HILDERNISSE den blooten grond uitteekenen. Onder het graaven gevorderd zijnde tot aan de Kapelle, ontdekte men aldaar de Graffteden en Doodkisten der Heeren en Vrouwen van *Veere*. Doch men liet deeze ongemoeid, en sloot terstond wederom de stille rustplaats.

Zie REIGERSBERGEN en SMALLEGANGE, *Kronijken van Zeeland*; GARGON, *Walcherische Arcadia*.

ZAND-

ZANDFIRDE, anders ook wel *Zandvoord* genoemd, in rang het twaalfde Dorp in de Friefche Grietenij *Wijnbriizeradeel*, in het Kwartier van *Westergo*, alwaar het vijftien Stemmen uitbrengt. Het dorpje is zeer gering, en van weinig beteekenisfe, wordende van veel water, bijkans allerwege, omringd. Nogthans heeft men 'er eene Hervormde Kerk, welke met de nabuurige dorpen *Oudega* en *Idzega*, eenen Leeraar gemeen heeft. Niet verre van dit Dorp ligt het Buurtje, *Zandfirder* of *Zandvoorder Rijk* genaamd.

ZANDHORST, (*Het Huis te*) een adelijk Huis in *Rhijnland*, in de Heerlijkheid van *Wassenaar*, niet verre van *Zuidwijk* en *Raaphorst*. De stigter daar van wordt gezegd geweest te zijn DIRK VAN WASSENAAR, jonger Zoon van Heere PHILIPS VAN WASSENAAR, Burgtaave van *Leiden*. In den Jaare 1300 de goederen van *Zandhorst* geërfd hebbende, bouwde hij daar op dit Kasteel, en nam den naam van ZANDHORST aan. Hij liet naa eenen Zoon, DIRK VAN ZANDHORST, Ridder, die, in den Jaare 1345, Graaf WILLEM DEN IV, op deszelfs kwalijk beraadenen togt na *Friesland* verzellende, in het gevegt bij *Stavoren*, zijn leeven liet. Heer PHILIPS VAN ZANDHORST liet naa eenen Zoon, DIRK VAN ZANDHORST genaamd; welke, in den Jaare 1405, met de natuurlijke Zuster van Hertoge WILLEM VAN BEYEREN, Graave van *Holland*, in het huwelijk zich begaf. Hij verwekte bij haar eenen Zoon, insgelijks DIRK VAN ZANDHORST geheeten, die, in den Jaare 1440, ter echtgenooten nam Vrouwe ISABELLA VAN ASSENDELFT. Men rekent dat met deezen het Geslagt, in het manlijk oir, is uitgestorven: zo dat de volgende Bezitters, die den naam van ZANDHORST gevoerd hebben, denzelven alleen op grond van eigendom van dit Huis zich schijnen te hebben aangematigd. In den Jaare 1398 wierdt dit Huis, nevens verscheiden andere adelijke Gestigten, in dien oord, verwoest, doch zedert wederom opgebouwd. In onzen leeftijd heeft dit Huis, op zich zelve van weinig beteekenisfe, eenige vermaardheid gekreegen, door het Gedicht van de bekende Dichteresse ELIZABETH BEKKER, Wed. WOLF, getiteld de *Zandhorstfche Geloofsbe-*

lijdenis, wanneer de vermaarde Amsterdamsche Professor PETRUS BURMANNUS SECUNDUS bewooner van *Zandhorst* was.

Zie s. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustr.*
W. VAN GOUTHOEVEN, *Oude Holl.
Kronijk*, enz.

ZANDYK, of, gelijk anderen spelden, *Zanddijk*, was, in vroegere dagen, een welvaarend en treffelijk Dorp, in de Ambagtsheerlijkheid van dien naam, gelegen in het Zeeuwsche Eiland *Walcheven*, aan den Straatweg tusschen *Middelburg* en *Veere*, en wel het naast aan de laatstgemelde Stad. Vooreen bestondt deeze streek uit zandige Schorren, die dikmaals van het water overstroomd wierden; tot dat FLORIS DE V, Graaf van *Holland en Zeeland*, dezelve verkogt aan Heere WOLFAART VAN BORSELEN, en deezer Echtgenootte SYBILLE, welke den landstreek bedijkten, en tot den akkerbouw dedden bekwaam maaken. Dit viel voor omtrent het Jaar 1280. Daarenboven stigten zij aldaar een Klooster voor de Broederen van de Duitsehe of Tentonische Orde. Voorts was *Zandijk*, van ouds, de eenige Parochiekerk in deezen pord; zo dat de bewooners van *Veere*, 't welk, toen *Zandijk* reeds in zijnen vollen bloei was, niets meer dan de gedaante van een gering Vischersdorp vertoonde, gelijk ook de opgezeeenen van de omliggende Polders, Dorpen en Buurten, aldaar het Sakrament haalen en den Doop moesten ontvangen. Om alle deeze redenen wierdt, van tijd tot tijd, de Heerlijkheid van *Zandijk* zeer volkrijk, en wel voornaamlijk nog, zints men 'er Processtien of openbaare staatelijke Ommegangen begon te doen. De eerste derzelven wierdt gehouden op den derden Pinxterdag des Jaars 1365. Groot was de toeloop des Volks, welk uit alle hoeken en oorden derwaarts zamenvloeyde. In latere tijden, toen *Veere* reeds tot eene Stad was verheven, trok de Pastoor van *Veere* nog gene jaarlijksehe rente van de *Veersche* Kerke, bij wijze van erkentenisfe van haar dogterschap van haare Moederkerk. Van ouds stondt de begeeving van deeze Kerke, gelijk ook

in-

inderdaad het geval was van veele andere Kerken in de Provincie *Zeeland*, aan den Dekén van St. PIETER, te *Middelburg*. In vervolg van tijd, eger, is zij, bij wijze van Verdrag, gekoomen aan den Graave van *Zeeland*. In laateren tijden is de eertijds prachtige Kerk van *Zandijk*, nevens allen den voorgaanden luister der Plaatzte, t'eenemaal vervallen, en van dezelve alleenlijk een hooge zwaare Toren, ten blijke van haare voorgaande grootheid, en een gering Dorp, overgebleeven.

Zie REYGERBERGEN en SMALLEGANGE, *Kronijken van Zeeland*; GARGON, *Walcherische Arkadia*; *Oudheden en Gesichten van Zeeland*.

ZANEGEEST, is een hoek lands, gelegen in de Heerlijkheid *Bergen*, in *Noordkennemerland*, zich uitstreckende, van de Duinen af, tusschen de laage *Rekkerlanden*. De streek lands is gedeeltelijk beslagen met eene fraaie buurt Huizen, die den zelfden naam voeren. Men wil dat de naamsreden moet gezogt worden in het Stroompje *de Zaan*, en het van ouds bekende woord *Geest*, bij de bewooners van *Westfriesland* een hoogen grond en verhevene plaats te kennen gevende.

Zie HALMA en HOOGSTRATEN.

ZANTEN, (GERARD BEUKELSZON VAN) was een dier laagkruipende zielen voor de voeten van den heerschzuchtigen Prins *MAURITS*, wier naamen, in 's Lands Geschiedenissen, met altydduurende schande en eerloosheid staan gebrandmerkt, doordien hij zich, nevens drieëntwintig andere even onwaardige Regenten, liet benoemen en gebruiken, om over den verdienstelijken Staatsman *JOHAN VAN OLDENBARNEVELD*, den gehaaten vierschaar te spannen. Hij hadt, ten dien tijde, van wegen welke Stad, hebben wij niet kunnen opspooren, zitting in het Kollegie van Gekommitteerde Raaden van *Holland*.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*

ZANTPOORT, (*De*) is eene fraaie Buurt, gelegen tusſchen de Stad *Haarlem* en de *Beverwijk*, ten einde van den Slaapderijk, of den zo genaamden *Vergierden Weg*, niet verre van de vervallebe oudadelijke *Gefligten* van *Brederode* en *Velzen*. De Buurt ligt in de Ambagſheerlijkheid van *Velzen*. Haare ligging is zeer vermaaklijk, deels van wegen den omlyggenden oord, deels uit hoofde van den menigvuldigen doortogt van *Haarlem* na *Velzen*, *Beverwijk*, *Alkmaar* en verdere *Plaatzten*, in den omtrek gelegen. Men vindt 'er, die van meeninge zijn, dat, in den Jaare 1155, bij de *Zantpoort*, een gevegt tusſchen de *Drechter Friezen*, die in den omtrek van *Hoorn* en *Enkhuizen* hunne wooning hadden, en de *Kennemers*, een gevegt zou zijn voorgevallen. Doch anderen, op geene onwaarschijnlijke gronden hunne tegenſpraak bouwende, trekken dit gevoelen in twiſfel. Bij ZOETEBOOM kan men de redenen der twiſfelinge vinden. Van ouds vondt men bij de *Zantpoort* eene gewijde Kapelle. De ſtigter daar van was, omtrent het einde der Veertiende Eeuwe, *JOHAN*, Heer van *Brederode*, en het gewijde Gebouw geheiligd aan den *Almagtigen God* en aan den *H. Patricius*. Aanleiding daar toe hadt gegeven eene gelukkig volvoerde reize diens *Edelmans* na *Ierland*, ondernomen ter bezigtiging van het *Vagevuur* diens Heilige; met welke beaaming wierdt aankondigd een zeer beſaamd onderaardsch Hol, waar van men, in de rampzalige tijden des drierden bijgeloofs, elkander vertelde, dat het aan den *H. PATRICIUS*, welken de naam naagaat, de *Apostel* der *Ieren* geweest te zijn, van Gods wegen was aangewezen, om de verſtokten en in het ongeloof verharde landzaaten, door het vertoonen van de hemelſche vreugde en de helſche pijnen, te vermurven, en tot de omhelzing van den *Chriſtlijken Godsdienst* over te haalen.

Zie *SCRIVERIUS*; *ZOETEBOOM*, *Zaanlandſche Arkadia*; *Oudheden en Gefligten van Kennemerland*.

ZANTVOORDE, een Dorp en aloude Ambagſheerlijkheid, in *Zeeland*, op het Eiland *Walcheren*, een klein uur gaans van

van de Stad *Middelburg*. Van ouds stondt hier eene Kerk en Klooster, op lasten en kosten der Duitſche Ridders van *Middelburg*, in den Jaare 1249, gebouwd. Zekere NI-KOLAAS VAN PUTTEN en zijne Huisvrouw hadden daar toe het erf of den grond geſchonken. Het een en ander stondt niet langer dan tot in den Jaare 1284, wanneer de gewijde geſtigten, op last van HERBERT VAN DRONGEN, Kommandeur der Orde, wierden afgebroken.

Zie Oudheden en Geſchieden van Zee-land,

ZANTVOORT, is een middelmatig Dorp, in het gedeelte van Holland, *Zuidkennemerland* genaamd, in het Baljuwſchap van *Brederode*, aan de Noordzee, een uur gaans in het Zuidwesten der Stad *Haarlem*. In den zandigen grond, op welken het gebouwd is, moet, naastdenkelijk, de naamsreden gezogt worden. *Zantvoort* is van eenen taamelijken ouderdom, als zijnde reeds vermeld vóór het Jaar 1300. In de oude Brieven komt het voor onder de benaaming van *Sandfoerde*, *Sandfort* of *Santvoert*. Voor de tijden der Kerkhervorminge, wierden de Heilige AGATHA en de Martelaar ADRIANUS als Patroonen godsdienstiglijk vereerd. 'Er is 'er, die, op gronden, welke zommigen niet onwaarschijnlijk voorkoomen, van meening zijn, dat de oorspronkelijke bewoners van *Zantvoort* als eene Volkplanting van het nabuurig *Haarlem* moeten worden aangemerkt. Het Ambagt van dit Dorp staat, in de Quohieren van Verpondinge, voort zesënveertig Morgens Lands aangefchreeven. Bij eene optelling, gedaan in den Jaare 1631, wierden, voor dit Dorp, op de Lijsten der Verpondingen gebragt, honderdachtënveertig Huizen. Bij eene volgende optelling, negentig jaaren laater geschied, was dit getal tot op tweeënnegentig verminderd. Bij de laatstgemelde optelling der Huizen, sloeg men insgeijks gade het getal der Opgezeetenen. Van beiderlei geslagt, en van allerlei ouderdom, telde men 'er zeshonderzesën-twintig hoofden. Verre de meesten behoorden tot de Her-

vormde Gemeente; het getal der werkelijke Ledemaaten bedroeg honderdtwintig. Bij eene derde telling, tien jaaren na de laatste volvoerd, telde men drie Huizen minder dan de naastvoorgaande reize. Te weten, door herhaalde ongevallen heeft dit Dorp, van tijd tot tijd, zeer veel geleden. De befaamde Allerheiligen Watervloed gaf aan dit Dorp een zeer gevoeligen neep. Diergelijk een ramp wederveer der Plaatz, op den vierden en vijfden Maart des Jaars 1671, wanneer, bij volle Maan en hoogen Springvloed, het water der Noordzee met zulk een geweldigen aandrang de Stranden perste, dat veele Duinen daar door bezweeken, en verscheiden Huizen om verre gespoeld wierden. Geene mindere schade leedt *Zantvoort*, om van andere voorvallen niet te spreken, door den geweldigen storm van den Jaare 1682. In den Jaare 1499 strandde bij dit Dorp een Walvisch, die, bij meeting, ruim vierëatwintig voeten, en in den Jaare 1502 een andere, welke meer dan vijftig voeten lang wierdt bevonden. Van een derden Walvisch, op den vierden Januarij des Jaars 1629, tusschen *Zantvoort* en het nabuurig *Noortwijk* gestrand, heeft men eene afbeelding vervaardigd, met het volgende Bijchrift.

„ Wanneer ons 't Vierde Licht van 't Nieuwe Jaar quam groeten,
 „ Is hier dees Walvisch, lang drieënzestig voeten,
 „ Bij Noortwijk op de Zee naar Zantvoort weggestrandt,
 „ Godt wende 't quaet van ons en 't lieve Vaderland.”

Van de verwoestingen, in de Spaansche tijden, door het ganfsche Land voorgevallen, is *Zantvoort* niet verschoond gebleeven. De overblijfsels der Oude Kerke, die, in gevolge van het grooter getal der voormalige bewooneren, veel grooter was dan de tegenwoordige, vertoonen daar van de duidelijke kenmerken. Een gedeelte van dat gebouw wierdt, op kosten van 's Lands Staaten, wederom onder Dak gebragt, en tot het oeffenen van den openbaaren Godsdienst bekwaam gemaakt. In de tegenwoordige Eeuw is de Kerk, op kosten van den Ambagtsheere, merkelyk verbeterd, door het versterken der Muuren, het maaken der Vensters en Vloeren,

het

het vernieuwen van den Predikstoel, benevens de Zitbanken voor die van den Geregte en den Kerkeraad. Aan den muur, aan de Landzijde, is eene Kapel gebouwd, met eenen Grafkelder, tot eene Begraafplaats voor het Geslacht van den Heere van *Zantvoort*. De Kapel heeft haaren ingang in de Kerk; de Begraafplaats, welke van een Hek omringd wordt, pronkt met verscheiden sieraaden van keurlijk en fraai bewerkt Marmer. De Predikant, welke hier, voor de Hervormden, den gewijden dienst verrigt, is Lid der Kلاسis van *Haarlem*. Voorts hebben 'er ook de Roomschegezinden eene godsdienstige Vergaderplaats; door den Priester van *Overveen*, of door zijnen Kapellaan, wordt de dienst aldaar waargenomen. Ten behoeve van Oude-Mannen en Vrouwen heeft men 'er een Gasthuis. De Ingezeeten en geneeren zich meest met de Vischerij; hunnen vangst, zo versch als gedroogd, slijten zij meest te *Amsterdam* en *Haarlem*. Tot in den Jaare 1722 behoorde *Zantvoort* aan de Graafschheid van *Holland*. Op den zesden November diens jaars wierdt, bij openbaare veiling in de Kastelenij in 's *Graavenhage*, de Ambagtsheerlijkheid verkogt, en eigenaar daar van, voor de somme van tienduizend vijfhonderd guldens, PAULUS LOOT, Commisfaris van wegen de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden te *Lisfabon*.

Zie ZOETEBOOM, *Zaanlandsche Arkadia; Oudheden en Gestichten van Kennemerland*, enz.

ZANTWYK, in overoude tijden een tamelijk groot Dorp, doch al voor lang tot den laageren staat van eene Buur vernederd, ligt, op een korten afstand, buiten de Stad *Thiel*, in de Thielerswaard. *Zantwijk* was, van ouds, zeer vermaard, door een Klooster van Predikheeren, *Westroijen* genaamd, waar van wij elders in ons *Woordenboek* verflag gedaan hebben. Zie Deel XXXI, bladzijde 82. Weleer hadt *Zantwijk* eene Parochiekerk; volgens zommigen zou dezelve onder de eerste gewijde gestigten, zints de verkondiging en aanneeming van den Christlijken Godsdienst hier te Lande,

moet

moeten geteld worden, en reeds in den Jaare 695 gebouwd zijn, ter eere van den Heilige VINCENTIUS. Volgens een Handschrift der *Utrechtsche Kerke* zou, wijders, daar in gestigt geweest zijn eene Vikarij, *ter eere van GOD, van de Heilige Moedermaagd MARIA, en van den Martelaar SEBASTIAAN*. In den Jaare 1574 sloeg de *Walsche* bezetting van *Thiel* haare vernielende handen aan de Kerk, plonderde dezelve en leide een goed gedeelte daar van in koolen. 't Geen 'er van overeind bleef staan, is vervolgens afgebroken; de steenen heeft men na eene andere plaats vervoerd. Zints dien tijd bleef *Zantwijk* zonder Kerk, nam allengskens af in geral van huizen en bewooneren, en kreeg eindelijk de gedaante aan van eene Buurt, welke het tot heden toe heeft behouden. Voor 't overige heeft *Zantwijk* een Regthuis binnen, en eene Geregtsplaats buiten de Stad *Thiel*. Behalven den Rigter, zijn van ouds, over deeze Streek, twee Burgemeesters en zeven Schepenen gesteld, die, van den tijd hunner aanstellinge af, hun geheele leeven lang in bediening blijven.

Zie PONTANUS EN SLICHTENHORST, *Gelderfche Geschiedenisfen*.

ZEDDAM, een Dorp in *Gelderland*, in het Zutfensche Kwartier, meer bepaaldelijk onder het Graaffchap 's *Heerenberg* behorende. In een zeer vermaaklijken oord gelegen, bestaat *Zeddarn*, daarenboven, eene tamelijke uitgestrektheid. Men heeft 'er niet slegts eene Gereformeerde Kerk, maar ook eene Statie van Roomschegezinden. De dorpelingen, welke tot de eerstgemelde Kerk behooren, worden door hunnen eigen afzonderlijken Leeraar bediend. Een waereldlijk Priester verrigt het gewijde dienstwerk voor de laatstgenoemde Christenen. Bij het Dorp *Zeddarn* staat een Jagthuis, *Padevoort* of *Paverden* geheeten. Zijne ligging rondom in vrugtbare Koornlanden maakt het tot geene onaangename verblijfplaatze, hoewel het Gestigt, op zich zelve beschouwd, weinig aanzien hebbe. In eene Buurschap, *Kijler* genaamd, een groot half uur gaans van *Zeddarn* gelegen,

gen, ontmoet men het Huis *Oploo*, anders genaamd *Brumptshuis*. Een sierlijk zeskanig Torentje moet onder de voornaamste sieraaden des Gestigts geteld worden.

Zie *Tegenwoordige Staat*.

ZEE, (*De zuider*) een bekende Zeeboezem, of Meir, in de Vereenigde Provinciën, is van kleine beginzelen, van lieverlede, tot haare tegenwoordige gedaante aangegroefd. Derzelver uitgebreidheid is zo groot, dat een aanmerkelijk gedeelte der oevers van *Holland*, *Gelderland*, *Overijsel* en *Friesland*, 'er door bespoeld worde: en de Eilanden benoorden het Marsdiep, als *Texel*, *Vlieland*, *ter Schelling* en *Ameland*, eene bepaling maaken, tusschen deeze ontzachelijke binnenlandsche Zee en de Noordzee. Men begroot de uitgebreidheid der Zuiderzee, van het Zuiden na het Noorden, op bijna eenēntwintig mijlen, gerekend van *Harderwijk* tot *Texel*: de grootste breedte, van 't *Pampus* tot aan *Volkenhoven* in *Overijsel*, wordt op ruim vijftien uren bepaald; en de nauwste engte is van vijf en een half of zes uren; gelijk die gesteld wordt te zijn van *Stavoren* tot *Enkhuizen*.

Onder deezen uitgebreiden Zeeboezem zijn egter verscheiden andere uit Zee koomende, en zich hier meede vereenigende wateren, begreepen; als de *Texelstroom*, de *Vlietstroom*, enz. Doch vermits deezen, door den aanwas der Zuiderzee, met derzelver doorbraak bij *Stavoren*, al oudtijds volkomen met de Zuiderzee vereenigd zijn geworden, zo hebben zij niets meer behouden dan den naam; en die zelfs is ook voor het grootste gedeelte verlooren. Bij de Ouden was de Zuiderzee niet anders bekend, dan onder den naam van den Noorder Rhijn of het Vlie, bij de Latijnen *Flevo lacus*. Dus onderscheidde *PLINIUS*, gelijk reeds gemeld is, de twee uitgangen des Rhijns, in *Helium ac Flevum*; *ita appellantur ostia, in qua effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidente, in omnem Mosam se spargit*: waar uit blijkt, dat *Flevus*, het Vlie, de Noordelijke uitwatering des

des

des Rhijs, toen al een Meir was. Dit Meir is in 't gevolg, of misschien ook toen al, bij de inwoonders *Zuthera Zee*, of Zuiderzee genaamd geworden. Het was toen een Meir, gelijk nu het Haarlemmer - Meir is; en liep voorts, door een eigen Suroom, (*Flevus fluvius*) den Vlietstroom, na Zee; van welken stroom de naam, in het oude Vlie, nog op de Zuiderzee behouden wordt; te weeten, in het Ooster gedeelte, 't welk tusschen de Monden van de Zuiderzee en derzelver landoevers, of grenzen ligt. Intusschen werd't de Zuiderzee, naa dat het oude Vlieland wel vijfhonderd jaaren later voor 't grootste gedeelte verdrongen was, genoegzaam met de groote Zee vereenigd; en ze bleef toen, gelijk nog heden, voornaamlijk door de Eilanden Texel, het overschot van Vlieland, enz. van de Noordzee gescheiden. Hier bij heeft men egter ook de Zandbanken, welke aan dien kant liggen, als afscheidingen tusschen de Zuiderzee en de Noordzee, aán te merken; waar van de voornaamste zijn, benevens het Eiland *Wieringen* met het *Voorland*, het *Vogelzand*, het *Breezand*, de *Waard*, het *Langezand*, de *Grind*, de *Abt*, en eenige andere. Tusschen deeze Zandbanken, Droogten en Killen, bewaart men hier nog de gedagtenis van den ouden uitloop des Rhijs, door *Flevum*, onder den naam van Vlietstroom, die tusschen *Vlieland* en *Ter Schelling* in Zee valt.

De overige Zeegaten en uitloozingen der Zuiderzee worden thans met andere benaamingen van later tijd benoemd; naar de gelegenheid der Zandplaatzen, of der naastgelegene plaatzen, of ook wel, uit andere oorzaken der scheepvaart. De voornaamste deezer Zeegaten, waar door de Zuiderzee, op de Hollandse Kust, gemeenschap heeft met de Noordzee, zijn het nieuwe Spanjaardsgat, het Landsdiep, het Marsdiep, tusschen de *Helder* en *Texel*, en het Eierlandsche gat, dat tusschen het *Eierland* en *Vlieland* door loopt. De twee eerstgenoemden verliezen zich, van Zee inkomende, beide in het Marsdiep; alwaar de voornaamste en eerste Reede is, die, door de Duinen van de *Helder*, voor de Zuidweste winden gedekt ligt. Het Eierlandsche gat is hedendaags veelal buiten gebruik voor groote schepen; van wegens de
naauw-

naauwte, die dagelijks, door het verzanden, toeneemt. Verder is 'er, even agter de *Helder*, het *Nieuwe Diep*, dat eene veilige schuilplaats is voor de Lootzen en Vischerschuiten; hier aan volgt, aan deeze zijde, de Zuidwal, de Balg, en de Westwal, alwaar de gronden vervolgens in verscheiden kreeken en sleuven nauwer en ondieper worden. Voorts heeft men, aan den Texelschen kant, in 't inzeilen, de drooge Gors, de Duitjesplant en de Laan, en komt, langs de Oostzijde van dat Eiland, op de Moscovische en Koopvaarders Reede; die ons leid na het groote vaarwater, het welk langs den Waard, door den Vlieter, het Wieringer Vlaak inloopt. Buiten de hier gemelde Zeegaten en uitwateringen der Zuiderzee, zijn 'er ook nog anderen; als daar zijn het Schulpegat, het Boomsgat, Stortemelk, de Stenk, het Wester- en Ooster-boomsgat, enz. Doch deeze allen zijn van minder belang, en min of meer verzand: waarom wij 't niet nodig achten hier op staan te blijven, en liever, het gezegde, raakende de bovengenoemde en voornaamste uitwateringen en Zeemonden, genoeg oordeelende, overgaan om den loop der Zuiderzee, langs den vasten wal, te beschouwen.

Men heeft dan, volgens het opgemaakte, aan het Landsdiep, 't welk voorbij *de Helder* stroomt, en zich met het Marsdiep vereenigt, het begin van den Zuiderzeemond, aan den Zuidwester wal van Noord-Holland, te rekenen. Dit water krijgt vervolgens den naam van het *Nieuw Diep*, en loopt, aan den kant van *Texel*, langs de Moskovische en Koopvaarders Reede; alwaar thans de meeste groote schepen ankeren; nadien ze daar ter plaatze op goeden en vasten ankergrond, en voor den zwaarsten aanslag der Zee bevrijd liggen. Van het Nieuwe Diep af, landwaards in, beginnen de Zandgronden; tussehen welke door de Vlietstroom, aan den Frieschen kant, en de Texelstroom, aan den Hollandischen kant, hunnen loop hebben. De laatstgenoemde, de Hollandische kust bespoelende, loopt, beoosten het Eiland *Wieringen*, langs het Zuider Wieringer Meir, of deszelfs Zandbank, voorbij de Zuider Ton en den Drijstal; latende het Monnikkezand regts, en het Kreupelzand links liggen.

Daar

Daar tegen over, op den uithoek, voor het Meir bezuidert *Wieringen*, is de Stad *Medenblik* gelegen; van daar ontmoet men, langs den Zeedijk, een inham, in welken, door Heer Huigen Cogge, de Kromme Leekvliet. Van Heer Huigen Cogge af formeert het land weder een zeer grooten uithoek, die geheel agterom de Stad *Enkhuizen* heen loopt. Deze Stad ligt vlak aan de Zuiderzee, in een driehoek met *Urk* en *Stavoren*. Voor dezelve wordt men eene aanmerkelijke Zandbank gewaar, het *Enkhuizer Zand* genaamd; en tuschen de Zee en de Stad liggen nog drie andere bekende Zandplaatzen, die het Noorder- en Zuider gat voor *Enkhuizen* maaken. Voor het genoemde Enkhuizer Zand, Oostwaards aan, is het Val van *Urk*, als mede de Eilandjes *Urk* en *Schokland* zelve. Voorts heeft de Zuiderzee hier, in en door de Enkhuizer Sluizen, gemeenschap met de Oude Gouw, de Tocht, de Wijzent, en andere wateren en vaarten aan dien kant.

Van *Enkhuizen* af loopt de oever der Zuiderzee zo sterk en zelfs sterker binnenwaards, als dezelve van *Medenblik* tot *Enkhuizen* buitenwaards is uitgestrekt; tot dat het water voor de Stad *Hoorn* als in eene Kom te samenloopt; welke Kom eene geschikte Reede voor die Stad maakt, en den naam draagt van het *Hoorniker Hop*. Voorts loopt de Zuiderzee weder eenigzins buitenwaards na *Edam*; en dan verder afzakkende, stroomt ze, langs den vasten wal, tot aan *Monnikendam*, voor welke Stad ze een breedten boezem vormt. Tuschen *Monnikendam* en 't Eilandje *Marken*, (dat ze omspoelt,) onder den naam van de *Goudzee* voortloopende, maakt ze weder een uithoek, en wendt zich voorts Zuidwestwaards; waar op ze langs de Bannen van *Zuiderwoude* en *Ransdorp* haaren loop vervolgt tot over het *Pampus*, of aan Yoord, daar ze haaren naam in het Y verliest. Deze geheele streek van Noord-Holland, langs de Zuiderzee, is vervuld met een aantal van vaarten en doorwateringen; ook vindt men 'er eenige Meirtjes, waar van het voornaamste is, het *Monniker-Meir* met deszelfs Noord-Meir, agter de Stad *Monnikendam*. Deze wateren hebben, door middel van Sluizen, zo in de gemelde Steden, als hier en daar in

den

den Zeedijk, gemeenschap met de Zuiderzee; waar van niet zich, zulks nodig zijnde, kan bedienen, het zij om water in te laten, of het land van overtollig water te ontlasten.

De strekking der Zuiderzee, van haaren mond, of van den Vlie- en Texelstroom, af, tot op het verlezen van haaren naam, bij Y oord, (waar bij wij voorheen de beschouwing van het Y begonnen,) nagegaan hebbende; zullen we hier de breede Zandplaat van *Pampus* oversteeken, om den loop der Zuiderzee, aan de andere zijde, van *Muiden* af, langs de Geldersche en Friesche Kusten, nog te vervolgen. Van *Muiden* af, tot voorbij *Naarden*, langs de Hollandsche kust, en verder tot voorbij de uitloozing der Riviere de Eem, langs den Utrechtschen bodem, strekt de oever der Zuiderzee zich Zuid-Oostwaarts; doch Gelderland naderende, trekt ze allengs Noord-Oostwaarts op; stroomende voorbij *Harderwijk*. Gestadig nog hooger Noordwaarts loopende, heeft ze verscheiden inwateringen; als bij *Hulshorst*, *Kniphuizen*, *Bisfel*, *Schoutenbroek*, *Doornspijk*, *Aperlo*, *Elburg*, enz. Deezen loop vervolgende, bespoelt ze de kust van *Overijsel*, langs welke ze verscheiden dieptens heeft, en wel bijzonder het Kamper diep, met het Kamper zand; en het Zwolsche diep met het zwarte Water. Ter eerstgemelde plaats heeft ze gemeenschap met den Gelderschen Yssel, en op de laatste ontvangt ze de Overijselsche Vecht. Tusschen *Kampen* en 't Eiland *Schokland*, dat ze omspoelt, doorgelopen, en 't Zwolsche diep voorbij gestroomd zijnde, nadert ze tot *Vollenhove* en *Blokzijl*. Op deeze hoogte wend ze zich Noord-Westwaarts, en lobpt voorbij *Baarle*, *Blankenham* en *de Kuinder*, alwaar ze Frieslands Stranden begint te bespoelen. Langs deezen loopt ze voorbij *de Lemmer*, naa genoeg Westwaarts, na *Stavoren*; en maakt dus, door haare mindere wijdte, van *Stavoren* op *Enkhuizen*; deeze gantsche uitgebreidheid der Zee, eenigermate tot de gedaante van eene ronde kom. Van *Stavoren* af trekt ze weder Noordwaarts op, en stroomt voort langs *Molquert*, *Hindeloopen*, *Workum*, enz. tot aan *Hartlingen*: alwaar de voornaamste Haven is, voo de groote Schepen, die in Friesland thuis behooren, of aldaar ontladen moeten worden. Van

Harlingen af loopt de Zuiderzee eindelijk, tusſchen *Ter Schelling*, *Ameland*, enz. en de Friſche kust, Noord-Oostwaarts, langs het gantsche Oostergedeelte van Friesland. Ze vormt hier in deeze ſtreek, en verder op, verſcheiden Zanden en Stranden, en vereenigt zich met de Noordzee, terwijl ze tusſchen etlike kleine Eilandjes doorſtoomt; welken allen op te noemen en naauwkeurig na te gaan, te veel omſlag zou vereiſchen, en ook buiten mijn beſtek loopen.

Zie GABBEMA, *Nederl. Watervloeden*; OUTHOF, *Verhaal der Watervloeden*; ALTING, *Notit. German. Inferioris*; s. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*; *Oudheden van Noordholland*, enz.

ZEEBURG, een Heerenhuis, in Gelderland, in het Landdroſtſtamp van *Veluwe*, onder het Schoutſtamp van *Ermel*, in de nabuurfchap van het Dorp *Nunſpeet*, ten Oosten van de Stad *Harderwijk*. Het Geſtig is in den hedendaagſchen ſmaak fraai betimmerd, en pronkt met eenen reeks dus genaamde Engeliſche Schuifraamen. Boven den ingang van het Huis leest men, met groote Letteren, ZEEBURG, en daar agter het Jaargetal MDCCX, waarschijnlijk het jaar der ſtigtinge. Voorts ſtaat nog in den Gevel de afbeelding der Heidenſche Godheer NEPTUNUS uitgehouwen. Het gebouw, van fraaie Plantaadjen omringd, ligt in eene drooge graft, over welke men, langs een vanden brug, den toegang na binnen heeft.

ZEEBURG, een bekende Herberg, aan den Diemerdiſk, ongeveer een half uur gaans buiten *Amſterdam*. De plaats, alwaar thans het Huis ſtaat, diende, oorspronklijk, tot een Reduit, in den Jaare 1649, tot verzekeringe der Stad, van ſteen opgeworpen. Twintig jaaren later wierdt de Reduit wederom geſlegd, en eenige jaaren laater, te weeten in den Jaare 1675, een Herberg daar voor in de plaats gebouwd, door de Regenten van het Oude-Zijds-Huis-Zitten-Armenhuis, aan wien, door Burgemeesteren, daar toe de vrijheid was

was verleend. Bij onzen leeftijd, naamelijk in den Jaare 1766 is de Herberg merklijk vertimmerd. Door zijne aangename ligging aan het Y, door het gezigt op de voorbijvaarende fchepen, en op verfcheiden dorpen, aan de overzijde van het Y gelegen, heeft de Herberg merklijken toeloop, en verfrekt tot eene aangename uitfpanning.

ZEEBURG. Bij deezen naam is bekend, het Gemeenelands-huis van het gedeelte van Zuidholland, *Oostvoorn* genoemd. Buiten het Dorp van dien naam staat een Schuur of Keet, dienende tot eene bewaarplaats van Rijswerk, en andere noodwendigheden, tot het Dijkwerk vereischt. Op dit gebouw ftondt, weleer, een houten Koupeltje, waarin Opper-Dijkgraaf en Heemraaden hunne vergadering hielden, zo dikmaals zij Schouwen en aanbestedingen in dit Kwartier deeden. Doch dewijl het vertrek te klein geoordeeld, en om nog andere redenen wierdt afgekeurd, befloot men, na eene andere vergaderplaats om te zien. Men liet daar toe het oog vallen op eene hooge naastbijgelegene Duin. Naa dat men de Top vlak en effen hadt doen maaken, ftigte men aldaar, in den Jaare 1743, een gebouw, in de gedaante van eenen fteenen Koepel, en gaf 'er den naam van *Zeeburg* aan. Van vooren pronkt de Frontefpies met het Wapen van *Voorn*, en voorts met de Wapens van den Opper Dijkgraave, de Heemraaden en derzelver Sekretaris, die ten tijde der ftigtinge her beftuur oeffenden; allen in fteen fraai uitgehouden. Niet alleen over den Mond der Maaze, maar ook over het geheele omlyggende Gewest, heeft men, uit deeze vergaderplaatze, een der ruimfte en bevalligfte gezigten, die men zich kan verbeelden. Tot eere van den Dijkgraave en den Heemraaden, die de ftiging van dit *Zeeburg* ontworpen en volvoerd hebben, moeten wij hier aanmerken, dat dezelve buiten kosten der Bedijkinge gefchied is.

ZEEBURG of DIEMER- en MUIDER-ZEEDYK, (*Hoogheemraadschap van den*) is van zeer veel aangelegenheids, als ftrekkende zich uit van de Stad *Amsterdam*, tot aan de Kijkuitspoort der Stede *Muiden* toe, met een lengte van drieduizend

tweehonderd achtēnzestig Roeden, vijf Voeren, zes en een derde Duim, Diemerdijkmaat; volgens de Meetinge in den Jaare 1711, door Dijkgraaf en Hoogheemraaden goedgekeurd, waar van het Dijkregister, in den Jaare 1742, met verandering van de naamen der Eigenaars der Dijkpligtige Landen, vernieuwd is. In deszelfs strekking loopt deeze Dijk langs het Y en de Zuiderzee, waar van zij het water niet alleen uit *Amstelland*, maar ook uit de Landen, onder *Muiden*, *Weesper-Kerspel*, een gedeelte van *Goiland* en een groot deel in het laage der Provincie van *Utrecht* afkeert.

De naam van *Zeeburg*, dien deeze Dijk voert, is ook gemeen aan andere Dijkwerken, die in een aanzienlijke uitgestrektheid tot een Omringdijk en Zeeweeringe geschikt zijn; doch wij vinden, ten aanzien van den Diemerdijk, deeze benaaminge niet eer dan in den Jaare 1387, in eene Handvest van Hertog ALBRECHT VAN BEIEREN, doch van den Dijk zelven schijnt reeds gesproken te worden in een Brief van GUIDO VAN HENEGOUWEN, Bischof van *Utrecht*,gegeeven in den Jaare 1301, hoewel hij hier enkel den *Zeedijk* genoemd wordt. De reden der benaaming van *Diemer en Muider-Zeedijk* is ligtelijk te ontdekken. Men vindt hem ook de *Dijkaadje* van *Tpessboot* genoemd.

Van groot gewigt is deeze Dijk niet alleen voor *Amstelland*, *Muiden* en *Weesper-Kerspel*, welke bij doorbraak veel te lijden hebben; maar men heeft in voorige tijden voorbeelden gehad dat het water zoo verre in *Zuidholland* is ingedrongen, dat de Brouwers te *Gouda* klaagden geen goed Bier te kunnen brouwen om het brakke water. In deeze ongelegenheid overstroomt het platte Land van *Utrecht* tot boven *Breukelen* en *Portengen* toe, en indien door kragtigen arbheid de Ooszijde van den Vegtdijk niet kan gehouden worden loopt *Kortehoef*, *Breukelenveen*, in de Proostdij van St. JAN, *Maarfeveen*, en het laage *Utrechtsche Veen* tot aan de Stads Poorten onder.

Wegens de Doorbraaken van deezen Dijk zijn ons de nette omstandigheden niet gebleeken. In de bevestiging en vernieuwing eener Handvest door Keizer MAXIMILIAAN en KAREL, Aartshertog van *Oostenrijk*, van den eenēntwintigsten Junij des

des Jaars 1509, vinden wij dat de Dijk, kort te vooren op twee plaatsen was ingebrooken. Zedert hebben wij, in de voorige Eeuwen, dan geen nadere doorbraaken gevonden van op den vierden Junij des Jaars 1598 en den vijfden November des Jaars 1675, in welk laatste jaar de Zeedijk beoosten *Muiden*, met elf zeer groote en diepen open Waalen, en de *Zeeburg* of *Diemerdijk*, met vier dergelijke Waalen waren doorgeslaagen. In den Jaare 1702, des nagts tuschen den vijfden en zesden April, heeft de *Zeeburg* weder een zwaare doorbraak op dezelfde plaats als in den Jaare 1598 geleeden, die eenënderzig Roeden en twee Voeten, lang bevonden is. In den bekenden hoogen Vloed van Kerstijd des Jaars 1717, was de Dijk in groot gevaar, dewijl het water zevenënne-
 gentig Duimen boven het Amsterdamsche Peil stondt, 't welk niet meer dan zeven Duimen verscheelde van de Zeedijsk hoogte, die negen Voeten en vijf Duimen, of honderdénvier Duimen boven het zelve Peil gesteld is. In zulke zwaare Vloeden, moet de Dijk, bij stormen uit den Noordwesten niet alleen den slag der Zuiderzee, maar ook de persing van een vreeslijke menigte water uitstaan; waar uit ligtelijk deszels gevaar te bevroeden is. Hierom zijn van tijd tot tijd, door 's Lands Graaven en vervolgens door 's Lands Staaten, breede Handvesten en Voorregten vergund tot versterking van den Dijk, met ondersteuning van Geldmiddelen uit 's Lands Kasf. FILIPS VAN BOURGONDIE vergunde in den Jaare 1440, aan allen, die Dijkpligtig waren op de Dijkaadje van *Tpe-
 fboot*, het maaken van een Bolwerk en Plaating van Hout en Yzerwerk. In den Jaare 1452, wilde dezelfde Hertog, dat, bij het maaken van nieuwe Inlaagen aan deezen Dijk, de oude Dijken niet zouden worden geslegt, maar dat ze tot Slaapers moesten blijven leggen. In den Jaare 1678, wierdt door de Staaten van *Holland* en *Westfriesland* een order be-
 raamd tot verzwaringe van deezen Dijk, en deszels hoogte bepaald, twee Voeten onder den bovenkant van den Dek-
 steen aan de Oostzijde van de Sluis te *Muiden* na den *Y-
 kant*; de breedte, voor zoo veel den Aardendijk aangaat, van achttien Voeten op de *Kruin*, en de Paalendijk van vier-
 entwintig Voeten, en nog zes Voeten Riet daarenboven, de

Paalendijk te zamen dertig Voeten op de Kruij; de Buitenglooijing van den Aardendijk zou moeten zijn van vier Voeten op den Voet; en de Binnenglooijing van twee Voeten op den Voet; in de Binnenglooijing van den Paalendijk van drie Voeten op den Voet: agter den Dijk zou gelegd worden een Barmte van vierëntwintig Voeten, en agter deeze een bekwaame Sloot. In deezer voege is de Dijk onderhouden, tot dat, in de tegenwoordige Eeuw, door de plaage van het Zeegewormte, het sterke Bolwerk van Paalen en zwaare Balken, waar door deeze Dijk tegen den aanslag van 't water moest beschermd worden, doorknaagd en vernield wierdt; wanneer Dijkgraaf en Heemraaden, bij Resolutie der Staaten van den vierëntwintigsten Maj des Jaars 1735, gemaagt wierden den Dijk, volgens hunnen voorslag, te vernieuwen en verzwaaeren; een werk, 't welk aan arbeidsloon, aarde, plempen van zand, puin, keifteenen, het hijen van een regel paalen, vijfmaalhonderd negenëndertigduizend achthonderd vierënnegentig Guldens gekost heeft. Men begon het werk bij gedeelten; het wierdt in den Jaare 1735 aangevangen en in den Jaare 1737 voltooid. De vernieuwde Dijk tusfschen *Muiden* en *Diemerdam*, daar de zwaarste aanslag der Zee en perssing van den Vloed aanvalt, is onder in zijnen aanleg breed elf Roeden, waar van zeven Roeden voor de Buitenglooijing zijn, twee Roeden voor de Kruij en twee Roeden voor de Binnenglooijing. De bovenkant van de Kruij heeft doorgaans in het midden de hoogte van dertien Voeten uit den grond. Op de Buitenglooijing, van de stompen der afgezaagde Paalen af, tot op de hoogte van eenige Voeten boven het daaglijks water ligt een goede mepigte Puin, gedekt met zwaare net ineengevoegde Keifteenen, die, niertegenstaande hunne zwaarte, somtijds door de Zee overhoop gesmeeten worden en de onderleggende Puin weggeslaagen. In de Jaaren 1742 en 1749, moest de Dijk, die merkeliijk gezakt was, zwaar gehoogd worden; en schoon dit buitengewoone en vrij groote kosten veroorzaakt, zijn dezelve nogthans draaglijker dan te vooren.

De onkosten wegens het onderhoud van den *Zeeburg* of *Diemer- en Muider-Zeedijk* worden gedraagen bij *Hoefslag*en
over

over de Landerijen, welke zoo aan Geregten, Genootschappen als bijzondere Perfoonen behooren. Deze Hoeflagen zijn verdeeld in Bonnen, die ieder hunne Paal op den Dijk hebben, waar op derzelve Merken getekend staan. De Stad *Amsterdam* staat in het tegenwoordige Dijkregister aangeslaagen voor zeshonderdtachtig Roeden, twee Voeten en zes Duimen; waar van een groot gedeelte in het Dijkregister van den Jaare 1598, en in de Meeting van den Jaare 1678, te zamen ter lengte van vierhonderdzevenënegentig Roeden, zes Duimen, bekend staan. De overige zijn naderhand, en wel bijzonderlijk bij overeenkomst van den Jaare 1697, in een altoos duurende onderhoud aangenomen. Zij neemen haaren aanvang van de Stad af en strekken zich uit tot digt aan het Gemeenlandshuis, of tot aan de Traankookerij, in de Handvesten der voorleeden Eeuw bekend met de benaaming der Traankookerij van *JEAN TOURTON*. Het Hoogheemraadschap of de Waarschappij moet twaalfhonderdzevenëntachtig Roeden, vier Voeten en zes Duimen onderhouden; voor meer dan negenhonderd Morgen Spagestokene Landen, van welke over de honderdeenënvijftig Morgen tot hooging van den Dijk vergraaven zijn; de overige Landen worden wel verhuurd, doch kunnen gemeenlijk de lasten van den Dijk niet opbrengen, waarom deeze jaarlijks moeten uitgezet worden over de andere Landen en Distrikten. *Muiden* en *Weesp*. *Weesper-Kerspel* en de *Loosdrecht*, draagen ieder een negende deel, *Loenen* en *Breukelen* een zesde deel, *Korteboef* een negende deel, *Abkoude* een zesde deel, *Nichzevecht* een negende deel en *Diemen* en *Overdiemen* te zamen een negende deel. Deeze hebben wederom hunne mindere verdeelingen van Distrikten, die in deezzen opzigte aan de grooter afdeelingen onderhoorig zijn.

Over de beheering van den Dijk hebben de Graaven van *Holland* en 's Lands Staaten verscheiden Handvesten gegeven, die haar opzigt hebben of op het bijzonder bestier van de Distrikten tot het Schouwen van den Dijk geregigd of tot het algemeen bestier van Dijkgraaf en Hoogheemraaden. Hertog *ALBRECHT VAN BEIEREN* wilde, volgens Handvest van den Jaare 1387, dat de *Zeeburg* geschouwd zou worden,

door drie Schepenen tot *Nieder-Amstel*, twee Schepenen te *Amsterdam*, een Schepen tot *Ouder-Amstel*, en een Schepen tot *Outenwaal*. Bij uitspraak van HUGO VAN LANOY en den Raade in *Holland*; van den Jaare 1436, wordt vastgesteld, dat Dijkgraaf, Schout en Schepenen van *Diemen* het Dijkregt zullen blijven hanteeren en bewaaren, en dat de Baljuw van *Amstelland* jaarlijks zeven Mannen uit het Kerspel van *Diemen* zou kiezen; zoo om regt aldaar te wijzen als om den Dijk te schouwen. In den Jaare 1509, is door Keizer MAXIMILIAAN, en Aartshertog KAREL aan de Stad *Amsterdam* vergund de Natshouw over de Schouwe van Schout en Schepenen van *Diemen*. Alle welke Handvesten hun opzigt hebben op de bijzondere beheeringe van den Dijk in de daar toe geregtigde Distrikten, gelijk die van *Muiden* insgelijks hunne bijzondere Schouw hebben. Ten aanzien van het Hoogheemraadschap vindt men dat Hertog JAN VAN BEIEREN, in een Brief van den zesentwintigsten April des Jaars 1423, spreekt van *Waarlieden in den Gestigte van Utrecht*, zoo wel als van *Waarlieden in syne bedriewe*. Op den zevenentwintigsten Julij des zelfden Jaars, vergunt hij, dat de gezworenen Heemraadens in der Dijkkaadje van *Diemen*, met den Heemraden uit den *Gestigte*, naar Inhoud der Handvesten, alle Dijken, gelegen in den Banne van *Diemen* zouden scolen, uitgeeven en deelen; waar uit men ligtelijk kan afneemen, dat 'er, al voor dien tijd, eenige Gemeenschap van Heemraadschap tuschen *Holland* en 't Sticht over den *Zeeburg* en *Diemerdijk* geweest is. Duidelijker blijkt deeze Gemeenschap echter in een Handvest van FILIPS VAN BOURGONDIE, gegeeven in den Jaare 1440, waar in hij belaste, dat het Bolwerk en de Plaating van *Ypsefoot* zou geschouwd worden door den Baljuw van *Amstelland* en de *Waarlieden* in deeze Bedijking; als een *Waarman* uit *Muiden*, een uit *Weesp*, een uit *Weesper-Kerspel*, een uit de *Loosrecht*, een uit *Laenen Kroonenburgs-Gerecht*, met den jongsten Burgemeester van *Amsterdam*, een uit *Kortenhoef*, een uit *Breukelen*, een uit *Abkoude* en een uit *Nichzevecht*. Tot deeze Schouwen bepaalde hij St. *Odulfus*- en St. *Lamberzs*-dagen, of den twaalfden Junij en zeventienden

Sep.

September. Op den grond deezer Handvesten en volgens Resolutie van de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, van den zevenden Maj des Jaars 1678, hebben Schout en Schepenen van *Diemen* en die van *Muiden*, ieder in hunne Regtsban, hunne Keuren en Uitgiften, welke zij aanfonds moeten overbrengen in handen van Dijkgraaf en Hoogheemraaden, die hier over de Nakeure doen. De Schouwdagen van St. *Odulfus* en St. *Lambert* zijn, volgens Oktrooi van den Jaare 1704, veranderd en gesteld op den twaalfden Maj en vierentwintigsten Julij. De Naschouw door Dijkgraaf en Hoogheemraaden geschiedt over den gantschen Dijk op den zeventienden Augustus en de Belaaking op den eersten September. Bij afweezen van den Dijkgraaf, wordt de Schouw door den jongsten Burgemeester van *Amsterdam*, als zijn Stedehouder gedreeven.

Het Kollegie bestaat nog in den Dijkgraaf en tien Hoogheemraaden uit de Steden en Distrikten, gelijk bij de Handvest van *FILIPS VAN BOURGONDIE* bepaald is. Zij bedienen deeze Ampten voor hun leeven, en moeten, volgens de meergemelde Resolutie van den Jaare 1678, ieder binnen den Ring der Bedijking twintig Morgen Lands bezitten, of voor tienduizend Guldens in denzelven gegoed zijn. Van deeze twee Artikelen, is egter de jongste Burgemeester van *Amsterdam* uitgezonderd. Burgemeesters van *Amsterdam* hebben, volgens Oktrooi van de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, gegeeven in den Jaare 1612, een Voorregt, om, het zij met den jongsten Burgemeester of bij zijn afweezen, een ander gemagtigd Persoon op de Vergaderingen van Dijkgraaf en Hoogheemraaden te zenden en de eerste Stem te voeren; behoudens dat, bij het tegenwoordig zijn van den jongsten Burgemeester te gelijk met den Gemagtigden, maar één Stem voor *Amsterdam* zal gelden. De Dijkgraaf wordt door de Staaten van *Holland* en *Westfriesland* verkooren. De Verkiezing der Heemraaden geschiedt door de bijzondere Distrikten of derzelve Ambagtsheeren; *Abkoude* alleen uitgezonderd, waar van de Staaten van *Utrecht*, bij verkoop dier Heerlijkheid, het stellen van een Heemraad aan zich behouden hebben. Het Kollegie wordt bediend door een Se-

ekretaris, een Penningmeester, een Boekhouder en een Bode. De gewoone Vergaderingen worden gehouden op den tweenden- drieëntwintigsten Maj, den vier- en- vijfëntwintigsten Julij, en den zeventienden Augustus, welke de Schouwdagen zijn; als mede op den eersten September. De Rekendagen zijn op den eersten Dingsdag en Woensdag in November en de Betaaldagen op den eersten Woensdag en Donderdag naa Vrouwendag. Zomtjids zijn 'er ook buitengewoone Vergaderingen. De besluiten worden door drie Gemagtigde Hoogheemraaden met den Sekretaris uitgevoerd, en hier van op de naaste bijeenkomst aan het Kollegie verslag gedaan. Tot de Polderzaaken worden insgelijks een Hoogheemraad met toevoeging van den Sekretaris gemagtigd.

Dijkgraaf en Hoogheemraaden vergaderen des Zomers in het Gemeenlandshuis aan den Dijk, niet verre van *Zeeburg* of *Jaap Hannes*. Dit Huis is een deftig vierkant Gebouw met twee Vleugelen tot Stallinge en andere noodwendigheden. Het wierdt, in den Jaare 1726, van nieuws uit den grond opgebouwd, gelijk het Tijdschrift getuigt, dat met eenen meldt tot welk gebruik het Huis dient en aldus gelezen wordt :

hIC De fretI bataVI fVrore arCenDo agrIs tVenDIs
agltVr.

Dat zo veel te kennen geeft, als

*Hier wordt geraadpleegt over de beveiliging der Land-
derijen, door de woede der Zuiderzee te bedwingen.*

In den Winter, wanneer de Dijk niet gebruikt kan worden, vergaderen Dijkgraaf en Hoogheemraaden, op de Reken- en Betaaldagen, te *Amsterdam* in den *Doele* of een andere Herberg. Het Dijkgraaffschap heeft in 't Gemeenlandshuis een Kastelein die tevens Opzigtcr van den Dijk is.

Zie Tegenwoordige Staat van Holland.

ZEE-

ZEEBURG, een Kasteel in *Zeeland*, op het Eiland *Walcheren*, meer algemeen bij den naam van *Rammekens* bekend, hoewel dit eigenlijk naam der Reede is, die voor het Kasteel ligt. Het wierdt in den Jaare 1547, op bevel van Keizer KAREL DEN V, als Graave van *Zeeland*, bij zijne Zuster MARIA, Koningin van *Hongarije*, Landvoogdes deezer Gewesten, op *Blankershoek* gestigt. Zij kwam hetzelfde in eige Persoon bezigtigen, en gaf het den naam van *Zeeburg*. Dit Kasteel was in 't begin der Spaansche oorlogen een plaats van zeer groot belang, en 't voornaamste Bolwerk van 't geheele Eiland *Walcheren*. Ook liggen de Schepen onder hetzelfde op eene zeer goede Reede. Deszelfs gestalte is driekantig, met de eene punt in Zee uitstekende, en met de twee anderen wederzijds op de Dijken na *Middelburg* en *Vlissingen* strekkende. Het ligt derhalven omtrent als een driehoek, behalven, dat de Gordijn na de Landzijde, die van een wijde en diepe Graft beslooten is, mede puntagtig uitloopt. De Muuren zijn rondsom hoog, zwaar en oik van onderen: zij hebben verscheide Schietpoorten en beveiligen den geheelen stroom. *Rammekens* wierdt, nevens de Steden *den Briel* en *Vlissingen*, in 't Jaar 1585 aan ELIZABET, Koningin van *Engeland*, verpand, en met Engelsche bezetting voorzien, tot dat het, door de goede diensten des Heeren VAN OLDENBARNEVELT, met opbrenging der verschooten Penningen aan Koning JAKOBUS DEN I, in den Jaare 1616, wederom van 't Pandschap en Engelsche bezetting ontslaagen wierdt. 't Vervalt tegenwoordig merkelyk, wordende egter nog dagelijks door eenige manschap, uit de *Vlissingche* bezetting, bewaard.

ZEEDYKEN. Vreemdelingen, herwaarts gekoomen, of der gesteldheid onzes Lands eenigermaate kundig, staan verbaasd over de grootheid der belastingen, welke in zommige onzer Provinciën geheven worden. Zelf ontmoet men die bevreemding bij niet weinigen der inboorlingen. Waren zij beter onderrigt aangaande de gesteldheid van ons Land, en hoe hetzelfde, met ongelooflijke moeite en kosten, zich tegen het geweld der menigvuldige wateren, van welke het omringd

wordt,

wordt, moet verzetten; men zou ophouden zich te verwonderen over de aanhoudende geldheffingen. De *Zeedijken* zijn een onderwerp van de hoogste aangelegenheid. Van derzelver onderhoud en stevigheid hangt niet slegts de welvaart, maar zelf het aanweezen van uitgebreide strecken Lands af. Op de Provincie *Friesland* mag dit vooral worden toegepast. Van de *Zeedijken* diens Gewest lust het ons, een in ons *Woordenboek* niet kwalijk pasfend verslag te doen, en van de wijze, op welke zij onderhouden en beheerd worden, immers zo als zulks tot heden toe heeft plaats gehad.

Veel kostbaarder, dan in vroegere dagen, valt heden ten dage dit onderhoud. Immers waren eertijds de *Zeedijken* van weinig belang, dewijl de Noordzee niet dan door zeer nauwe vaarwaters gemeenschap hadt met het Meir van *Flevo*, thans de Zuiderzee; terwijl de Eilanden, *het Vlie*, *Ter Schelling*, *Aneland* en *Schiermonikoog*, nog aan onze kusten gehecht, of daar van alleen door enge slenken gescheiden, tot eene genoegzaame waarborg verstrekten tegen de golven der Noordzee. Dan dewijl deeze slenken, allens verwijd zijnde, meer water gaven, groeide ook de noodzaakelijkheid aan om hechter dijkwerken te maaken, die niet alleen de dagelijksche tijen, maar ook de hooge vloedten uit het Westen en Noordwesten konden afkeeren. Het is onzeker, wanneer men zich eerst met ijver in *Friesland* op het aanleggen van *Zeedijken* hebbe begonnen toe te leggen; doch niet onwaarschijnlijk, dat zulks voornaamelijk heeft plaats gehad omtrent het jaar 640, wanneer Koning ADGILLUS, te *Stavoren* heerschende, zijne onderdaanen schijnt onderrigt te hebben in het aanleggen van hoogten op de gevaarlijkste en het ligst onderloopende plaatzen, die naderhand door aaneenschakelingen, allens, in regelmaatige dijken zijn veranderd.

Onderusfchen is in de *Zeedijken* deezer Provincie, van tijd tot tijd, eene ongemeene verandering voorgevallen. Welcer moest men groote zorg draagen voor de dijken der Middelzee, om dat deeze zeeslenk, bij derzelver doorbraak, veelmaalen oorzaak was van zwaare overstromingen; doch naa dat de Middelzee opgeslijkt, en de Bildtdijken voor dezelve gelegd waren, is men geheel van deeze zorg ontheven;

ven; het zelfde heeft ook plaats gehad ter wederzijden van het Dokkumer diep: want deeze dijken, in den Jaare 1717, op verscheiden plaatzen, zijnde doorgebroken, wierden de omliggende Grietenijen door het Zeewater overstroomd; terwijl heden, door de nieuwe afsnijdinge, in welke de *Engwierummer* Zijlen gemetseld zijn, ook deeze dijken zodanig hun nut hebben verlooren, dat dezelve, voor een goed gedeelte, reeds zijn weggegraaven.

De Zeedijken, welke nog heden het zeewater moeten afkeeren, zijn ook, van tijd tot tijd, zeer van gedaante veranderd. Weleer waren dezelve, bijna overal, beveiligd door hooge buitendijksche voorlanden, zanden of schilbanken, welke niet dan bij hooge vloedden onder liepen, en dus de dijken voor den slag der op hunne vlakke reeds gebroken baaren genoegzaam beveiligden: dit heeft nog plaats aan eenige oorden, gelijk nevens *Tjummarum* in *Barradeel* en andere plaatzen, zo dat een enkele dijk, indien hij maar hoog genoeg is om het overloopen der golven te beletten, aldaar voldoende is om het geweld der hoogste vloedden en zwaarste stormen af te keeren. Doch op de meeste plaatzen is de voorgrond, allengs, afgekabbeld, en men heeft, bij middelbaar water, onmiddellijk voor den voet des dijks, eene diepte van één tot acht of tien voeten waters, waar door de dijken oneindig veel te lijden hebben: want ten tijde van zwaare vloedden groeit het water acht of negen voeten hooger, en oeffent dus zijne kracht tegen het midden en de kruin der dijken; zo dat een dijk van enkel aardwerk, op de gewoone wijze gemaakt, en van vijf of zes roeden tegen ééne roede in de hoogte, in korten tijd door de woedende golven wordt vernietigd. Om deeze reden is men in de noodzaakelijkheid gekomen, om naar middelen uit te zien, die genoegzaam in staat waren tot het breeken der golven, eer zij het aardwerk konden bereiken. Het eenige middel, 't welk, bij aanhoudendheid, aan dit oogmerk heeft kunnen voldoen, is bevonden het heiwerk van zwaare palagien aan den voet des dijks, hetwelk, doorgaans, op de volgende wijze wordt gemaakt: de voet des dijks zodanig aangelegd zijnde, dat dezelve gelijk ligge met de gewoone winterfche

spring-

springvloeden, heit men, daar ter plaatze, een' regel lange paalen, doorgaans ter lengte van vierëntwintig voeten, en liefst van greenen hout, twaalf voeten diep in den grond. Daar naa wordt buiten dezelve, na den zeekant, eene rei paalen geflagen van twaalf voets hout, op den afstand van één of anderhalve voet van de hooge paalen, die zo diep moeten koomen, dat zij ongeveer met den voet des dijks gelijk staan; waar op men deeze tusschenruimte, de Buiten-kist genaamd, vult, beneden met wrak, en boven met zwaare balsteenen. Daarenboven wordt aan den binnenkant van het hooge paalwerk, op een' gelijken afstand van het zelve, eene tweede kist geheid, insgelijks van twaalf voets of korter hout; terwijl de tusschenruimte, op de zelfde manier gevuld, den naam krijgt van Binnenkist, welke altoos twee of drie voeten boven den dijksvoet uitsteekt. Eindelijk worden de paalen, zo wel die der hooge reie als die der Buitenen Binnenkisten, aan elkanderen gekoppeld, door middel van stevige strooken hout, *Gordingen* genaamd, die men met de paalen vereenigt, door het inslaan van zwaare getakte spijkers, bekend bij den naam van *Rongen*.

Over het algemeen zijn Frieslands dijken zodanig aangelegd, dat, de dijksvoet gelijk gesteld zijnde met de middelbare springvloeden, hun kruin twaalf voeten hooger wordt bevonden, met eene doceering of helling na buiten van vijf of zes Roeden, en na binnen van twee of derdenhalve Roede, dewijl de hoogte van den buitenvoet iets grooter gemaakt wordt dan die der gemeene vloeden, om dat dezelve, anders geduurig onderlopende, zou uitkabbelen en geene graszooden kunnen houden: dezelve dus, doorgaans, twee of drie voeten hooger zijnde dan de binnenvoet, moet daar op, in 't meeten der doceeringe van eenen Dijk, altoos worden gelet. Ondertuschen is de waare hoogte der Dijken niet overal de zelfde, zijnde veele te laag en andere wederom overtollig hoog, evenwel zijn zij zelden minder dan veertien of meer dan zeventien voeten boven het gewoone hoog Winterwater verheven.

De

De hooge paalwerken koomen derhalven, meerendeels, in hoogte gelijk met de kruin der dijken, en breeken dus het geweld der golven, die anderszins, op de dijks kruin woedende, dezelve zouden doen verfmelten. Dit geweld is naamelijk zo groot, dat de oude ja nieuwe paalwerken dikwijls bezwijken, en bij den grond afbreeken, wanneer men verwaarloosd heeft de Binnenkisten behoorlijk te vullen; deeze vulling maakt immers de hooge paalen en de achtergeheide kistpaalen als tot één, en een bijna onbeweeglijk lichaam, 't welk het punt van beweeginge zo hoog brengt, dat de kracht der baaren daar tegen weinig kwaads kan doen; waar door het niet ontbeerlijk nut der Binnenkisten in een klaar daglicht wordt gesteld. Wat de Buitenkisten aangaat, dezelve zijn in haaren aard van minder noodzaaklijkheid, en voornaamelijk uitgedagt, om door het slaan van zulk kort hout, dat dikwerf reeds tot hooge paalen heeft uitgediend, de schadelijke Zeewormen van de hooge paalen af te keeren. Ten zelfden einde vindt men op veele plaatzen, in steê van diergelijke kisten, vlakke gloojingen van balsteen, tot eene genoegzaame hoogte opgestapeld, om de paalwerken te bewaaren voor het schadelijk gewormte, het welk zich niet vertoont op steenachtige plaatzen, die bij de dagelijkse eb- ben droog loopen. Over het algemeen zijn zodanige gloojingen te verkiezen boven geheide Buitenkisten; doch men moet hier van die plaatzen uitzonderen, alwaar groote diepte voor den dijk is, en dus aanmerkelijk gevaar van doorbraak, bij zwaare stormen, plaats heeft. In zulke gevallen is 't noodzaaklijk het niet bij eene enkele balsteengloojing te laten blijven; maar 'er dient, tusschen dezelve en de hooge paalen, nog eene sterke kist geslagen te worden.

Dewijl ondertuschen, niettegenstaande de beschreeven voorzorgen, somwijlen eenige roeden paalwerk voor de woede der golven bezwijken, heeft men, in de Kerken der aan Zee gelegen Dorpen, groote zeilen in gereedheid, welke in zulke gevallen aan den Dijk worden gebragt, om dezelve, zo ras het mogelijk is, over de ingeslagen gaten, naa dat zij met stroo en steenzakken zijn gevuld, te spreiden, en ze daar ia met steenzakken en zwaare balsteenen te bevestigen.

Wel-

Weleer waren, voor onze Dijken in Zee, ook zogenaamde Duikelhoofden geheid, die nog tegenwoordig, op veele plaatzen, onderhouden worden. Ondertusfchen zijn zij alomme, waar diepte is, door de paalwormen, in de Jaaren 1732 en 1733, vernield, en, om de groote kosten, op veele plaatzen, niet hersteld.

In ga nu over tot de Beschrijving der bijzondere Dijk-Kontributien deezer Provincie, en van de wijze op welke, door de Dijksgerechten, voor derzelver beveiliginge wordt gezorgd. Om dan van den Oostelijkften hoek deezer Provincie te beginnen, moeten wij, in de eerste plaats, spreken van *Kollumerlands* Dijks-Kontributie. Dezelve loopt van de *Munnikezijl* tot aan de *Pijramide*, die haar afscheidt van *Oost-Dongeradeels* Dijken; zijnde in dezelve ook een stuk Dijk begreepen, welks onderhoud komt ten laste van de Heerlijkheid *Visvliet* in *Groningerland*, dewijl dezelve, in 1636, toen ze verkogt wierdt, van dien last niet is ontheven, gelijk, in een Vertoog der Heeren Staaten van deeze Provincie, in den Jaare 1720, aan die van *Groningen* bondig is bewezen. Weinig hebben ondertusfchen deeze Dijken van het zeewater te lijden, dewijl zij, meerendeels, door nitgebreide Buitendijksche droogten en slijkbanken, voor het zeewater beveiligd worden; te meer daar zij geen laager wal hebben, dan met een Noorden wind, bij welken zelden zwaare stormen voorvallen, dewijl de wind, zo ras hij door 't Westen na 't Noorden is uitgeschooten, doorgaans, zijne grootste hevigheid verlooren heeft.

Aan het Oosteinde van deezen Dijk, op de grensfcheidinge van *Friesland* en *Stad en Lande*, vindt men de *Munnike Zijlen*; doch dewijl daar van reeds voorheen gesproken is, zal het niet noodig zijn daar van, hier ter plaatze, breeder te gewaagen.

Ten Noorden der *Pijramide*, waar door *Kollumerland* van *Oost-Dongeradeel* gefcheiden wordt, beginnen *Oost-Dongeradeels* Dijken, en deeze loopen van daar tot aan het Westeinde van *Pezens*, of de oude *Zijlvesting*, aldaar te vinden; doch dewijl insgelijks van deeze Dijken, en van de *Nieuwe Zijlen*, in deezen Dijk bij *Engwterum*, in *Oost-Dongeradeel*,

ten

ten Jaare 1729, met groote kosten aangelegd, elders omftandiglijk gefproken is, zij het ons genoeg; daar toe den Leezer te verwijzen.

Wegens de *Exumarift*, ten Noorden der *Engwietumet* Zijlen gelegen; kan de Leezer insgelijks elders te recht raaken.

Ten Westen van *Oost-Dongeradeels* Dijken beginnen die van *West-Dongeradael*, welke van elkanderen worden gefcheiden door een watertje, de *Pezens* genaamd, het welk van *Dokkum* Noordoostwaards loopt, en, even ten Westen van het Dorp *Pezens*, tegen den Zeedijk fluit, alwaar het zelve onder den naam van een Riviertje weleer zijne uitwatering heeft gehad. Van *Pezens* tot de buurt *Schoor* heeft deeze Dijk geen buitenland, en zomwijlen, wanneer de wind, in eenen storm, uit het Noordwesten plotseljk na 't Noordoosten schiet, loopt de Dijk daar ter plaatse wel eenig gevaar, wegens de geweldige opkroppinge van het water; doch het zelve is doorgaans van korten duur. Het overige gedeelte der Grietenij is merklijk befchut door den aanzienlijken buitenpolder, *Nieuw West-Dongeradeel* genaamd, die, bij eene onverhoopte doorbraak, aan dien kant maar alleen kan onderloopen. Voorts zijn in deeze Grietenij geene uitwateringen na Zee.

Verder Westwaards vindt men *Ferwerderadeels* Dijken, welke thans eindigen tegen het onlangs bedijkte *Noorderleeg*; dezelve hebben voor zich veel groen Buitendijks land, de *Keegen* genaamd, en dus weinig flag van water. Weleer grensde deeze Grietenij aan de Middellzee; doch dit gedeelte heerer Dijkagte heeft thans voor zich het aangefoelde *Bilderland*, waar door teffens de oude uitwatering van *Ferwerderadeel* in de Middellzee, de *Leije* genaamd, is verftopt; zijnde deeze Zijtroede thans eene Binnenvaart, die zo wel met de Binnenwaters van *Oostergo*, als met die van *Wester-go* gemeenschap heeft. Voorts zijn in deezen Dijk geene uitwateringen na Zee.

Dewijl het bestier deezer Dijkwerken, bijna overal, het zelfde is, en verschilt van dat der overige, van welke ons straks nader te spreken staat, zullen wij het zelve in eens

afhandelen. Het opzigt deezer werken behoort tot de Dijksgerechten van ieder deezer Grietenijen in 't bijzonder; beftaande zodanig een Dijksgerecht uit een' Dijkgraaf en Dijksgedeputeerden, welke in eenige twee, doch in andere drie in getal zijn, benevens een' Geheimschrijver. Ook wordt hier bij, uit ieder Dorp, een Volmagt verkooren, om met elkanderen het gewoone Dijksgerecht uit te maaken. Waar bij nog, in eenige Grietenijen, twee of drie buitengewoone Dijksgedeputeerden worden gevoegd uit de meest belanghebende eigenaars; zijnde het, doorgaans, overschillig, of dezelve ingezetenen der Grietenij zijn, dan of zij elders wonen.

Gemeenlijk wordt het Dijksgerecht alle twee jaaren veranderd, en wel omtrent de maand April, tegen welken tijd, door den Grietman, op verzoek van den Dijkgraaf, indien deeze waardigheden niet door den zelfden perfoon worden bekleed, gelijk doorgaans plaats heeft, uitschrijving tot het verkiezen van een nieuw Dijksgerecht wordt gedaan. De Dorprechter doet hier op, zes dagen voor den dag der stemminge, huiskondiging, en op den dag der stemminge verschijnen de Pretendenten in de Dorpskerken in perfoon, of door middel van wettige prokurationen, die door Notaristen, of andere publieke perfoonen, aan de tegenwoordig zijnde Stemgerechtigden worden vertoond, op dat daar uit moge blijken, wie door de meeste stemmen tot het nieuwe Dijksgerecht zijn benoemd; ondertusfchen zijn de leden van het oude Dijksgerecht daar toe even bevoegd, als andere wettig verkoozen perfoonen. Na dat dit alles, in de Dorpskerken, in behoorlijke orde, is verricht, worden de beoignes van stemminge na de Rechtskamer der Grietenij overgebracht, en door het Gerecht de nieuwe Bestierders van het Dijksweezen, volgens de besliffing van de meerderheid der stemmende Dorpen, opgemaakt.

Het eerste en aanzienlijkste Lid van het Dijksgerecht, is de Dijkgraaf, aan wien het voornaame bestier is toevertrouwd; zijnde het zijn post, de Dijkvergaderingen, zo dikwijls als zulks noodig is, bijeen te doen koomen, om raad te pleegen over het befteden en fchouwen van alle

wer-

werken, die tot beveiliging en verbetering der Dijkwerken, Palagien en Sluizen noodig zijn; gelijk ook om de penningen te beraamen, die tot het betaalen der aangelegde werken vereischt worden. De Dijkgraaf is voorzitter in alle deeze zamenkomsten, in welke hij de zaaken voorsteldt, en de besluiten opmaakt, volgens de meerderheid; terwijl het bepalen der dagen van besteedinge, s'chouwinge, opneeminge der rekeningen enz., ook van hem afhangt. Zaaken van klein belang, of welke reeds, door de Volmagten, aan 't Dijksgerechte ter uitvoeringe zijn gelaaten, doet hij onmiddellijk af, met de ordinaire Gedeputeerden; doch tot nieuwe werken van eenig gewigt wordt eene uitgebreider vergadering vereischt.

Naa dat derhalven alle werken, die eene aanmerkelijke verbetering of verandering noodig hebben, door het geheele Dijksgerecht opgenomen, en de bestekken, daar mede overeenkomstig, gemaakt zijn, zo bepaalt de Dijkgraaf een' dag van algemeene vergadering, op welke alle de leden van het Dijksweezen, niet tot het gewoone Dijksgerecht behoorende, te weeten de Dijksvolmagten en buitengewoone Gedeputeerden, insgelijks verschijnen. Deeze alle te zamen gekoomen zijnde, bezigtigen de werken, aan welke iets hapert, en onderzoeken de reeds gemaakte bestekken, waar na, bij meerderheid van stemmen, wordt beslooten, wat 'er zal worden verricht. Tefkens wordt 'er over den omslag der penningen gehandeld, en zo wel het middel als de grootheid der geldligtinge bepaald; doch de uitvoering van al het beslootene aan den Dijkgraaf en zijne gewoone Gedeputeerden overgelaaten. Zomwijlen geschieden deeze zaaken ook alleen door Gedeputeerden uit de Volmagten, gehouden om met het Dijksgerecht de rekeningen op te neemen. Behalven het recht van stemminge in zodanige algemeene vergaderingen, hebben de buitengewoone Dijksgedeputeerden ook nog het recht, om, zo wel als de overige leden van het Dijksgerechte, hunne stemmen over de Dijkszaaken, in alle andere gevallen, te geeven, uitgezonderd alleen de zulke, die, vooral ten tijde van zwaare stormen, eene spoedige uitvoering vorderen, en, wegens de grootheid des gavaars, geen

tijd overlaten, om de buitengewoone leden bij een te krijgen: waarom het gewoone Dijksgerecht, in zodanige gevallen, alles afdoet, wat tot afwendig der gedreigde gevaaren van dienst kan schijnen.

De Sekretaris, of Geheimschrijver van het Dijksgerecht, heeft in bewaaring de boeken en lijsten, in welke de namen der Dijkskontribuanten, of liever de vaste goederen, zijn opgeteekend, die met elkanderen, volgens de omflagen, de kosten der Dijkswerken moeten betaalen, en welke, wegens de verwisfeling van eigenaars en bruikers, aan veele veranderingen onderhevig zijn. Voorts houdt hij aantekening van de ontvangen en uitgegeeven penningen, en toont, op daar toe bepaalde tijden, den toestand der Dijkskasfe: op dat zo wel de Volmagten, als de Leden des Dijksgerechts, mogen weten, aan welke perfoonen, en om welke redenen, hunne penningen zijn besteed. Daarenboven voert hij de penne in alle Dijkvergaderingen, doende, op order des Dijksgerechts, de Biljetten van uitschrijvinge tot algemeene vergaderingen rond zenden. Ook stelt hij de Biljetten van besteedinge op, benevens alle de bepaalingen, die ten opzichte van de kosien, en de noodige vereischen der aan te besteeden werken ontworpen zijn. De dagen der besteedinge daar zijnde, is hij bij dezelve tegenwoordig, en houdt nauwkeurige aantekening van de aanneemers en van de sommen, voor welke zij een of ander werk aanneemen te maaken, gelijk ook van hunne borgen. Na dat eindelijk alles is gemaakt, gemeeten en goedgekeurd, schrijft hij de ordonnantien tot betaaling, en doet dezelve, door den Dijkgraaf en Gedeputeerden geteekend zijnde, aan de aanneemers ter hand stellen, die als dan daar op bij den Dijksonvanger geld kunnen bekoomen.

De Ontvanger der Dijken moet op ontvang en uitgave passen; hij zamelt alle penningen in, die hij, volgens de beraamde omschrijvingen, van partikulieren of dorpsontvangers te vorderen heeft; en na dat de ordonnantien behoorlijk geteekend zijn, moet hij de aanneemers betaalen, naar den rang waar in de genoemde Ordonnantien zijn afgegeeven. Eindelijk moet hij de wanbetaalenden aanklaagen, en door dwang tot hunnen pligt brengen.

De

De penningen, tot het onderhoud der Dijkswerken noodig, worden thans in deeze Grietenijen zo geregeld, als elders, ingevorderd, betaalende alle de kontribuanten, jaarlijks, naar hunne floreenen, welke, naar vereisch van zaaken, verzwwaard of verligt worden. Weleer was hier omtrent alles in *Friesland* in eene vollagen wanorde; gelijk nog heden in verscheiden nabuurige gewesten, tot groot nadeel der kontribuanten, en zelfs van 't algemeene welzijn, plaats heeft. Een ieder der kontribuanten had toen, naar maate van de uitgestrektheid zijner bezittingen, een gedeelte des dijks te onderhouden. Hier door wierden zommige perken, aan vermogende en naauwkeurige eigenaars te last, koomende, zeer wel bezorgd; doch andere, die aan minder goeode, stoffe of kaarige eigenaars behoorden, zeer gebrekkig onderhouden; welk alles ten gevolge hadt, dat de Dijken aan geduurige doorbraaken onderhevig waren, die zo wel de bezittingen der goede als der kwaade bestierders grootelijks benadeelden, en dikwijls den geenen, nevens wiens grond de dijk bezweek, door de groote uitgaven, tot herstel eener dijkbreuk noodig, geheel verarmden. Niettemin heeft deeze heilzaame verandering, gelijk veele andere goede zaaken, zeer groote zwaarigheden ondervonden, door de tegenspraak van baatzugtige of stijfzinnige eigenaars; tot dat alles, door een Arbitrament (van het Hof Provinciaal, in de Jaaren 1718 en 1719, in de tegenwoordige goede orde wierdt gebragt.

Aan de wetten der Dijksgerechten zijn niet alleen hunne leden en dienaars onderworpen, maar ook alle aanneemers en maakers van Dijkwerken. Zo derhalven de laatsten niet naauwkeurig aan hunnen pligt beantwoorden, of zich in 't eene of andere aan naalaatigheid schuldigh maaken, of weigeren aan de punten der besteedinge te voldoen, vermag het Dijksgerecht alle zodanige onvoltooide en bedorven werken, op nieuw, aan anderen, ten koste der voorige aanneemers, te besteeden. Het zelfde heeft ook plaats omtrent het aard-, steen- en houtwerk: zo dan de aanneemers het aardwerk en de zooden tegen het bestek behandelen, moeten zij 't bedorven herstellen; of zo zij ondeugend werk, of deksteenen leveren, die te ligt zijn, moeten zij, des gevergd, betere stoffen

bezorgen. Doch vooral moeten zij oplettend zijn ten opzichte van het Heiwerk, en de paalen op zulk eene lengte en wijze als gevorderd wordt plaatzen, dewijl zij anders de daar op gestelde straffen te wagten hebben. Ook moet de deugd van het gebruikte hout volkomen voldoen aan de meening der Besteeders, dewijl dezelve het recht hebben, om al wat hun niet aanstaat af te keuren, en betere waaren, ten koste der Aanneemers of Leveranciers, te eischen.

Om de zaaken, zo goed mogelijk is, te bestieren, hebben de genoemde kleine Kontributien ten minsten ieder één' gewoonen Toeziener, bekend bij den naam van Strandlooper, wiens post het is, nauwkeurig op de uitvoering der besteede Werken te letten, en van alle mislagen en schelmerijen, die tot zijne kennisse koomen, aan het Dijksgerechte bericht te geeven. De verder Zuidwaards liggende Kontributien hebben dus ook hunne Strandmeesters, doch meer in getal, naar maate zij grooter zijn; hebbende de Vijfdeels Dijken steeds vier vaste Strandmeesters. Deze lieden, zo zij kunde, ijver en goed beleid bezitten, zijn inderdaad van groot nut voor de Dijkwerken; zij verslijten immers hunnen geheelen leeftijd als aan Zee, en hebben dus gelegenheid om nauwkeurig te weten, welke plaatzen der aan hun opzigt goevertrouwde Dijken het meeste geweld van stormen en vloedden te lijdén hebben, gelijk ook hoedanig de uitwerkingen zijn der verschillende Werken, die men tot beveiliging der Dijken en Stranden gewoon is te gebruiken.

De magt der Dijksgerechten steunt op den inhoud hunner Instruktien, welke zij van de Heeren Staaten der Provincie hebben ontvangen. Behalven het geen wij dien aangaande reeds hebben gezegd, zijn daar omtrent nog veele andere zaaken bepaald; vooral in de maand September van 't Jaar 1718, en dus bijna één jaar naa den geduchten Kersvloed des voorgaanden jaars; zijnde het Hof Provinciaal toen, door eene bijzondere Resolutie der Heeren Staaten onzer Provincie, gelast, om de Dijks-Instruktien naa te zien, en, daar zulks vereischt wierdt, te verbeteren; gelijk ook zeer noodig was, dewijl, zonder veel moeite, viel naa te gaan, dat de ongelukken van het voorige jaar, meerendeels, uit
wan-

wanorde en pligtverzuim waren ontstaan. Volgens de regels, toen door het Hof ontworpen, en door den Staat goedgekeurd, moet het Dijksgerecht, in 't begin van April, of, zo 't noodig is, eerder, de vereischte Voorjaarschouwing doen, en nauwkeurig alles, wat hersteld moet worden, opneemen, in tegenwoordigheid van de buitengewoone Dijks-Gedeputeerden, indien dezelve gelieven te verschijnen; moerende zij, ten dien einde, altoos in tijds worden gewaarschuwd. Zo ras de bestekken gemaakt zijn, moet de dag van besfeedinge bepaald, en daar van kennis gegeven worden aan de Dijks-Volmagten, gelijk ook aan 't publiek door aangeplakte biljetten, op dat een ieder, die gading maakt aan 't geen 'er besfeeld zal worden, in staat moge zijn daar bij als dan te verschijnen. Alle werken moeten in 't openbaar geveild, en aan de minstaanneemde toegewezen worden; mids dat dezelve, door goede borgen, voorzien zijn met eene borgtocht, door hen zelve eigenhandig vertekend. Men mag geen minder hout, dan 't geen men maathoudende noemt, besfeeden, maar wel zwaarder, naar den verschillenden aard der Werken. Zo ras de besfeeding volbragt is, moet het Dijksgerecht, ten overstaan der Volmagten, een' omslag van de noodige kosten voor dat jaar berekenen, welke dan doorgaans Floreenswijze worden ingevorderd.

De Dijksgerechten zijn verpligt, ten minsten, drie jaarlijkse Schouwdagen te houden; wordende de eerste op den dag der groote besfeedinge aan de Aanneemers bekend gemaakt, om zich daar naar, in 't aanleggen hunner Werken, te kunnen schikken. Doch in tijden van storm en hooge vloedten zijn de leden van het Dijksgerecht inzonderheid verpligt voor het algemeene welzijn te zorgen, en toe te zien, dat 'er nergens gevaarlijke gaten in de Dijken scheuren, die aanleiding tot eene overstroming zouden kunnen geeven. Wanneer het Dijksgerecht ziet, dat hier toe buitengewoone hulp noodig is, heeft hetzelfde vrijheid, om de Dorps-klokken te doen klippen, tot een teeken voor de Ingezeetenen, dat zij zich alle, op de boete van zes Guldens, aan den Dijk moeten vervoegen, met schuppen, spaden, troggen, karren, paarden enz. een ieder naar zijne gelegenheid, om,

opzigte
en wij-
de daar
e deugd
mening
n al wat
ten looze

en, heb-
fer één'
randloos-
eijing det
en sciet-
lkgerech-
de Kou-
sch meer
Vijfdeels
ten, zo
aad van
hunnen
steid om
un opzigt
rmen en
twerking-
veiliging

l hunner
rovincie
ngaands
andere
't jaar
svloed
toen,
onzer
en, en,
ok zeer
te gaan,
zels, en
1777.

door middel van stroo, aarde en steenzakken, de inscheuren-
de gaten te verzekeren.

De Dijkgraaf en het geheele Gerecht, aldaar tegenwoor-
dig zijnde, deelen de bevelen uit, volgens welke zij mee-
nen, dat best aan het oogmerk kan worden voldaan; ook
leveren zij, ten dien einde, op algemeene kosten, hout,
rouw en andere noodwendigheden, met naame Bier, ten
dienste der Arbeiders. Zo de schade niet buitengewoon groot
is, wordt alles op deeze wijze afgedaan. Doch indien de
breuken geweldig groot en gevaarlijk zijn, zo dat het her-
stel der beschadigde aard- en paalwerken buitengewoone voor-
zorgen en kosten vereisfche, dan beschrijft de Dijkgraaf nog
ten spoedigsten de buitengewoone Dijks-Gedeputeerden, be-
nevens de Volmagten, om daar door van hunne gevoelens
gebruik te kunnen maaken; geldende, in zulk een geval, al-
toos de meerderheid der stemmen, hoe klein ook het getal
der tegenwoordigen moge zijn. Het beslootene wordt aan-
stonds in bestek gebragt, besteed, en ten bekwaamen tijde
geschouwd; verbeurende een Dijkgraaf, die niet op den
Schouwdag verschijnt, telkens vijf Guldens, en een Dijks-
Gedeputeerde een Rijksdaalder; de gevallen van ziekte of
uitlandigheid uitgezonderd.

De Aanneemers der Dijkwerken mogen geen meer zooden
steeken, dan zij tot bezetting der gemaakte Werken noodig
hebben: op eene boete van drie guldens; ook moeten zij,
in 't graaven, den Dijkvoet ongeschonden laaten, en aan
den Binnenkast ten minsten drie Roeden daar van afblijven:
en zo de plaats van dien aard is, dat men, buiten den Dijk
na Zee, aarde bekomen kan, moeten zij tusfchen dezelve en
den Dijkvoet, ten minsten vier Roeden overlaten. Het is
ondertusfchen te beklagen, dat men, reeds van ouds, heeft
toegestaan, zo naa aan den Binnenvoet des Dijks te graaven,
dewijl men daar door, ingevalle van doorbraak, wegens de
aanleggende Dijkspetten, in groote ongelegenheid raakt, en
nog daarenboven, wanneer men eens een' kwalijk aangelegden
Dijk, door agteruitlegginge van de kruin en doceeringe,
wil verbeteren, daar door veelmaalen in zijn oogmerk wordt
verhinderd. Doch wat het graaven uit den voorgrond aan
den

den Buitenvoet des Dijks aangaat, zulks kan, doorgaans, zonder enig nadeel geschieden, naardien de dagelijkse vloed en, gemeenlijk, zodanige gaten in korten tijd met nieuwe stof aanvullen. Zo inmiddels het Dijksgerechte noch binnen- noch buitendijks eenige eigendommelijke stof voorhanden heeft, vermag hetzelfde den Aanneemer een naastgelegen stuk lands aan te wijzen, om, ter lengte van 't besteede werk, en zo breed als noodig bevonden wordt, daar uit de noodige aarde weg te graaven; doch alsdan moet de waarde van zulk land, volgens taksatie van het Dijksgerechte, naar den inhoud der daaromtrent geëmaneerde Resolutien der Heeren Staten, aan den eigenaar worden voldaan. Ten zelden dient eene andere wet, welke gebiedt, geene stukken lands, aan den Dijk gelegen, ter breedte van vijftien roeden, om te ploegen. Eindelijk zijn de Aanneemers verplicht, alles, wat zij aangenomen hebben, tot genoegen der Heeren Besteeders te voltooiën, en hun werk niet te verlaten, voor dat zij volkomen aan hun bestek hebben voldaan: wordende allen, die hun aangenomen werk verwaarloozen, gestraft met een Bannissement van drie jaaren in 't Landchaps Tughuis.

Behalven andere dingen, tot den Dijk behoorende, zijn de Heeren van het Dijksgerechte ook verplicht, nauwkeuriglijk zorg te draagen voor de Duikelhoofden, welke, buiten den dijk en het paalwerk, in Zee zijn geheid, tot bewaaring der Voorstranden. Zij moeten derhalven den toestand der Duikelhoofden opneemen, en, al wat daar aan gebrekkig is, laten vernieuwen, of verbeteren. Insgelijks is hunner zorg toevertouwd, het opzigt der wegen en waterlozingen langs den dijk; moetende dezelve, op hunne order, door de naast-aangelegenen worden onderhouden.

De gewoone Leden der Dijksgerechten gebieten overal een jaarlijksch inkomen, overeenkomstig met hunne diensten, doch hetwelk in alle de gemelde Dijks-Kontributien niet het zelfde is. Volgens de Instruktie van den Jaare 1719, beloopt de jaarwedde van den Dijkgraaf van *Ferwerderadeel* zeventig guldens, terwijl die van *West-Dongeradeel* honderd twintig, die van *Oost-Dongeradeel* honderd veertig, die van *Kollumerland* honderd, en die van *Dantumadeel* zeventig

gulden heeft te vorderen. Ondertusfchen heeft *Dantumadeel*, zedert 1729, door de Overdijkinge van het *Dokkumer Diep*, geene dijken meer, en dus komt ook daar geen Dijksgerechtigd meer te pas. Volgens dezelfde Ordonnantie beuren de gewoone Dijksgedeputeerden in *Ferwerderadeel*, *West-Dongeradeel* en *Dantumadeel*, ieder veertig, in *Oost-Dongeradeel* zeventig, en in *Kollumerland* zestig gulden. De Sekretaris en Ontvanger genieten ieder, in *Ferwerderadeel*, *West-Dongeradeel* en *Dantumadeel* veertig, in *Oost-Dongeradeel* vijfenzeventig, en in *Kollumerland* zestig gulden. De Opzigters, of Strandloopers, genieten overal zestig gulden. Doch de buitengewoone Dijksgedeputeerden hebben geen vast inkomen; ook mogen zij, wegens vakatiën, verteeringen, of reiskosten, niets in rekening brengen.

De gewoone leden der gemelde Dijksgerechtigden mogen ook niets boven hunne vaste traktementen eifchen, wegens wagenvragten, vakatiën, verteeringen enz., alleen uitgezonderd, het geene tot het doen der Schouwingen, op de daar toe bepaalde dagen, volftrekt noodig is. Wat de boeten aangaat, ook die koomen niet ten voordeele der Dijksgeregten, maar van de kasse der Kontributie. Het zelfde heeft insgelijks plaats ten opzichte der Huuren, welke uit de Weiderijen aan de Dijken en hunnen Binnenvoet kunnen gemaakt worden, en welke, op zommige plaatzen, geen gering voordeel aanbrengeu; mogende de Dijksgerechtigden, alleen ten dage der Verhuurige, wegens vakatiën en verteeringe, maar alleen vijfentwintig gulden in rekening brengen.

De Dijksgeregten, of Sekretaris, van ieder der gemelde Dijksgerechtigden geniet, boven zijn vast inkomen, drie ftuivers voor ieder rolle van befteedinge, die hij moet opmaken en aan de Aanneemers uitdeelen; als ook vier penningen van ieder gulden, welke hij beurt wegens de omflagen der Floreenen of Pondemaaten, uit welke men de Dijkwerken moet onderhouden; terwijl de Dorps-Ontvangers, wegens 't inzamelen dier gelden voor de Dijksgerechtigden, insgelijks vier penningen van ieder gulden voor zich mogen rekenen.

In het Reglement Reformatoir van Prinfe WILLEM DEN IV, van den eenëntwintigften December 1748, worden ook

ook eenige Artikelen gevonden, welke in 't algemeen toepasselijk zijn op alle Dijksgerechten deezer Provincie, en dus ook in 't bijzonder op die, welker bestier wij tot hier toe hebben aangewezen. Men leest daar ;

Art. XVII. Aan ieder Dijkgraaf zal mede een vast en fortabel traktement, door de Stemdraagende Ingezeeten, daar toe behoorlijk, en, zo als hier boven ten opzichte van den Grietman gezegd is, gekonvoceerd, worden toegelegd, geproportioneerd naar de grootheid, wijduitgestrektheid, en meerder of minder beslag en onderhoud der Dijken, zonder dat de Dijkgraaf iets meerder zal vermogen te profiteeren, veel minder, dat hij, of wie het ook wezen mogt, schoon zulks tot hier toe bij zommigen gepraëctizeerd wordt, een zeker Tantieme van de gelden, die aan de Dijken en inkoop derzelve materiaalen verwerkt worden, zal vermogen te trekken, onder wat benaaming het ook zou mogen wezen, hetwelk hier mede voor nu en altoos wel expresselijk wordt verboden.

Art. XVIII. In het onderhouden der Dijken en Zijlen, inkoop der materiaalen en alle noodzaakelijke aan dezelve te doen reparatien, zal men betrachten de meeste ordre en menage, zonder nothans de Dijken of Zijlen in eenig verval te laten koomen, en ten dien einde bezorgen, dat altoos eene zekere somme, geproportioneerd naar de wijduitgestrektheid en kostbaarheid des Dijks, in voorraad is, om in geval van schielijk opkomende toevallen te kunnen employeeren.

Art. XIX. De rekeningen der Dijksonkosten en daar toe behoorende administratien zullen alle jaaren precijs, op een zekeren gepraëfigeerden dag, moeten worden gedaan, ten overstaan van alle de Stemgerechtigden, daar toe behoorlijk geciteerd, aan ieder van wien het vrij zal staan, om op haare kosten eene copie der rekening of extract uit dezelve te vraagen, 't welk aan haar ook binnen

nen een behoorlijken tijd zal moeten worden gegeven.

Aan *Ferwerderadeels-Dijken* liggen die van het *Bildt*, en wel in de eerste plaats die van 't *Noorderleeg*; zijnde deeze vlakte, in het Jaar 1754, in een Dijk gebragt: daar aan volgen, Westwaards, de zogenaamde *Polten*, en eindelijk van derzelver Westeinde de *Dijken* van het *Nieuwe Bildt*, loopende tot aan de scheiding van 't *Bildt* en *Barradeel*. De *Dijken* van het *Noorderleeg* liggen wel op een' uithoek, en moeten door derzelver eigenaars onderhouden worden; doch hebben een hoog en nog steeds meer of min aanwin- nend Zeestrand voor zich: waarom zij weinig hebben te lij- den; het zelfde kan men ook zeggen van de *Poldijken*, bij welke men ook weinig paalwerk noodig heeft, dan in zo verre men den *Dijksvoet* met een hoog kistwerk, tegen de inkabbeling van hooge vloed en, bewaaren moet. Met het Oostelijkste gedeelte der nieuwe *Bildt-Dijken* is het even- eens gelegen; doch het Westelijkste deel heeft eene merke- lijke diepte van water voor zich, en kan dus niet dan door een hoog en sterk paalwerk behouden worden.

Van de opslijkinge van het *Bildt*, als ook van deszelfs herhaalde indijkingen en oude uitwateringen door de *Bildt-Dijken*, en derzelver verstoppinge, in de beschrijvinge van het *Bildt* gesproken hebbende, zal het niet noodig zijn dien aangaande, hier ter plaatze, eenige melding te maaken, dan voor zo verre zulks noodig is tot het rechte verstand van het *Dijksbestier*. Zo lang het *Bildt* eene openbaare Zeeboe- zem was, hadt *Oostergo* daar in haare uitwatering door de *Lettinga* en *Leije-Sluizen*, terwijl *Westergo* daar in veel waters ontlaste door de *Wier-* en *Bolke Zijlen*. Bij de eerste indijkinge van den opgeslijkten Zeeboezem, wierdt de *Qude Bildtzijl* aangelegd; doch was, waarschijnlijk, maar van kortstondigen dienst, dewijl dezelve door geduurige op- slijkinge ras verstopt wierdt. Wanneer evenwel, in 1600, de indijking van het *Nieuwe Bildt* geschiedde, oordeelde men raadzaam daar in wederom eene nieuwe Sluis aan te leggen; doch welke, door den sterken aanwas, ook wederom spoedig ver-

verlamde, zo dat dezelve, in den Jaare 1644, toen SCHOTANUS zijne *Beschrijving van Friesland* in 't licht gaf, reeds geflooten wierdt gevonden. In den geweldigen Kersvloed van den Jaare 1717, wierdt het *Oude Bildt*, teffens met de geheele Provincie, door de gewezen oude *Bildtziel* in groot gevaar gebragt: want zo ras de nieuwe *Bildtdijk* doorgebroken, en dus die geheele Polder in den grond geraakt was, sroomde het water met groot geweld, door de *Oude Bildtziel*, in de Provincie; doch bij geluk was aldaar tegenwoordig een snedig Timmerman, KRELIS ANNES genaamd, die de onstanders beval de naaste Huizen af te breeken, en met derzelver puin de Sluis te vullen, waar door het water in zijne woede gestuit wierdt. Teffens was 'er, op eene andere plaats in dien dijk, eene groote holte, door een doorlopend wagenspoor, gemaakt: hier kreeg het water ook een' geweldigen gang; doch, ten allen gelukke, wierdt door den vloed een groote hoop boonschooven driftig, en zodanig in dit gat geperst, dat hetzelfde gantschelijk verstopt wierdt; wordende dus de wateren geheel en al in hunnen loop gestuit. Midlerwijl hadt het *Nieuwe Bildt* zo veel geleden, dat de Ingelanden het oorbaar vonden zich, in den Jaare 1718, bij smeekschrift aan de Heeren Staaten te vervoegen; en, naa te hebben vertoond, dat hunne landen nog onder water zaten, en zo wel het aard- als paalwerk des dijks bijna vernield was, te verzoeken, dat de verstopte *Nieuwe Zijl*, op Lands kosten, wederom mogt worden opgeklaard, om daar door hun water te kunnen loozen. Dit wierdt gunstig toegestaan en volbragt; doch met een nuttig gevolg van zeer korten duur: want de op nieuw gegraven Zijlroede wierdt, kort daar op, wederom door den aanwas verstopt: waarom men, bij 't vernieuwen der Dijkwerken, deeze geheele Sluis vernietigde, en den dijk door haare slenk bragt. Nabij de plaats, daar deeze Sluis geweest is, vindt men thans door den dijk een steenen rioel gemerfeld, waar door het water der Pollen na binnen wordt uitgeloozd.

Het *Bildt*, dus zijne eigentlijke waterloozing verlooren hebbende, moet zich thans van zijn overtollig water door de nabuurige Grietenijen ontlasten, 't welk thans Oostwaards

geschiedt door de *Leije*, langs de *Finkumer* en *Hijumer* vaart na de *Dokkumer Ee*, en Westwaards door de *Wier- en Bolkezijlen* na de *Tjummarumer* vaart, die in den Noordkant der Stads Graften van *Francker* eindigt.

Het Dijksgerecht der *Bildt-Dijken* is op eenen anderen voet geschikt dan de voorgaande; zijnde hier aan 't hoofd der Vergaderinge, naar de Hollandfche wijze, een Heemraad, die het Ampt en de waardigheid van Dijkgraaf bekleedt, en verder zijne Gedeputeerden, benevens een' Sekretaris en Ontvanger heeft. De Heemraad bekleedt deeze waardigheid gedurende zijn leeven, en dezelve wierdt voorheen door den Grietman bezeten; doch naa den dood van den overleeden Grietman Jr. J. A. DU TOUR, hebben de Eigenërfden deeze waardigheid, in den Jaare 1782, opgedraagen aan eenen hunner Gedeputeerden, den Heere en Mr. M. SMIT, zo wegens zijne groote kundigheid in Dijkszaaken, als om de menigvuldige verbeteringen, die door hem, in zijne kwaliteit van Dijks-Gedeputeerde, aan het aard- en paalwerk waren voorgelagen en uitgevoerd, met lof bekend.

De Gedeputeerden worden, jaarlijks, op nieuw verkooren; gaande dan de oudste in bedieninge af, om door een' anderen te worden opgevolgd, indien de Stemgerechtigden zulks dienftig oordeelen: ondertusfchen worden de oude leden al doorgaans wederom op nieuw aangesteld; zo dat deeze waardigheid ook genoegzaam niet dan met het overlijden, of den afstand des bezitters, eindige. De besteedingen en omslagen gefchieden hier, over 't algemeen, gelijk op andere plaatzen; doch met dit onderscheid, dat men hier gewoon is te rekenen bij Morgens, of derdehalve Pondemaate. Doorgaans zijn de omslagen van vijf of zes guldens op het Morgen, en naar maate de omslagen groot of klein zijn, rijst of daalt het inkomen van den Dijks-Ontvanger.

Dit Dijksgerecht heeft ook een' Strandmeester, die aan den Nieuwen Dijk woont, tusfchen St. JAKOBI en St. ANNA Parochie; hebbende hij hier eene woning met eene ruime bovenzaal, op welke de dijksvergaderingen en maaltijden gehouden worden. De gewoone groote Rekendag valt doorgaans voor, in Julij, wanneer van alles rekenschap wordt gedaan,

daan, door 't fungeerende Dijksgerecht, aan de aldaar beschreeven en verscheenen Eigenërfden van het *Nieuwe Bildt*.

De Poldijken, als zijnde veel kleiner van omtrek, en ook aan merkkelijk minder gevaar der golven bloot gesteld, hebben een minder zamengestelde regeering. Men vindt aldaar geen Heemraad nog Dijksgedeputeerden, maar in hunne plaatze twee Gekommitteerden, die ook alle jaaren los zijn, doch doorgaans, door de Eigenërfden, wederom op nieuw, zo lang zij leeven, of 'er lust toe hebben, gekontinueerd worden; trekkende dezelve, jaarlijks, voor hunne moeite vijftig Karolie Guildens. Bij deeze Gekommitteerden is nog gevoegd een Sekretaris, die tefkens Ontvanger der omgeslaagen penningen is, en naar maate dat dezelve hooger of laager zijn meer of minder voordeelen trekt.

Ten Westen der *Nieuwe Bildtdijken* vindt men den zogenaamden *Armdijk*, ter lengte van ongeveer zeshonderd Roeden. Men noemt deezen Dijk ook den *Saaten Dijk*; en zo ik meene, is het niet volkomen zeker, wie denzelven moet onderhouden. Ondertusfchen is zulks, tot hier toe, van geen groot gewigt, naardien het lichaam deezes Dijks zwaar genoeg is, en, wegens eene groote vlakke van hoog Buitendijks land, zelfs bij de hoogste vloed, weinig of niets te lijden heeft.

Ten Zuidwesten van deezen Armdijk heeft men de Vijfdeels Dijken, loopende van daar eerst Zuidwest tot aan *Harlingen*, en van daar Zuid-Zuidwest tot nabij *Zurig*; van waar dezelve, naa eene Westwaards schietende punt of hoek, het *Zuriger Oord* genaamd, gemaakt te hebben, Zuidwaards na *Makkum* loopen. Deeze geheele Kontributie is gefcheiden in twee Korpora, die in zekeren zin één gezelschap maaken, en door éénen Dijkgraaf geregeerd worden; doch welke ieder een bijzonder gedeelte van het geheel onder hun bestier en betaalinge hebben. Men noemt naamelijk den Dijk, welke van het einde der Bildt Dijken tot aan den Steenen Man even buiten *Harlingen* loopt, de Binnen-, en, die van daar na *Makkum* gaat, de Buitendijks Kontributie; zijnde de geheele Vijfdeels Dijk, ongeveer zesduizend Roeden,

den, Konings maat, lang, en ten naasten bij, door *Harlingen*, in twee gelijke deelen gescheiden.

De Roeden, aan de Vijfdeels Dijken gebruikelijk, zijn van veertien gemeene Friesche voeten de Roede; en op ieder zodanige vijftig Roeden ligt een zwaare Keifteen, genummerd met 1, 2, 3 enz. tot aan 60; beginnende Binnendijks van *Dijkshoek* na *Harlingen*, en van *Makkum* na dezelfde plaats te tellen.

Wat de tegenwoordige gelegenheid der Vijfdeels dijken betreft, daaromtrent valt aan te merken, dat dezelve van steen 1, tot 28 Binnendijks, dat is, van *Dijkshoek* tot aan *Sixterum*, niet veel te lijden heeft; en hoe Oostelijker zo veel te minder; waarom van *Dijkshoek* tot voorbij *Koehool* ook weinig paalwerk wordt gevonden; terwijl verder Zuidwestwaards het paalwerk niet kan worden ontbeerd, schoon het zo zwaar niet behoefte te zijn als wel op dieper plaatzen, en ook minder te lijden heeft. Van steen 28, tot aan *Roptazijl*, wordt het merkelyk dieper: waarom hier de dijk, nevens steen 36, alwaar dezelve wat ligt was, in den zwaaren storm van 1776, in groot gevaar is geweest; doch thans zijn de dijkwerken, die hier omtrent verre de zwakste waren van de geheele Vijfdeels dijken, merkelyk verbeterd.

Te *Ropta*, bij steen 45, vindt men een Sluisje in den dijk, *Roptazijl* genaamd, het welk ziju water ontvangt uit *de Ried*, en dus tot eene zeer bekwaame waterloozing voor *Franekeradeel* en *Barradeel* dient. Weleer heeft de Stad *Harlingen* deeze Sluis gekogt, en moet ze dus nog heden onderhouden, hoewel zij dezelve thans gaarne, als zijnde een onvoordeelige eigendom, om niet zou misfen.

De Dijk van *Roptazijl* tot aan *Harlingen* heeft merkelyk meer diepte voor zich dan de zo even gemelde; doch de dijk is hooger en het paalwerk zwaarder, ja meest overal voorzien met zwaare buitenkisten of gloojingen van Noordfche springsteen; waar aan toe te schrijven is, dat men hier, bij menschen geheugen, geene doorbraaken heeft gehad, ja zelfs geen merkelyk gevaar van zulk een onheil, uitgezonderd in den sellen November storm van den Jaare 1776: want geduurende dien storm raakte de Zeedijk bij *Bolta* in

groot

groot gevaar, niet zo zeer wegens deszelfs zwakheid, als wel om dat men den Dijk, door geheel ongeschikte werken, bedorven had. Eenige jaaren voor dien tijd waren daar ter plaatze, in steê van 't oude hooge paalwerk, vakken met balsteenen aangelegd, welke manier van werken, hoewel mogelijk op zich zelve niet kwaad, op een' zeer hoogen en vlakken Dijk, hier ter plaatze geheel niet paste, om dat de bovenste vakken juist daar ter plaatze eindigden, alwaar, in hooge vloed, bij ons de voornaamste slag der golven werkt, dat is drie of vier voeten beneden de kruin des Dijks: waar bij nog kwam, dat de Deksteen, veel te ligt zijnde, reeds in den storm van 1775, was weggeslagen, waarom men de hokken wederom aangevuld, en 'er een beugel van eenëntwintig voets hout voor geheid had. Doch dit hout was te kort om hier den geweldigen slag der golven te breeken, 't welk ten gevolge hadt, dat dezelve, tuschen het bovenste vakwerk en de kruin werkende, den Dijk bijna geheel vernielden.

Ten Zuiden der Stad *Harlingen* begint de Buitendijks Kontributie: deeze loopt van daar ongeveer vijftienhonderd Roeden Zuid-Zuid-Westwaards in eene bijna rechte linie, en heeft voor zich in Zee, op veele plaatzen, eene merkelijke diepte, van 8, 10, 12 en meer voeten bij middelbaar water; doch de Aardwerken zijn hier zo zwaar, en 't paalwerk is zo hoog, en met zulke zwaare Balsteenkisten en gloojingen voorzien, dat men hier zelden zwaarigheid ontmoet, hoewel men dit voordeel met onnoemelijke kosten heeft moeten koopen.

Van hier gaat men, nevens het Dorp *Pingjum*, bijna vlak Westwaards na den uitsteekenden hoek, het zogenaamde *Zuriger Oord*, waar omtrent de gevoelens niet overeenstemmen; meenende sommigen, dat men deezen uitsteekenden hoek behoort weg te neemen, en anderen, dat men denzelven moet zoeken te behouden, niettegenstaande de groote kosten, die, jaarlijks, tot bewaaring daar van moeten worden besteed, om dat dezelve, op eene groote diepte, als geheel in Zee ligt. Toen de gevaarlijke wormplaag van 1731 een' algemeenen schrik verwekte, was men inzonderheid ook

bekommerd voor deezen uithoek, waarom dezelve toen, door een' zwaaren Slaaperdijk, wierdt afgedijkt, welken men den *Zuriger Slaaperdijk* noemt; zijnde deeze Dijk van eene genoegzaam onverbreekbare sterkte, dewijl dezelve Buiten en Binnenhellingen heeft, die beide tienmaal grooter dan de hoogte zijn.

Ten Zuiden van 't *Zuriger Oord* loopt de Zeedijk met eenige kleine bogten genoegzaam vlak Zuidwaards na *Makkum*; zijnde van de groote droogte, het *Kornwerder Zand* en de *Makkumer Waard* genaamd, alleen gescheiden door eene slenk, welke het gewoone Vaarwater na *Makkum* is. Deeze Dijk heeft derhalven, bij hoog water, veel minder te lijden dan de voorige, naa dien de geweldige slag des waters door de gemeide droogte gebroken wordt.

Over het algemeen kan men zeggen, dat de Vijfdeels Dijken van *Roptazijl* tot aan *Zuriger Oord*, juist die zijn, welke in *Friesland* het meest aan 't geweld der stormen zijn bloot gesteld. Want 1. hebben zij de vloed en uit de eerste hand, dewijl de *Texelfroom*, rondom den hoek of staart van het *Breezand* loopende, door de *Middelgronden* vlak op dezelve aanbruischt. 2. Hebben zij meerendeels veel diepte voor zich, en dus een' geweldigen slag van water. 3. Ligen zij bijna rechthoekig tegen 't West-Noord Westen en Noord-Westen, uit welke beide windstreeken de hevigste Stormwinden waaien, en de geweldigste vloed opkomen; waardoor hier alles zamen loopt, wat strekken kan om gevaar van doorbraak te veroorzaaken.

Om een recht denkbeeld wegens het bestier van deezen Dijk te geeven, moet de betekenis en 't onderscheid van Binnen- en Buitendijkers worden in acht genomen. Deeze benaamingen zijn haaren oorsprong verschuldig aan zekere voornaame Kade-Dijken van *Westergo*, de *Slagte-Dijken* genaamd; doch daar wij reeds boven van deezen Dijk gesproken, en toen aangewezen hebben, dat dezelve, bij *Oosterbierum* beginnende, van daar, over *Getzerde* en *Kies-terzijlen*, na *Achlum*, en van daar ten Noorden van *Tjum*, na de *Bolwerder Trekvaart*, en vervolgens over de *Litten-zerzijl*, voorbij *Hijlaard*, *Oosterend*, *Kuskwierum* en *Be-*

zum loopt, tot dat dezelve, zich daar met den Ouden Dijk der Middellzee vereenigd hebbende, en door *Menaldumadeel* en *Barradeel*, voorbij *Marsum*, *Beetgum*, *Berlikum*, *Wier* en *Minnertsga* gelooopen zijnde, eindelijk wederom bij *Dijks-hoek* met den gewoonen Zeedijk versmelt; zo blijkt, dat de Grietenijen *Menaldumadeel*, *Baarderadeel* en *Hennaardera-deel*, geheel; doch die van *Franckeradeel* en *Barradeel* ten deele, in deezen kring beslooten zijn, en daarom Binnendijkers genaamd zijn geworden. En het was, op deezen grond, dat zij zich lieten voorstaan, dat de overige Dijken van *Westergo*, alleen door het Buitendijks gedeelte van *Franckeradeel* en *Barradeel*, benevens *Wonzeradeel*, *Wijnbritzera-deel*, *Hemelumer Oldevaart* en het *Bildt* onderhouden moesten worden. Dan de zogenaamde Buiten-Dijkers beschouwden dit als eene groote onrechtvaardigheid, en lagen daar over, van tijd tot tijd, met de Binnendijkers overhoop, tot groot nadeel der Dijkwerken, welke, dootgaans, half gemaakt bleeven liggen, en dus, bij elken maatig hoogen vloed water, den Buitendijkers eene zekere overstroming voorspelden. 's Keizers Stadhouder, GEORG SCHENK, deedt, ten Jaare 1533, wel uitspraak over het onderhoud der Vijfdeels Dijken; doch daar over wierdt wederom op nieuw getwist in 1562, wanneer de Raaden van den Hove Provinciaal de uitspraak van SCHENK voor wettig en onverbreekbaar verklaarden; maar ook dit mogt niet helpen, en door aanhoudend misverstand bleef de onderlinge toestand nog even verward tot in 1570; wanneer, door den gedugten Allerheiligen Vloed, bijna alles, wat nog goed aan den Dijk was, wierdt gesloopt: dit gaf aanleiding, in 't Voorjaar van 1571, tot een smeekschrift der Buitendijkers aan den Hove, waar bij ze verzochten: „ Dat de Stadhouder op het spoedigst, „ en indien doenlijk van stonden aan wilde procedeeeren tot „ ontscheiding, met overroeping van alle zulke personen en „ Mederechters, als hij onpartijdig zou vinden, te behooren. „ Indien nu, dit gedaan zijnde, en als dan overwoogen de „ schade en belastinge, nen te deel vallende, bevonden mog- „ te worden, dat zij Remonstranten, naar advenant van de „ andere deelen en Landen, niet genoegzaam waren be-

„zwaart, en zij zich met geene gewigtige redenen konden
 „ontschuldigen, zouden ze, naar maate van hunne lasten en
 „renten, met 't ander Landschap, voor deeze reize en zon-
 „der gevolg voor 't toekomende, zodanige hulpe bieden,
 „als naar gelegenheid der zaake, bij de gemeene andere lan-
 „den oorbaarlijkst zou bevonden worden.” Naa eenige ver-
 schillen over de wijze van pleiten, wierden toen de Dijken
 een weinig, hoewel gebrekkig, hersteld, het welk aanleiding
 gaf tot eene nieuwe overstroming in 1572, en den Stadhou-
 der en Raaden bewoog, om het verschil eindelijk eens, op
 den voet van 't oude groot Arbitrament, reeds door SCHENK
 in 1533 gegeven, te beslechten, waar op, ten langen leste,
 eene volkomen herstelling der gantschelijk vervallen Dijkwer-
 ken volgde in 1574 en 1575.

Wegens de bijzondere verplichtinge tot het onderhoud en
 herstel der Dijkwerken wierdt toen deeze verdeeling gemaakt,
 dat de zogenaamde Binnendijkers, dat is, de Stad *Franeker*,
 de Grietenijen *Frenekeradeel*, *Menaldumadeel*, *Baardera-
 deel*, *Hennaarderadeel* en 't Dorp *Minnertsga*, zouden on-
 derhouden den Zeedijk, loopende van *Dijkshoek* tot aan *Har-
 lingen*; terwijl daarentegen de Buitendijkers, met naame de
 Dorpen *Firdgum*, *Tjummarum*, 't Klooster *Lidlum*, *Ooster-
 bierum*, *Sixbierum*, *Pietersbierum*, *Wijnaam* en *Almenum*,
 alle in *Barradeel*; de Stad *Harlingen*, *Middlum*, *Herbajum*
 en *Achlum*, in *Franekeradeel* Buitendijks gelegen, benevens
 de volgende Dorpen van *Wonzeradeel* *Kinswert*, *Pingjum*,
Wons, *Zurich*; *Kornwerd*, *Engwier* en *Makkum*, den Zee-
 dijk, loopende van *Harlingen* tot aan *Makkum*, moesteti
 opmaaken en onderhouden.

Naa de vernietiging der Spaansche Heerschappij hier te
 Lande, wierdt reeds Staatswijze eene Instruktie voor de be-
 heering der Vijfdeels Dijken opgesteld in 1587; doch in 't
 Jaar 1614 eene volledige Dijks- Instruktie, door Graaf WIL-
 LEM LODEWYK en de Gedeputeerde Staaten van *Friesland*,
 in 't licht gegeven, welke, als tot hier toe door geenerlei
 nadere Resolutie veranderd of herroepen zijnde, nog heden
 kracht van wet heeft; waarom ook nog tegenwoordig haa-
 re meeste punten worden onderhouden, hoewel niet alle.

Deeze

Deeze Instruktie vordert inzonderheid de volgende zaken.

Alle twee jaaren moet op den grooten Rekendag, ten overstaan van Kommisfaris of Kommisfariſen uit het Kollegie der H. H. Gedeputeerde Staaten, een nieuwe Dijkgraaf worden verkooren, bij beurten uit de Binnen- en Buitendijkers, bij meerderheid van ſtemmen, en dus, als dezelve ſteeken, bij lootinge.

Ten zelfden dage moeten, inſgelyks bij meerderheid van ſtemmen, vier Adſeſoren of Dijks-Gedeputeerden, twee Binnen- en twee Buitendijks, op nieuw worden verkooren, het zij met kontinuatie, het zij met veranderinge der oude leden, welke op dien zelfden dag, ten overstaan der Kommisfariſen, den Eed moeten doen.

De Dijkgraaf mag, in zijne kwaliteit, als Dijks-Schout, de breuken, die 'er vallen, genieten; zonder verder iets te mogen eifchen, dan bij gelegenheid van Extraordinaire vakantien, zesëndertig ſtuivers 's daags; mogende een Dijks-Gedeputeerde, zo hij een Edelman is, deklareeren dertig, doch zo hij een Burger of Boer is, alleen zesëntwintig ſtuivers.

De Dijks-Sekretaris moet worden aangesteld, uit een drie of viertal, bij meerderheid der ſtemmende Volmagten benoemd, door het Dijksgerecht, en mag van zijnen post niet worden beroofd, dan om gewigtige redenen, ter kennisſe der Heeren Gedeputeerden. Hij is verpligt alle Dijks-Aſſignatien of Ordonnantien te ſchrijven voor vier ſtuivers het ſtuk, en geniet nog daarenboven, tot een vast traktement, jaarlijks vijftig Kar. Guldens.

In Maart moet, door Kommisfariſen uit het Kollegie, naauwkeurige Schouwing, opneeming en beſteeding geſchieden van alles, wat eenige verbetering noodig heeft, en als dan ook behoorlijke rekenſchap van 't voorige jaar worden gedaan. Doch de Kommisfariſen der Heeren Gedeputeerden, niet boven de tien dagen vacerende, moeten uit 's Lands Kaſſe betaald worden; terwijl dezelve, zo de vakantien daar boven loopen, voorts uit de Dijks-Kaſſe, dagelijks, voor vakatie genieten zeven Kar. Guldens en tien ſtuivers. *Omme ze verhoeden* (zegt de Instruktie Art. XI.) *die grufame.*

excessive, onordentelijke ende onbehoorlijke kosten, die eermaals alle jaaren in de herberge zijn gevallen.

De eerste Schouwdag van 't besteede Aardwerk moet geschieden op den veertienden Maj, wanneer ieder Aanneemer voor elk gebrekkelijk perceel per gulden twee stuivers verbeurt, ten voordeele van den Dijkgraaf; mogende dezelve, op advijs zijner Aafesoren, zuik een perk, tot perikel van den eersten Aanneemer, voor den dubbelen prijs doen besteeden, mids alles op den vierëntwintigsten dier maand in orde zij.

De nieuw aanbesteede paalwerken moeten voor St. JAKOB geslagen zijn, op verbeurte van een' gulden voor ieder Roede, en eene nieuwe besteeding op dubbele kosten des eersten Aanneemers.

Alle Aanneemers, die op eene oneerlijke wijze met hunne perceelen te werk gaan, zijn, boven de bepaalde boeten, strafbaar aan den lijve, naa bevinding van zaaken.

Tot des te beter opzigt over de besteedingen moeten 'er twee Opzieners of Strandmeesters weezen, één voor de Binnen- en één voor de Buitendijken, wter pligt het is nauwkeurig op de behoorlijke volbrenging der besieken te letten, zonder eenige ongeoorlofde freeken, kollusien enz., alles bij arbitraire korrekcie.

Het Dijksgerecht mag, naa de groote besteeding, geen nieuwe werken laten maaken, dan alleen in geval van storm, wanneer hetzelfde magt heeft zodanige maatregels te neemen als het noodig oordeelt; doch zo de schade zeer groot bevonden wordt, moeten eerst de Volmagten worden zamen geroepen.

Jaarlijks moeten 'er, op de groote Rekendagen, twee Dijksonvangers aangesteld worden, één voor de Binnen- en één voor de Buitendijken, welke de vervallen gelden moeten invorderen, en de adsignatien van het Dijksgerecht, op hunne Komptooeren gedaan, voldoen, alles onder eene menigte voorwaarden en voorzorgen, nader in de instruktie gemeld.

Niemand, die eenige administratie van Dijkszaaken heeft, vermag eenige leverantie te doen van houtwerk enz.

Ein-

Eindelijk, om andere zaken van minder belang met stilzwijgen voorbij te gaan, zijn alle Officieren van het Dijksgerecht, bij plegtigen eede, verbonden den inhoud deezer Instruktie te bezweeren, en te belooven, dat zij, zonder eenig personeel, familie, of tijdelijk voordeel te beoogen, den inhoud deezer Instruktie getrouwelijk zullen zoeken te volbrengen.

Het is aanmerkelijk, dat deeze geheele Dijk-Instruktie allengskens zodanig buiten gebruik was geraakt, dat men, eenige jaaren geleeden, nauwlijks wist, waar zij te vinden ware: zij wierdt toen wederom te voorschijn gebragt door den Heere Q. DE BLAAUW, Raad Ordinaris in den Hove van *Friesland*, en door den Heer P. CAMPER, met eenige andere oude stukken, onder den titel van Recueil enz., in 't lichtgegeeven. Wanneer men den inhoud deezer Instruktie vergelijkt met het hedendaags Dijkbeskier, ziet men ras, dat veele zaken eene gantsch andere gedaante hebben gekreegen: en, om nu van geene verhoogde traktementen en kostbaare maaltijden te spreken, zo valt inzonderheid op te merken, dat men de opvolging der Dijkgraaven, die, bij meerderheid van stemmen, uit de Volmagten moesten worden verkooren, tot Tourbeurten onder de Grietslieden der onderscheiden Grietentijen, die tot het onderhoud der Dijken betaalen moeten, heeft gemaakt, op een verschillende beurt voor Buiten- en Binnendijkers, waar bij de eerste merkelijk bevoordeeld zijn. Zie hier de Rooster volgens opgave van den Heer CAMPER:

<i>Hennaarderadeel.</i>	<i>Minnertsga.</i>	<i>Franekeradeel.</i>
1774-1775.	1778-1779.	1782-1783.
1794-1795.	1798-1799.	1802-1803.
1814-1815.	1818-1819.	1822-1823.

<i>Menaldumadeel.</i>	<i>Baarderadeel.</i>
1786-1787.	1790-1791.
1806-1807.	1810-1811.
1826-1827.	1830-1831.

Wegens de Vijf Deelen Binnendijks.

Vervolgens:

1.	2.	3.
<i>Wonzeradeel.</i>	<i>Barradeel.</i>	<i>Franekeradeel.</i>
1780-1781.	1784-1785.	1788-1789.
1792-1793.	1796-1797.	1800-1801.
1804-1805.	1808-1809.	1812-1813.

Als Buitendijkers.

In welke tafels, echter, verscheiden misflagen moeten zijn, dewijl de Jaaren 1776 en 77, 1816 en 17, 20 en 21, 24 en 25, 28 en 29 zijn overgeslagen. Inmiddels zijn de toeren zodanig geschikt, dat *Franekeradeel* en *Barradeel* eene dubbele beurt hebben, als Binnendijkers, om de twaalf jaaren: te weeten de Grietman van *Franekeradeel*, wegens 't meerendeel zijner Grietenij, als zijnde Binnendijks gelegen, en de Grietman van *Barradeel* wegens het Binnendijksche Dorp *Minnertsga*. *Wonzeradeel* komt voorts om de twaalf, en de overige Binnendijkers, *Menaldumadeel*, *Hennaarderadeel* en *Baarderadeel* alleen om de twintig jaaren aan de beurt.

De Dijksplichtigen der Vijf Deelen betaalen hunne verschuldigde penningen, volgens den omslag van het Dijksgerecht over de Floreenen; wordende deeze belasting vermeerderd of verminderd, naar maate der omstandigheden. Thans is dezelve zo groot als ooit, en de Kontributie nog daarenboven belast met zwaare schulden, 't welk gedeeltelijk is veroorzaakt door de twee ongelukkige vloeden van 1775 en 1776, en voorts door de welmeenende doch ongelukkig uitgevallen poogingen, om den Dijk met Steenwerken, in steê der hooge palagie, te beschermen.

Ondertüschen hebben de Kontribuanten Binnendijks zeer weinig te betaalen in vergelijkinge der Buitendijkers: want de Dijk, die tot laste der Binnendijkers komt, is ten naasten bij wel even lang als die der Buitendijkers, doch merkkelijk beter koop te onderhouden. Ook hebben de Binnendijkers
in

in hunne omschrijvinge 24895 Floreenen, terwijl de Buitendijkers even veel of meerder belastingen op maar 8000 Floreenen moeten omslaan.

De landen, op welke de Huizen der Stad *Harlingen* gehouwd zijn, moesten weleer betaalen tot de Dijks-Kontributie voor achtëndertig en een half Floreenen. Van deeze koomen vijftien en een half Floreenen ten laste der Havenisten, of die geenen, welke ten Noorden der Oude Haven woonen, terwijl de overige Floreenen over de andere Huizen, bij lootinge, verdeeld zijn. Onder deeze zijn nog heden met de Floreen last bezwaard twee Zout-Keeten, de eene van den Heer F. TJALLINGH, bij de Franeker Pijp, en de andere van den Heer F. FONTEIN, mede aldaar.

Een gedeelte van den Zeedijk, aan den Zuidkant der Haven, buiten 't zogenaamde *Geiteseek*, wordt door de Provincie onderhouden, onder den naam van 't *Koningswerk*; zijnde deeze Dijk weleer als een buitenwerk geweest van 't oude *Harlinger Blokhuis* of *Koningshuis*, waar van nog veele overblijfselen voor handen zijn.

Ten Zuiden van *Makkum* loopen *Wonzeradeels Dijken*, meerendeels Zuidwaards, doch met eenige uithoeken, vooral bij *Gaast*, tot digt aan *Workum*. Deeze Dijk is boven tonnerond, en wordt met geene rijtuigen gebruikt gelijk de kruin der Vijfdeelen; doch de rijdweg is aan den binnenvoet des Dijks, met eenige hekken afgeslooten, wegens de verschillende perken, waarin de Dijk, ter beweidinge, aan bijzondere perfoonen verhuurd wordt. Ook is deeze rijdweg zeer gemakkelijk door den afval der *Makkumer Glasblaazerij*, met welken zij, van tijd tot tijd, bepuind wordt. Buitenwaards is deeze Dijk volgens de gewoone wijze met zwaar paalwerk bezet, en heeft merkelyk minder te lijden, dan die der Vijfdeelen, eensdeels, dewijl de stormen nit het W. N. Westen met een' scherpen hoek op deeze kontributie aanloopen, en anderdeels, wegens de *Makkumer Waard* en verdere nabuurige zandplaten in Zee, welke den slag des waters niet weinig verminderen. Niet te min zou hier, in 1776, bijna eene dijkbreuk zijn voorgevallen, dewijl een gedeelte oud paalwerk, niet verre van *Workum*, door de traagheid

deel.
70p.
80r.
81r.

ten zijn,
n 21, 24
de toe-
kel eene
waal jaa-
tegens 't
telegen,
dijksche
: waalf,
aardere-
aan de

erfcul-
gerecht
terd of
is de-
tboren
eroor-
1776,
vallen
hoo-

zeer
ant de
paaten
erkelij
rijjes
in

der aanneemers, eerst in November wierdt vernieuwd, en, gedurende den zwaaren storm in die maand, nog eenige Roeden onbeheid lagen. Doch door den ijver der *Workumer* Burgerij, en de verdere Opgezetenen, wierdt het onheil nog gelukkig verhoed.

Weleer was in deeze Kontributie eene uitwatering in Zee, het *Lands-Zijlze* genaamd, doch dezelve is, eenige jaaren geleden, digt geheid. Van de *Makkumer* Sluis hebben wij reeds in de beschrijving van dat Vlek gesproken.

Voor deezen was het de post van bijzondere Dorpen, Plaatsen en Perfoonen, gelijk alomme in deeze Provincie, om voor deezen Dijk, ieder voor zijn aandeel, te zorgen. Doch in 't laatst der voorige Eeuw begreep men, dat dit, hier zo wel als elders, tot geduurige en veele onheilen gelegenheid gaf, waarom in 't Jaar 1697 eene Staatsresolutie wierdt gemaakt, bij welke de Heeren van 't Kollegie gemagtigd wierden, om tot het gemeen maaken deezer Dijken te procedeeeren, 't welk, eger, toen, door 't eigenbelang van veele perfoonen, die minder dan naar behooren bezwaard waren, wierdt tegen gehouden tot in 't Jaar 1719, wanneer de nagedachtenis van den zwaaren vloed van 1717 nog aller oplettendheid bezig hield, en te wege bragt, dat eindelijk de Heeren van den Hove Provinciaal, door de Heeren Staaten, gemagigd wierden, om de gemeenmaaking deezer Dijken te volbrengen, zo ten opzigte van het aard-, als paal- en steenwerk; en voorts om deeze geheele zaak, bij wege van bemiddeling en zonder forme van Proces, af te doen. Deeze maatregelen hadden ook het gewenschte gevolg; zijnde de verdeeling der Dijksplichtigheid over de Floreenen der verschillende Dorpen daar op voltrokken, en voorts zodanige maatregelen genomen, dat alles op denzelfden voet als in *Oost- en West-Dongeradeel* wierdt geschikt; hebbende de Heeren Staaten de verrichtingen van den Hove, door een plechtig Staatsbesluit, genomen den vierëntwintigsten Junij des Jaars 1719, ten vollen goed gekeurd.

Tusschen *Workum* en *Hindeloopen* ligt de aanzienlijke Polder van het *Workumer Nieuwland*, welks oude Dijk nog genoegzaam in staat is om, bij eene doorbraak van den Polder.

derdijk, de verdere overstroming te verhinderen, gelijk gebleeken is in den geweldigen November vloed van 1776: toen wierdt naamelijk de geheele Nieuwlander Dijk deertlijk gehavend; doch dezelve bezweek vooral, even ten Zuiden van 't einde der zogenaamde *Workumer Zool*, alwaar een gat in den Dijk brak, ter wijdte van ruim dertig Roeden; terwijl aan deszelfs Binnenvoet een kolk scheurde van ruim zes vademen diep. Om deeze breuke te herstellen, wilde men eerst een' Dijk rondom deeze kolk op 't vaste Zeestrand leggen; doch wegens gebrek aan 't noodige hout moest men dit tot in den Naawinter uitstellen, wanneer de Zuid-Westelijke Voorjaars stormen het reeds begonnen werk vernielden, en 't Strand aldaar zodanig uitdiepten, dat de zaak onmogelijk wierdt; 'er viel derhalven niets te doen dan de kolk, om welke men van binnen ook geen' Dijk kon leggen, wegens den moerigen grond, met aarde te vullen, en daar over den nieuwen Dijk te leggen; gelijk eindelijk, naa 't wegneemen van verscheiden belemmeringen, gelukte. Naa dat het *Nieuwland* eenigen tijd onder water hadt gestaan, maakte het zulk eene akelige vertooning, dat de meesten het voor verlooren hielden; vooral, wijl men ondersfelde, dat hier ter plaatze geen vruchtbaar slijk voorzien, dat de overblijfsels daar van nog tegenwoordig zeer blijkbaar zijn, dewijl deeze landstreek, naa 't gemelde onheil, zodanig in vruchtbaarheid heeft toegenomen, dat zij eene geheel andere Landouwe gelijkt.

Hoewel de Grietenij van *Wijmbritzeradeel*, gesterkt met de Steden *Sneek* en *Tlss*, op zich zelven beschouwd niet aan Zee ligt, moet dezelve, egter, een aanzienlijk stuk Dijk onderhouden, loopende van het *Workumer Nieuwland*, ten Oosten van *Hindeloopen*, tot aan de Stad, en van de *Hindelooper Floreens-Dijk*, aan den Westkant van de Stad, tot digt aan de *Molkweerumen-Zijl* toe. Deeze Dijk heeft een aanmerkelijke bogt, wier Zuideinde voornaamelijk aan den slag der Noord-Westelijke vlooden is blootgesteld; en, egter, heeft dezelve niet veel te vreezen, indien 'er maar wel voor aard- en paalwerk wordt gezorgd, gelijk heden bij uitstek geschiedt. Daarenhoven heeft nog deeze Kontributie

eene

eene aanmerkelijke lengte te beschermen, midden in *Hemelumer Oldevaarts* Dijken, ten Noorden en Zuiden *Stavoren*, dewelke, in den geweldigen Watervloed van 1776, van zijn paalwerk beroofd zijnde, in groot gevaar van doorbraak was.

Van *Molkweerumer Zijl* tot aan *Stavoren*, en van daar tot aan de Polder *de Wiel*, loopen *Hemelumer Oldevaarts* Dijken, uitgezonderd het zo evengemelde gedeelte van *Wijmbritzeradeel*, en nog daarenboven eene zandige hoogte of duin, het *Roode Klif* genaamd, 't welk een' natuurlijk Dijk geeft tegen het Zeewater. Deeze geheele Kontributie bevat ongeveer tweeduizend Dijksroeden lengte, en heeft, over 't algemeen, eene groote diepte voor zich, doch de strekking is verschillende: want dat gedeelte, het welk benoorden *Stavoren*, ongeveer Zuid-West aanloopt, heeft den Noord-Westen wind uit de eerste hand, en dus, bij zwaare stormen, veel te lijden; terwijl het Zuidelijke deel, meeren-deels, genoegzaam Zuid-Oost aanlopende, alleen een laagere wal heeft met een' Zuid-Westen wind; doch met een Noord-Westelijken storm een' voorbij schietenden stroom en dus minder gevaar.

Behalven de Stads Sluizen, reeds voorheen gemeld, ligt hier in den Zeedijk een Lands Sluis bij *Molkweerum*: welker was deeze Sluis geheel van hout; doch dezelve is, eenige jaaren geleden, met een steenen boog, vleugels enz. nieuw opgemaakt.

In den hoek, tusschen *Hemelumer Oldevaart* en *Gaasterland*, ligt de kleine Polder, *de Wiel* genaamd, welke haar eigen bestier heeft. In de beide vloedende van 1775 en 1776 is deeze Polder, niettegenstaande zij, als geheel tegen het Zuid-Oosten gelegen zijnde, toen een Opperwal hadt, ondergelopen, en in 1776 zelfs met overstroming van een groot deel der nabuurige landen.

De hier aan volgende Grietenij van *Gaasterland* heeft, van *de Wiel* af tot aan het *Zandvoorder Hoofd*, geene Zeedijken, dewijl de hooge zandige grond, zelfs bij de hoogste vloedende, nooit onder water kan loopen.

Van het *Zandvoorder Hoofd* tot aan Steen 13, ten Zuid-Oosten van de *Lemmer*, loopen de Woud-Dijken, die gezamenlijk door de Grietenijen der *Zevenwouden* en de Stad *Sloten* onderhouden moeten worden. Deze Dijken hebben de lengte van ruim tweeduizend en zevenhonderd Roeden, en loopen vooreerst tot aan *Tekezijl* Noord-Oostwaards, van daar Zuid-Oostwaards, en voorts vlak na 't Zuiden, tot dat de Dijk, wederom ploufelijk Noord-Oostwaards loopende, een' scherpen en in Zee uitsleekenden hoek maakt, de *Lemsterhoek* genaamd, welke voor zeer gevaarlijk wordt gehouden; gelijk ook vooral plaats hadt, toen men hier de geduchte plaag der Zeewormen het eerst gevoelde, waarom dan ook deeze geheele Uithoek, in 1734, tot eene aanmerkelijke lengte is afgedijkt, door een' Slaperdijk loopende van *Donjegaster-kolk* tot aan *Reen-kolk*. Voorts loopt de Dijk meest Oostwaards na de *Lemmer*, en ten Oosten van het Vlek eerst Noord-Oost, en dan, met eene groote bogt, bijna Zuidwaards tot aan Steen 13, alwaar men komt aan een verlaten Dijk en Veld, in het Jaar 1701 ondergelopen: doch bij Steen 13 draait een nieuwe Binnendijk, in 1702 aangelegd, eerst Oost-Zuid-Oostwaards, en voorts met eenige bogten na *Slijkenburg*, alwaar zich deeze Binnen-Zeedijk met de *Linde-Dijken* vereenigt, en aan deezzen kant een einde maakt aan 's Lands Zeewerken.

Deze Dijken, meerendeels, gedekt voor de woede der stormen uit het Noord-Westen, en ook, grootendeels, met Voorland voorzien, hebben oneindig minder dan die der Vijf Deelen enz. te lijden. Midlerwijl vindt men in dezelve nog al verscheiden kolken, als zo veele gedenkteekenen van oude overstromingen, en van den slegten toestand, waar in het Dijksweezen zich hier te lande voormaals bevonden heeft.

Behalven de *Lemsterzijl*, vindt men in deeze Kontributie ook nog de *Teke* en *Oude Schooterzijl*; doch daar wij reeds voorheen eene beschrijving van deeze drie Zijlen hebben gegeven, zal het genoeg zijn den Leezer te erinneren, dat niet de Kontributie maar 's Lands Staaten voor derzelver onderhoud zorgen. Het heeft, egter, gene kleine moeite gekost om in deeze Kontributie eene heilzaame gemeenmaking der

der

der Dijkwerken tot stand te brengen. Reeds op den twaalfden April des Jaars 1704, wierdt het Hof Provinciaal, door de Heeren Staaten, gemagtigd, om; bij wege van bemiddeling, uitspraak te doen over de geschillen, die, zedert langen tijd, tusschen de dijkspligtige Grietenijen hadden plaats gehad; doch te vergeefs: want de Volmagten van *Schooterland* en *Gaasterland* verklaarden in deeze gemeenmaking niet te willen treden, en dus ook in de bemiddeling van den Hove niet te zullen berusten, 't welk ten gevolge hadt dat de zaak eenige jaaren steeken bleef; doch eindelijk bragten de Heeren van den Hove de zaak in orde, ten Jaare 1709, naa dat zij daar toe op nieuw, door den Souverein, waren gelastigd, bij eene sterke Resolutie, volgens welke, met overroepinge van partijen, en naa onderzoek der zwevende verschillen, de begrooting der respektive quota zou worden geschikt de plano en zonder eenige forme van Proces, met bevel aan de Ingezetenen der *Woud-Grietenijen* om de Resolutie van hunne Ed. Mogenden, zonder eenigen tegenstand, te gehoorzaamen; zich te onderwerpen aan de schikkingen van den Hove Provinciaal, en in de daar op valende Sententien te berusten; onder bedreiginge, dat door H. Ed. Mog., in gevalle van onwilligheid, zodanige Resolutien zouden worden genomen, als strekken konden om hen met geweld te doen gehoorzaamen.

Zoo ras dit Plakaat te voorschijn kwam, ontving het Hof Dedykten, Kontra-Deduktien enz. van de belang hebbende partijen, en liet alles, door kundige Landmeesters, naauwkeuriglijk nameeten; waar op eindelijk, op den zesentwintigsten Oktober des Jaars 1709, deeze uitspraak volgde, dat de vijf Grietenijen, tot ieder honderd guldens, welke men tot onderhoud van den Dijk zou moeten opbrengen, in de volgende proportie zouden betalen.

<i>Dontawerstal</i>	41	-	3	-	6 $\frac{1}{2}$
<i>Haskerland</i>	10	-	10	-	2 $\frac{1}{2}$
<i>Lemsterland</i>	22	-	14	-	11 $\frac{1}{2}$
<i>Schooterland</i>	14	-	5	-	15 $\frac{1}{2}$
<i>Gaasterland</i>	11	-	5	-	12 $\frac{1}{2}$
Somma	f	100	-	:	- :

Voorts

Voorts wierdt aan *Opsterland*, *Ægwidren* en de Stad *Sloten*, die buiten deeze gemeenschap gesteld zijn, volgens Resolutie van den twaalfden April des Jaars 1704, toegestaan, om voortaan zelve hunne aandelen van Dijkwerken aan te besteeden, zo dat buiten deeze proportie bleeven alle Dijkwerken, tot welker onderhoud voornoemde twee Grietenijen en Stad, volgens oude konventien, verplicht waren; blijvende ook onverkort der vijf Grietenijen recht tot de oude Kontributie-Dijken bij *Takexijl* en van den *Wieldijk* Westwaards, om dien aangaande met *Ægwidren*, *Opsterland* en *Sloten* zodanige hulp en onderstand te vorderen, als dezelve, naar evenredigheid van hun aandeel, van ouds hadden gedraagen.

Intusschen waren alle partijen niet even zeer voldaan over de gemaakte schikking, waarom 'er ras Remonstrantien van *Dontawerfal*, *Schooterland* en *Gaasterland* voor den dag kwamen, met verzoek van nader Revis of andere Rechts-oeffening, strekkende tot vermindering hunner quoten in den opbreng der penningen; doch hier op kwam *nihil*.

Deeze groote zwaarigheid weggeruimd zijnde, volgde 'er, in 1719, eene Dijks-Instruktie voor het Dijksgerechte der zeven Grietenijen en Stad *Sloten*, van welke, als eenige bijzonderheden bevattende, wij hier een kort uittrekzel zullen geeven. Alle drie jaaren wordt daar een nieuwe Dijkgraaf verkooren, bij meerderheid van stemmen, door de Volmagten. Deeze bepaalt de tijden der gewoone en buitengewoone bijeenkomsten, naa dat men vooraf een' provifioneelen overflag gemaakt heeft van de aanstaande besteedingen der aard- en paalwerken. De meerderheid der stemmende Volmagten kan, gelijk elders, zodanige veranderingen in de bestekken maaken, als zij goed vindt. Blijft 'er iets te doen, 't welk van geen groot gewigt is, zo kan de Dijkgraaf, met het Dijksgerechte en twee Volmagten, die ten dien einde uit twee verschillende Grietenijen, jaarlijks, bij het Dijksgerecht worden gevoegd, zulks afdoen, doch liefst altoos bij besteedinge.

In September worden, jaarlijks, door den Dijkgraaf, de Volmagten beschreeven, tot het opneemen der in 't Voorjaar

aant.

aanbesteede en opgemaakte Werken; wanneer ook de nalaa-
tigen worden gestraft, en de boeten gegeven aan de Kasfe-
der Kontributie, zonder dat de Dijkgraaf of Dijks-Gedepute-
eerden daar van iets mogen trekken. In 't laatst van No-
vember houdt men den algemeenen Rekendag, ten overstaar-
der Ontvangers van de zeven Grietenijen en Stad *Sloten*, aar-
welken dan de overslag der vereischte penningen wordt ter
hand gesteld.

De Dijks-Sekretaris geeft aan de Aanneemers de Ordon-
nantien tot betaaling, naa dat zij, door 't Dijksgerechte, zijn
vertekend, welke de Ontvanger moet voldoen, met geld of
adsignatien op de Ontvangers der Grietenijen of Stad; verder
moet hij de Ordonnantien gemundeerd inwisselen, en daar van
blijk toonen, met overgave van een' Staat, waar uit blijkt,
welke adsignatien hij op ieder Grietenij, of de Stad, en aan
wien hij dezelve heeft uitgegeeven. Op den avond der uit-
steekinge wordt dezelve vertoond, en dan moeten ook de
Volmagten aanwijzen, dat hunne Grietenijen en Stad haare
omslagen en adsignatien of geld behoorlijk hebben voldaan;
kunnende zulks blijken uit uitgetrokkene en gekwiteerde ad-
signatien, door den Ontvanger Generaal der Kontributie ge-
geeven, welke zij, voor dien tijd, onder recipis moeten
ligten, ten zij ze verkiezen geboet te worden.

Jaarlijks zijn in deeze Kontributie vier algemeene Verga-
derdagen, op welke ieder Volmagt telkens tien guldens ge-
niet. Voorts heeft de Dijkgraaf, jaarlijks, eene wedde van
twaalfhonderd guldens, en nog tweehonderd guldens voor
zijne verteeringen, zonder verder iets te mogen deklareeren.

Geen Dijkgraaf, Dijks-Gedeputeerde, of Sekretaris, mag
te gelijk het Ampt van Volmagt bekleeden: ook mag nie-
mand twee van de genoemde posten teffens bedienen.

De drie Dijks-Gedeputeerden worden jaarlijks verkooren,
op voorstel der Volmagten van *Dontawersfel*, *Gaasterland*
en *Lemsterland*, en bij versterf van eenen derzelve, of an-
dere omstandigheden, 't zij binnen tijds, of op de gewoone
Vergaderdagen, moet, door de Volmagten der vakante Grie-
tijen, een nieuw Gedeputeerde worden aangesteld. Jaar-
lijks

lijks genieten de Gedeputeerden eene wedde van tweehonderd guldens, en nog daarenboven, voor ieder gewoone Vergadering, tien guldens, mids zij naauwkeurig op het bepaalde uur verschijnen.

Dewijl, van tijd tot tijd, aan den Zeekarit aanzienlijke Polders zijn ingedijkt, heeft men voor veele daar van ook nieuwe Reglementen moeten maaken, meerendeels geschikt naar die voor de *Hokwerder* en *Ternaarder* Polders, bij Instruktie van den achtsten Oktober des Jaars 1721.

De Dijkgraaf en Dijks-Gedeputeerden deezer Polders moeten altoos op de respektive Dorpen woonen, en worden, jaarlijks, omtrent het begin van April, bij meerderheid, door de Stemgerechtigden, verkooren; wordende ieder tien Pondemaaten los land in de Polder voor eene Stem gerekend. Op den dag der stemminge, van welken de Dijkgraaf vooraf den belanghebbenden kennis moet geeven, geschiedt insgelijks de jaarlijkse verrekening der Dijkwerken, wanneer alle Eigenaars, of derzelver Meijers, bij hunne afwezigheid, gerechtigd zijn om gezamentlijk te raadpleegen over alles, wat tot herstel of verbetering der Dijken dienen kan. Jaarlijks moeten de Dijkgraaven viermaal Schouwing houden op vast bepaalde dagen; moetende de Dijkspligtigen de hun aanbevolen Werken tusschen de twee eerste Schouwdagen voltooien; ten welken einde de Schouwdagen acht dagen vooraf worden bekend gemaakt, op dat zij, of hunne gelastigden, zich als dan op hunne perceelen kunnen vertoonen, om de noodige aanwijzingen te ontvangen. Doch de Werken der nalatigen worden, door den Dijkgraaf en Gedeputeerden, op derzelver kosten besteed; te weeten eerst op enkele, en zo de Anneemers hunnen pligt ook dan niet naar behooren volbragt hebben, op dubbele kosten der nalatigen.

Het is niemand geoorlofd, gaten of kuilen voor eens anders Dijk te maaken; ook mag men niet meer of minder zooden afsteeken, dan noodig is. Wanneer 'er een gat spoelt van vier Roeden of minder, tot het welk meer dan één Eigenaar moet kontribneeren, zo moeten de leden van het Dijksgerecht den Eigenaaren beveelen, om het ingespoelde te herstellen. Doch indien 'er een wiel of kolk spoelt, zo wordt

dezelve op gemeene kosten der polder opgemaakt, mids de naastgelegen Eigenaar de vereischte materialen levere, benevens hier voor de arbeiders, terwijl de nalatigen door het Dijksgerecht worden gestraft.

Indien 'er geen aarde, uit de daar nevens liggende landen, tot het Dijkwerk te bekomen is, moet het Dijksgerecht aanwijzing doen, om de aarde en zooden uit verder afgelegen landen te haalen, mids betaalende voor den eersten steek elf, voor den tweeden vijfdehalve en voor den derden en haatsten vierdehalve fluiwer.

Zie *Tegenwoordige Staat van Friesland.*

ZEELAND, in rang de derde onder de Zeven Vereenigde Provinciën, grenst ten Noorden aan de Hollandsche Eilanden *Goeree* en *Overslakkee*, ten Westen aan de Noordzee, ten Zuiden aan *Vlaanderen*, en ten Oosten aan *Brabant*. Uit verscheiden Eilanden zijnde zamengesteld, kan de waare grootte en uitgebreidheid der Provincie bezwaarlijk bepaald worden. De afstand, egter, van *Ellewoutsdijk*, het Zuidelijkste Dorp in *Zuidbeveland*, tot *Bommeneede*, het Noordelijkste in *Schouwen*, is ruim vijf Duitsche Mijlen; en die van *Tholen*, de Oostelijkste Stad aan de Brabantsche Grenzen, tot aan *Westkapelle*, het Westelijkste Dorp in *Walcheren*, is ruim zeven Duitsche Mijlen. Bij *Boxhorn* vindt men een Uitreksel uit de Registers van de Rentmeesters *Bevester* en *Beoster-Schelde*, bij 't welk blijkt, dat *Zeeland* in 't Jaar 1513, in 't geheel groot was honderd en veertigduizend vijf honderd negen en negentig Gemeten, honderd en twintig Roeden. In 't Jaar 1641, vondt men volgens 's Lands Rekeningen over den Tweehonderdsten Penning, honderd drie en twintig duizend driehonderd en zestig Gemeten drie en zestig Roeden. Tegenwoordig is hetzelfde, in deszelfs bijzondere Eilanden, volgens de zelfde Rekeningen, groot, als volgt:

Wal-

Aanwijzing van dit Kaartje, volgens de
gefondene aantekeningen van
PETRUS REZEN.

- A. *Zuidbeveland*, een zeer groot Eiland, waar van *Romerswaal* toen de Hoofdstad was, zo genaamd van de *Romeinen*, die tegen den Hertog van Brabant aan den oever der Schelde deeze sterkte opwierpen, waarom die Stad een zwaart op een rood veld in haar wapen voerde. Nu is *Goes* de Hoofdstad. Het liep onder in 't Jaar 1288. 1304. 1437. 1530.
- B. De *Polder*, eertijds *Poelen* en *Moerassen*.
- C. *Tholen*, de Oudste Stad van *Zeeland*, uitgenomen *Romerswaal*, zo genaamd van den *Tol*, dien de voorbyvarende Schepen daar betalen moesten.
- D. en E. *Poelen* en *Moerassen*, daar nu *Vosmeer* en *St. Martensdijk*, en de schoone Dorpen *Scherpenisse*, *Poortvlied*, *St. Annenland*, *Kempenhofstede* &c. leggen.
- F. *Stavenisse*, een oud Eiland, dat meerinaals overstromd is geweest.
- G. *Wolfsdijk*, een Eiland, dat in 't Jaar 1288. als in *Zeeland* alles onderliep, niet overstromde. Het water tusschen *Noordbeveland*, *Stavenisse*, en dit Eiland wierd met een stok overgesprongen.
- H. *Duiveland*, is in 't Jaar 1288. 1304. 1530. overstromd, en 1531. beverfcht, en 1532. weer doorgelopen.
- I. *Noordbeveland*, ging in 't Jaar 1288. 1304. ook door, en bleef wel 20. Jaaren onbeverfcht: daar in lagen verscheidene Dorpen en 't Stedeken *Cortgene*, gebouwd 1513. en vergaan 1532.
- K. *Driescbere* was een Eiland, en bekwaame Zeehaven, daar veele Schepen in en uit-liepen.
- L. *Schouwen*, een van de grootte Eilanden, waar in *Zierikzee* en *Brouwershave* leggen. *Zierikzee* is zo genaamd van *Ziring* een Zoutzieder; die hier eenige Zoutketen bouwde, en allereerst het Zoutzieden in *Zeeland* bragt. *Brouwershave* kreeg het Bier uit *Holland*, en bragt het over de enge veeren in *Zeeland* met kleine Schuiten.
- M. *Walcheren*, een oud Eiland, waar in *Westkappelle* bloeide door Scheepvaard en Koophandel. De voornaamste Dorpen waren toen: *Soutelande*, *Vlissingen*, *Souburg*, *Domburg*, *Zandijk*, en *Serooskerke*.
- N. *Borsselen*, waar van de Stam-naam van dat aaloud geacht herfspruit.

u, mid de
ere, bene-
m door het

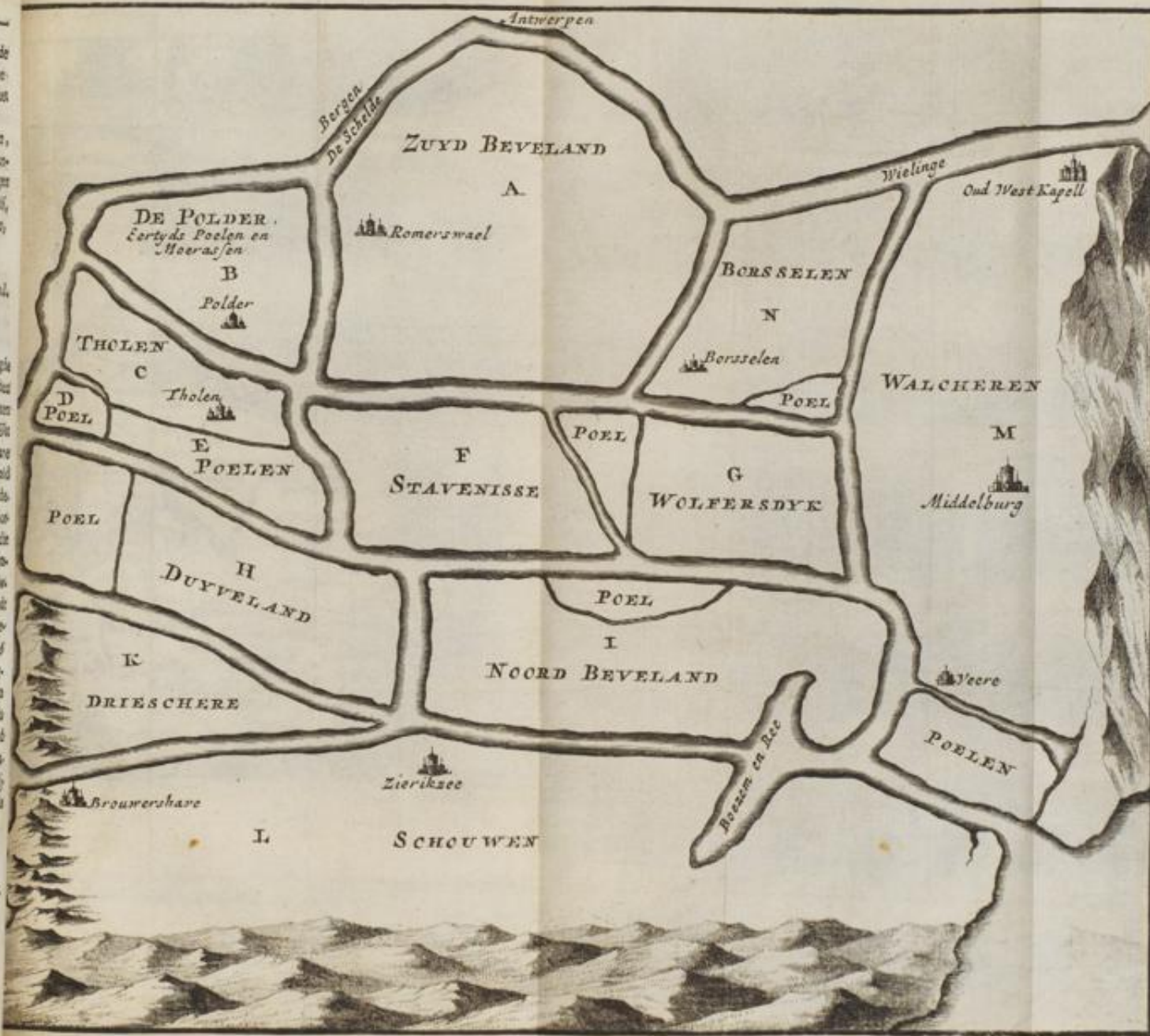
nde landen,
egende aan-
der aiglezen
en steek eif,
en laatste,

n Friesland.

Vereenigde
the Eilanden
ordzee, ten
band. Uit
de waare
lijje bepaald
het Zuid-
her Noor-
ten; en die
sche Gren-
in *Walche-*
born vindt
seeters Be-
et *Zeeland*
n veerig-
nder en
's Lands
honderd
n drieën-
szells bij
groot, ad

Wab

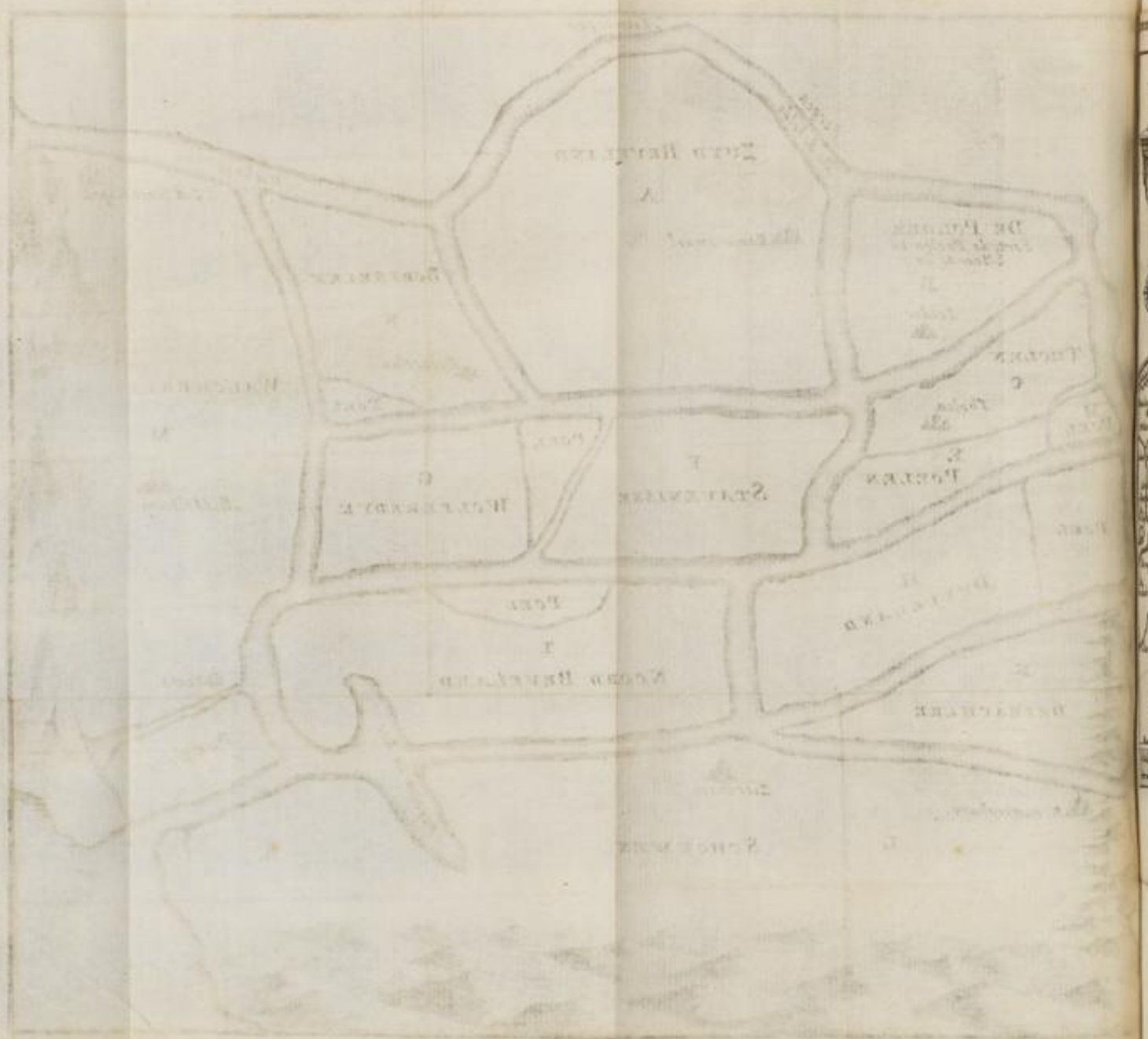
kaart van Zeeland, gevonden in 't Klooster van Egmond, zo als het was in 't Jaar 600. en toen *Willebrord* dat Eiland bekeerde, leggende zonder Dijken, en alleen door de Duinen veilig en gedekt tegen de Zee en Vloeden. *Westkappelle* was toen de bloeiendste Stad.

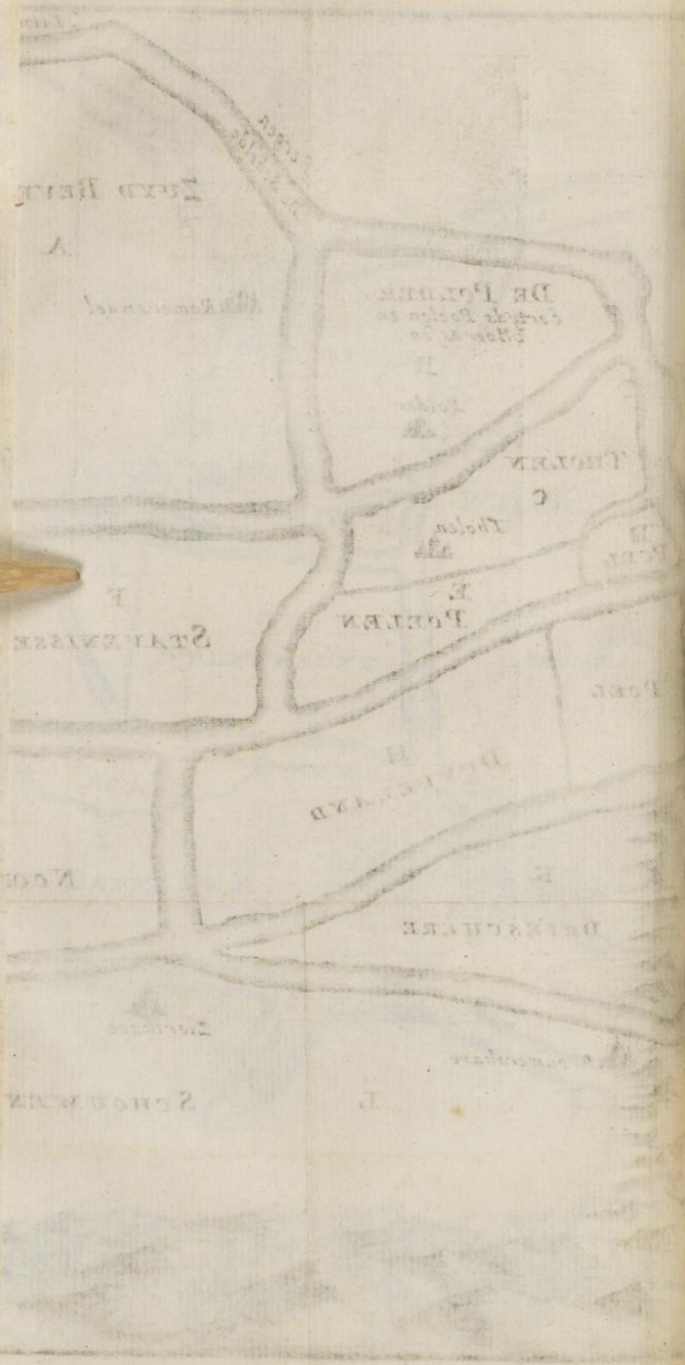
Aanwijzing van dit Kaartje, volgens de gevondene aantekeningen van **PETRUS REZEN.**

- A. *Zuidbeveland*, een zeer groot Eiland, waar van *Romerswaal* toen de Hoofdstad was, zo genaamd van de *Romeinen*, die tegen den Hertog van Brabant aan den oever der Schelde deeze sterkte opwierpen, waarom die Stad een zwaart op een rood veld in haar wapen voerde. Nu is *Goes* de Hoofdstad. Het liep onder in 't Jaar 1288. 1304. 1437. 1530.
- B. De *Polder*, eertijds *Poelen* en *Moerassen*.
- C. *Tholen*, de Oudste Stad van Zeeland, uitgenomen *Romerswaal*, zo genaamd van den *Tel*, dien de voorbyvarende Schepen daar betalen moesten.
- D. en E. *Poelen* en *Moerassen*, daar nu *Vosmeer* en *St. Marvensdijk*, en de schoone Dorpen *Scherpenisse*, *Poortvlied*, *St. Annenland*, *Kempenhofse* &c. leggen.
- F. *Stavenisse*, een oud Eiland, dat meermalen overstromd is geweest.
- G. *Wolferdyk*, een Eiland, dat in 't Jaar 1288. als in Zeeland alles onderliep, niet overstromde. Het water tusschen *Noordbeveland*, *Stavenisse*, en dit Eiland wierd met een stok overgesprongen.
- H. *Duyveland*, is in 't Jaar 1288. 1304. 1530. overstromd, en 1531. beverfcht, en 1532. weer doorgelopen.
- I. *Noordbeveland*, ging in 't Jaar 1288. 1304. ook door, en bleef wel 20. Jaaren onbeverfcht: daar in lagen verscheidene Dorpen en 't Stedeken *Corzgene*, gebouwd 1513. en vergaan 1532.
- K. *Driesschere* was een Eiland, en bekwaame Zeehaven, daar veel Schepen in en uit-liepen.
- L. *Schouwen*, een van de grootste Eilanden, waar in *Zierikzee* en *Brouwershave* leggen. *Zierikzee* is zo genaamd van *Ziring* een *Zoutzieder*; die hier eenige *Zoutketen* bouwde, en allereerst het *Zoutzieden* in Zeeland bragt. *Brouwershave* kreeg het Bier uit Holland, en bragt het over de enge veeren in Zeeland met kleine Schuiten.
- M. *Walcheren*, een oud Eiland, waar in *Westkappelle* bloeide door *Scheepvaart* en *Koophandel*. De voornaamste Dorpen waren toen: *Soutelande*, *Vlissingen*, *Souburg*, *Domburg*, *Zandijk*, en *Serooskerke*.
- N. *Borssele*, waar van de Stam-naam van dat al-oud geslacht herfspruit.

Das ist ein Plan der Stadt Düsseldorf, wie sie im Jahr 1700 war. Die Stadt ist in verschiedene Quartiere eingeteilt, die durch Straßen und Gassen verbunden sind. Die Hauptstraßen sind die Düsselstraße, die Marktstraße und die Hauptstraße. Die Gassen sind kleiner und führen zu den einzelnen Häusern. Die Stadt ist von einer Mauer umgeben, die an der Düsselstraße beginnt und an der Hauptstraße endet. Die Düsselstraße führt von der Düssel zum Markt. Die Marktstraße führt vom Markt zum Hauptplatz. Die Hauptstraße führt vom Hauptplatz zum Hauptplatz. Die Düsselstraße ist die wichtigste Straße der Stadt. Die Marktstraße ist die zweitwichtigste. Die Hauptstraße ist die dritt wichtigste. Die Gassen sind die kleinsten Straßen der Stadt. Die Stadt ist eine wichtige Handelsstadt. Die Düsselstraße ist die wichtigste Handelsstraße. Die Marktstraße ist die zweitwichtigste Handelsstraße. Die Hauptstraße ist die dritt wichtigste Handelsstraße. Die Gassen sind die kleinsten Handelsstraßen der Stadt. Die Stadt ist eine wichtige Handelsstadt. Die Düsselstraße ist die wichtigste Handelsstraße. Die Marktstraße ist die zweitwichtigste Handelsstraße. Die Hauptstraße ist die dritt wichtigste Handelsstraße. Die Gassen sind die kleinsten Handelsstraßen der Stadt.

... van Noord, gevonden in 't Klooster van Noord, ...
... van Noord, gevonden in 't Klooster van Noord, ...
... van Noord, gevonden in 't Klooster van Noord, ...

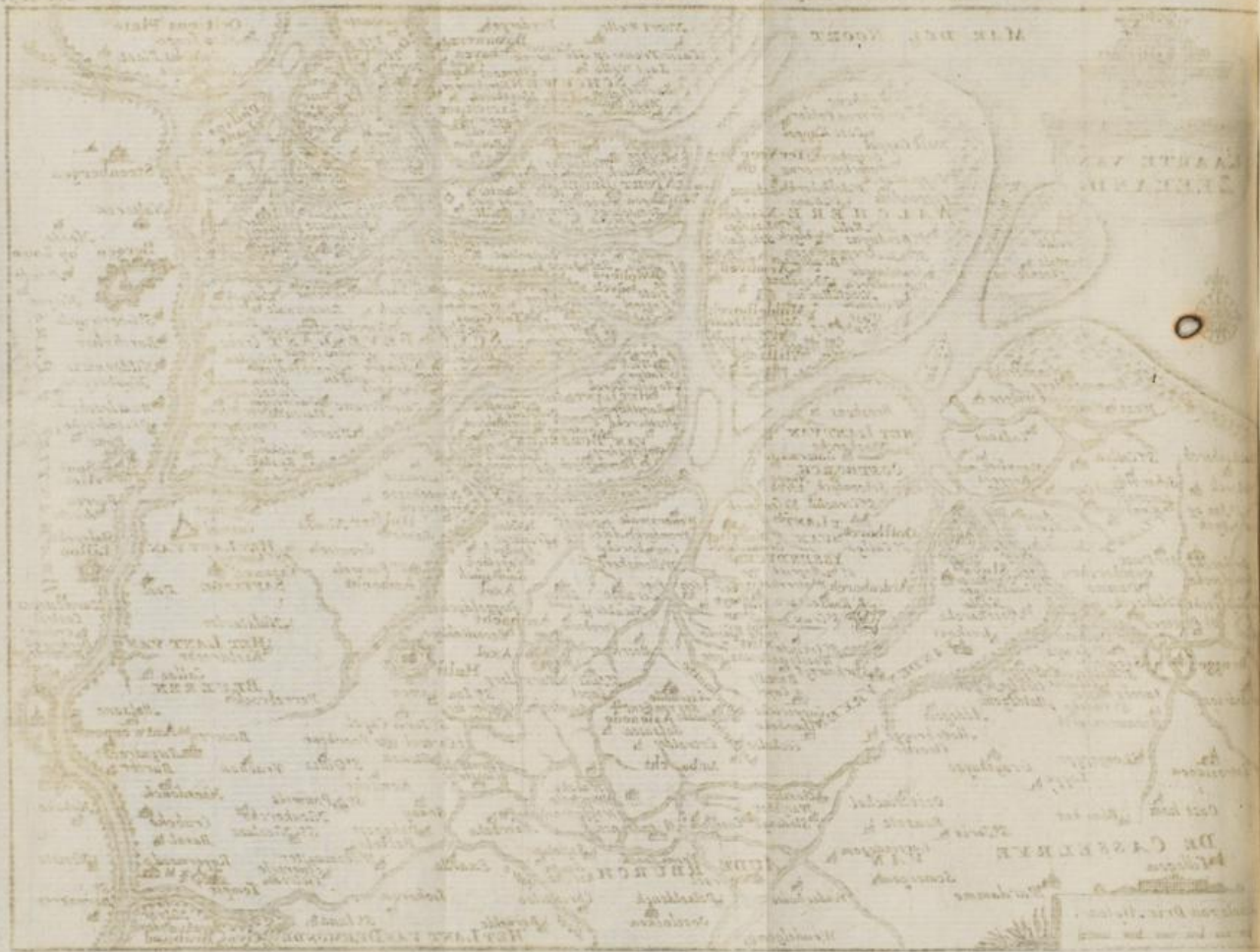

DEZE KAArTE IS GEMAAKT 25.40. DOOR JAQUES HORENBOUT, BEKRAGTIGT 1651. DOOR J. ELANDS, EN WEEDER
OPGENOMEN 1663. DOOR H: SCHROOTS.

Page 163.

MAP OF THE DISTRICT OF CANTON AARGAU, SWITZERLAND, AS TAKEN FROM THE ORIGINAL SURVEYING PLANS, BY WERNER
GEORGE HUGO, CIVIL ENGINEER, BASEL.

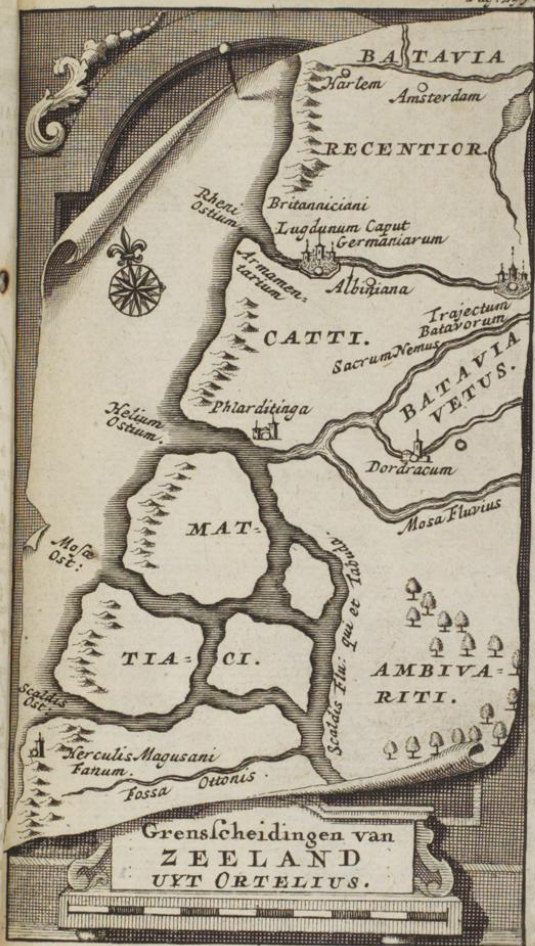

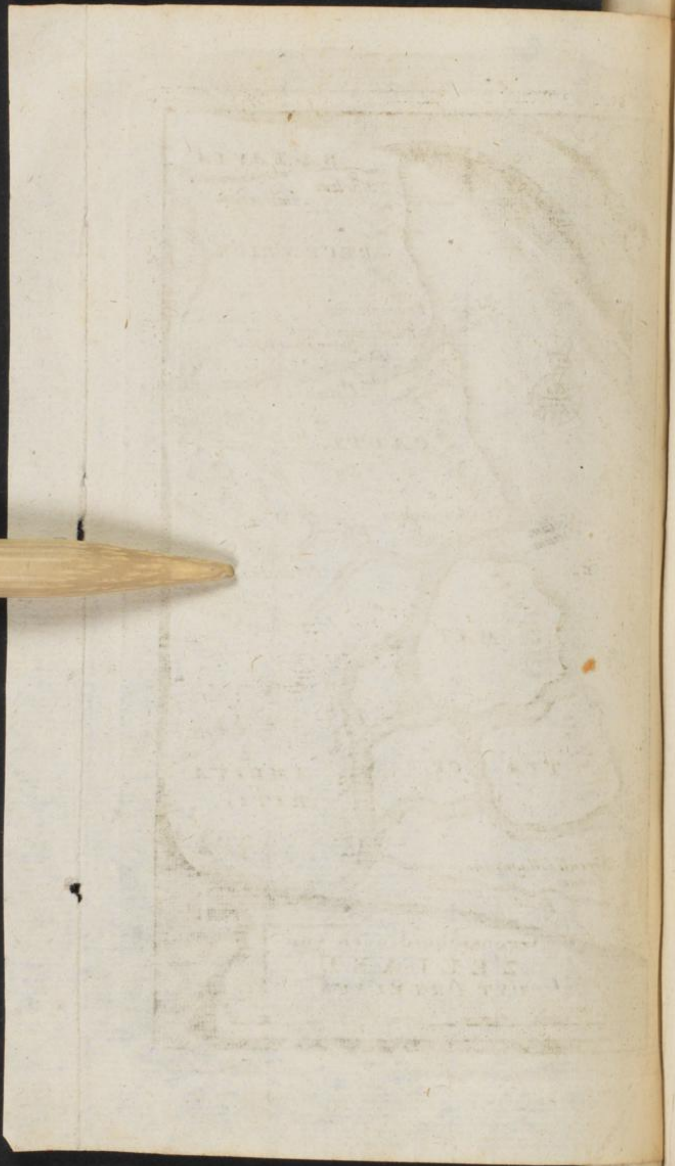
ALTE KARTEN IN GRÖSSE DER ORIGINALS
OPPEL 1793 N. 1

ALTE DER KÖNIGLICHEN

DR. CASSELNER

<i>Walcheren</i>	42868	Gem.	204	Roed.
<i>Zuidbeveland met</i>				
<i>Hinkeloort</i>	60297	—	84 $\frac{1}{2}$	—
<i>Wolfaartsdijk</i>	4036	—	245 $\frac{1}{2}$	—
<i>Noordbeveland en</i>				
<i>Kortgene</i>	13201	—	189	—
<i>St. Joosland</i>	2209	—	158 $\frac{1}{2}$	—
<i>Oostbeveland</i>	254	—	220	—
<i>Dus Bewester-</i>				
<i>Schelde</i>	122868	Gem.	201 $\frac{1}{2}$	Roed.

<i>Schouwen met het</i>				
<i>overige van 't El-</i>				
<i>land</i>	26423	Gem.	23 $\frac{1}{2}$	Roed.
<i>Duiveland</i>	13624	—	23 $\frac{1}{2}$	—
<i>Sommelsdijk</i>	3250	—	109	—
<i>'t Eiland van Thö-</i>				
<i>len</i>	25545	—	188	—
<i>Filipsland</i>	1328	—	65 $\frac{1}{2}$	—
<i>Nieuw Vosmeer</i>				
<i>Beoosten de Ri-</i>				
<i>vier den Een-</i>				
<i>dracht met de</i>				
<i>toebehoorende</i>				
<i>Polders</i>	2926	—	259	—
<i>Dus Beoster-</i>				
<i>Schelde</i>	73098	Gem.	68 $\frac{1}{2}$	Roed.

En derhalven zijn 'er in de geheele Provincie honderd vijf-
 ennegentig duizend negenhonderd zesenzestig Gemeten, hon-
 derd negenenzestig en zeven twaalfde Roeden Schotbaar Land.
 Het getal der Huizen, nog der Inwoonderen kan men niet
 wel bepalen. Gemeenlijk rekent men, echter, het getal der
 Menschen omtrent negentig of honderdduizend te bedraagen,
 schoon anderen het merkelyk meer begrooten.

's Is onnodig ver gezogte afleidingen van den naam van *Zeeland* te zoeken. 't Waarschijnlijkste en teffens eenvoudigste gevoelen is, dat het zijnen naam van zijne gesteltenisse ontleend heeft, dewijl *Zeeland* niet anders dan Zee en Land, dat is, Land in Zee liggende te kennen geeft; zonder dat het noodig zij de *Decnen* of *Friezen*, als oude Bezitters deezer Landen, tot derzelver Naamgeevers aan te stellen. 't Is genoeg, dat deeze Landen altijd met de Zee hebben moeten worstelen, en menigvuldige inbrenken onderworpen geweest zijn, 't geen de geboorte heeft gegeven aan 't spreekwoord: *Holland bolland, Zeeland geen land: ik bou het aan den Heikant*. Behalven dat dezelve van alle tijden nooit anders dan te water hebben kunnen bezogt worden; schoon de Kanaalen, die dezelve van den anderen scheiden, zo groot en wijd niet waren, als zij zedert geworden zijn; dewijl thans mooglijk zo veel water als land in *Zeeland* gevonden wordt.

Dat de Zeeuwfche Lugt van oude tijden een' kwaaden naam gehad heeft, is bekend, en hoe ongunstig zommigen, zelfs gebooren' Zeeuwen, daar van geoordeeld hebben, zo dat de Zeeuwfche Koortzen de nabuuren tot een schrik geworden zijn, vindt men bij *Boxhorn* aangeteekend; doch deeze, schoon een *Brabander*, doet *Zeeland*, in dat opzigt, meer regt dan zulke Inboorlingen; dewijl hij, en ook naar waarheid, zulks aan 't vooroordeel, den grootsten vijand der waarheid, toeschrijft; terwijl hij zich, wegens de goede lugtgesteldheid over *Zeeland*, beroept op de gezondheid en langlevendheid, zo der ingeboorene als der vreemde Inwooneren: dat het wel waar is, dat zulken, die elders, of zwak van lichaam gebooren zijnde, of door onmatigheid hunne kragten zelfs verzwakt hebbende, bij hunne komst in deeze Eilanden, Koortzen en andere ziekten onderworpen worden; doch dat zulks alzo min aan de Lugt, of het Welwater, dat in *Zeeland* zo goed is als ergens in *Holland*, toe te schrijven zij, als aan de Gasthuizen de oorzaken der ziekten van de geenen, die, nu reeds ziek zijnde, daar in ontvangen worden. Hij zegt zelfs, dat het integendeel waar is, dat de Zeeuwfche Lugt zo goed, doordringende en zuiverende is,

dat

dat zij geene ongepaste of onzuiverheid in der menschen lichaamen kan verdraagen, maar dezelve door haare natuurlijke eigenschap uitdrijft, en dat inzonderheid zulken, die zich omtrent de Zee geneeren, doorgaans sterkere en vastere lichaamen hebben dan anderen, en de Zeeuwen, die maatig leeven, menigmaal tot een zeer hoogen en sterken ouderdom koomen.

De Zeeuwfche grond of aarde is doorgaans uitnemend goed; meestendeels vet, magtig, kleiagtig en mild in 't geeven van veele en veelerhande schoone en kostelijke vrugten. Zelden klaagt 'er de Landman van kwaade Jaarschaaren of Misgewas, en wordt zo dikwijls als elders, door vuurige Winden, Lugten, zwarte Vliegen, of diergelijke ongevallen, in zijne hoop niet bedroogen. Het Teelland spant in *Zeeland* inzonderheid de Kroon. Koolzaad, Gerst, Rogge, Witte en Zwarte Boonen, Erwtten, Vlas, maar inzonderheid Tarw (die voor de beste gehouden wordt, die ergens gevonden wordt) groeijen 'er overvloedig; zo dat 'er, boven 't geen in de Provincie vertierd wordt, nog veel na elders wordt verzonden. De Meede of Meekrap, die zeer veel en goed, inzonderheid in de Eilanden van *Schouwen* en *Duiveland* valt, is geen van de minste vrugten deezes Lands; doch daar van is reeds elders iets gezegd, en in de volgende Beschrijving van *Zierikzee*, zal nog naauwkeuriger van de Meereederij gehandeld worden. De Weilanden zijn 'er mede zeer goed; zelfs zijn de Schorren en Gorzen, die bij alle hooge Vloedden onderloopen, uitnemende ter weidinge van Schaapen; die van wegen de ziltige Kruiden, die zij daar eeten, zonderling vet, gezond en smaaklijk gevonden worden. Ook groeijen op de Schorren de *Zoutenelle*, een Bloedzuiverende Struik, en het *Zeekoraal*, een heilzaam Geneesmiddel tegen de Waterzugt, en welke Kruiden, versch gekookt, ook een aangenaame Salade verstreken. Boomvrugten en Moeskruiden zijn 'er zo goed en overvloedig, als ergens in Nederland.

Onder de bijzonderheden der Zeeuwfche Eilanden is ook de *Derrie* of *Dariik*. 't Is een sulferagtige en ziltige soort van Aarde of *Moer*, door de Zee opgeworpen, en nog

fomtjds overspoeld, liggende onder de Klei, waar van men oudtijds niet alleen Turf ter brandinge plagt te maaken: maar uit welker Asch, met Zeewater besprengd, men ook een zuiver en wit Zout, *Zel-* of *Zilzout* geheeten, wist te stookken, dat door gantsch Nederland gebruikt wierdt. Deeze *Moer-* en *Zelneering* bragt den Zeeuwen veel voordeel aan. Maar de groote menigte grof Zout uit *Frankrijk* en *Portugal* ten laagen prijze herwaards aangevoerd zijnde, heeft die konst en neering ten laastten geheel opgehouden; behalven dat de Dijken door de uitgraavinge der *Derrie* te zeer verzwakt wordende, het uitgraaven derzelve bij de Keure van *Zeeland* en verscheide latere Plakaaten verboden is. In *Zierikzee* wierdt deeze neering allereerst en wel allermeeest goeoffend, waarom men 'er in de Beschrijvinge van die Stad nog eenige bijzonderheden van heeft te wagten.

Tegen de Noordzee zijn de Eilanden *Walcheren* en *Schouwen* ook van Duinen, even gelijk de *Hollandsche* Zeekust voorzien: doch deeze zijn, zedert veele jaaren, merkelyk afgenomen en minderen nog daaglijks; niertegenstaande zij zorgvuldig beplant worden met *Helm*, een hard en scherp Biesagtig gewas, 't geen in de, anders onvrugtbare, Zandduinen gulzig groeit, en de verstuiving van 't Zand, door deszelfs lang Loof of Gewaai, even als elders de Heij of 't groen Mosch, verhindert. Deeze Duinen zijn rijklyk van Konijnen voorzien, inzonderheid in 't *Land van Schouwen*, waar over de Landlieden in den Jaare 1593 klaagden, dat zij hun Koren niet konden behouden, als 't al schoon te Velde stondt; ja wierdt op één nagt dikwijls 't gesneden en gebonden Koren van eenige Gemeten door dezelve opgegeeten en verslonden.

Daar de Duinen ontbreeken wordt dit gebrek vergoed met Dijken, door menschen konst en arbeid uit goede Klei gemaakt. Hoe oud deeze uitvinding in *Zeeland* zij, is niet wel te bepaalen. *KORNELIS BATTUS*, en andere naa hem, willen, dat de Deenen deeze Eilanden eerst zouden bedijkt hebben; doch wie het ook mooge geweest zijn, 't is waar-schijntlyk, dat deeze Eilanden, toen nog minder bevolkt en mooglyk geheel niet of alleen van ligte Zomerdijken voor-

zien

zien waren, en dat de Eilanders zich tegen hooge Vloeden befchermd hebben door het wijken op de hooge Duinen, of, daar die ontbraken, op kleine opgeworpen' en met Zoden bedekte Vliebergkens of Terpen, hoedanige nog veel in de Zeeuwfche Eilanden gevonden worden, tot dat de Zee-gaten allengskens wijder, de Vloeden daar door hooger, en teffers de Inwooners meer vermenigvuldigd wierden, en de nood hen dwong de Dijken, die 'er waren, te verzwaaren, en, daar 'er nog geen waren, die te maaken; welke van tijd tot tijd vermenigvuldigd en zo kostbaar geworden zijn dat VAN METEREN, op het Jaar 1590, al aangeteekend heeft, „ dat de circulus of omvang van de Landen van *Zeeland*, „ dat met Dijken bewaard en befchermd is, wel bedraagen „ ende ghemeten zijn veertich mijlen weeghs, ende dat elcke „ mijle wordt gherekent veertienhondert Roeden, ende elcke „ Roede twaelf voeten: ende dat behalven dese Buijtdijcken „ ken 'er veel binnendijcken zijn, die dwers door de Landen loopen ende eertijts voor buijtdijcken gedient hebben.” Hij voegt 'er bij: „ Den cost van dese buijtdijcken „ ken is wonderlick groot, want ghemeijnlick elcke Roede „ van twaelf voeten dijcx, cost doorgaen thien ponden „ Vlaems, ofte tseftich guldens: 't welk waer elcke mijle „ xiiij duijfent ponden Vlaems, ofte Lxxxiiij duijfent „ guldens, alsoo dat de buijtdijcken van dese *Zeelanden* „ wel ghecost hebben, te weten de XI. mijlen weeghs, „ vijf hondert en LX duijfent ponden Vlaems, 't welck „ maekt drij Millioenen ende driehondert ende LX duijfent „ guldens, behalven dat die costen jaerlicx te onderhouden.” Maar van de Zeeuwfche Dijken, derzelver Onderhoud en Regeeringe zal voeglijkst in de bijzondere Beschrijving der Zeeuwfche Eilanden gesproken worden. Het onderhoud der Dijken is voornaemelijk zwaar op zulke plaatzen, daar men van tijd tot tijd aan Grondbraeken, of Vallen in de Dijken onderhevig is, gelijk in *Walcheren*; maar voornaemelijk in *Schouwen*, *Duiveland* en *Noordbeveland*, daar men dikwijls ziet dat in een oogenblik de Dijk ter langte van etlijke Roeden, wegzinkt en een ongelooftlike diepte overlaat, die zomtijds gantsch en al onherstelbaar is, en daarom door goe-

de inlaagen, tegen verdere overstromingen der Landen, moet voorzien worden: en, wanneer de breuk al herstelbaar is, niet dan met het laten zinken van Rijs en Steen, om de diepten te vullen, kan herstel worden, tot ongelooflijke kosten der Dijken.

Alle deeze Dijken, eensdeels tegen de woede der golven van de Noordzee, anderdeels tegen de van tijd tot tijd wijder wordende Zeegaten en daar door inbreekende Stroomen gelegd zijnde, zullen wij ook de voornaamste Stroomen en Zeegaten, als een wezendlijk deel van *Zeeland* uitmaakende, met één woord aanwijzen.

De Rivier *de Schelde* uit *Henegouwen* door *Vlaanderen* en langs een deel van *Brabant* afkomende, verdeelt zich bij de kleine Stad *Zandvliet* in twee Armen, waar van de eerste, zich Westelijk opwendende, de *Wester-Schelde* of *de Hont* genaamd wordt, en *Vlaanderen* van *Zeeland* scheidende voorbij *Vlissingen* door *de Wielingen* in de Noordzee valt. De andere Arm, die den Naam van *Ooster-Schelde*, of wel blootelijk van *de Schelde*, draagt, loopt tusschen *Brabant* en 't verdronken deel van *Zuidbeveland* door de enge Kanaalen van *Kromvliet* en den *Agger* voorbij *Burgvliet* en *Bergen op den Zoom*, tusschen het *Land van Tholen* en *Zuidbeveland*, ten Oosten van de Eilanden *Wolfaardsdijk*, *Oost-* en *Noordbeveland*, en ten Westen van de Eilanden *Duiveland* en *Schouwen*, door den *Roompot* (dus naar eene voornaame Romeinsche, doch voor lang verdweene Sterkte genoemd, welke zommigen voor *Tabuda* bij *PETLOMEUS* houden, en 't *Veergat* meede in Zee. Tusschen beide deeze groote Armen vindt men nog eenige mindere Takken, die de Eilanden van malkanderen scheiden; als tusschen *Walcheren* en de Westzijde van *Zuidbeveland* het *Sloe*, 't geen weder door 't *Schengen* en *Goesche Diep*, tusschen *Zuidbeveland* en *Wolfaardsdijk*, gelijk ook door *Zuidvliet*, 't geen *Noord-* en *Oost-Beveland* van *Wolfaardsdijk* scheidt, in de *Ooster-Schelde* valt; die weder door de *Keeten* (deezen Naam naar zeven Keeten, waar in op *Vianen* voorheenen Zout gezooden wierdt, draagende) en *Zippe*, tusschen *Duiveland* en 't *Land van Tholen*, en ook agter om 't Eilandje van *Fer-*
lipse

ijpsland, door 't Slaak van Maarlo gemeenschap heeft met den Krammer, en van daar door de Gravelingen, tusschen Duiveland en Schouwen aan de eene, en Overflakkée en Goerte aan de andere zijde, door het Brouwershavensche Gat en de Kevitschen in Zee uitkomt. Zijnde alle deeze Stroomen, getijk ook de Noordzee, ten Westen tegen Zeeland aanstootende, zeer vischrijk. Nevens veele andere foorten van visch worden op de Binnenstroomen van Zeeland, in de Zomermaanden gevangen kleine ronde vischjes, die Molenaars genaamd worden, zijnde zeer fijn van visch en aangenaam van smaak, en zo gezond van voedzel, dat de Geneesheeren dezelve aan hunne Zieken wel voorschrijven; maar met het aankomen van den Herfst keeren zij weder Zeewaards; doch of zij grooter wordende in Bolk of Wijting veranderen, is onzeker. Omtrent het Jaar 1620, vertoonden zich aan de Zuidzijde van Schouwen verscheiden Oesterbanken; welke zeer goede Oesters uitleverden; doch die Banken te sterk beroofd wordende, zijn zij te niet geraakt. Thans worden dezelve egter weder aangekweekt op de Schorren en Slijken van Schouwen en Duiveland: doch de voornaamste Oesterhandel, te Zierikzee gedreeven, geschiedt egter met Oester uit Engeland derwaarts overgebracht, die in de Zeeuwfche Wateren, in gemaakte Oesterputten gelegd, daar groot en vet worden en den Koopman goede winsten aanbrengen. De Zeeuwfche Mosfelen zijn alomt beroemd. Kleine en groote Krabben en zelfs Kreeften worden 'er aan de Zeeuwfche Hoofden veel gevangen; om nu van de verbaazende menigte Schardein, die jaarlijks op de Zeeuwfche Stroomen gevangen wordt, nog van den Ansjo-vis of andere gemeener visch niet te spreken. De Smelt mogen wij egter niet voorbijgaan: deeze, zijnde een klein dun vischje, maar droog en niet heel smaaklijk, onthoudt zich in 't zand van de Stranden, die men in den Naazomer ploegt of met de spade opwerpt, wanneer uit de gemaakte Vooren of 't opgeworpen Zand zo eene groote menigte vischjes of Smelten te voorschijn komt, dat zij veele handen te gelijk werks genoeg verschaffen, om ze op te zameleu, en is men 'er niet gauw genoeg bij, zo weeten zij

met hun ſcherp kopje weder in 't Zand te booren en zijn in een oogenblik onzichtbaar, zo dat het Strand te ploegen (in ſpijt van 't oude ſpreekwoord) in *Zeeland* geen onnut werk is, maar onder de Zeeuwsche Landvermaaken geteld wordt. De Heer MATTHEUS GARGON, in zijnen tijd een deſtig Godgeleerde en uitmuntend Dichter, heeft den Smelt dit fraaie Klinkdicht waardig geoordeeld.

- „ Zwiġ oude beuzeleeuw van zeven wonderheden
 „ Stil Memijs; roem niet meer, grootſprekend Griekenland;
 „ 'k Zie duizend wonderen aan Walchrens Dijk en Strand;
 „ Het Land wordt hier tot Zee, de Zee tot ſchoone Steden.
- „ De Vreemding ſtaat verrukt, waar dat hij richt zijn ſchreden,
 „ Men vangt hier viſch te paard, met grijpt die met de hand;
 „ 't Ploeg-ijzer is ons net; men viſcht hier in het zand;
 „ De ſpaê verrast den ſmelt, die wegſchiet na beneden.
- „ Waar ziet men wonderen zo wonderlijk als dit?
 „ Men zet geen netten uit, maar ploegt en graaft en ſpit;
 „ Zo haalt men viſchen uit den droogen grond van onder.
 „ Spaait Landman, ploegt en werpt het kooren in de voor;
 „ De Smelt ſpringt voor ons op in 't zandig kouterſpoor.
 „ Zo baart een kleine viſch 't vermaaklijkst waereld-wonder.”

Eer wij van de geſteltheid van *Zeeland*, zo te Land als te Water afſcheiden, moeten wij ook iets van de belastingen der Zeeuwsche Landerijen melden. Bij 't Plakaat van den Honderdſten Pennig over *Zeeland* van den Jaare 1580, blijkt, dat de hoogſte aangeſlaagene Landen (want toen wierden de Laſten naar de waardij der Landen gerekend) maar achtien Grooten, andere veertien, negen en een half, zeven of vier Grooten van 't Gemet betaalden, zonder de Dijk of Waterpenningen. In 't Jaar 1598, zijn alle de Landen bin-

nen

nen de Provincie van *Zeeland*, ten aanzien der jaarlijksche Schattinge, over den uitkoop van den jaarlijkschen Honderdsten Penning bij de Staaten van den Lande, gedeeld in zeven verscheide deelen, die ieder gesteld zijn op eene bijzondere Schatting, ten opzigte van den onderscheiden aard, deugd en vermogen der Landen; doch die in den Jaare 1628, over geheel *Zeeland*, is verhoogd met negen Grooten Vlaams. Volgens deeze Lijst betaalen

- I. *Walcheren, Zuidbeveland, Sommelsdijk, Burgt, Noordbeveland* en *Stavenisse*, 't Gemet tweeënveertig deelen, bedraagende $\mathcal{L} - 4\text{ß } 4\text{q} \text{ } 12$ Mijten.
- II. *Schouwen, Gooikensland, Oosteren- en Westerenban, Wolfartsdijk, St. Annaland, Kempens-Hofstede, Sturmzeand, Sichuit bij Wemeldinge, Krabbendijk, Zuidmeer* en *Vrijberge*, 't Gemet achtëntwintig deelen, $\mathcal{L} - 2\text{ß } 11\text{q}$
- III. De nevensliggende Polders van *Schouwen* met *Duiveland*, 't Gemet drieëndertig deelen, $\mathcal{L} - 3\text{ß } 5\text{q} \text{ } 6$ Mijten.
- IV. De Polder van de vijftienhonderd Gemet, met de nevensliggende Polders onder *Tholen* met *Schakerlo* en *Vosfemeer*, 't Gemet dertig deelen, $\mathcal{L} - 3\text{ß } 1\text{q} \text{ } 12$ Mijten.
- V. De Polders genaamd *den Broek*, en 't *Roeland*, 't Gemet zevenëntwintig deelen, $\mathcal{L} - 2\text{ß } 9\text{q} \text{ } 18$ Mijten.
- VI. *Poortvliet, St. Maartensdijk* met *Nieuw-Strijen*, 't Gemet zesëndertig deelen, $\mathcal{L} - 3\text{ß } 9\text{q}$.
- VII. *Scherpenisse* en *Westkerk*, 't Gemet tweeëndertig deelen, $\mathcal{L} - 4\text{ß } 4\text{q}$

Zamen

Zamen over zeven Gemeten (te weten uit elk Kwartier één Gemet) tweehonderd achtentwintig deelen, bedragende £ 1: 38 9/8 Vlaams. Deze dubbele tweehonderdste Penning is zedert den voornoemden Jaare 1598 en de vermeerdering van 1628, niet verhoogd, maar wordt zo nog jaarlijks, uit kragt van 't zogenaamde *Franzijne Plakaat* geheven. Doch zedert zijn ook ingevoerd de buitengewoone Staatpenningen, die van tijd tot tijd verhoogd of verlaagd worden, naa dat 's Lands dienst zulks vordert; zo dat (om daar van een staaktje te geeven) over *Walcheren*, zo wegens gewoone als buitengewoone Staatelasten, in den Jaare 1701, van ieder Gemet schotbaar Land ('t geen door malckander één honderd guldens waardig geschat wordt) aan den Lande is betaald elf Schellingen en eene halve Groot, en nog één Gulden van 't Gemet buitengewoone, tot Baanders laste. Zedert zijn, door het daalen der waarde van de Landerijen, de Staatelasten aldaar gebragt op acht Schellingen vier en een halve Groot en nog twee Schellingen van 't Gemet tot Baanders laste: doch in zommige noodlijdende Kwartieren en Polders wordt, naar maate van derzelver nood en lasten een meer of minder gedeelte der Staatpenningen aan de Directeuren of Penningmeesteren der Dijkagien, ter ondersteuninge, op besluit der Staaten, uitgekeerd. Boven en behalven deeze Staatelasten moeten de Landerijen nog draagen de Water- en Dijkpenningen, waar uit alle de kosten der Dijkagie, Amptenaaren en Bediendens betaald worden; zijnde die in 't eene Kwartier en Polder veel zwaarer dan in 't ander; gelijk dezelve ook, naar maate van de mindere of meerdere Dijklasten, verhoogd of verlaagd worden. In *Walcheren* wierdt deswegens in 't zelfde Jaar 1701 betaald, achttien Schellingen van 't Gemet, doch in den Jaare 1743 maar tien Schellingen, zulks in den Jaare 1701 van ieder schotbaar Gemet betaald is, wegens Staaten- en Dijklasten zamen £ 1: 12: 4 en een halve Vlaams en over het Jaar 1743 £ 1: 6: 4 en een halve Vlaams.

In *Zeeland* worden de Landen gerekend bij Gemeten en Roeden; zijnde één Gemet driehonderd Roeden, van twaalf Voeten ieder; en die weder van twaalf Duimen: doch de

Roës

Roeden zijn *Blooiſche* of *Schouwenſche* Maat. De *Blooiſche* Landroede wordt gebruikt in de Eilanden van *Walcheren*, *Zuidbeland*, *Tholen*, *Wolfaartsdijk*, enz.; de *Schouwenſche* in 't Eiland *Schouwen*; die, gelijk van malkander, zo ook van de *Rijnlandſche* Roede verſcheelen; want negenhonderd drieënnegentig *Blooiſche* Roeden doen negenhonderdvijftig *Rijnlandſche* Roeden, zijnde zeer naa tweeëntwintig tegen drieëntwintig, en honderd negenënveertig *Blooiſche* Roeden doen honderd vierënveertig *Schouwenſche* Roeden, zijnde zeer naa achtënnegentig tegen negenënnegentig. De *Middelburgſche* Elle is twee Voeten en vier Duimen of achtëntwintig Duimen, *Blooiſche* Maat: dezelve is tot de *Amſterdamsche* als zesënvijftig tegen vijfënvijftig. Van de *Middelburgſche* Graanmaat gaan in het Laſt eerënveertig en een halve Zak. Van de *Zierikzeeſche*, *Goefche* en *Thooiſche*, zevenëndertig en een halve Zak. Van de *Vliſingsche* en *Veerſche*, negenëndertig Zakken. De *Gentsche*, die meest voor de Graanen uit *Vlaanderen* koomende gebruikt wordt, heeft achtëntwintig Zakken en de *Amſterdamsche* heeft zevenëntwintig Mud den of zesëndertig Zakken in 't Laſt. De honderd Ponden Gewigts te *Middelburg* zijn maar vijfënnegentig Ponden *Amſterdams* Gewigt. De rekeningen worden in *Zeeland* doorgaans gehouden in Ponden, Schellingen en Grooten Vlaams, wordende met *L, s, s*, Vls geteekend. Eén Pond doet twintig Schellingen, of zes Guldens, één Schelling twaalf Grooten of zes Stuivers, en één Groot vierëntwintig Mijten, of een halven Stuiver. De Geldſpecien zijn in *Zeeland* gangbaar tot den zelfden prijs als in *Holland*, behalven dat de *Zeeuwſche* Rijksdaalders, die voorheen eenënvijftig Stuivers deeden, bij Plakaat der Staaten van *Zeeland* van den tweeden Oktober 1747 tot tweeënvijftig Stuivers zijn verhoogd. Ook doen de *Zeeuwſche* Hoedjeſchellingen, ſchoon ongeſtempeld, zes Stuivers.

Van de oude Inwooneren der *Zeeuwſche* Eilanden valt niet veel met zekerheid te zeggen. Men meent, dat de *Zeeuwen* met de *Batavieren* in ouderdom gelijk geſteld moeten worden, als die beide afkomelingen van de *Kelten* of *Cimbren*, en dus voor een en het zelfde Volk te houden zijn. Dat

de

Kwartier
dragende
de Pen-
vermoer-
ing jaar-
at geboe-
gewoone
verlangd
tar (om
zo we-
en jare
voor mal-
) aan den
, en nog
re laue.
ſterken,
en een
Baun-
en Pö-
ten een
Drek-
beunin-
halven
: Wa-
tegie,
die in
oder;
tere
ven
zien
tien
soat
men
743
en er
wail
i de
loke

de *Taxanders* of *Toxanders* deeze Eilanden bezeten hebben is het thans meest aangenomen gevoelen; gelijk ook dat de *Saxers*, *Noormannen* en *Sueven* meede op dezelve genesteld hebben, en *Zeeland* van de overstrominge dier Volken, welke *Holland* ondergaan heeft, niet vrij gebleeven zij.

Wat der Zeeuwen Aard en Zeden aangaat, hunne naauwe en aloude verknogtheid met de Hollanderen heeft doorgaans groote gelijkheid in beider Aard en Zeden verwekt. De oude Inwooners des Lands waren, naar den aard dier tijden, onbeschaafd en eenvoudig. Mans en Vrouwen gingen genoegzaam op de zelfde wijs gekleed. Kostelijke kleedij was lang onder hun onbekend; doch is in vervolg van tijd eerst onder de Edelen, en naderhand onder 't gemeen ook allengskens doorgebroken. Hun spijs was 't geen Vee en Veld hun leverden. *Borne* of *Welle*, dat is, schoon water uit Putten of Graften was hun drank, tot dat bier en wijn eindelijk de plaats van 't water hebben beginnen te vervullen bij zulken, die 't betaalen konden. Van ouds plagten de Zeeuwen voor godsdienstig en zedig bekend te staan. Hun goedaardigheid, rondheid en opregtigheid hebben het spreekwoord, *goed rond, goed Zeeuwsch* door gantsch Nederland gangbaar gemaakt. Voor verstandig en vernuftig zijn zij zo zeer als eenig Volk in Nederland geagt: dat de Verrekijsers door een Zeeuw uitgevonden zijn is reeds genoeg bekend. Maar vooral hebben zij zich van oude tijden af liefhebbers en dappere voorstanders hunner Vrijheid betoond; waar van zij in de Vlaamsche Oorlogen, (toen zij nog met kromme Staven en Baardsen gewapend waren) en naderhand tegen de Spanjaards uitmuntende blijken gegeven hebben. Inzonderheid hebben zij altijd in de Zeevaart en Zeeoorlogen uitgeblonken, gelijk zij dan ook geen gering getal van voortreffelijke Zeehelden uitgeleverd hebben, als *DE MOOR*, *WORST*, *verscheiden' EVERTSANS* en dien grooten *DE RUITER*, die nevens veele anderen hunnen en den Zeeuwfchen naam, door hunne dapperheid, ontzaglijk gemaakt en vereeuwigd hebben. Gelijk zij niet minder in schranderere Staatkundigen, als lieden door hunne geleerdheid vermaard, hebben uitgeblonken.

De

Dezelfde nauwe verknogtheid van *Holland* en *Zeeland* van oude tijden af, als zijnde door de zelfde Graaven bestierd, maakt, dat de lotgevallen en gebeurtenissen hier beide Landen doorgaans de zelfde geweest zijn, en van 't geen voor de tijden der Graaven in *Zeeland* voorgevallen is, valt weinig met zekerheid te berigten; zulks wij alleen 't geen ons het waarschijnlijkste in de oude Zeeuwsche Historie, tot op de tijden, dat *Holland* en *Zeeland* door een en de zelfde Graaven geregeerd zijn geworden, zullen aantekenen.

Onder de oudste Inwooners van *Zeeland* van welke iets te bepaalen is, waren de reeds genoemde *Sueven* (in de oude Kronijken ook wel onder den naam van *Zwindels* bekend) die, ten tijde van Keizer HONORIUS, door de *West-gotthen* uit hun oude woonstede verjaagd zijnde, in *Duitschland* tot aan den *Rhijn*, en zelfs tot in *Callie* doordrongen. Deze maakten zich ook van de thans genaamde Zeeuwsche Eilanden, onder het bedrijven der allerschrikkelijkste verwoestingen, meesters, en bleeven 'er zich ook handhaaven; 't geen waarschijnlijk wegens hun bestendig verblijf in die Gewesten, gelegenheid gegeven heeft, dat de, met ter woon aldaar gebleevene, *Sueven*, bij verzetting der letter *E* allengskens *Seuven* en *Seeuwen* genaamd zijn. Zij genooten egter geen langdurige rust, dewijl zij in 't midden der Vijfde Eeuwe voor 't geweld der Friezen moesten bukken, die de Zeeuwsche Eilanden onder hunne magt bragten en hun Gebied tot aan de *Schelde* uitbreidden; waar door dan ook deeze Eilanden onder den algemeenen naam van *Friesland* in de oude Schriften bekend zijn. De *Sueven* bleeven egter, niettegenstaande deeze overheersching der Friezen, in de Zeeuwsche Eilanden woonen, tot dat zij, omtrent het Jaar 881, door den Deenschen Koning, GODEFRID, meest alle omgebragt en genoegzaam uitgerooid zijn. 't Ging egter den Frieven ook niet altijd voor den wind, want PEPYN DE DIEKE, van *Herstal*, den Frieschen Koning RABOUT, geslaagen hebbende, dwong hem tot onderwerping, en liet ook straks door WILLEBRORD, een *Neder-Saxer*, het Christen Geloof in *Zeeland*, daar de Afgoderij van aloude tijden diepe wortels

tels gefchooten hadt, verkondigen. WILLEBRORD was egter de eerste verkondiger van 't Evangelie in *Zeeland* niet, dewijl ELIGIUS of ELOI, Bisfchop van *Noifon* hetzelfde reeds te vooren gedaan en veele *Sucven* of Zeeuwen, doot zijne prediking bekeerd hadt. WIDLEBRORD landde aan het Eiland *Walcheren*, daar HERKULES, onder den bijnaam van MAGUSANUS, de Godin NEHALENNIA, NEPTUNUS en MERKURIUS, die ook den bijnaam van GODAN, WODAN of WODIN, naar zommiger gedagten, droeg, gediend wierden. De laatste te *Westkapelle* toen nog aanbeden wordende, smeet WILLEBRORD deszelfs Beeld ter aarde en verbrijzelde het in tegenwoordigheid dier blinde Afgodsdienaaren, dat één uit hun hem met eene wonde in 't hoofd betaald zette, 't geen egter den mishandelden WILLEBRORD, naa dat hij geneezen was, niet verhinderde zijne aangevange Geloofsprediking in de Zeeuwfche Eilanden alom voort te zetten. Doch daar door waren de onbetaamlijkheden nog niet gedempt, dewijl de bloedschendige Huwelijken tufchen Broeders en Zusters, ten tijde van FREDRIK, Bisfchop van *Utrecht*, omtrent het Jaar 817 daar nog in zwang gingen.

In 't begin der negende Eeuwe vielen de *Deenen* en *Noormannen* in deeze Landen, en veele verwoestingen aangeregt hebbende, zogten ze zich 'er te handhaaven. HERIOLD, een' hunner Koningen, genoodzaakt zijnde zijn Rijk te verlaaten, zocht hulp bij Keizer LODEWYK DEN VROOMEN, Zoon van KAREL DEN GROOTEN. Hij, nevens zijne twee Broeders, RORUK en HEMMING, Christen geworden zijnde, bekwam de Regeering over deeze Gewesten. Aan HEMMING fchijnt in 't bijzonder eenig Bewind in het Eiland *Walcheren* te zijn afgeftaan. Doch de *Noormannen*, in *Friesland* gevallen zijnde, dwongen de Friezen Schatting te betaalen: zo dedden zij ook den Inwooneren van *Walcheren*, daar zij EGGEHARD, deszelfs Graaf, mitsgaders HEMMING op den vijftienden Juny 837 vermoordden en de Zeeuwfche Eilanden onder hun gebied bragten; tot dat zij, naa alom grouwelijke verwoestingen aangeregt te hebben, op 't gerugt van 't annaderen des Keizers LODEWYK, die met een ontzaglijk Leger op hun afkwam, deeze Kusten met hunne Vloot, die met Buit over-

laa-

HET AFGODSBEELD WODAN TE WESTKAPPEL, DOOR WILLEBRORD, VERBRIJZELD.

egter
s, de-
de te
pre-
lland
mon-
vann,
naar
de te
illa.
ege-
a van
a egat
n was,
in de
r door
ij de
ten
jaar

Nvor-
gerge
een'
ten,
van
ers,
de in
ijn
in-
en
D,
ny
ge-
im-
der
si-
ver-
je

laaden was, verlieten; maar door een vreeslijk onweder wierden meest alle de Schepen door de Zee verflonden. Doch het leedt niet lang of *Zeeland* wierdt wederom van de Deensche Zeeschuimers ontrust.

Bij de verdeeling des Keizerrijks viel *Zeeland*, nevens meer andere Landen, KAREL DEN KAALEN, Koning van *Frankrijk* te beurt, die 't zelve naderhand aan zijnen Broeder, LOTHARIUS aflondt, die weder de Bestiering deszelfs aan HERIOLD, voormaals Koning van *Jutland*, opdroeg; maar eenig kwaad vermoeden tegen hem opgevat hebbende, deedt hij hem in 't Jaar 847 van kant helpen. HERIOLD wierdt opgevolgd van zijnen Zoon GODEFRID, die, naa 't vermoorden van EGGEHARD reeds het Graafschap *Walcheren* hadt bezeten. Maar deeze met zijnen Broeder RORUK, Hertog van *Holland*, uit den Lande vertrekkende, droeg Keizer LOTHARIUS *Friesland*, waar onder het Hollandfche en Zeeuwfche Hertogdom behoorde, aan zijnen tweeden Zoon, meede LOTHARIUS genaamd, op, die hetzelfde, naa zijns Vaders dood, aan de wedergekeerde RORUK en GODEFRID overleverde. Men vindt te dier tijd en nog lang hier naa van menigvuldige invallen en verwoestingen der *Deenen* in deeze Landen gemeld. Naa 't overlijden van LOTHARIUS, die kinderloos stierf, viel *Zeeland*, bij verdeeling des Rijks, KAREL DE KAALEN wederom te beurt. Zedert is hetzelfde, doch onzeker op wat tijd en wijze, aan de Hollandfche Graaven gekomen. De Vlaamsche Kronijkschrijvers willen, dat de Zeeuwfche Eilanden en wel die *Bewester-Schelde* aan dezelve gekomen zouden zijn, door de Gifte van Keizer LODEWYK, onder den naam van WASDA, aan Graaf DIRK van *Holland* gedaan, in den Jaare 868: of, gelijk andere beweeren, door den Koning der *Franken*, LOTHARIUS, in den Jaare 968, aan DIRK II. Zommigen stellen, dat het door Keizer HENRIK II. aan AARNOUD, Zoon van DIRK II, zijnen Zwager geschonken zoude zijn. Doch veelligt doet men best, met eenen anderen Schrijver, te gissen, dat de Hollandfche Graaven hun regt op *Zeeland* vestigden, op de Gifbrieven van KAREL DEN EENVOUDIGEN, aan Graaf DIRK I, in den Jaare 922, verleend, bij welken zijn Gebied, Zuidwaards, wordt bepaald tot aan *Fortrapa*,

XXXIV. DEEL.

H

waar:

waarschijnlijk in *Zuidbeveland* gelegen. Dit is ten minsten zeker, dat AARNOUD hetzelfde bezeten en zijnen Zoon DIRK III nagelaaten heeft; maar DIRK, den Keizer zijnen Oom eenen zwaaren nederlaag toegebracht hebbende, heeft de Keizer de Zeeuwfche Eilanden, tegen alle billijkheid, gegeven aan BOUDEWYK IV, Graave van *Vlaanderen*, die met OTGIVA, 's Keizers Nigt en DIRK's Zuster gehuwd was; 't geen in 't vervolg oorzaak gegeven heeft tot de bloedige Oorlogen, welke tusfchen de Hollanders en Vlaamingen over de bezittinge der Zeeuwfche Eilanden, bij de vierhonderd jaeren lang gevoerd zijn; wanneer dezelve eindelijk, ten tijde van Graaf WILLEM III, door bemiddeling van KAREL DEN SCHEENEN, Koning van *Frankrijk*, in den Jaare 1323, een einde genomen en 't vredige bezit van *Zeeland*, aan Graave WILLEM en zijnen Opvolgeren gebleeven is: tot dat de Zeeuwen, het juk der Oostenrijfsche Graaven niet langer konnende draagen, te gelijk met *Holland* hetzelfde afwierpen, waar door de Graaflijke Regeering in *Holland* en *Zeeland* vernietigd en in eene vrije Staatsregeering, verandert wierdt.

Het Wapen van *Zeeland* is een Goud Veld, daar op een Roodde Leeuw met Blaauwe Tonge en Klaauwen, zwemmende halfslifs uit de Baaren, die, zes in getal, overshands van Blaauw en Zilver gesteld, de benedenste helft des Schilds uitmaaken. Wanneer dit Wapen eerst in gebruik geraakt zij, is onzeker; doch waarschijnlijk zal het in den zelfden tijd geweest zijn, waar in *Holland* het zijne gekreegen heeft; gelijk de gesteldheid des Lands, bestaande in veele Eilanden, die geduurig met de Zee worstelen moeten, de oorzaak zijn zal, dat de Leeuw, zwemmende, vertoond wordt; waar meede ook de gewoone Zinspreuk: LVCTOR ET EMERGO, *ik worstel en ontzwem*, die doorgaans onder hetzelfde gelezen wordt, overeenstemt.

Gelijk *Holland* en *Zeeland* van oude tijden door de zelfde Graaven zijn bestierd, zo zijn ook beide die Landfchappen meereindels op de zelfde wijze geregeerd, eerst door Graaven, die egter, in wigtige gelegenheden, de Staaten des Lands van tijd tot tijd zamen riepen: doch zedert den aanvang der *Nederlandfche Beroerten*, of wel fchoon de naam

van

van *FILIPS II*, Koning van *Spanje*, nog in de openbaare Handelingen, als Graaf van *Holland* en *Zeeland* gebruikt wierdt, tot de volkomene Afzweeringe van denzelven, in den Jaare 1581, gedaan, was nogthans de Souvereine Regeering in handen der Staaten, die, zo dikwijls het hun geliefde en 's Lands oorbaar zulks vorderde, zamen kwamen.

Ten tijde der Graaven van oude en onheuglijke tijden af, bestondt het Lichaam van *Zeeland* uit drie Leden, te weten, de Edelen, de Breede Geërfden en de Steden; maar in volgende tijden kreeg de Prelaat van *Middelburg* de eerste plaats, onder den Titel van Abt, daar naa van Biscshop, als voornaamsten van de Geestelijksheid, en die zelfs grootelijks gegoed was; want in de laatste tijden bezat de Abt van *Middelburg* alleen in Ambagten, die zijne minste Middelen waren, drieduizend vijf honderd eenënveertig Gemeten, tweehonderd zevenëndertig Roeden in *Zeeland*: trouwens, in oude tijden, en voor dat de Prelaat, wegens deszelfs Goederen en Belang in aanmerkinge kwam, wierdt hij tot de Regeeringe des Lands niet toegelaten. Ten tweede, de Edelen, als de hoogste, voornaamste en bestgegoede van den Lande, als het Belang der Ridderfchap waarneemende, en meest voor 't Platte Land zorg draagende. Ten derde, de Afgezondenen van de twee oude groote Graaflijke Steden, *Middelburg* en *Zierikzee*, die nooit ter Leen gegeven of verpand zijn geweest, mitsgaders van de drie Steden *Reimerswaale*, *Goes* en *Tholen*, naa dat dezelve weêr in 's Graaven Boezem vereenigd waren. Deeze zamen genoemde wierden geheeten *de vijf goede Steden*, maakende toen met haar vijven alleen één Lid en Stem in de Staaten; blijvende de *Vazalle* Steden daar buiten, als behoorende onder en verbeeld door de Ridderfchap. Deeze drie Staaten wierden toen bediend bij eenen Pensionaris, bij de Staaten te verkiezen, beëdigten en volmagigen tot Uitschrijvinge der voorvallende potfeten, den Staaten raakende, om de Leden, des noods, te doen vergaderen en 't beslooten ter uitvoer te stellen ten dienste van de Staaten.

De opkomende Vergadering in de Regeering, ten tijde der Spaansche Beroerten, en de aankleefing der Roomsche Geestelijkheid aan den Koning van *Spanje*, mitsgaders het invoeren der Biscoppen; Stookebranden der Inquisitie en Tirannie, hebben gelegenheid gegeven tot weering van den Prelaat uit de Vergaderinge der Staaten; waar tegen de goede diensten bij die van *Vlissingen* en *Veere* onder het Gouvernement des Prinzen VAN ORANJE, ter behoudenisse van Vrijheid en den Hervormden Godsdienst bewezen, denzelven Prins in den Jaare 1574, bewoogen hebben, om die Steden meede tot de Vergaderinge der Staaten van *Zeeland* toe te laten: welk Voorregt geloofd wordt meer andere kleine Steden, omtrent dien tijd aangeboden te zijn; dewijl men toen meer bedagt was op de gemeene behoudenis, en hoe malkanderen daar toe best de hand te leenen, dan op 't stuk van eere en voorrang of *præminentie*. Doch om de kosten van de Dagvaart te vermijden en wegens den hachlijken toestand der Regeeringe, schijnt zulks bij dezelve van de hand geweest te zijn: alleen hebben die van *Brouwershaven*, in Februarij des Jaars 1622, gepoogd, de Staaten te hunner toelaatinge te beweegen; doch vrugteloos, zijnde beleefdelijks met een uitstellend antwoord afgewezen.

De Stoel van 't Eerste Lid dus ledig staande, 't geen zonder veel moeite toegegaan was, (dewijl de Prelaat door 't veranderen van den Godsdienst geen ondersteuning vondt) is dezelve bij het Tweede Lid, nu den eernaam van *Eersten Edelen* aangenomen hebbende, ingenomen. Deze Waardigheid van Eersten Edelen is begonnen in den Perfoon van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, Markgraave van *Veere* en *Vlissingen*, die niet door eenig Regt, maar door zijn groot Gezag, (als zijnde niet alleen magtig gegoed, maar in gunst bij den Keizer, en door denzelven verheeven tot Stadhouder van *Holland*, *Zeeland*, *Friesland* en *Utrecht*, Admiraal en Kapitein-Generaal ter Zee en Ridder van het Gulden Vlies,) zich den Eernaam van Eersten Edelen aanmatigde; zonder uitsluitinge egter der andere Edelen. Maar deeze overleeden zijnde en deszelfs Boedel niet toereikende, om de zwaare schulden te betaalen, moesten deszelfs Heerlijkheden verkogt wor-

worden. Prins WILLEM I nam deeze gelegenheid waar, en bragt het daar toe, dat de waardigheid van Eerften Edele door hem bekleed wierdt, als Voogd en *Guarde Noble* van zijnen minderjaarigen Zoone, den Graave van *Buuren*, als Heere van *St. Maartensdijk*, daar toe op den twaalfden Oktober des Jaars 1562 Kommisfie verleenende aan Jonker ADOLF VAN BORSSELE, om wegens den zelfden Graave van *Buuren*, als Eerste Edele, te verschijnen ter Vergaderinge der Staaten van *Zeeland*, en met de andere aanwezende Edelen te helpen raadpleegen en besluiten, zo als de overleeden Markgraaf gewoon was te doen. Jonkheer AREND VAN DORP, Kurateur in des Markgraaven Boedel, stelde zich daar wel tegen; doch de Prins, gesterkt door de Hertogin VAN PARMA, was de sterkste, tot dat het Markgraaffschap van *Veere* en *Vlissingen*, bij Decreet voor den Grooten Raad van *Mechelen* geveild en bij Koning FILIPS zelf gekogt wierdt, naa dat alvorens, op Vertoog des Prinzen VAN ORANJE, op uitdruklijk bevel der Gouvernante, het bijvoegzel, in de Koopvoorwaarden gesteld, *dat de Kooper het regt zoude hebben, om als Eerste Edele van Zeeland voor alle de andere Edelen van Zeeland te verbeelden den tweeden Staat van den Lande*, daar uit geligt was. Koning FILIPS maatigde zich egter, uithoofde van den Koop bij hem gedaan, dat regt aan, door aan Jonkheer ADOLF VAN BOURGONDIE, Heere van *Wakené* kommisfie te geeven, om in zijnen name ter Staatsvergaderinge te verschijnen: hoewel waarlijk dat regt, schoon het aan het Markgraaffschap gehegt mogte geweest zijn, door dien Koop moest geoordeeld worden vervallen te zijn; dewijl de Graaf, als Souverein en de Staaten (van welken de Eerste Edele een Lid was) het Lichaam des Volks verbeeldende, het ongerijmd was, dat de Souverein teffens een Lid van 't Volk zoude zijn. De opkomende Nederlandsche beoerten, het overkomen van *Vlissingen* en *Veere* aan 's Prinzen zijde en 't vertrek des Heeren van *Wakené*, gaven den Prinse gelegenheid om die waardigheid wederom op zijnen Zoon, den Graave van *Buuren* te brengen; en, dewijl door de uitwijking der andere Edelen, wier grootste deel de zijde des Konings en den Roomschen Godsdienst toegedaan waren,

zen, geene der overige Zeeuwsche Edelen ter Vergaderinge van de Staaten verscheen, bleef Mr. PIETER DE RYKE, 's Prinzen Gemagtigde, als Eerste Edele, in die hoedanigheid alleen ziten, en 't gantsche Lid der Ridderfchap en Edelen van *Zeeland* alleen verbeelden. De eerste Verkoopng van 't Markgraafschap te niet gedaan zijnde, wierdt Prins WILLEM, in den Jaare 1581, bij eene andere Opveilinge en Decreet, Kooper van het zelve en teffens, volgens de Koopvoorwaarden, van de Geregtheid, om over alle Edelen van *Zeeland* te verbeelden den Tweeden Staat van den voorschreeven Lande. PIETER DE RYKE bleef egter op zijne vorige Kommissie, uit naame des Graaven van *Buuren*, die Waardigheid bekleeden. Naa Prins WILLEMS Dood, gaf zijn Zoon MAURITS, aan PIETER DE RYKE eene nieuwe Kommissie, niet uit zijnen eigen naam als Markgraaf, maar, even als zijn Vader, uit naam van zijnen oudsten Broeder, den Graave van *Buuren*; tot dat Prins MAURITS, in den Jaare 1596, naa 't aifferven van PIETER DE RYKE, eene Kommissie aan den Heere VAN MALDERÉE uit zijn eigen naam, als Markgraaf van *Veere* en *Klitsingen* gaf. Hier tegen kante zich de Graaf VAN HOHENLO, beweerende dat hem de benoeminge wegens den Graave van *Buuren*, nu Prins VAN ORANJE, toekwam. Verscheiden' Edelen gaven ook een Vertoog over om hersteld te worden in hun Regt om de Ridderfchap van *Zeeland* te helpen verbeelden: doch de Staaten vergunden aan Graaf MAURITS, als toen de principaalste gequalificeerde Edele in *Zeeland*, de vacante plaats van wijlen den Heer DE RYKE te mogen voorzien met een persoon, de Staaten aangenaam, zonder dat men voor als nog kon verstaan, den staat van Eerste Edele gebonden of geaffekteert te zyn aan eenige huizen, plaatzen, of persoonen en familien, en dit onverminderd een tegelijks geregtheid; 't geen op den tweeden en derden Februarij des Jaars 1618, bij de aanstellinge van den Heere MANMAAKER, en op den twaalfden Maj des Jaars 1625, naa den Dood van Prins MAURITS is herhaald, en uitdrukkelijk gezegd, dat de Kommissie van den Heere MANMAAKER niet konde continueren, als zijnde verleend, voor dat de Staaten den staat van Eersten Edelen aan

Prins

Prins FREDERIK HENRIK hadden opgedraagen. Doch dat geschiedde daadelijk, en MANMAAKER wierdt met eene nieuwe Kommissie voorzien. Op den zelfden voet zijn ook de zaaken behandeld, toen de volgende Prinzen bij uitdrukkelijke Opdragt en onder gelijke betuiging tot Eerste Edelen aangesteld zijn. De overige Edelen hebben egter van tijd tot tijd getragt hun oud Regt te doen herleeven; als in de Jaaren 1615 en 1616, en laatstelijk in 't Jaar 1651: doch de Staaten vonden niet goed hun verzoek in te willigen.

De Eerste Edele heeft ook, in Oktober des Jaars 1596, boven de andere beweerd het Regt te hebben, om de Propositie of Voorstellingen te doen, zo in de Vergadering der Staaten, als der Gekommitteerde Raaden; waar omtrent de andere Leden het tegendeel verstonden: naamlijk *Middelburg*, dat zulks haar, als de eerste Stad, naar 't voorbeeld van *Dordrecht*, toekwam: de andere Leden, dat de Voorstelling bij Tourbeurten van alle de Leden moest geschieden; dewijl de Voorstelling was een Regt den Leden in 't gemeen toekomende. Dit verschil veroorzaakte zeer hevige twisten, inzonderheid tusschen den Eersten Edelen en *Middelburg*, gelijk uit de Notulen van den Jaare 1598 blijkt; willende *Middelburg* daar in niets aan Prins MAURITS toegeeven, maar met eene weergalooze gehartheid haar Regt voor- en overmagt tegenstaande; tot dat eindelijk op den negentienden Maart des Jaars 1599, door tusschenkomst van Afgezonden van de Staaten Generaal, onder een *Akte van non pre-judicie* voor den Prins, een Verdrag wierdt getroffen, inhoudende dat de Voorstelling, bij voorraad, zoude gedaan worden door eenen derden, geen besnitende Stem hebbende, zo in de Staaten als Gekommitteerde Raaden, te weten door den Pensionaris, en, bij afweezenheid van denzelven, in de Gekommitteerde Raaden bij maandelijksche Tourbeurten; dat de Ondertekening op den kant (*paraphure*), zoo in de Staaten als Gekommitteerde Raaden middelerwijl zoude ophouden; 't geen ook zedert dien tijd zo gebleeven is. In 't Jaar 1608 hervatte de Eerste Edele wel weder deszelfs woorig beweerde, bij gelegenheid van de afweezenheid van den Pensionaris, doch vrugteloos, stemmende toen de Leden,

ieder op zijn beurt, zonder omvraage. Tot dat eindelijk de Voorstelling, bij afwezenheid van den Pensionaris wierdt opgedraagen aan den Sekretaris van 't Land. Ook plagt de Eerste Edele met gedekten hoofde te adyifeeren in de Vergaderinge, daar alle de andere Leden van ouds gewoon waren zich te ontdekken; doch in den Jaare 1666, vondt men goed, dat zich de Eerste Edele ook zoude moeten ontdekken, gelijk hem ook zedert een Armstoel geweigerd is.

In den Jaare 1596, is (naa veel twistens, of de Gemagtigde van den Eersten Edelen in *Zeeland* moest gebooren zijn) de Heer VAN MALDERÉE, hoewel geen Zeeuw zijnde, op Kommissie van Prins MAURITS toegelaaten. Maar, in den Jaare 1660, is goedgevonden, dat geen Vreemdeling daar toe zoude worden verkooren; waar van egter, om redenen, in opzigte van den Heer VAN ODYK, is afgegaan, zonder daar uit evenwel gevolgen te mogen trekken, en mits zijn Krijgsampten afftaande.

Waren 'er groote geschillen over 't Regt van Voorstellinge, als anders, met den Eersten Edele geweest, geen mindere verschillen hadden de gezamentlijke Leden, over de bepaalinge der Stemmen in de Vergaderinge der Staaten, in welke de *Goede* dat is, *Graaflijke* Steden, zedert de Beoerten in den Jaare 1578, begonnen te stemmen Lid voor Lid, als ieder één Stem hebbende; daar zij te vooren met haar vijven niet meer dan één, dat is, de derde stem onder de drie Staaten hadden uitgebragt: waar tegen de Eerste Edele en de Vazalle Steden, *Vlissingen* en *Veere*, hun Gezag verminderd voelende, zich aangekant hebben, en geoordeeld, dat men, op den ouden voet van Regeeringe, bij drie stemmen moest blijven. Ondertusfchen vondt het Privilegie, bij den Prins VAN ORANJE aan de Vazalle Steden *Vlissingen* en *Veere* gegund, geen minderen tegenstand. Men beweerde dat die Steden tegen alle gebruik, in plaats van den Prelaat, tot de Regeeringe des Lands toegelaaten wierden; dewijl de Geestelijke Goederen of des Prelaaten midelen, ten welker aanzien hij alleen stem hadt, verkogt zijnde, zijn plaats in de Staaten moest verstaan worden geheel vernietigd te zijn; en dat geen ander in deszelfs plaats kon-

de gesteld worden; zijnde ook die Steden op de Dagvaart, gehouden den vierden Februarij des Jaars 1578, alleen onder voorbetuiging en voor datmaal tot de Vergadering toegelaten. Deze wederzijdse twisten zo hoog gereezen zijnde, dat de Vergaderingen telkens vrugteloos afliepen, wierden de verschillen (onder voorbetuiging van *Middelburg* tegen 't Oktrooi in den Jaare 1574, aan *Vlissingen* en *Veere* verleend) bij uitspraake des Prinsen VAN ORANJE, aan wien de zaak verbleeven was, op den veertienden Junij des Jaars 1579, in diervoegen bijgelegd, dat de Graaflijke Steden, gedurende den Oorlog, zouden adviseren naa den Eersten Edelen, Stad voor Stad hebbende haar eigen stem, en dat daar naa *Vlissingen* en *Veere* van 's gelijke zouden stemmen; doch onder de bepaallinge, dat de oorlog geëindigd zijnde, 's Lands zaaken wederom met drie Stemmen zouden beslooten en beslist worden; waar in de Edelen zouden hebben de eerste, de vijf Goede Steden de tweede, en *Vlissingen* en *Veere* de laatste. Maar hoe ver die Uitspraak aangenomen, en wat daar over voorgevallen is, blijkt niet, dewijl de Notulen der Staaten van *Zeeland* van het Jaar 1579 tot 1583 ingeflooten, niet voorhanden zijn. Dit is zeker, dat, zedert dien tijd, nooit anders dan met de Stemmen van alle de Steden gestemd is, zonder dat de Eerste Edele zich ooit met de Uitspraak hebbe beholpen om de Stemmen wederom tot drie te brengen, hoe zeer zijn belang zulks ook scheen te vorderen. Met die zelfde Uitspraak wierdt dan ook teffens bijgelegd het geschil tuschen de Steden *Vlissingen* en *Veere* over de Voorzittinge in de Staaten; de eerste staande op haare Grootte en Aangelegenheid en de laatste op de Oprigtinge van 't Markgraaffschap.

Zedert is de Stad *Reimerswaale*, door de groote Overstromingen verbijsterd, allengskens zo ontvolkt en verarmd, dat zij, nog bekwaamheid van Persoon nog Middelen tot de Bezendinge ter Staatsvergaderinge hebbende, goedwillig alle haare Ampten en Privilegien ter Rekenkamer heeft overgebracht en de Regeeringe moeten aftaan en verlaten. Waar door de Regeering van *Zeeland* zedert bestondt in zeven Stemmen, te weeten, den Eersten Edelen, *Middelburg*,

Zierikzee, Goes, Tholen, Vlissingen en Veere, maakende gezamenlijk met malkanderen de volle Souvereine Vergadering der Staaten van *Zeeland*, die bij haare Afgezondenen worden verbeeld. Dus bleeven de zaaken, tot dat, naa het afsterven van WILLEM DEN II, Prins van *Oranje*, den Eersten Edelen geene Stem ter Vergaderinge der Staaten vergund wierdt. Doch in den Jaare 1668, is Prins WILLEM DE III, weder tot Eersten Edelen aangenomen en deszelfs Gemagtigde, als zodaanig, ter Vergaderinge toegelaaten: maar deeze, als 't laatste Manlijk Oir van Prins WILLEM DEN I, in den Jaare 1702, overleeden zijnde, is deszelfs Gemagtigde niet meer ter Staatsvergaderinge of in eenige andere Staatskollegien toegelaaten, nog ook iemand der andere Edelen met de Waardigheid van Eersten bekleed. Door welke uitsluitinge de Vergadering der Staaten van *Zeeland* alleen uit de hier vooren genoemde zes groote Steden bleef bestaan, tot het Jaar 1747. Wanneer de hoogdringende Nood des Vaderlands den Burgeren alom de oogen opende, om 't gevaar, 't geen de Vereenigde Nederlanden over het hoofding en den gantschen ondergang dreigde, te zien en ter herte te nemen.

De Staat hadt, volgens zijne Verbindtenis, ter handhavinge van de Erfvolging in het Huis van *Oostenrijk*, zo als die bij de *Pragmatike Sanctie*, door Keizer KAREL DEN VI, was vastgesteld, aan deszelfs oudste Dochter, MARIA THERESA, thans Keizerin en Koninginne van *Hongarije* en *Bohemien*, enz. de bedongene onderstanden en hulpbenden zedert eenige jaaren verleend tegen den Koning van *Frankrijk*, die, naa eenigen tijd met wisselbaar geluk in *Duitschland* en *Bohemien* geoorlogd te hebben, in den Jaare 1744, den voornaamsten Stoel des Oorlogs in de Oostenrijksche Nederlanden overbragt; daar hij, in dit en de twee volgende jaaren, alle de Steden der Barriere van deezen Staat (schoon met denzelven in *Vrede* zijnde) bemagtigde, en eindelijk, op den zeventienden April 1747, in den *Hage* aan de Heeren Staaten deedt overgeeven eene Declaratie der redenen, die hem bewoogen, om het Grondgebied van deezen Staat zelf aan te tasten; 't geen hij ook op dien zelfden dag deedt werkstel-

stellig maaken, zendende een deel zijner Krijgsmagt in *Staats-Vlaanderen*, doende hetzelfde met alle zijne Steden en Sterkten, in minder dan ééne maand, voor zijne Magt bukken, beginnende met de sterkste Stad *Sluis*, die, zonder dat 'er één Kanonschoot op gedaan was, den vijand wierdt overgegeven, op den eenëntwintigsten dier zelfde maand April. Dit hielp de gemoederen aan het gisten en het werk eerst binnen de Stad *Veere* aan den gang, daar de Burgerij, des nagts tusschen den vier- en vijfëntwintigsten dier maand van de Regeeringe verzogt, dat zijne Doorlugtigste Hoogheid, de Heer WILLEM KAREL HENRIK FRISO, Prins van *Oranje en Nassau*, enz. tot Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal over *Zeeland* mogt worden aangesteld, 't geen ook bij die Regeering, voor zo veel haar Stad aanging, des morgens ten vijf uren, blijmoedig geschiedde, wordende het Oranje Vaandel daadlijk ten Tooren uitgesteken, terwijl zich de gantsche Burgerij, als in een oogenblik, met Oranje Linten op hoed en borst versierd hadt, onder duizenden uitroepingen van *Vivat Oranje!*

Zie daar het begin eener Omwenteling, waar van zich de tijding als een Bliksemstraal over geheel *Zeeland* verspreidde: 't geen ook van dat gevolg was, dat de Prins, nog dien zelfden vijfëntwintigsten April, binnen *ter Goes*, (daar men eger van 't gebeurde *ter Veere* geen kennis hadt) ten tien uren; te *Zierikzee*, ten elf uren; te *Vlisfingen*, na den middag ten zes uren; te *Middelburg*, ten zeven uren; binnen *Tholen* op den zevenëntwintigsten der zelfde maand; en des anderendaags den achtentwintigsten April, met eenpaarigheid van stemmen, bij de Heeren Staaten van *Zeeland* (op de voorstellinge bij de Heeren van *Middelburg*, reeds op den zesentwintigsten te vooren gedaan) wierdt verkooren tot Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal van *Zeeland*. Gelijk dan ook dat Zeeuwfche voorbeeld, bij de Staaten van *Holland, Utrecht* en *Overijsel* binnen weinig dagen alom tot onuitspreeklijke blijdschap der Burgerijen gevolgd is: hebbende inmiddels de Heeren Staaten Generaal zijne Hoogvorstelijke Doorlugtigste Hoogheid, op den vierden Maj, aangesteld tot Admiraal en Kapitein-Generaal van de Unie, met de magt over

over het uitgeeven der Patenten en andere zaken, de Militie betreffende, zo en op dien voet als het deszelfs Voorzaaten geoeffend hebben.

Thans volgde welhaast de herstelling van den vernietigden Staat van Eersten Edelen van *Zeeland*; waar toe de Heeren Staaten van *Zeeland*, zijne Hoogheid op den zestienden Maj des Jaars 1747, op de voorstellinge door de Heeren Gemagtigden der Stad *Middelburg*, op den dertienden dier maand gedaan, hebben aangeveld, onder de gewoone Verklaringen en Acten van *Non-prejuditie*, dat het Regt van Eersten Edelen niet gehegt is aan eenig Goed, Huis, Kwalityt of Familie.

Onmiddelyk daar naa is, meede op voorstelling der Heeren van *Middelburg*, aan zijne Hoogheid te ruggegeeven het Marquisaat van *Veere* en de Heerlykheid van *Vlissingen*: wordende de Resolutie van den zeventienden November 1732, en alle andere Resolutien, met de tegenwoordige srijdig, ingetrokken, voor nietig verklaard, en gehouden of dezelve nooit genomen waren. Dus kreeg in *Zeeland* alles weder zijne oude gedaante, en wierden door het herleeven van den Staat van Eersten Edelen, de Leden van de Staaten van *Zeeland* weder tot het voorige Zevental gebragt.

De Eerste Edele heeft, als het eerste Lid der Staaten, ook eenen Gekommitteerden, om deszelfs Perfoon te verbeelden in derzelver Vergaderinge, gelijk ook in de Kollegien der Gekommitteerde Raaden van *Zeeland* en ter Admiraliteit, die ook teffens eene altoosduurende Kommissie heeft in de Vergaderinge van de Heeren Staaten Generaal. Ook heeft de Eerste Edele een Lid om hem te verbeelden in de Provinciaale Rekenkamer, en een derde in de Staaten van *Walcheren*.

De Heeren, die wegens de Prinzen VAN ORANJE en op derzelver Kommissien als Eerste Edelen ter Vergaderinge der Staaten van *Zeeland*, en in de Kollegien der Gekommitteerde Raaden en ter Admiraliteit in *Zeeland* verscheenen zijn, waren de volgende:

Jon.

Jonker PIETER DE RYCKE, eerst op Kommissie van Prins WILLEM I, en vervolgens van Prins MAURITS, van den tienden Januarij 1587, en tweeden Julij 1590.

Jonker JACQUES DE MALDERÉE, op Kommissie van Prins MAURITS, van den zesentwintigsten September 1597.

Jonker ADRIAAN VAN MANMAAKER, Ridder, op Kommissie van den zelfden Prinse van den derden Februarij des Jaars 1618.

De Heer JOHAN DE KNUYT, Ridder, Heer van *Oud en Nieuw Vosmaar*, op Kommissie van Prins FREDRIK HENRIK, van den negentienden Februarij, en, naa deszelfs dood, op Kommissie van Prins WILLEM II, van den negentienden September des Jaars 1647; met wiens overlijden op den zesden November van den Jaare 1650, de Kommissie van den Heere DE KNUYT ook een einde nam.

Zedert is de hooge waardigheid van Eersten Edelen onbegeven gebleeven tot den negentienden September des Jaars 1668, wanneer Prins WILLEM III daar weder meede bekleed wierdt; die tot zijnen Gekommitteerden aansfelde:

Jonker WILLEM VAN NASSAU, Heer van *Odijk*, bij Kommissie, gegeeven in den Jaare 1668.

Doch Prins WILLEM, zedert ook Koning van *Engeland*, op den negentienden Maart des Jaars 1702, overleeden zijnde, hieldt ook de Kommissie des Heeren VAN ODYK op, en bleef de Staat van Eersten Edelen andermaal onbegeven, tot op den achttienden Maj des Jaars 1747, wanneer (gelijk wij hier vooren aantekenden) die waardigheid aan den Erfstadhouder, Prins WILLEM DEN IV, wierdt opgedraagen.

Deeze verloor Jonker JAN VAN BORSSLE tot zijnen Gekommitteerden, volgens Kommissie van den negentienden Maj des gemelden Jaars 1747.

De Vergadering der Staaten van *Zeeland* wordt thans altijd gehouden binnen de Stad *Middelburg*, als zijnde de eerste en grootste onder de *Zeeuwfche Steden* en best voorzien van alle bekwaamheden tot gemak en gerief der Kollegien: hoewel dezelve voor deezen, volgens 't besluit, in Februarij des Jaars 1578 genomen, bij beurten ook in de andere Steden,

den,

den, als *Zierikzee*, *Goes* en *Tholen* gehouden is; tot dat men, de ongemakken en ongemakken daar van meer en meer gewaar wordende, op den vijftden November des Jaars 1598, de Vergadering te *Middelburg*, (hoewel de beurt dier Stad niet zijnde,) goedvondt te beschrijven; zijnde dezelve zedert altijd hier gebleeven. 't Is ook waar, dat de Staatsvergadering zómtijds wel buiten de Provincie van *Zeeland* en in *Holland* beschreeven is; maar men heeft zulks aangezien als van ten kwaaden gevolg, en strijdig mer de Privilegien van den Lande van *Zeeland*: zijnde zodanige beschrijvingen, welke bij de Staaten Generaal waren gedaan, één en andermaal, in Februarij des Jaars 1599 en Oktober 1600 afgeweezen, en goedgevonden alleen Gemagtigden te zenden.

Het Vertrek, waar in de Staaten te *Middelburg* vergaderen, in de Beschrijvinge der *Middelburgsche* Abtdije reeds vermeld zijnde, nevens die der andere Hooge Vergaderingen, zullen wij thans alleen zeggen, dat de Leden, vergaderd zijnde, zitten aan eene Tafel, aan welker eind, met den rug naa den Schoorsteen, de Eerste Edele, in eenen Fluweelen en met deszelfs Wapen versierden Armfloel zit; doch bij deszelfs afwezendheid bekleedt zijn Gekommitteerde die plaats op een gemeenen Stoel, gelijk de overige Leden: daar op volgen aan deszelfs regte hand, en dus ter linker zijde van den Schoorsteen de Afgezondenen van *Middelburg*: regt tegen over dezelve, die van *Zierikzee*: naast *Middelburg* zit de Raadpensionaris van 't Land, omtrent het midden der Tafel; naast *Zierikzee* die van *Goes*, en ter rechter hand van den Raadpensionaris de *Thoolsche* Heeren, die weder de *Vlissingche* over en de *Veersche* Heeren naast zich hebben. De Tafel, waar aan de Sekretaris van 't Land zit, is naast den Schoorsteen, ter linker hand der Heeren van *Middelburg* geplaatst.

De Vergadering der Staaten van *Zeeland* is aan geen vasten tijd verbonden; maar worden de Pointen van Beschrijvinge met de noodige Bijlagen door ('s Lands dienst zulks vorderende) de Gekommitteerde Raaden aan de Steden tijdelijk afgezonden, met bepaalinge van dag. De beschreevene

Le-

Leden zijn verpligt ten bestemden dage, of uiterlijk daags daar aan, zich op reis te begeeven; indien zij van buiten het Eiland *Walcheren* koomen moeten, en die binnen 't Eiland zijn, naa eene overnagtsche weete; doch eenige Leden, om redenen belet zijnde eenige Afgevaardigden ter Vergaderinge te zenden, moogen dezelve hunnen Last en *Advysen*, zo op de Pointen van Beschrijvinge, als op alle voorvallende zaaken, doen inbrengen door hunnen Gekommitteerden Raad of den Raadpensionaris van 't Land. De Afgevaardigden hebben, gedurende de Dagvaart, vrijen toe en afgang tot de Vergaderinge, zonder gearresteert te mogen worden.

Volgens de beraamde orde op 't beleid der Staatsvergaderinge van *Zeeland*, (waar van egter in deeze en geene Stukken wel eens afgegaan wordt) mag niemant daar worden toegelaaten, dan die eene *radikale Qualiteit* heeft, dat is, die een Stemmend Lid, Pensionaris of Sekretaris eener Stemmende Stad van *Zeeland*, of derzelver Gekommitteerde Raad is. Ieder Lid mag zo veel beyoegde Persoonen voor zijne rekening ter Vergaderinge laten verschijnen, als het goedvindt, doch die alle maar ééne Stem uitbrengen. Een Lid; voor de eerstemaal ter Vergaderinge zullende verschijnen, is gehouden, voor den aanvang der Onderhandelingen, Eed te doen, dat hij de Hoogheid, Vrijheid, Privilegien, Gerechtigheden en oude Herkomen van den Lande, Steden en Leden van dien, getrouw en ieverig allen tijd en alleszins zal helpen handhaaven, en daar tegen geenen Indragt gedoogen; alle Kommissien, hem opgelegd, naarstig en naauwkeurig uitvoeren; 't geen geheim behoort gehouden te worden, aan niemant, wie het ook zij, buiten zijne *Principaalen*, te openbaaren. De zaak van eenig belang hebbend Lid of Leden, daar over eenig verschil tusschen de onderlinge Leden, of tegen eenen derden mogt zijn, voorkomende, moeten zodanig een Lid of Leden met hunnen Gekommitteerden Raad, gedurende de Handeling over 't zelve, uit de Vergaderinge blijven. Ter Vergaderinge wordt geen gehoor verleend dan aan Persoonen *publieke Qualiteit* hebbende, en die zich alvorens daar toe aan den Raadpensionaris aangegeeven en korte opening van hun Voorstel gedaan hebben.

De

De Voorwerpen der Overwegingen der Staaten van *Zeeland*, zijn alle zaaken, de Souvereiniteit en 't Gemeene Land van *Zeeland*, de geheele *Unie* of Bondgenootschap, of bijzondere Steden en Perfoonen raakende, op den zelfden voet als bij de andere Provincien, gelijke Souvereiniteit hebbende, geschiedt. Naa het Gebed, 't geen bij den Sekretaris van 't Land gedaan wordt, en het *resumeren* der *Resolutien* der voorige Zittinge, worden eerst de ingekomene Brieven gelezen; waar naa de Raadpensionaris de in Beschrijvinge gebragte zaaken en vervolgens andere (naa dat dezelve meer of minder spoed vereischen) voorbrengt. De Leden *adviseeren* op de voorgebragte zaaken ieder op zijn rang, eerst de Eerste Edele, daar naa *Middelburg*, dan *Zierikzee*, *Goes*, *Tholen*, *Vlissingen* en *Veere*. In 't stemmen heeft ieder volle Vrijheid zijne gevoelens te uiten, wordende bij den Raadpensionaris, naa gedaane omvraage, bij meerderheid van Stemmen *geconcludeerd*, uitgenomen in zaaken, die volgens de oude Orde van Regeeringe of bij uitdruklijk Besluit daer van uitgezonderd zijn; als opstelling van Schattingen, nieuwe Belastingen, Traktaaten van Vrede, Oorlog en verandering van Regeeringe. Alle Bewilligungen of *Consenten* der Gemeene Middelen moeten zuiver en gaaf gedraagen worden; zonder bijvoeginge van eenige *mitsen* of Voorwaarden. Op alle zaaken moet afzonderlijk worden *geadviseerd*, zonder door eenige tusschenkomende Verzoeken of Zaaken te mogen worden verward: maar heeft eenig Lid iets te verzoeken of de Vergaderinge voor te draagen, dat mag ordentlijk, naa alvorens verlot daar toe verzogt te hebben, geschieden. Gelijk ook, wanneer eenig Lid, staande de Vergaderinge, van de eene of andere zaak verzogt te worden gemaakt een Point van Beschrijvinge tegens de eerstvolgende Vergadering, zo zijn de Heeren Gekommitteerde Raaden gehouden zodanig verzogt Point, zonder uitstel, of eenige *excuse*, behoorlijk uit te schrijven. Zo eenige Leden, naa voorgaande wettelijke Beschrijvinge, zwaarigheid mogten maaken of weigeren hunne Afgevaardigden ter Vergaderinge af te zenden of wel van hunnentwege schriftelijken Last of Volmagt aan hunen Gekommitteerden Raaden of den Raadpensionaris van 't Land

't Land te geeven, en dat dezelve, andermaal beschreeven zijnde, dogmaal mogten weigeren te verschijnen, zo mogen de aanwezende Leden met de handelingen voortgaan, en worden de genomene Resolutien, zo wel tegen de afwezende, als tegen de aanwezende, (volgens uitspraak van Prins WILLEM DEN I, van den veertienden September des Jaars 1579 en het gebruik) voor *Executabel* gehouden. Dit heeft ook plaats, wanneer eenige Leden zouden weigeren te *besoigneeren*, of bestaan de Vergadering te verlaten (zonder dat daar toe alvorens behoorlijk besluit genomen was) onder voorwendzel, dat hun op hunne verzoeken of beweerdde, geen gelijk of genoeg zoude mogen wezen gedaan, en niettegenstaande alle Vertoogen en Beweegredenen daar tegen gebruikt, bij hunne weigeringe of afwezenheid onordentlijk blijven volharden, tot merkeliijken ondiensc en oneere van den Lande en derzelve Hooge Regeeringe. De Leden of eenige derzelve verzogt zijnde, zich op 't een of 't ander Stuk te willen verklaaren bij Inschrijvinge, zijn gehouden 't zelve, zo ras doenlijk, naa te koomen, en hun gevoelen, dien aangaande in Geschrifte over te zenden, niet aan de Heeren Raaden van hunnet wege gemagtigd, maar aan den geheelen Raad. *Consent* op 't welbehaagen van hunne *Principaalen* bij eenige Afgevaardigden gedraagen zijnde, moet dat welbehaagen worden ingebragt en aan de Heeren Gekommitteerde Raaden bekend gemaakt, ten uitersten binnen acht of tien dagen naa het scheiden der Vergaderinge, of anders wordt het voorschreeven *Consent* gehouden voor zuiverlijk gedraagen. De *Resumptie* van het beslootene op den laatsten dag der Vergaderinge, kan op voorgaande Magtiginge, gedaan worden door de Heeren van den Raade, ten overstaan der Leden, die tegenwoordig willen zijn. Jaarlijks worden de Notulen op 's Lands kosten gedrukt en den Leden toegezonden.

De Staaten van *Zeeland* worden in hunne Vergadering beediend van eenen Raadpensionaris en eenen Sekretaris. De eerste geniet voor een jaarlijkse Wedde driehonderd Ponden Vlaams en vrije woning in 's Lands Hulzinge. De laatste alleen op eene vaste Wedde van tweehonderd Ponden Vlaams.

Welk nu het voornaamste werk en bezigheid van den Raadpenfionaris van *Zeeland* zij, zal best uit den korten Inhoud zijner Inſtuctie kunnen gezien worden, houdende: Dat de Raadpenfionaris moet weezen van goeden Naame en Faame, een gebooren *Zeelander*, de Provincie of eenig Lid derzelve gediend en ter Vergaderinge Zitting gehad hebbende, ten minſten den tijd van zes jaaren, Beltijdenis doende van den Hervormden Godsdienst, in Regte *gegradueerd*, in 's Lands zaaken ervaaren en der Latijnsche, Franſche en Duitſche Taalen magtig. De Staaten vergaderd zijnde, moet hij de eerste in 't koomen en de laatste in 't ſcheiden zijn. Hij moet, naa 't gedaane Gebed, de Pointen van Beſchrijving ordentlijk voordraagen en voorts niets anders voorſtellen, dan 't geen bij voorgaande *Communicatie* en *Deliberatie* met die van den Raade goedgevonden is. Hij moet gedurende de Vergadering de *Notulen van 's geresolveerde* houden, de *Depesches*, daar uit vloeiende, door den Sekretaris doen *registreeren* en *expedieeren*, de openſtaande *Agenda*, daags naa 't ſcheiden der Vergaderinge, doen uittrekken en den Leden toezenden en daar van ter naaſter Vergadering, op de eerste Zitting verſlag doen. Hij moet in alle zaaken de Kommiffien en Brieven formeeren; wanneer hem zulks bij de Staaten of Raaden gelast wordt. Hij moet ook altijd in den Raad verſchijnen en denzelven dienen van zijn *Advijſ*, doch zonder *refolveerende* Stemme en heeft Zitting, naa die van den Raade aan de zelfde Tafel. Hij moet over alle inkomende Brieven terſond Vergadering beleggen, en dezelve niet dan in tegenwoordigheid, ten minſten van twee van den Raade openen, moeſtende daar op, de zaaken zulks vorderende, ſraks bij den Raad *geresolveerd* worden. Hij moet, om onderrigting te kunnen geeven van den Staat der *Financtien*, bij de hand hebben den Maandelijſchen *gerepartiteerden* Staat van 's Lands Inkomen, mitsgaders een Register van de Ordonnantien. Ten dien einde wordt aan denzelven t'allen tijde gegeeven *acces* in 's Lands Rekenkamer en *Viſie* der Rekeningen en van andere Stukken en *Munimenten*. Hij mag zich in geen dienst van andere Prinſen, Heeren, Republieken of Steden, gedurende zijne

jegen-

jegenwoordige Bedieninge begeeven; zelfs niet zijnen Dienst verlaaten hebbende, zonder verlof der Staaten. Hij mag geenerhande Gaven, *direct* of *indirect* ontvangen, en moet den Eed van Trouwe aan de Staaten of Gekommitteerde Raaden doen. Hij moet zorg draagen, dat geen Indragt geschiede tegen de Orde van Regeeringe, de Hoogheid en Gerechtigheid der Provincie en Hervormden vastgestelden Godsdienst. Iets deeze tegengaande verneemende, is hij gehouden aan de Staaten of Gekommitteerde Raaden kennis te geeven. Hij moet in alle zaaken, waar in, naar Orde van Regeeringe *geconcludeerd* kan worden, de schriftelijke *Conclusie* in de Notulen *insereeren*, en alleen de *Conclusie*, en niet de bijzondere gevoelens, voor *Extract*, zo 'er een moet gegeeven worden, laten uittrekken. Hij vermag geen *Extractien* te geeven; dan aan die zulks toekomt, ten zij bij Verlof. Hij moet bij tijds 's Lands Notulen aan den Sekretaris leveren, op dat daar van Affchriften aan de Leden, ten langsten binnen drie Maanden, mogen worden bezorgd. De Notulen mogen alleen bij eenen beëdigden Klerk geschreeven worden.

De Raadpensionaris moet ook bij Eede belooven den waaren Christelijke Hervormden Godsdienst, naar zijn uiterste vermogen voor te staan en handhaaven, de Staaten houw en gerrouw te zijn, in alles te handelen zonder begunstiging van eenige Stad of Steden, Landen of Persoonen, ieder Recht of Justitie te doen, geen zaaken te ontdekken, die geheim behooren gehouden te worden, of tot iemands naadeel zouden strekken, niemant in 't bijzonder ten dienst te staan, geen Giften of Gaaven te ontvangen, ten waare eetbare of drinkbare Waaren van kleine waarde: voorts niet te koopen eenige Buiten, Goeden, Ordonnantien, Actien of Crediten, die 't Land van *Zeeland* zoude mogen schuldig zijn, nog part of deel daar in te hebben; ook niet in eenige Pachten, Kollekten van Konvooien of Gemeene Middelen; nog eenige leverantien aan de Gemeene Zaaken van *Zeeland* verkogt, en zich voorts in alles te gedraagen naar zijne Instructie.

De Sekretaris van 't Land, moet insgelijks zijn een *gegraa-
duerd* Regtsgeleerde, doende Belijdenis van den Hervorm-
den Godsdienst, en in de Latijnsche, Fransche en Duitsche
Taaln ervaaren. Volgens 't beslootene, in December des
Jaars 1585, moest hij een gebooren *Zeelander* zijn; doch
naderhand is zulks uit zijne Instructie van den veertienden
Junij des Jaars 1630, uitgelaaten. Zijn werk is, de *Depes-
ches*, zo uit de Resolutien der Staaten, als der Gekommit-
teerde Raaden vloeiende, te doen opmaaken en uitgeeven.
In afwezenheid van den Raadpensionaris, neemt hij deszelfs
plaats waar en doet de Voorstelling in de Vergadering; doch
niet dan naa voorgaande omvraage en daar toe verzogt zijnde;
doch is ook wel zonder omvraagen geschied. Ook is
hij verpligt de Notulen der Gekommitteerde Raaden te hou-
den.

De Griffie, gemeenlijk het Staaten-Komptoir genaamd, in
Februarij des Jaars 1578, op last der Staaten, bij den Raad-
pensionaris ROELS opgerigt, wordt gehouden in twee Ver-
trekken, aan de linkerhand van den opgang na de Staatenka-
mer, en wordt bediend bij eenen Griffier en vijf Klerken,
die wel alle bij de Ministers worden aangesteld; doch de
Titel van Griffier wordt aan den eersten Klerk bij de Staaten
gegeeven. Ook worden de Staaten en Gekommitteerde Ra-
den gediend van zes gewoone Boden, die ook den Raad ter
Admiraliteit moeten ten dienst staan. De Kamerbewaarder
der Staaten van *Zeeland*, die zijne woning boven de Staa-
tenkamer heeft, wordt, nevens de Boden, door de Gekom-
mitteerde Raaden aangesteld.

Tot het bedrijf der vergaderde Staaten behoort ook het
begeeven der *Politike* Ampten en Kommissien: waar omtrent
het volgende wordt waargenomen. Eenig Ampt of Bedie-
ning openvallende, moet hetzelfde door de Heeren van den
Raade, zo haast mooglijk, in Uitschrijvinge worden gebracht;
wanneer de Leden, op de eerste of uiterlijk daar naast aan-
volgende Vergaderinge, 't zij die gehouden wordt op nieuwe
Beschrijvinge, of op *reces*, hetzelfde moeten vergeven. In-
dien 'er eenig verschil over een Ampt of Officie mogt ont-
staan, moet zulks op de voorzeide eerste Vergadering wor-
den

den beflist en volkomen afgehandeld. Niemand, staande naa eenig Ampt of Bediening, mag ter Vergadering verschijnen; zo lang het Point van Beschrijvinge, daar toe ingesteld, niet is afgehandeld, of daar, naar 't gewoone gebruik, verschijnende, moet dezelve, dat Point dienende, buiten staan. Iemand, tot eenige Bediening bevorderd zijnde, moet eerst den Eed van Zuivering doen, eer hij tot den Eed van Trouwe, tot die Bediening staande, of tot het ontvangen zijner Kommissie kan worden toegelaten.

De voornaamste Ampten binnen de Provincie, bij Verkiezinge op Kommissie der Staaten, bediend wordende, zijn die van Raadpensionaris en Sekretaris van het Land, Ontvanger Generaal van *Zeeland*, en ook voor de aanstelling van den Prins van ORANJE tot Stadhouder, enz. de drie Hoofd-Officieren te water en de Militaire Ampten te lande. Bij Verkiezinge der Staaten van *Holland* en *Zeeland*, te gelijk, worden vergeven de Buitenampten van den President en Griffier van den Hoogen Raade: doch het President-Griffier- en Rentmeestersampt der Exploiten van den Hove Provinciaal worden, op de beurte van *Zeeland* openvallende, door de Staaten van *Zeeland*, bij Verkiezinge, alleen vergeven. De overige Ampten binnen de Provincie, in de Steden, derzelver Regtsgebied en de Eilanden, op Kommissie der Staaten, bediend wordende, zijn de Baljuwagien der Stemmende Steden, (met uitzonderinge nogthans van *Vlissingen* en *Veere*, daar die aanstellinge den Marquis en Heere toekomt) de Rentmeesterschappen *Bewester-* en *Beooster-Schelde*, de Dijkgraaffschappen, Ontvangerschappen van den Tol, de Rentampten van de Rentieren, Geestelijke Goederen, de Ontvangersampten der Middelen van Consumptie, gewoone en buitengewoone personeele en *rekele* Schattingen op de Landen, Huizen, Tienden, Dijkgorzen, en 't Regt der Kollaterale Successie. Deeze en alle andere Bedieningen, te vooren op Benoeming en Voorstellinge begeven geweest, wierden, zedert het vaststellen van een nadere orde, vervat in zeker Reglement van den tweeëntwintigsten November des Jaars 1708, bekend onder den naam van het *Instrumentum Pacis*, begeven aan zodanige Persoonen, als door de Afge-
vaar-

vaardigden van de Magistraaten der Steden, daar zodanige Ampten moeten worden bediend, gunstig zijn voorgedraagen, en voorgesteld worden; zonder, buiten bewilliging derzelve Steden, daar in eenige verandering te maaken; mits dat dezelve Personen de noodige vereischens hebben en alle Orders van Regeeringe naakomen: alleen wordt het Rentampf der Geestelijke Goederen in *Walcheren*, volgens Verdrag tuschen de drie Stemmende Steden aldaar, bij tourbeurten vergeven; zijnde de eerste tourbeurt aan *Middelburg*, de tweede aan *Veere* en de derde aan *Vlissingen*, en zo vervolgens.

De Ampten buiten de Provincie, op Kommissie der Staaten van *Zeelana* bediend wordende, zijn thans vijf gewoone Afgezondenen ter Vergaderinge van de Algemeene Staaten en twee ter Generaliteits Rekenkamer: onder deeze zeyen heeft de Eerste Edele en *Middelburg* altijd eenen vasten Afgezondenen in de Vergaderinge der Staaten Generaal. De vijf andere Steden vervullen de vijf overige plaatsen, zo dat het Ampt van eenen Afgezondenen in de Staaten Generaal openvallende, de Stad welker Afgezondene ter Generaliteits Rekenkamer langst in die Bediening is geweest, en, bij haare weigeringe, de volgende Stad, de keuze heeft om haaren Afgezondenen uit de Generaliteits Rekenkamer in de Vergaderinge van de Staaten Generaal te doen overgaan: in welk geval de Stad, welker plaats in de Staaten Generaal opengevallen was, de ledigstaande plaats ter Generaliteits Rekenkamer weêr vervult, en zo vervolgens.

In den Raade van Staaten heeft *Zeeland* ook twee Heeren, die met het Sekretarischap der Provinciaale Rekenkamer, naar tourbeurten bij lotinge gevallen, tuschen de zes Steden, en op voorstellinge der Stad, wier beurt het is, vergeven worden, zijnde de eerste beurt gevallen voor *Veere*, de tweede voor *Middelburg*, de derde voor *Goes*, de vierde voor *Zierikzee*, de vijfde voor *Vlissingen* en de zesde voor *Tholen*. De drie Raadsheersampten in den Hoogen Raade, en de drie in het Hof Provinciaal, worden bij de zes Stemmende Steden, ieder met één Lid vervuld: zijnde de Steden, die een Raadsheer in 't Hof hebben, bij 't open-

val-

vallen van een plaats in den Hooge Raade, de keur gelaten, om haaren Raadsheer, met deszelfs goedvinden, te doen overgaan in den Hooge Raade, op den zelfden voet, als hier vooren van de Afgezondenen in de Vergaderinge der Staaten Generaal en Generaliteits Rekenkamer is gezegd. In ieder der Hollandische Admiraliteits Kollegien heeft *Zeeland* eenen Afgezondenen. In de Admiraliteit op de *Maaze* heeft 'er *Vlissinge*, in die te *Amsterdam*. *Middelburg* en in 't Noorderkwartier *Zierikzee* één. De Kommissieplaats ter Generaliteit wegens *Zeeland*, en 't Sekretarisamt in 't Hof Provinciaal worden bij de zes Steden bij tourbeurten door voorgaande Louinge bepaald, vergeeven. De eerste beurt heeft *Goes*, de tweede *Tholen*, de derde *Zierikzee*, de vierde *Vlissinge*, de vijfde *Middelburg*, de zesde *Veere*, en zoo vervolgens.

De Ontvangersampten der Middelen van Consumptie in *Noord-Beveland*, en van den honderdsten Penning op de Landen, Tienden, Huizen, enz. aldaar; gelijk ook de Kommissarisshippen van de Monsteringe te Lande (zo lang die nog vervuld wierden) worden, op Voorstellinge der Steden (*Vlissinge* alleen uitgezonderd, 't geen daar tegen voor een vaste beurt de Admiraliteitsheersplaats in 't Kollegie op de *Maas* vervult) bij tourbeurten volgens 't Lot vergeven, in deeze orde, ten eerste *Veere*, ten tweede *Middelburg*, ten derde *Tholen*, ten vierde *Goes*, en ten vijfde *Zierikzee*.

Hoewel eenige Ampten op Voorstellinge der bijzondere Steden worden begeven, en dezelve daar door als aan de Steden gehegd zijn; egter is geen Stad bevoegd zodanige Beampten op eigen gezag uit hunne Bedieningen t'huis te roepen; maar daar toe blijft, als van ouds, eene Staatsresolutie nodig: doch de Gekommitteerde Raaden en Provinciaale Rekenmeesters zijn en blijven t'allen tijde bij hunne Steden wederroepelijk.

Deeze Orde nopens het begeeven heeft dus tot heden toe stand gehouden, doch wat schikking daar omtrent nu staet gemaakt te worden, zedert het Lid van den Eersten Edele weder deel in de Regeeringe gekreegen heeft, zal de tijd leeren.

Zeeland heeft ook van ouds en doorgaans gehad de voorstelling van een' gewoontijken Afgezant aan 't Hof van *Groot-Britannie*, en schoon daar over wel veele bewegingen zijn geweest, is het daar van egter tot heden toe meest altijd in bezit gebleeven.

In opzigte van 't begeeven der Krijgsampten was in den Jaare 1706, wel een orde bij de Staaten beraamd, volgens welke dezelve moesten worden begeven; maar zedert het aantellen van den Prins van ORANJE, tot Stadhouder, Kapitein Generaal en Admiraal van *Zeeland*, zijn alle Krijgsampten ter begeeving van denzelven gesteld.

Eer wij van de begeevinge der Ampten afscheiden, dient nog aangerekend, dat in den Jaare 1693, bij de Staaten van *Zeeland* is ingevoerd een Kapitaale Leening over alle politike Beampten, zo van 's Lands wegen, als van wegens de Steden, *Corpora* of Admiraliteit, enz. eenige Ampten bedienende. Ieder derzelve moet ten Komptoire Generaal van *Zeeland* opbrengen zekere bepaalde somme, die op ieder Ampt geteld is, volgens de Lijst daar van zijnde, voor welke somme de opbrenger eene behoorlijke Amptsobligatie ontvangt, en zijn zedert den Jaare 1693, reeds dertien zodanige Kapitaale Leeningen aan de Provincie gedaan, van welke de zeven eersten zijn opgenomen op eenen Intrest van vier ten honderd, de achtste, negende en tiende tot twee en een half, de elfde en twaalfde tot drie en een half en de dertiende tot vier ten honderd. Doch in den Jaare 1726, is goeengevonden, dat, bij overlijden van eenige Beampten, de Obligatien ten laste van de openvallende Ampten alle zouden worden bragt, op eenen Interest van twee en een half ten honderd, waar van egter de elfde en volgende Leeningen uitgezonderd zijn.

Bij overlijden of afgaan van eenen Amptenaar, is deszelfs Opvolger gehouden alvorens tot den Eed te mogen worden toegelaten, alle de gedaane Leeningen of *fournisfementen* aan zijnen Voorzaat of deszelfs Erfgenamen of regt verkregen hebbende af te losfen, en een derzelve ten voordeele van den Lande te laten doorhaalen en vernietigen, zonder daar voor eenige vergoedinge te erlangen door welke verniet-

nietiginge het Land allengskens van die schuld, buiten deszelfs kosten staat ontheeven te worden.

Boven en behaiven deeze Kapitaale Leening, wordt van ieder der Beambten binnen de Provincie van *Zeeland* en 't Zeeuwfche *Committimus*, (of buiten de Provincie op benoeming of begeevening van eenige Kollegien of Societeiten, in deeze Provincie hun verblijf houdende) het zij ze alleen Eerampten bezitten, of zulken, wier Wedde en Voordeelen van vijftig tot honderd ponden Vlaams bedraagen, gevorderd één jaarlijks Amptgeld ten voordeele van den Lande van twee ponden Vlaams; en van ieder ƒ 50: Vlaams, die dezelve boven de genoemde ƒ 100: Vlaams 'sjaars opbrengen, nog één pond Vlaams. Nog worden ten Komptoire Generaal van *Zeeland*, of daar dezelve betaald worden, drie Stuivers ter ponde van de vaste Wedden gekort.

De Staaten van *Zeeland*, die de derde Plaats en Stem onder de Zeven Vereenigde Bondgenooten hebben, voeren den Titel van *De Edle Mogende Heeren Staaten van Zeeland*. Te vooren wierdt 'er bijgevoegd *des Lands en Graafstijheids van Zeeland*; doch die woorden zijn 'er zedert eenige jaaren uitgelaaten.

Voor de oprigtinge van 't Kollegie der Gekommitteerde Raaden van *Zeeland*, vindt men gewag gemaakt van Gouverneur en Raaden; wier aanzien zo groot geworden was, dat zij zelfs in rang voor de Leden van de Staaten, in de Notulen van den tweeden September des Jaars 1577, genoemd staan. Oorspronkelijk schijnt hun alleen de zorg der Krijgszaaken aanbevolen geweest te zijn; doch naderhand, in de Nederlandsche Beroerten, schijnen zij uitgebreider Kommissie van Prins WILLEM DEN I verkreegen te hebben; maar buiten kennis en tegen wil der Staaten; gelijk zulks uit de Instructie der Afgezondenen van de Staaten aan dien Prins blijkt. Deeze aanwasfende Magt najver en ongenoegen bij de Steden verwekkende, heeft zich *Middelburg* daar alereerst tegen gekant; waar uit voortgekomen zijn de Raadpleegingen, om een Raad van Staaten voor deeze Provincie op te rigten, gelijk dan ook in de maand Maj des Jaars 1578, het Kollegie der Gekommitteerde Raaden van *Zeeland*

is ingesteld; volgens de Instructie, die toen op den naam van Prins WILLEM DEN I is vastgesteld; bij welke hun ook gegeven is 't beleid der zaaken van de Admiraliteit, en, uit kragte van welke, zij ook de bezigheden der naderhand opgeregte Rekenkamer waargenomen hebben, alles op eene Wedde van twee Guldens 's daags. Doch, de Staaten tegenwoordig zijnde, hieldt hun Magt op. De Regeering zedert, zo door het plechtig afzweeren des Konings van Spanje van den Jaare 1581, als door den dood van Prins WILLEM in den Jaare 1584, en andere aanmerkelijke voorvallen, zeer veranderd zijnde, is daar naa op den dertienden Oktober des Jaars 1586, eene andere Instructie voor de Gekommitteerde Raaden bij de Staaten gemaakt en vastgesteld.

Bij deeze wierdt bepaald dat hetzelfde Kollegie zoude bestaan uit zeven Leden, te weteen éénen Gekommitteerden van den Eerften Edele, en éénen uit ieder der zes Stemvende Steden van *Zeeland*. Dan, naardien, zedert den dood van Koning WILLEM DEN III van *Groot-Britannie*, de Eerste Edele nergens meer in *Zeeland* erkend is, bestondt het Kollegie van dien tijd af alleen in de zes Gekommitteerden der Stemvende Steden, 't geen thans door de aanstellinge des Prinzen VAN ORANJE tot Eerften Edele, weder op het oud getal van zeven gebragt is. Voorts dat hunne Kommissie duuren zoude tot de te huisroepinge van de Leden, in wier naame zij Zitting hebben. Dat zij moeten staan ter goeder Naame en Faame, in Staatszaaken bedreeven, den waeren Christelijken Godsdienst toegedaan, den Staaten aangenaam zijn, en den anderen niet bestaande tot in den vierden Graad van Bloedverwantschap of aangehuwde Maagschap, doch daar van is door de Staaten meermaalen ontslag verleend.

Het werk der Gekommitteerde Raaden bestaat in de gewoone bestieringe van alle zaaken van Politie en Militie, in afwezenheid der Staaten, mitsgaders in het Beleid der *Financien van Zeeland*; alles nogthans onder eenige voorbehoudingen en bepalingen, waar aan de Heeren Raaden verbonden zijn, en verplicht, niet alleen kennis te geeven van, maar ook te laten aan der Staaten Bestier verscheiden' zaaken; als alle Pointen van Belastingen of Consent, daar uit Belastingen

moe-

moeten voortvloeiën, met andere Hooge *Religiën* en *Zaaken*, daar van afhingende, op welke de Raad gehouden is de *Staaten* te beschrijven, met toezendinge der *Pointen*, waar over gehandeld zal moeten worden; zijnde het gewoone werk van den Raad de daaglijksche behandelingen van alle de *Middelen* der Gemeene *Zaake*, ter vermeerderinge van 't *Inkomen* en *Besparinge* van 't uitgeeven derzelve. De Raad heeft voorheen ook gehad het onderzoeken en opneemen van de *Rekeningen* der *Rekenpligtigen*: maar door de menigvuldige bezigheden, zich daar toe niet langer hebbende kunnen verledigen, is in 't eerste aan eenige buitengewoone *Gemagtigden* van de *Staaten*, en daar na aan 't *Kollegie* van de *Rekenkamer* zelve dat werk opgedraagen en aanbevolen. Aangaande de *Verpatingen* hebben de *Staaten* op den negende *Januarij* des Jaars 1596, daar over verscheiden *Bestellingen* gemaakt: want in 't *Eiland Walcheren* moeten de Gemeene *Middelen* verpagt worden door *Gemagtigden* uit de drie *Walcherfche Steden* en éénen *Gemagtigden* uit *Zierikzee*. Binnen *Zierikzee*, met de daar aankleevende *Plaatzten*, door *Gemagtigden* uit de *Magistraat* dier *Stad* met bijvoeginge van éénen uit *Middelburg*, éénen uit *Goes* en éénen uit *Tholen*. Binnen *Goes*, door de *Gemagtigden* uit de *Magistraat* aldaar, nevens die van *Tholen*, *Vlissingen* en *Veere*, elk één. Binnen *Tholen*, door *Gemagtigden* der *Regeering* van die *Stad* en der *Steden Zierikzee* en *Goes*, elk één. Deeze *Kommissien* worden door de *Staaten*, die tot het draagen der *Consenten* van deeze Gemeene *Middelen* altijd moeten beschreeven worden, gesterkt. Belangende de bijzondere *Verpatingen* van *Landerijen*, *Molens*, enz. zo de *Domijnen* als *Aangeteekende* (*geannoteerde*) *Goederen* betreffende, is goedgevonden die te doen geschieden ter maaning van de *Rentmeesteren*, door eenige (doorgaans twee) *Kommissarisfen* uit de *Gekommiteerde Raaden*, met hulpe en ten overstaan van eenige uit de *Magistraaten* der *Steden*, *Zitting* hebbende in de *Staaten* dier *Kwartieren*: maar de *Verpating* der Gemeene *Zaaks Tienden* wordt in *Walcheren* gedaan door *Kommissarisfen* uit de drie *Steden* aldaar. Binnen *Zierikzee* door *Gemagtigden* van *Goes*. Binnen *Goes* door

door Gemagtigden van *Middelburg*. Binnen *Tholen* door Gemagtigden van de Magistraat aldaar, alles ten overstaan der Rentmeesteren in hunne Kwartieren: doch het uitzetten der Biljatten, het leggen der Dagen, en 't beschrijven der Steden en Rentmeesteren is aan de Gekommitteerde Raaden gesteld. De Gekommitteerde Raaden slaan ook de Ordonnantien ter Betaalinge van Traktementen, vermogen ook bij maniere van vrijwillige Gifte (*gratuiteit*) en Vereeringe, iemand iets buitengewoons, waaromtrent bij de Staaten geen bepaaling gemaakt is, toe te leggen; doch zij mogen geenszins toestaan eenige nieuwe of verhoogde Traktementen, Jaargelden of Kwijtscheiding van *Aldien* of uitstaande Schulden den Lande toebehoorende; ook geen Uitgift van Erfpact, veelmin Verkoop van eenige 's Lands Middelen of Goederen. Zij mogen ook geen Ordonnantien verleenen, zonder uitdrukkinge der redenen van Schuld, op dat de deugdelijkheid der behandeling zoude kunnen worden nagezocht. Voorts is hun vertrouwd de toezigt, dat alle 's Lands Gerechtigheden wel mogen bewaard worden; dat de Provincie in 't gemeen, nog geen Kwartieren derzelve in 't bijzonder, eenigen overlast lijden: en, hoewel zij geen bestel hebben over eenige zaken, de Justitie en Politie aangaande en staande ter kennisse van eenige Steden of Leden van de Staaten; als gehouden zijnde dezelve te verzenden daar 't behoort, zo hebben zij nogthans een groot Gezag en *Jurisditie*, als eerst de Kennis en Regtspleeging van Zaaken, welken oudtijds bij den Burggraave en Leenmannen van *Zee-land*, als *Pares Curia* plagten afgehandeld te worden; want, in vroeger tijden, hadden Burggraaf en Leenmannen de Hoo-ge Vierschaar van alle Hals- en Lijfstrafbaare zaken over het gansche Graaflijke Regtsgebied, zelfs binnen de Steden, die men tot hunne Overkomst en Zindagen moest uitstellen; maar naderhand is de *Crimineele Judicature* bij Privilegie aan de Graaffelijke Steden en Vazallen in dier voegen ver- gund, dat de kennis van den Burggraave, ten deezen op- zigte, overal heeft opgehouden: maar de kennis van Leen- en al, wat daar van afhangt, is aan den Raade, in stede des Burggraafs, overgebracht. Doch deeze Regtsplee- ging

ging over Leenzaaken, zelfs ter eerster aanleg, is, bij nader overeenkomst, den Heeren Gekommitteerden Raaden onttrokken, en aan het Hof Provinciaal, als het gemeene Leenhof van *Holland en Zeeland* overgegeeven. Over geschillen ter zaake der Middelen van Consumptie, Belastingen ter zaake van den Oorlog, als meede van de aangeteekende en verbeurd verklaarde Goederen wordt bij den Raad, als laaststen Regter, van 't Beroep van Schepenen, Vonnis geweezen bij *Arrest*. Zonder dat den Geregtshoven dien aangaande eenige Regtspleeging toegelaaten zij. Nog hebben de Gekommitteerde Raaden van *Zeeland* het Bestier over de Vlaamsche Kwartieren van *Axel, Neuzen* en *Biervliet*, met de Larden daar van afhagende, gelijk ook over *Lillo* en *Liefkenshoek*, onder den naam van *Committimus der Staaten van Zeeland of derzelve Gekommitteerde Raaden*: wordende in die Plaatzten de Gemeene Middelen en Inkomsten uit de Domeinen door hun geheeven, en de Bedienders daar toe aangesteld, ook de Krijgsampten in de Steden vergaiven, nevens andere Voorregten meer. Waarom trent wij alleen moeten aantekenen, dat het gantsche Bestier over het *Committimus* ophieldt toen zich *Frankrijk* in de maanden April en Maij des Jaars 1747 van gantsch *Staats Vlaanderen* meester gemaakt hadt. De Gekommitteerde Raaden verleenen, in afweezen der Staaten, bij voorvallende gelegenheden, ook *Patenten* aan het Krijgsvolk in de Grenssteden van *Zeeland*, om 't zelve te doen trekken, daar 's Lands Dienst zulks meest vordert. Hun is ook toegestaan, dat zij in *Holland* zijnde, mogen verschijnen ter Vergaderinge van de Algemeene Staaten, naar 't voorbeeld der Gekommitteerde Raaden van *Holland*. Verscheiden' Ampten zijn ook ter hunner beveginge gesteld, doch de Steden hebben, ieder in den haare, zommige derzelve haaren Gekommitteerden Raad weder onttrokken en ter haarer eigener Beveginge gehouden. De Wedde der Gekommitteerde Raaden is jaarlijks een honderd Ponden Vlaams, behalven het Traktement, dat zij als Raaden ter Admiralteit, welk Ampt zij op Kommissie der Staaten Generaal bekleeden, genieten, en de vrije woning in 's Lands Hutzinge in de Abdije.

Deeze

Deze Raad wordt bediend door den Raadpensionaris en Sekretaris van 't Land; doende de eerste de Voorstelling en wordende bij den laatsten de Notulen van 't verhandelde gehouden. De gewoone Vergaderdagen van dit Kollegie zijn wel Maandag en Donderdag, en voor de Regtzaaken Vrijdag; Voormiddag, maar de Bezigheden zulks eenigzins vorderende, komt hetzelfde ook op 'de andere dagen te zaamen. De Gekommitteerde Raaden van *Zeeland* voeren den Titel van *Edele Mogende Heeren*.

Het Ampt van Ontvanger-Generaal van *Zeeland* is gekomen in plaats van dat van Thefaurier-Generaal en Raad van *Zeeland*, die volgens 't Vijfde Artikel der Instructie van Gekommitteerde Raaden, toegang in den Raad hadt, als 't hem beliefte, om, bij wijze van kennisgevinge, aan te dienen 't geen hij ten dienste van den Lande bevondt te behooren, als meede om den Raad te dienen van Advijs: doch de Titel van Thefaurier-Generaal en Raad van *Zeeland* afgeschafft en Mr. EWOUT TEELINK tot eersten Ontvanger-Generaal aangesteld zijnde, is, hoewel hij als Minister van 't Kollegie der Gekommitteerde Raaden wordt aangemerkt, bij deszelfs Instructie van den vijftden Oktober des Jaars 1603, de Zitting in den Raad van dat Ampt afgescheiden, moerende de Ontvanger-Generaal, als hij zulks noodig oordeelt, gehoor verzoeken, en als dan de laatste plaats aan de Tafel bekleeden. Het Ampt zelf komt genoegzaam in alles overeen met het Ampt van Ontvanger-Generaal van *Holland*. Hij moet voor zijne Behandeling stellen twee Borgen, ieder voor vijftenzeventig duizend Guldens *in solidum*, en is verplicht jaarlijks Rekening te doen en dezelve te beëedigen. Zijne Wedde bedraagt in 't geheel jaarlijks elf duizend Guldens; waar uit hij gehouden is twee Kommisen te betalen; doch, door de menigvuldige Negotiatien en andere bezigheden, wordt deszelfs Komptoir tegenwoordig waargenomen door twee Kasfiers en vier Kommisen, egter zonder verder bezwaar van den Lande. Het Komptoir-Generaal wordt gehouden, alle de dagen der weeke des morgens, behalven des Saturdags. Ook is het, in de Paasch en Pisksterweek en gedurende de laatste veertien dagen der maand December, geslooten.

Dus

Dus het Kollegie der Heeren Gekommitteerde Raaden en derzelve Ministers beschouwd hebbende, gaan wij over tot de Provinciaale Rekenkamer van *Zeeland*. Voorheen plagten alle Rekenpligtigen hunne Rekening te moeten doen en overbrengen buiten de Provincie, eerst in de Kamer te *Mechelen* tot den Jaare 1476, en zedert dien tijd tot de Bevoertten toe, in den *Hage*, voor de Rekenkamer, die de Graaven van *Holland* en *Zeeland* voor die twee Provincien hadden opgerigt: dan naardien, die Heeren geen nauwkeurige kennis van de zaaken van *Zeeland*, nog gelegenheid om die te bekomen, hadden, en daar door veelzins konden worden misleid, door de verre afgelegenheid der Plaatzten, heeft men zedert dien tijd, en zelfs reeds eenigen tijd te vooren, de Rekeningen over 's Lands Middelen en Domeinen, als anders, binnen de Provincie beginnen te hooren, eerst door de Staaten of hunne Gemagtigden, gelijk te vooren door den Prelaat en Edelen en de Gekommitteerden van eenige Steden; daar naa door de Gekommitteerde Raaden, uit den naame en van wegens de Staaten, gelijk reeds hier vooren is aangeteekend, tot dat, omtrent de maand Februarij des Jaars 1594, de Gemagtigden, daar toe last hebbende, en bevindende de noodwendigheden van een vast en staande Kollegie, zelve hebben verzogt, gelijk ook goedgevonden is, eene vaste Rekenkamer in *Zeeland* op te rigten, voor welke dan ook, naa veele raadpleegingen en onderling overleg, eindelijk eene volkomene Instructie is beraamd en vastgesteld op den twintigsten Junij des Jaars 1596; volgens welke, behoudens eenige kleine veranderingen, bij de Resolutien der Staaten gemaakt, de Rekenmeesters nog dagelijks hun Ampt bedienen. Deze Kamer bestondt eerst uit zeven *Auditeurs* of Rekenmeesters, zo lang het Lid des Eersten Edele nog in weezen was, doch zedert deszelfs affchaffinge, bleef hetzelfde alleen bestaan uit zes Heeren, te weeten uit iedere stemmende Stad één, doch in den Jaare 1747 is het, door het weder aanstellen van den Prinse van ORANJE tot Eersten Edele, weder op het voorijge getal van zeven gebracht, die gebooren Zeeuwen en in niemands, dan alleen der Staaten, Eed mogen zijn, behalven dat zij *permanente* of

voor

voor hun leeven aangefelde Raaden zijnde van die Steden, in welker naame zij zitten, zij zulks moogen blijven. Zij dienen op Aanstellinge des Eerften Edele of hunner Stad; doch op Kommisfie der Staaten, en moeten hunne vaste woonplaats binnen *Middelburg* houden, en malkanderen in den vierden graad niet beftaan; maar van deeze twee laatste bepalingen is meermaals, volgens verlot der Staaten, afgegaan, en dus van geen volftrekte noodzaakelijkheid meer. Ieder Stad kan zijn Rekenmeester weder te huis roepen. Hunne bezigheid is het onderzoeken en opneemen van alle Rekeningen van 's Lands Rekenpligtigen, die, als zodanig, onder hen ftaan, ook van den Thefaurier, of nu Ontvanger-Generaal van *Zeeland*. Zij hebben, in opzigte van alle Rekenpligtigen, magt, om zodanige orde te ftellen, als zij, ten meesten oorbaar en dienfte van den Lande, noodig oordeelen, gelijk zij dan ook, bij de eerste oprigting der Kamer, in 't gemeen hebben gedaan, met toezendinge der Artikelen, die zij noodig oordeelden, en welke ook nog daaglijks onderhouden worden; bij *Loquaturs* of *Apostillen* op de Rekeningen der Rekenpligtigen, ter bewaaringe, zo veel doenlijk is, der bevelen en 't oogmerk der Staaten, Gekommitteerde Raaden, Generaliteit of Admiraliteit, elk in 't zijne, alzo daar het laatste en uiterfte *Resort der Finantien* wordt vertrouwd. Zij hebben ook de magt om de ongehoorzaamen en gebrekigen met boeten, ter bescheidenheid van de Kamer, te bedwingen. Bovendien is aan de Rekenkamer, bij Instructie, door de Staaten in handen gesteld de *Registrature* en *Interinement* van allerhande Gunften, Oktrooien, Uitgevingen, enz. daar meede iemand mogt worden bevoordeeld; om te onderzoeken of 't Land daar meede niet wordt verkort, of ook daar in niet zijn gebruikt eenige behendigheeden, waar door de Staaten mogten weezen misleid, om iets te doen, 't geen anders niet zoude toegestaan of vergund zijn; met last om zulke kwaalijk en ter sluip verkreegene vergunningen op te houden, met waarschouwinge aan de Staaten van den Lande, om derzelve nader goedvinden, bij geschrifte, af te wagten: mits welke aan de Rekenkamer is gesteld het onderzoek, *an preces veritate nitantur*; dat is:

of

of de verzoeken op waarheid gegrond zijn. Nog is een voornaame bezigheid dezer Kamer te *advifeeren* aan de Staaten, Raaden en Admiraaliteit, over alle voorvallende zaaken, welker kennis en gelegenheid uit de bevindinge ter Rekenkamer kan worden gehaald; niet alleen als hebbende de bewaaring van allerhande *Chartres*, *Archiven* en *Papieren*; maar ook, als de beste kennis en ervarenheid hebbende van zaaken, 's Lands Finantien eenigzins betreffende: waarom dan ook ter Vergaderinge van de Staaten voor een vasten en onverbreeklijken Zetregel gehouden wordt, dat één der Leden het *advijs* van de Rekenkamer begeerende, hetzelve bij alle de Leden wordt toegestaan, zeggende: *één advijs al advijs*; dewijl hetzelve niet anders, dan tot betere ontdekking van 's Lands Regt en Oorbaar gewoon is te dienen, en daar meede weinig tijds verlooren wordt. Ter Rekenkamer wordt ook opgemaakt de jaarlijkse Staat van Baaten en Lasten der Provincie, gelijk ook alle Staatenrekeningen en Vereffeningen, de algemeene Finantien van *Zeeland* raakende; als meede de Vertoogen en Onderrigtingen ter bewaaringe van 's Lands Regt tegen allen den geenen, die daar iets tegen vorderen, inzonderheid de Leenen, Regaliën en Finantien betreffende. De Rekenmeesters hebben in hunne Vergaderinge de Voorzitting bij Tourbeurten van maand tot maand, volgens den Rang des Eersten Edelen en der Steden. Gedurende zijne Voorzitting, komt den President toe de Voorstellinge der zaaken, die verhandeld moeten worden, het omvraagen der Stemmen en met meerderheid te *concludereen*, ook alle Aanspraak binnen de Kamer te ontvangen en beantwoorden, en alle Rekeningen te laten beëdiggen. Den President afwezig zijnde, wordt deszelfs plaats vervangen door den daar tegenwoordig zijnde laatst gepresideerd hebbenden Heer. Geen Resolutien worden genomen dan in de tegenwoordigheid van ten minsten vier Rekenmeesteren, uitgezonderd *Apostillen* van gering belang. De Kamer wordt bediend door eenen Minister, die voorheen Griffier, maar nu Sekretaris genoemd wordt; zedert dat den eersten Klerk ter Griffie de Titel van Griffier verleend is. Nevens den Griffier wordt de Griffie nog door twee Klerken waargeno-

men, en de Kamer bediend door eenen Kamerbode, die zijne woning in de Rekenkamer heeft, en nevens den Griffier en Klerken door de Rekenmeesters aangesteld wordt; doch de Sekretaris, gelijk reeds aangeteekend is, bij de Staaten op Voordraaginge van het Lid wiens Tourbeurt het is. Deszelfs werk bestaat voornaamlijk in het voorbereiden van alle *Besoignes* en Ontwerpen en instellen van alles, dat bij Geschrifte moet overgegeeven worden, 't *apostilleeren* der Rekeningen, het houden der Notulen, en uitgeeven van alle de Depesches, en voorts de bewaaring en voornaame zorg voor alle 's Lands *Chartres* en *Archiven*, ter Rekenkamer berustende. In plegtige Handelingen, wordt aan denzelven, volgens 't oude gebruik, gesteld het voeren van het Woord. Over voorvallende zaaken, die in overweeging gebracht worden, wordt ook deszelfs *Advijts* gaarne ingenomen, of ook zomtijds afgevraagd, maar niet voor besluitende gehouden of geteld.

Of de Rekenkamer van *Zeeland* of wel de Admiraliteit den Voorrang toekomt, is voorheen over en weêr betwist: de Rekenkamer bewesende dat die aan haar toekomt, als het tweede Provinciaal Kollegie. De Admiraliteit daarentegen, dat zij, hebbende *Kapitale judicature*, ook Magt en Gezag over zaaken den Oorlog te water betreffende, en van de Generaliteit afhankelijk zijnde, den Voorrang naar regt hebben moest. Maar, onzes weetens, is dat geschil nooit beslist; doch de Admiraliteit is in het bezit.

Van de Admiraliteit in *Zeeland* zullen wij geen nadere Beschrijving opgeeven, gelijk ook niet van den Raade en Leenhove van *Vlaanderen*, hoewel beide die Kollegien hun verblijf binnen *Middelburg* houden; dewijl van dezelve reeds onder de Generaliteits Kollegien gehandeld is. Zo meede niet van beide de Hoven van Justitie, den Hoogen Raade en 't Hof Provinciaal van *Holland* en *Zeeland*, maar ook deswegen den Lezer, naar de Verhandeling derzelve in de Beschrijvinge van *Holland* wijzen, en overgaan tot de Regaliën en Domeinen van *Zeeland* en derzelve Bestier.

De Regaliën en Domeinen zijn Heerlijke Geregtigheden, aan de Souvereiniteit oorspronkelijk, of bij bewilliginge en

op-

opdragt, of ook bij *Kostume en immemoriale prescriptie* of verjaaring van Bezittinge boven menschelijk geheugen, toebehoorende. Deze bestaan eensdeels in eenige *honorabile en profitabile Prerogativen*, of Voorregten van eer of baate in stuk van Magt, Gezag en Regeeringe; anderdeels in zodanige Geregtigheden van Inkomsten en Voordeelen, als ter ondersteuninge van de Hooge Overigheid en de Lasten der Regeeringe scheenen noodig te zijn, met toestemminge der Onderdaanen gelaaten aan die geenen, die zij tot hunne Opperhoofden en Heeren hadden aangenomen; die ook daarom meest gevonden wierden uit het geene niemand eigen was: zodanig zijn de Bedieningen van de Justitie, 't begeeven van Ampten, aanslaan van onbeheerde of gestrande Goederen, Breuken der Misdaadigen en diergelijke: alle welke, zo lang zij in den Boezem der Souvereiniteit worden bewaard, onder den naam van *Regaliën en Domeinen* voorkomen; maar, van de Hooge Overigheid aan iemand der Onderdaanen geschonken zijnde, de naam van *Leengoederen* draagen. De *Regaliën* zijn in *Zeeland* van drierlei Rang. Zommigen zijn van zo hoogen aanzien, dat dezelve tot nog toe nooit aan iemand vergund of toegelaaten geweest; maar altijd bij de Graaflijkheid en Souvereiniteit gebleeven zijn: hoedaanig zijn de *Mant*, het hoogste *Resort* of Beroep van Justitie en diergelijke meer. Anderen worden wel zomtijds aan eenige voornaame Vazallen vergund; maar spaarzaam en zelden, als de Hooge Justitie met den aankleefe van dien, algemeenen Ophef van Excijnzen, Strandregt en diergelijke. Nog andere zijn van mindere waardigheid en gezag, en worden ook in 't gemeen wel aan de Vazallen verleend, als daar zijn de laage Justitie, Gronden, Erven, Huizen, Boomgaarden, Molens, Tienden, Jagt, Visfcherijen, enz.

Alleen zeggen wij, dat de Munt in *Zeeland*, na hevige twisten met die van *Holland*, die hetzelfde tragtte te sluiten, in den Jaare 1580 opgerigt is in een gedeelte der Abdijsgebouwen, thans alleen bij den naam van de *Munte* bekend. De Muntmeester wierdt bij besluit van den veertienden September des zelfden Jaars voor de eerstemaal gemagtigd te mogen slaan, en goedgevonden eene Instructie voor danzelven

te ontwerpen. De Munt wordt bestierd door eenen Waardijn, een' Muntmeester, een' Griffier, een' Estajeur, een Stempelsnijder en een Smitmeester, die, de omstandigheden zulks vorderende, in een der Muntvertrekken zamen koomen en de Muntvergadering uitmaaken. Buiten deeze zijn 'er zo veele Muntgezellen, als 'er tot het werk noodig zijn, zijnde alle behoorlijk beëedigd. De *Dormanc*, naar welke alle Muntgewigten moeten gerigt zijn, berust ter Rekenkamer van *Zeeland*. In voorige tijden heeft de Graaflijkheid van *Zeeland* haare Munt wel verpagt, voor zeker getal van jaaren, als in den Jaare 1601, voor zes jaaren om vierduizend vijfhonderd Guildens jaarlijks; doch tot weinig voordeel voor het Land.

Over het tweede en derde soort van Domeinen heeft de hooge Overigheid, Baljuwen, Rentmeesters en Stadhouders gesteld, van welke ons nog te spreken staat.

In ouden tijden waren de Burggraaven van *Zeeland* in 's Graaven afweezen deszelfs Stadhouders in alles, wat in de Graaflijkheid van *Zeeland* den Graave in 't bijzonder was voorbehouden. Zij hadden groot Gezag, 't geen voornaamlijk bleek in de Hooge Vierschaaren, die men in *Zeeland* plag te houden, in welke zij met 's Graaven Leenmannen, ter maaning van den Schout der voorschreeve Vierschaar, regt deden over alle Doodslagers, Vrouwekrägt en alle andere Misdaaden, het berijd deden van 's Graaven Schor; tot welks voldoeninge zij de Ambagtsheeren, die in gebreke bleeven, dwingen konden. Ook hadden zij de Regtspleeging over alle geschillen in zaaken van Leenen, Ambagten, enz. Doch van dit Hoog Gezag verlooren zij veel ten tijde van Vrouw MARIA, dewijl die, volgens haar Groot Privilegie van den veertienden Maart des Jaars 1476, Art. 48, den Sieden van *Zeeland* vergunde over alle Misdaaden, hoe zwaar die mogten zijn, Regt te mogen doen, zo dikwijls het haar goeddurken zon, zonder die ter Hooger Vierschaare (die dikmaals zeer lang vertoefde, eer die gehouden wierdt) te bewaaren. Zij hadt ten dien einde de Rentmeesters van *Be-wester- en Beooster Schelde* gemagtigd, alle Misdaadigen, ten Platte Lande in hun Regtsgebied, te vangen en te regt te stel-

stellen, die van *Bewester-Schelde*, te *Middelburg*, en die van *Beooster-Schelde*, te *Zierikzee*. Maar was 't Gezag der Burggraaven door deeze Bestellinge verminderd, in de Spaansche Beroerten wierdt het geheele Kollegie van Burggraaf en Mannen vernietigd; waar tegen het Gezag der Rentmeesteren toenam.

De Aanstelling der Rentmeesteren *Bewester- en Beooster-Schelde* is van zo hoogen ouderdom, dat dezelve met geen zekerheid te bepaalen is. EYNDIUS brengt dezelve al tot den tijd van Prins RORIKUS, naa zijne rekeninge, den derden Graave van *Zeeland*, in 't Jaar 850: doch wat daar ook van zij, het is zeker, dat hun Ampt van grijzen ouderdom is. De Lijst van de Rentmeesteren *Bewester-Schelde* is, zedert het Jaar 1327, en van die van *Beooster-Schelde*, zedert het Jaar 1317, voorhanden. Wij zullen van ieder in 't bijzonder 't voornaamste aanteekenen.

Het Ampt van Rentmeester *Bewester-Schelde*, die ook voorheen wel te *Wisfenkerke* in *Noordbeveland*, doch nu zedert ruim tweehonderd zestig jaaren, altijd te *Middelburg* zijn vast verblijf gehouden heeft, is tweederlei: bestaande eensdeels in de Hooge Baljuwschappen over het Zeeuwsche Kwartier *Bewester-Schelde*, anderdeels in de beheeringe van 's Graaven Domeinen. Als Hoog-Baljuw hadt hij de Crimineele Jurisdiëtie over het geheele Platte Land en de Dorpen in alle de Eilanden; met Magt om alle Misdadigen te vangen, en te *Middelburg* op 's Graavensteen te brengen, en dezelve te regt te stellen voor Burgemeesteren en Schepenen dier Stad, die bij Privilegie van den Roomsche Koning MAXIMILIAAN en FILIPS, Aartshertogen van *Oostenrijk*, van den twintigsten Januarij des Jaars 1489, magt en autoriteit ontfongen, om kennis te neemen van alle Doodslagen, enz. die vallen zouden in het Kwartier van *Bewester-Schelde*, en regt te doen over alle, die dezelve zouden committeren, en die in de gevangenis van *Middelburg* daar over zouden zijn gebracht, het zij bij den Rentmeester *Bewester-Schelde* of bij den Baljuw der voorscheeve Stad (te weeten als de Misdaden daar binnen gepleegd waren) even gelijk zij zittende i'haarer Hooger Vier schaare van *Zeeland*, zou-

den mogen doen. Van dit Regt zijn zo wel de Rentmeester, als Burgemeesters en Schepenen in bezitting gebleeven over geheel *Bewester-Schelde*, tot den tijd der Spaansche Beroerten; wanneer *Vlissingen* en *Veere* zich bij tijds hebbende gevoegd aan de zijde des Prinsen VAN ORANJE, en die van *Middelburg* daar toe niet zijnde gebragt, dan naa eene belegering van twee jaaren, en de Prins de twee eerstgenoemde Steden alleszins willende begunstigen, in 't Jaar 1574, eene verdeeling van 't Regtsgebied over 't Eiland van *Walcheren* gemaakt heeft, waar bij den Rentmeester geheel *Walcheren* wierdt ontnomen, 't geen verdeeld wierdt onder de Steden *Middelburg*, *Vlissingen* en *Veere*, zonder benadeeling van *Domburg* en *Westkapelle*, die hun Grondgebied behielden, en in hun geheel bleeven. De Stad *Goes*, hier uit haar voordeel beoogende, heeft ook getragt het Regtsgebied over *Zuidbeveland* den Rentmeester te onttrekken, en te brengen aan haaren Baljuw en de Wet aldaar; doch de Prins heeft haar daar in niet te wille geweest; maar integendeel verklaard, dat zulks de Wet van *Middelburg* toekwam, en daar, als van ouds, moest geoefend worden; zedert welken tijd zij den Rentmeester en die van *Middelburg* ongemoeid gelaaten hebben.

De Rentmeester, aangemerkt als Hoog-Baljuw, is de eerste Graaflijke Officier van *Zeeland*. Hij heeft zijne Stadhouders en Dienaars in de bijzondere Kwartieren van zijn Regtsgebied, maar zelfs houdt hij zijn verblijf te *Middelburg*, daar hij ook het Komptoir der Graaflijke Domeinen houdt, in weker bestier het tweede deel zijner Amptsbezigheid bestaat; zelfs schijnt in vroeger tijd, eer hem de Crimineele Jurisdicte over het Platte Land gegeven was, het geheele Ampt alleen in de beheeringe der Domeinen en Leenen bestaan te hebben. Tot de Graaflijke Domeinen, die tegenwoordig nog ontvangen en verantwoord worden, behooren de *Pensien der Tienden*, de *Tol van Trzijkeropst*, de *Tiende Penning der Stedelijke Excijnzen op Wijn, Bier, Zoutmaate en Kraane*, *Recognissien en Erfpacten*, *Pagten van Huizen, Schorren, Vischertjen en Veeren*, 't *Baakengeld*, 's *Inkmen van verkogte, geredmeerde, gelofte, verbeterde*

en overgezette Tienden, Ambagten en Leenlanden, Oktrooien, Tienden en Pagten van Leenlanden, Heergewaden, Bastaarden, Strangierfen, onbeheerde en onbehoorde Goederen en Desperaten, gedolven Weet of Weetinge te bernen, Breuken, Doodslagen, Vrouwenkracht, Diefte, Vredebreuk, Kragt van Goederen, Compositien over Overspel, Confiscaziën uitkooopen ter cause van Doodslagen, Zeevonden, Zee-driften, Dobbelen, Honderdften Penning der Novale Tienden, en der Renten ten laste der Domeinen loopende, Gebandonneerde Landen, en 't Regt der Collateraale Successie van Tienden, Ambagten, Leenlanden, enz. Waar tegen uit de Domeinen betaald worden de Leen- Erf- en andere Renten, de Penssoenen, Stadhouders, 's Graavendienaars, Crimineele Onkosten, Reparatiën aan 's Graavensteen, Water- en Dijkpenningen, en (zedert de Devazallage van Vlissingen en Veere) den Interest der Obligatiën en Renten ten laste dier Seigneurien loopende enz., 't geen egter zedert de Revazallage derzelve weder op den ouden voet zal gebragt worden.

Voorts staat de Rentmeester-Generaal Bewester-Schelde, als Stadhouder van de Leenen over alle Verheffen, Overdragten en Belastingen derzelve, daar toe gebruikende de kennis van twee Graaflijke Leenmannen, die hetzelfde met hunne Zegeltochten bevestigen. Deeze Leenmannen, die bij de Staaten verkooren worden en op het Leenregister bekend moeten staan te bezitten tien Gemeten Tienden of Leenland, of wel honderd Gemeten Ambagts, of die Bezitters zijn van goede Leenen in Zeeland verheeven, en nevens den Stadhouder het Leenhof van Zeeland, Bewester-Schelde uitmaken, zijn zes in getal, en worden bij eenen Griffier bediend. Zij moeten de Waardeeringe der Leenen, zulks vereischt wordende, doen, maar hebben geen *judicature* over Leenzaken, zijnde dezelve, gelijk wij aangeteekend hebben, eerst aan de Gekommitteerde Raaden van Zeeland, en daar naa, volgens Verdrag tusschen de Staaten van Holland en Zeeland van den elfden Junij des Jaars 1674, bij 't eerste betrek voor 't Hof, en bij verder beroep aan den Hoo-gen Raade gebragt. Waar door niet alleen 't Kollegie van

Burggraaf en Leenmannen in *Zeeland*, maar ook 't Leenhof in *Holland* afgeschafte zijn.

Eer wij van deeze stoffe afscheiden, zal 't niet onvoegzaam zijn, iets van de Natuure en Onderscheidinge der Zeeuwfche Leenen aan te teekenen, uit de *Verklaaringe der Zeeuwfche Leenen* van den Heere PIETER VAN DER HOOGE, in zijn leeven, Rentmeester-Generaal van *Zeeland*, *Bewes-ter-Schelde*.

De Leenen worden in 't gemeen verdeeld in Graaflijke Leenen, die men *kwaame* noemt, en in *goede* Leenen, die men *Hollandsche* plag te noemen, en in *Eerfleenen*.

De kwaade Leenen zijn Ambagten, Tienden of Leenlanden. De Ambagten of Heertijkheden sterven van Vader op Zoon of Zoonen, te verheffen binnen 't jaar naa Vaders dood, voor den Rentmeester, daar zij onder gelegen zijn; betaalende, boven 't Briefgeld, eene halve Groot van elk Gemet Ambagts. Zoonen ontbrekende, mogen Dogters, voor alle anderen, 't Leen tegen den Rentmeester van 's Graaven wege losfen binnen het half jaar; mits betaalende voor 't Vrije van elk Gemet, dat tot heelen Schote en het derde Gemet vrij staat, zeven Schellingen en zes Grooten Vlaams, en voor 't overzetten, voor den Rentmeester, twee Grooten van 't Gemet en Briefgeld, en voor 't Vrije, dat tot halven Schote staat, van elk Gemet naar 't beloop en naar maate, dat het Ambagt te boek staat; en heeft het geen Vrij, zoo kunnen zij elk Gemet losfen voor tien Grooten. Daar ook Dogters ontbreeken, zal 't mogen gelost worden door 't oudste en naaste Manshoofd van de Zwaardzijde; en zo voort van Manshoofd tot Manshoofd, zo lang 'er eenige van de Maagfchap der Zwaardzijde zijn, en is 'er niemand van die zijde, die 't losfen wil, dan komt het oudste Manshoofd van de Moederlijke zijde, als vooren, om te losfen binnen 't half jaar, en ten prijze als van de Dogteren gezegd is. Een Voogd moet het voor zijn Weeskind doen, of 't Weeskind, zijne jaaren gekreegen hebbende, heeft het zijn Verhaal op den Voogd. De Ambagten, in 't geheel niet gelost wordende, vervallen aan de Graaflijkheid. Geen Ambagt, of Ambagtsgevolg mag verkogt worden, dan bij ver-
lof

lof van den Graave, Momboir, Stedehouder of Rentmeester, ten waare de Verkooper wettig knaapelijk Kind of Kinders hadt; wanneer 't de Kinders, Vader, Moeder of anderen mogen koopen, en dat hebben voor vreemden, maar de oudste en naaste voor anderen, 't zij Man of Wijf; doch altijd gaat een jonger Man voor een ouder Wijf, daar zij beiden even naa zijn. Deeze losfing of overneeming moet gefchieden binnen 's jaars en betaalen twee Grooten voor 't overzetten, en briefgeld, gelijk van de Dogters gezegd is. Zonder Oktrooi, daar toe opzettelijk verkreegen, mag niemand een gedeelte of gevolg van zijn Ambagt verkoopen, tot nadeel van 's Graaven regt; dewijl, 't Ambagt, aan den Graaf vervallende, zodanig een Verkoopfing van onwaarde zoude zijn; niettegenftaande 't Verlij van 's Graaven wege gedaan. Alle Ambagten, fttaande ter Steemrolle op den Naam van eene Vrouwe, die, ftervende, Zoonen en Dogters agterlaat, zullen bij den Zoon of Zoonen binnen 't half jaar gelost worden; betaalende even of 't van den Vader geërfd was, en bij gebrek van Zoonen de Dogters. Eens Leenhouders Boedel *insolvent* zijnde, vermogen egter Zoons of Dogters de Leenen binnen den behoorlijken tijd te losfen, zonder dat de Schuldeifchers daar regt toe hebben; ten waare de Schuldeifchers of *Sequester* in de voorbaat geweest waren om de partijen, voor de Kinders, te losfen binnen behoorlijken tijd, hoedaanige losfing ftand grijpt, met het zelfde regt, dat Zoons of Dogters te vooren hadden. Tienden, van den Graave te Leen gehouden, worden gelost bij den Zoon of Zoonen met één Pond van veertig Grooten Vlaams 't Gemet voor den Graave en Briefgeld en zes Grooten voor den Rentmeester als vooren. Dogters betaalen twee gelijke Ponden voor den Graave, en voor den Rentmeester als vooren. Wettige Broeders drie gelijke Ponden en voor den Rentmeester als vooren; alles binnen 't half jaar naa 't overlijden, op verbeurte der Tienden. Zoon, Dogter en Broeder ontbrekende, vervallen de Tienden aan den Graave. Tienden bij Gifte of Verkoop aan Zoon, Dogter of Broeder, worden gelost om zo veel, als of die verftorven waren; die aan een anderen verkoopende, betaalt men den

Graave drie Ponden te veertig Grooten; wanneer hij Zoon, Dogter of Broeder heeft leevende; maar die niet hebbende, heeft hij verlof noodig. Volgens oud gebruik, mogen Tienden, schoon 'er Zoons zijn, op Dogters naam gesteld worden; mits betaalende den Graave twee Guldens van 't Gemet, en den Rentmeester als vooren. Een Dogter stervende, mag haar Broeder, binnen den voorzeiden tijd, de Tienden weêr op zijn naam losfen voor drie Guldens van ieder Gemet, alzo een Broeder van zijne Zuster mag erven; maar geen Zuster van haaren Broeder. Boven de losfing moet de Verheffer aan den Rentmeester betalen Briefgeld en voor 't overzetten zes Grooten van 't Gemet, naar gewoonte. De Tienden moeten jaarlijks ten Komptoire van den Rentmeester verpensd worden, of zij vervallen aan den Graave. De gewoone Zitdagen der verpenzinge zijn de vijftien eerste dagen in Augustus, ieder jaar. Graaflijke *Leenlanden*, die men in Zeeland *Kwaade Zeeuwfche Leenen* noemt, kunnen niet verder dan van Vader of Moeder op den wettigen Zoon of Zoonen, en niet op Dogters, Broeders of verdere Vrienden koomen; ook niet op Zoons kinderen; dewijl *Representatie* of Plaatsvulling geen stand grijpt. De losfing moet geschieden binnen 't half jaar met één Gulden van 't Gemet voor den Graave, boven 't Briefgeld en zes Grooten voor den Rentmeester van 't overzetten. Zoonen ontbrekende, vervalt het Leen aan den Graave. Geen Leenland mag zonder verlof verkogt worden; ten waare de Kooper den Graave één Gulden van 't Gemet en voorts als vooren. Alle welke Leenen, zo Ambagten, Tienden als Leenlanden worden door Zoon of Zoonen, naa 's Vaders overlijden, gelost; zonder deswegen aan Moeder of Zusters eenige begrooting te doen. 't Zelfde heeft in Leenen, bij affterven van de Moeder aanvaard, plaats in opzigte van Vader en Zusters, ten waare de Leenen, staande Huwelijk, door hunnen Vader en Moeder gekogt en betaald waren; in welk geval de Zoon of Zoonen evenwel vermogen zodanige gekogte Leenen te aanvaarden; mits hun Moeder en Zusters daar tegen met andere Goederen vergoeding ontvangende; gerekend naar den Inkoop

van ieder Leengoed, zonder meer: doch de Leenen te hoog ingekogt zijnde, mogen de Zoonen hun regt laten vaaren en 't Leen voor gemeene rekeninge en koste laten verheffen op den naam van den Zoon of Zoonen, behoudende de Moeder, haar leeven lang, daar in de heift, en de Zusters, ieder een Kinds gedeelte. Omtrent verkogte Leenen, behouden de geregtigde Vrienden 't regt van Naasding binnen jaar en dag; wanneer de Naaster, onder betaalinge van twee Grooten van 't Gemet voor 't overzetten, en aanbiedinge van Goud en Zilver voor den Koopprijs, daar meede het verlijd wordt. Wanneer een Leen, koomende van de zijde en Maagschap van de Vrouw, staande Huwelijk, aan haar versterft, of door haar gelost of gekogt wordt, mag zij, indien zij de langstleevende blijft, hetzelfde aanvaarden als eigen; mits aan 't Sterfhuis uitkeerende 't geen de partij bij losfinge, verhef of inkoop gekost heeft; schoon hetzelfde niet op haaren, maar op haaren Mans naam gesteld was. Iemand, geene Kinders hebbende, mag, eenige Tienden of Leenlanden koopende, dezelve stellen op zijn eigen of op eens anders naam, van gelijke natuure als de Kooper: anders moet hij verlot van den Graave of Rentmeester hebben; ten waare hij zijn Leen van den Graave zelfs gekogt hadt. Daar meer Leenen zijn, mogen de Zoonen die onder zich verdeelen, naar goedvinden; doch bij onwille van eenige der Zoonen, zal de Kavelinge op gezag des Rentmeesters geschieden, volgende daar in het VIII. Art. van het tweede Kapittel der Keure van *Zeeland*. Alle het voorentsande heeft plaats, ten waare de Overleeden in zijn leeven van den Graave of Staaten Oktrooi hadt verkreegen, om van zijne Leengoederen bestelling te mogen maaken, dat in zulk geval kracht heeft.

Over de Eilanden *Beooster-Schelde* zijn de Leenlanden, volgens hunne Natuure, geheel anders in de opvolginge; vermits zij, gelijk de Tienden, versterven van den Vader op de Zoonen, bij gebrek van Zoonen op de Dogters, en, die ook ontbrekende, op de Broeders, en, als die verder versterven, moeten dezelve gelost worden tegen den achtsten Penning. Zodanige Leenlanden, bij gebrek van losfinge aan den

den Graave verfiervende, worden, *Beoster-Schelde*, verkogt tot al zulken regt, als met den Kooper bedongen wordt; te wecten, van Vader op Zoon, mits betaalende drie Schellingen en vier Grooten Vlaams van 't Gemet; op Dogters dubbeld, op Broeders tien Schellingen van 't Gemet, of anders als in *Bewester-Schelde*. Volgens oud gebruik in de Komptoiren *Bewester-Schelde* en andere, wordt onderhouden, dat, als Vader of Moeder sterven, Kindskinderen agterlaatende, welker Vader of Moeder overleeden zijn, de nagelaatene Ambagten, Tienden en Leenlanden gelost worden, naar de Keure van *Zeeland*, bij de Zoonen, en voorts als hier vooren; zonder dat de Kindskinders daar eenig deel of regt van hebben, alzo de *Representatie* in 't stuk van Leenen, in *Zeeland* geen plaats heeft.

Alle goede Leenen in *Zeeland* gelegen, die men in *Holland* plag te verheffen, worden verheeven ten Komptoire van den Rentmeester, onder welken dezelve behooren. Bij versterf mogen zij bij den oudsten en voorts altijd bij den oudsten en naasten van 't Geslagt tot hun voordeel verheeven worden, zo wel bij Vrouwen, als bij Mannen; doch jonger Man voor ouder Wijs, als zij even naa bestaan. 't Verhef moet geschieden binnen één jaar en zes weeken. Zulke Leenen, staande Huwelijk gekogt zijnde, moet de Vrouw, langstleevende, met de overige Kinderen, op welke zodanige Leenen niet koomen, van den Verheffer vergoeding, naar maate van den Koopprijs, ontvangen. Aan vreemden verkogt wordende, valt 'er Naasting voor de Bloedverwanten binnen den tijd van één jaar en zes weeken. De Agterleenen zijn van dezelfde Natuur als de Hoofdleenen. Zij worden gemeenlijk Verheergewaad met een paar Handschoenen, of een Sperwer, Sporen, Halsband of anderszins, volgens de Brieven en 't Leenboek, die met Geld worden afgekogt.

Erfleenen worden van niemand te Leen gehouden anders, gelijk men spreekt, dan van de Zonne en de Maane; zo dat dezelve tot geen Verhef of Heergewaade, nog tot eenige Verbindtenis staan; maar zijn nevens de *allodiale* of niet leenroerige Goederen onder Vrienden of Kinderen deelbaar.

Van de Geestelijke Leenen, die van eenige Geestelijke Kollegien en Konventen te Leen gehouden worden, als van de Abdij van *St. Paulus*, van de Domheeren van *Oud Munster*, *St. Jan*, *St. Pieter*, *St. Marie* en *St. Marten*, alle binnen *Utrecht*, die alle op zekeren bepaalden dag verpensd moeten worden, behoeven wij hier niet te spreken, als tot het bestier der Rentmeesteren niet behoorende.

Alleen voegen wij bij dit Uittrekzel van des Heeren VAN DER HOOGHE Aanteekeningen, dat de Staaten van *Zeeland* bij verscheiden' Plakaaten eene verbetering van de kwaade tot goede onversterflijke Erfleenen hebben toegestaan, onder zekere voorwaarden en lasten, te breed om hier plaats te vinden.

De Rentmeester-Generaal van *Zeeland*, *Beooster-Schelde*, die altijd zijn vast verblijf binnen *Zierikzee* gehad heeft, hadt oudtijds gelijk gezag over zijn Kwartier, als de Rentmeester-Generaal *Bewester-Schelde* over 't zijne hadt: zulks het niet noodig is van den aard en natuure deezes Ampts, nog der Leenen, daar toe behoorende, iets weder te herhaalen. Alleen moeten wij zeggen, dat het Rentmeesterschap *Beooster-Schelde*, van tijd tot tijd veele veranderingen onderworpen geweest is. In vroeger tijd was daar aan gehegt de Hooge Jurisdicctie over het geheele Kwartier, maar dezelve is daar, zo te water als te lande, van afgenomen, en den Baljuw van *Zierikzee* toegevoegd, om bij denzelven, zo als voorheen bij den Rentmeester, bezeten te worden, volgens de magt, hem gegeven, bij Gedeputeerde Raaden van *Zeeland*, wegens den Prins VAN ORANJE, van den tweeden Julij des Jaars 1574. Naderhand is de kennis over Misdaaden, gepleegd omtrent gestrande Goederen, Zeevonden en Breuken van de Jagt en Helmpootinge der Schouwfsche Duinen, met den geheelen aankleefte van dien, weder aan den Rentmeester gegeven. Nog laater is hem, bij gelegenheid van verschil tuschen hem en den Baljuw van *Zierikzee*, gelaten 't *Bewind of Administratie*, zoo wel binnen de *Stad Zierikzee* en *Poortambagt*, als daar buiten over het *Regaal Domein*, niet alleen van *Zeevonden* aldaar ingebragt; maar ook van onbeheerde, onbehoorde en verbeur.

beur.

beurde Goederen, mitsgaders de Calange Crimineel op 't geheele oude Territorium van Beooster-Schelde over alle mesusen in 't stuk van de voorschreeve Regaliën begaan: blyvende egter aan den Baljuw van Zierikzee de Crimineele aanklagte binnen dezelve Stad en Poortambagt, ook over Zeevond en mesusen, daar in bij Poorters en Ingezetenen van Zierikzee begaan: zijnde aan alle Steden en Vazallen het aanslaan van de voorschreeve Regaliën expresselijk geinterdicert, dan die daartoe bij speciale Privilegiën of investiture zijn gerechtigd. Eindelijk is in den Jaare 1703, aan den Rentmeester. Generaal Beooster-Schelde wedergegeeven de Hooge Jurisdicte over Dreischor, Sonne-maare en Noordgouwe, zijnde het oude Territoir Beooster-Schelde. Maar over Stavensise, St. Anneland, Philipsland, Westkerke en Nieuwstrijen, mitsgaders Sommelsdijk wordt de Hooge Jurisdicte geoefend bij den Baljuw van Zierikzee: doch de beheering der Domeinen bij den Rentmeester-Generaal Beooster-Schelde, die nevens zes, bij de Graaflijkheid aangestelde, Leenmannen en eenen Griffier, het Leenhof van Zeeland, Beooster-Schelde, uitmaaken.

Het overige gedeelte van 't Eiland van Tholen is, in opzigt der Hooge Jurisdicte, verdeeld. De Baljuw van Tholen, die ook Rentmeester der Domeinen over Tholen is, (welke Ampten, schoon doorgaans bij een en den zelfden Persoon bediend wordende, egter van den anderen onderscheiden zijn) heeft de Hooge Jurisdicte over de Heerlijkheden van Tholen, Schakerio en Poortvliet. De andere Heerlijkheden van St. Maartensdijk, Scherpenisse, Vrijbergen en Oud en Nieuw Vosmaar, hebben alle de Hooge Jurisdicte zelf: hebbende de Graaf daar in alleen voor zich behouden Doodslag boven Vrede en Zoen, Veeroof, Vrouwekracht en Zeevonden, die daar vallen zouden; daar af de Baljuw rekening en bewijs moet doen aan den Rentmeester van Tholen: die ook drie Graaflijke Leenmannen ter beregtinge der Leenen bij zich heeft.

Hoewel de Jagt, Vischerij en Vogelerij onder 's Graaven Heerlijke Regaliën behooren, schijnt egter in Zeeland nooit een afzonderlijk Jagtgerigt geweest te zijn. Bij de Graaven

is evenwel op dat stuk goede orde gesteld geweest. Volgens de Keure van *Zeeland* van den Jaare 1495, mogt de Graaf, Momboir, Stedehouder, Voogd of Heer van de Duinen de Misdaadigen wel vangen; maar moest dezelve binnen den derden dag den Rentmeester leveren, die hem moest houden tot dat de boete betaald was. Bij Plakaat van den Jaare 1556 was de Calange wel gelaaten aan de Officieren, doch die moesten de boeten verrekenen aan den Rentmeester *Bewester- of Beoster-Schelde*, onder welke zij behoorden, die dezelve weder aan den Graave moest verantwoorden: maar in den Jaare 1660 zijn de Hoofdofficieren, zonder onderscheid, gesteld in plaatze der Rentmeesteren, en de *judicature* in 't stuk van de Jagt gebleeven aan de Magistraaten der Steden en andere Hooge Regtbanken, als van ouds. Het opzigt over de Jagt is egter altijd aan de Gekommitteerde Raaden gebleeven: zo nogthans, dat ieder Ambagtsheer in zijn Ambagt daar omtrent ook bestel maaken kan en mag. Niemand is in *Zeeland* tot de Jagt geregtigd dan alleen de Ambagtsheeren, ieder in zijn Ambagt, en zulken, die uit hoofde hunner Ampten te dien tijde de gunst van de Jagt genieten; als de Heeren Gekommitteerde Raaden en die van de Rekenkamer over geheel *Zeeland*; de Hoofdofficieren en Magistraaten der Stemmende Steden, ieder in zijn Regtsgebied: maar op Faisanten mag niemand jaagen dan alleen de Gekommitteerde Raaden.

Behalven deeze Rentmeesters der Graaflijke Domeinen, wordt nog bij de Staaten van *Zeeland*, op de voorstelling der Regeeringe van *Middelburg* aangesteld een Rentmeester-Generaal der Graaflijke Rentieren van *Zeeland*, die de Rentten, ten laste der Graaflijkheid loopende, betaalt uit zekere belastinge, die op de Wijnen en Bieren gelegd is, en afzonderlijk van de andere Gemeene Middelen verpagt wordt. Aan hem moeten alle de Rentmeesters der Rentieren in de bijzondere Kwartieren rekening doen, en hij jaarlijks van zijnen ontvang ter Rekenkamer verrekenen.

De laatste Graaflijke Officier is de Baljuw van de Wateren van *Zeeland*. Dit Ampt is zeer oud, en reeds bij de Hertogen van *Bourgonje*, als Graaven van *Zeeland*, ingesteld.

In de Veertiende Eeuwe en vervolgens wierdt het Water-Baljuwschap van 's Graaven wege verpagt: doch zedert veele tijden is hetzelfde bediend op Kommisfie en Infructie der Staaten van *Zeeland*, op voorfellinge der Regeeringe van *Middelburg*, daar hij ook zijn vast verblijf houdt. Volgens deszelfs Infructie van den negenden Julij des Jaars 1581, strekt zich de Jurisdictie van den Baljuw van de Wateren, *beginnende van de Wielingen af, alsoo van Vlaenderen de Honte op tot Saifring toe, ende alsoo langs de Zeekusten; mits dat d'Officiers van Vlaenderen geen Jurisdictie en hebben op geene Feyten en Breucken binnen Scheepsboord gebeurde zijnde, noch ook op eenige gevischte Ankers, Kabels ofte andere verdronken goederen, ende voorts de stroom Bewester-Scheidt, voorbij Bergen, Reymerswale, Goes, Cats, &c. ende sal denselven Baljuw kennis neemen van alle delicten, die geschieden binnen Scheepsboord, soo wel binnen eenige Havenen, als in de Zee.* Ook heeft hij het regt van Ankeragie van alle vreemde en onvrije Schepen, die binnen zijne Jurisdictie 't Anker in den grond werpen; waar voor zij ten profijte der Domeinen schuldig zijn te betaalen naar Scheeps groote, te weten, van elk Vat éenen Penning Grooten; en van elk Last twee Penningen Grooten Vlaams. Tot dat *Officie* behooren ook (zonder verkorting nogthans van het *district* des Rentmeesters *Beooster-Schelde*) alle Zeevonden, als Ankers, Kabels en andere zaaken, vlottende op de wateren, of in den grond gevonden of gevischt, onder behoorlijk bergloon voor de Vinders of Vischers, en andere Regten meer. Dit Ampt heeft oudtijds geen Rang gehad; maar volgde agter den Sekretaris en Raaden van *Middelburg*; ook wierdt de Water-Baljuw in geene plegigheden in voorvallende zaaken erkend: maar, op den zeventen Januarij des Jaars 1644, kreeg hij, door de Wet en Raad der Stad *Middelburg*, Rang agter den Baljuw dier Stad, voor hem en zijne Opvolgeren, als derde Graaflijke Officier.

Dus de Provinciaale Regeering van *Zeeland* afgehandeld hebbende, zullen wij, ten besluite van dit stuk, nog iets van de voornaamste Zeeuwfche Wetten en Privilegien aantec-

teekenen. De oudste Wetten, die men in *Zeeland* vindt, zijn vervat in de Keure van den Jaare 1260; welke, of schoon Graaf FLORIS daar in wel als Mombour van *Holland*, en de naam dier Provincie, als 't voornaamste gedeelte zijner Landen, meermals alleen voorkomt, egter alleen aan de Inwooneren van *Zeeland* gegeven is, gelijk zulks uit haaren Inhoud, van het begin tot het einde, en uit de Limietfcheidinge aldaar blijkt. Bij dezelve was, naar de eenvoudigheid dier tijden, niet veel anders dan tegen het Vegten en diergelijke Misdaaden, die bij zo een oorlogszugtig Volk meest in zwang gingen, gewaakt. Zedert die Keure, vindt men geen Provinciaale Wetten of Statuten beschreeven, tot op de tegenwoordige Keure toe; maar wel veele Privilegien, bij de Graaven en Graavinnen van *Zeeland* gegeven: welke nog ten meerendeele oorspronkelijk in 's Lands *Archiven* ter Rekenkamer van *Zeeland* berusten. Dezelve zijn meest gegeven ten tijde van FILIPS DEN GOEDEN, KAREL DEN STOUTEN, MARIA VAN BOURGONJE en de Keizers MAXIMILIAAN en KAREL VAN OOSTENRYK; onder welke het bekende Groot Privilegie van Vrouwe MARIA, in den Jaare 1476 verleend, uitmunt. De voornaamste Landwetten, meestendeels op de oude Privilegien gegrond, zijn begreepen in de Nieuwe Keure van *Zeeland*, door Aartshertog FILIPS, te *Brusel* in 't Jaar 1495 gegeven, met de opvolgende *Interpretatie* en *Ampliaties* In welke Nieuwe Keure de Steden *Middelburg*, *Zierikzee* en *Reimerswaale* evenwel niet toegestemd hebben: maar zijn die Steden gelaaten en gebleeven bij haare oude Regten, Privilegien en Kostumen: voorts in de Ordonnantie van Prins WILLEM, van den achtsten Februarij des Jaars 1583, met derzelver *Ampliatie* van den achttienden Maart des Jaars 1666 en vierëntwintigsten Januarij des Jaars 1673, op 't stuk der Politie gemaakt. Onder de aanmerkelijke veranderingen in 't oude *Zeeuwsche* Regt behoort, dat alle Obligatien en Rentebrieven, ten laste van 't Gemeene Land, Steden of *Corpora* van *Zeeland*, die voorheen, even als onroerende Goederen, voor Schepenen moesten overgedraagen worden, volgens Plakaat van den vijfëntwintigsten September des Jaars 1695, even eens gelijk andere roerende Goe-

deren, mogen verkogt en verpand worden; 't geen de Handel in dezelve veel gemak, en den Kooper veel zekerheid toebrengt. Nog, dat bij Plakaat van den zestienden December des Jaars 1735, aan Ouderen en anderen in opgaande Luie Vrijheid verleend is, om bij Uitersten Wille bestelling over hunne Goederen te mogen maaken volgens 't Aasdoms-regt; of wel bij 't Schependomsregt, dat te vooren alleen stand hieldt, te mogen blijven: zijnde zulken, die van buiten de Provincie zich in dezelve met ter woon koomen nederzetten, de magt gelaaten, om de *Successie ab intestato* hunner voorige woonplaats te behouven; mits daar van aan den Magistraat hunner tegenwoordige woonplaatze kennis gevende. Waar in dit Aasdoms- en Schependomsregt bestaat, is reeds hier vooren aangeteekend. Nog is, op den zelfden zestienden December des Jaars 1735, de *Confiscatie* of Verbeurdmaking van Goederen t'eenemaal en in allen gevalle, naar 't voorbeeld van *Holland*, vernietigd.

Wij gaan over tot de Beschrijving van den Godsdienst en de bijzondere wijze van 't Kerkbestier der Gereformeerden, die, gelijk in alle de Provincien der Vereenigde Nederlanden, ook in *Zeeland*, bijzonderlijk beschermd en gehandhaafd worden; hoewel aan andere Gezindheden der Christenen en zelfs den Jooden de vrije oefening van Godsdienst wordt toegelaaten.

Wij hebben elders aangemerkt, dat men in *Zeeland*, zo wel als in *Holland*, reeds in den Jaare 1576, beslooten hadt den Evangelischen Gereformeerden Godsdienst, waar door men toen den Lutherischen, zo wel als den Gereformeerden verstondt, te handhaaven.

Omtrent de Leere, hebben die van *Zeeland*, in den Jaare 1650, op de Algemeene Vergadering in den *Hage*, verklaard, den Gereformeerden Godsdienst, zo als dezelve in 't Sijnode van *Dordrecht* vastgesteld was, te zullen beschermen. Ten aanzien van het Kerkelijk Bestier, gedraagen zij zich voornaamentlijk naar de schikkingen van 't Sijnode van *Middelburg*, gehouden in den Jaare 1591.

Het Kerkelijk Bestier is toebetrouwd aan de Predikanten, Ouderlingen en Diakenen, die in kleiner Gemeenten te samen

men eenen Kerkenraad uitmaaken; doch, in grooter, veelal bijzondere Kollegien zijn. Geene Predikanten zijn 'er Leden van den Kerkenraad, dan die, ieder in zijne bijzondere Gemeente, wettig beroepen zijn, omtrent welke beroepinge in *Zeeland* een gebruik plaats heeft, dat van de andere beroepingen in de Nederlanden verschilt.

Bij het openvallen der Plaats van een Leeraar, wordt aan de Klasfis Handopening verzogt, door den Kerkenraad, in welken ten aanzien der Plaatzten, daar maar één Predikant is, een Predikant tot *Director*, gelijk men hem noemt, of Bestierder aangesteld wordt en voorzigt. In die Plaatzten, die, door het beroepen van een Predikant naa elders, zijn opengevallen, is de Predikant, die op zijn vertrek staat, gemeenlijk de *Director* en blijft zo lang in zijn Gemeente tot dat het beroep van zijnen opvolger geschied is. In de plaatzten, door het afterven van een Leeraar opengevallen, wordt een der nabuurige Predikanten doorgaans, door den Kerkenraad of anders door een *Collegium Qualificatum*, tot *Director* verkooren, en hem ook wel een vrije Keurstem gegeever. Naa het verleenen van Handopening, verzoekt de Kerkenraad bij den Magistraat eenige Gedeputeerden tot de Kerkelijke Vergadering te zenden om gezamentlijk het beroep te doen, en deeze Gedeputeerden, die alle Ledemaaten der Gereformeerde Kerke moeten zijn, maaken, te zaamen met den Kerkenraad, het *Collegium Qualificatum* of het Bevoegd Kollegie uit. Het getal der Gedeputeerden is in alle de Steden niet even groot. In *Middelburg*, hoewel de Kerkenraad hier uit zestig Leden bestaat, verschijnen niet meer dan vijf Gedeputeerden uit den Magistraat, als 'er een Predikant te beroepen, en drie, als de Kerkenraad te vermaaken is. Op de Dorpen, het zij vereenigde Standplaaizen of niet, verschijnen twee Gedeputeerden, naamlijk de Ambagtsheer, indien hij Bellijdenise van den Gereformeerden Godsdienst doet, behevens een ander, uit den Magistraat, door hem gemagtigd. Indien de Ambagtsheer den Gereformeerden Godsdienst alleen toegedaan, doch geen Lidmaat is, kan hij zelve niet verschijnen; maar mag Ledemaaten magtigen, welk Regt ook de Ambagtsvrouwen hebben, die zelve

Ledemaaten of den gemelden Godsdienst toegedaan zijn. Roomschegezinde Ambagtsheeren of anderen, die van den Gereformeerden Godsdienst verschillen, hebben geen regt tot het *Collegium Qualificatum*, en de Magistraat der Plaatzes benoemt als dan de Gedeputeerden. De Magistraaten van *Vlisfingen* en *Veere* zenden, als Halsheeren, in de Plaatzes onder hun Gebied, meede wel eenen Gedeputeerden, zo tot de beroeping van Predikanten als tot het vermaaken van den Kerkenraad, uitgenomen te *West-Zouburg*; doch overal niet zonder *Protestatie* der Ambagtsheeren tegen de Verschijning, Voorzitting en eerste Stemming van deezen Gemagtigden. In dit geval, komt 'er uit de Dorps Magistraat maar één Gedeputeerde. In Plaatzes, die ten aanzien van het Kerkelijke onder *Zeeland* behooren, doch onder de Regeeringe en 't Bestier der Algemeene Staaten staan, gelijk in *Staats-Vlaanderen* en de Plaatzes van de Barriere, wordt de Handopening verzogt aan de Raaden van Staaten en door hen verleend; en hier mogen twee Gedeputeerden uit de Krijgsoversten, Ledemaaten der Gereformeerde Kerke zijnde, dewijl 'er geen Gereformeerde Magistraat is, verschijnen. Ieder Lid van 't *Collegium Qualificatum*, zo uit de Overheden als uit de Kerkelijken, heeft zijne bijzondere Stem, en de Gedeputeerden mogen door de geenen, die hen afvaardigen, niet in hunne Stemmen bepaald worden. Zij maaken te zamen een groot getal of gros, en gedurende de zelfde Zitting hier uit een viertal, drietal, of tweetal, waar uit de beroeping ook aanstonds geschiedt, die aan de Klassis ter goedkeuring, door Gemagtigden uit het Kollegie, wordt ingeleverd; en onder deezen is gemeenlijk een der Politieke Leden.

De Ouderlingen en Diakenen, welker getal overal niet even groot is, zijn alleen twee jaaren in hunne bedieninge; doch wederom verkiesbaar naa eenige rust, gemeenlijk van twee jaaren. Jaarlijks gaat de helft af, en aldus geschiedt 'er alle jaaren een vermaaking van den Kerkenraad op eenen gewoonen vasten tijd. In zommige Plaatzes verzoekt de Kerkenraad tegen deezen tijd bij den Magistraat Gedeputeerden om met dezelve in een *Collegium Qualificatum*, Ouderlingen

gen en Dakenen te verkiezen en deeze aan de Gemeente voor te stellen; of elders maakt de Kerkenraad alleen eene Nominatie, uit welke de Gemeente, naamlijk de Mansperfoonen, die Ledemaaten zijn, schriftelijk eene verkiezing doen. Het benoemen en verkiezen der Dakenen geschiedt in zommige Gemeenten wel afzonderlijk en op eene onderscheidene wijze. Te *Middelburg* wordt alleen de Nominatie tot Ouderlingen in een *Collegium Qualificatum* gemaakt, en die tot Dakenen in den grooten Kerkenraad, Ouderlingen en Dakenen bestaande. Uit deeze Nominatie doet de Magistraat de verkiezing van Dakenen.

Het Ampt en de Bediening der Predikanten, Ouderlingen en Dakenen verscheet zo merklijk niet van de andere Plaatzten in de Vereenigde Nederlanden, dat wij 't noodig agten hier van in 't bijzonder te melden. Overal wordt des Zondags voor den middag een gedeelte der H. Schrift, en na den middag de Heidebergfche Catechismus verklaard. Te *Middelburg* heeft een gebruik plaats, om in elke week een geheel Hoofdstuk der H. Schrift, naamlijk des Dingsdags avonds een gedeelte en des Donderdags avonds het overige deel van hetzelfde, volgens den loop des Bijbels te verhandelen, en aldus alle de Boeken des Ouden en Nieuwen Testaments in 't geheel te verklaren.

Het bestier van de Kerkenraaden bestaat meede, genoegzaam op den zelfden voet, als in de andere Provincien. Zij beroepen ook de Voorleezers of Voorzangers. Doch indien de Voorlezer te gelijk School moet houden, verkiest een *Collegium Qualificatum*, volgens een vrij accoord, hier toe den zelfden Persoon. In Plaatzten, daar deeze dienften niet vrijwillig vereenigd worden, staat de aanstelling van een Schoolmeester aan den Magistraat. En gelijk het met de aanstelling geschiedt, aldus is 't ook met de afzetting.

Alle de Nederduitsche Predikanten in *Zeeland*, *Staats-Vlaanderen* en eenigen der Barriere-Plaatzten, gelijk meede de Engelsche Predikanten, zijn Leden van eene der Klassen, van de Provincie van *Zeeland*, die vier in getal zijn: *Walcheren*, *Schouwen met Duiveland*, *Zuidbeland* of *Goes*, en *Tholen met Bergen op den Zoom*. De bezigheden der Klassen

in *Zeeland* koomen genoegzaam in alles overeen met die, welke wij voorheen in 't algemeen wegens de Klasfen gemeld hebben.

De Klasfis van *Walcheren* is niet alleen de grootfte der Provincie van *Zeeland*; maar ook van alle de Klasfen in de Vereenigde Nederlanden. Hier toe behooren de Kerken der drie stemmende Steden, *Middelburg*, *Vlisfingen* en *Veere*, als meede de Kerken der drie smalle Steden, *Arnhemuiden*, *Domburg* en *Westkapelle*. Onder deeze Klasfis zijn wijders de Kerken van zestien Dorpen, op het Eiland *Walcheren* gelegen, benevens het *Nieuwe Land* of de *Middelburgsche* Polder, de vier Kerken in *Noordbeveland*, vijf Kerken onder het zogenaamde *Committimus*, *Axel*, *Ter Neuze*, *Zaamslag*, *den Hoek*, en *Biervliet*; als meede achttien Kerken in *Staats-Vlaanderen*, onder welke de Fransche Kerk te *Sluis*, die één is met de Nederduitsche, meede gerekend wordt. Bij alle deeze Kerken zijn, volgens Resolutie van de Algemeene Staaten van den negenden Januarij des Jaars 1726, nog gevoegd vier Kerken in de Plaatzten van de Barriere, te *Doornik*, *Meenen*, *Veurne*, *Tperen* met het Fort *de Knokke*; zo dat 'er zesënvijftig Kerken of liever Gemeentens tot de Klasfis van *Walcheren* behooren, die door een getal van eenëntachtig gewoone Predikanten bediend worden; behalven dat 'er doorgaans, zo hier als in de andere Klasfen, eenige *Emeriti* en *Adjuncten* gevonden worden, die insgelijks Leden van de Klasfis zijn. Deeze Klasfis heeft jaarlijks vier gewoone Vergaderingen, waar van 'er twee te *Middelburg* gehouden worden, op den eersten Donderdag van Maart en December: op den eersten Woensdag in Junij; is 'er eene gewoone Vergadering, in eene der andere Gemeenten buiten *Middelburg*: doch altijd in het Eiland *Walcheren*. De gewoone Klasfis, op den eersten Woensdag in September, wordt, om der Vlaamsche Kerken wille, altijd te *Vlisfingen* gehouden. Deeze vier genoemde Vergaderingen worden Gewoone of Ordinaire Klasfen genoemd, en des anderendaags, zijnde Donderdag, te *Middelburg* vervolgd. Behalven deeze vier gewoone Vergaderingen, worden 'er Jaarlijks nog acht andere Klasfen op ieder

eersten Donderdag in de overige Maanden gehouden, die *quasi ordinaire* of bijna gewoone Klasfen geheeten worden. Bij voorvallen van noodzaaklijkheid, houdt men ook buitengewoone Klasfen. Indien 'er een Bededag invalt in die weeten, wanneer de Klasfen gewoon zijn te vergaderen, wordt de Vergadering tot den gewoonen dag in de volgende week uitgesteld. Uit de Klasfis van *Middelburg* worden zes Predikanten gemagtigd ter bezorging der Buitenlandsche Kerken, in 't bijzonder die van *Oost-Indiën*. Deeze doen, met eenen der Heeren Bewindhebberen, het beroep van de Predikanten, en onderzoeken de zulken, die tot Krankbezoekers door de Bewindhebbers wenschen te worden aangesteld. Deeze Gemagtigden zijn twee uit *Middelburg*, één uit *Vlissingen*, één uit *Veere* en *Arnhemuiden* te zaamen, en twee uit de andere Kerken in *Walcheren*. Nog zijn 'er uit deeze Klasfis zes andere Gemagtigden ter bezorging van de Kerken der Barriere.

De tweede Klasfis, in de Provincie van *Zeeland*, is die van *Schouwen* en *Duiveland*, waar onder achtien Kerken of Gemeenten behooren, die te zamen door tweeëntwintig Predikanten bediend worden, waar van 'er vijf in de stemmende Stad *Zierikzee* staan, en twee in de smalle Stad *Brouwershaven*; gelijk ook alle verdere Gemeenten of Kerken onder deeze Klasfis ieder één Predikant hebben. Van deeze Kerken zijn 'er tien op het Platte Land van het Eiland *Schouwen*, vijf in het nabuurig Eiland *Duiveland* en één onder *Sommelsdijk*, in het Eiland van *Overflakke*. De twee Dorpen *Renesse* en *Noordwelle*, in het Eiland *Schouwen*, zijn de eenige zamengevoegde Gemeente, die onder deeze Klasfis gevonden wordt. De gewoone Vergaderingen worden viermaal in 't Jaar gehouden, voorheen op de laatste Dingsdagen der Maanden, Februarij, April, Julij en Oktober; doch thans op de laatste Dingsdagen van Maart, Maij, Augustus en Oktober in de volgende Plaatzen; als te *Zierikzee* in Maart en Oktober, en wijders in Maij, April, Julij en Augustus in eene der Kerken buiten die Stad gelegen, volgens een rondgaande beurt. De buitengewoone Klasfen vergaderen altijd te *Zierikzee*.

De Klasfis van *Zuidbeveland*, die de derde in de Provincie van *Zeeland* gerekend wordt, bestaat uit vierëndertig Predikanten, die te zamen drieëndertig Kerken bedienen. Vier Predikanten zijn 'er in de Stad *Goes*, drieëntwintig voor zeveëntwintig Dorpen op het Eiland *Zuidbeveland*, waar onder vier zamenvoegingen van Kerken of Gemeenien zijn; als *Schore met Flake*, 's *Heer-Abts* en *Sinouts-Kerke*, *Overzande met Driewegen*, en 's *Heer-Hendriks-Kinderen met Wissekerke*. Wijders behooren onder deeze Klasfis de Kerk en Predikant van het Eiland *Wolfaardsdijk*, de drie Predikanten van *Hulst*, die ook *St. Jans-Steen* bedienen, de Predikant van de zamengevoegde Kerke van *Osfentse* en *Hontenise*, de Predikant van *Heinsdijk*, zamengevoegd met *Pauli-Polder*, en eindelijk ook, volgens de bovengemeide Resolutie van hunne Hoogmogenden, de Predikant van *Dendermāde* onder de *Barriere-Plaatzten*. De gewoore Vergaderingen der Klasfis worden, jaarlijks, viermaal gehouden op den eersten Woensdag in Januarij, Maj, Julij en Oktober, in alle de Kerken van dat Eiland, bij rondgaande beurten; doch des Dingsdags naa ieder Vergadering wordt de Klasfis in *Ter Goes* vervolgd.

Tot de Klasfis van *Tholen* en *Bergen op den Zoom*, de vierde in de Provincie van *Zeeland*, behooren vijfēntwintig Predikanten, die den Dienst, in achtēntwintig Kerken of Gemeenten, waarneemen. Men zou deeze Klasfis mooglijk als eene zamenvoeging kunnen aanmerken, die uit twee Deelen bestaat, het *Zeeuwfche* en *Brabantfche*; also doorgaans de *Zeeuwfche* zaaken te *Tholen* en de *Brabantfche* te *Bergen op den Zoom* verhandeld worden; in welk geval altijd een *Zeeuwfche* Voorzitter te *Tholen* en een *Brabantfche* te *Bergen op den Zoom* de Vergadering bestiert. In het *Zeeuwfch* gedeelte zijn de Kerk van *Tholen*, die twee Predikanten heeft, en nog acht Kerken in de *Zeeuwfche Landen*, daar onder begreepen die van *Filip-land*. Ieder deezer Kerken heeft zijnen bijzonderen Predikant. Tot het *Brabantfche* gedeelte behooren de Steden *Bergen op den Zoom* en *Steenbergen*, die ieder twee, en aldus te zamen vier Predikanten hebben; de Schanzen *Lillo* en *Liefkenshoek* aan

de *Schelde*, in ieder der welken een Predikant is, en zestien Dorpen, zo onder 't Markgraaffschap van *Bergen op den Zoom*, als onder de Heerlijkheid van *Steenbergen*, die door elf Predikanten bediend worden, alzo onder dezelve de volgende zamenvoegingen zijn; als *Wouw met Heirl*, *Osfendrecht met Woensdrecht* en *Hoogerheide*, *Halsteren* met de *Roverschans*, *Oudenbosch*, wiens Predikant met dien van de *Hoeve* ook *Rukyeen* bedient. *Oud- en Nieuw-Gastel* kunnen niet als een zamengevoegde Standplaats aangemerkt worden, om dat *Nieuw-Gastel* geen Kerk heeft en hierom deszelfs Inwooners te *Oud-Gastel* te Kerk gaan. De gewoone Vergaderingen van de Klasfis van *Tholen en Bergen op den Zoom* worden maar driemaal in 't Jaar gehouden, op den eersten Dingsdag in de Maanden April, Julij en Oktober. De Plaats der Vergadering schikt zich naar maate dat 'er Zeeuwfche of Brabantfche zaaken te verhandelen zijn, het zij te *Tholen* of *Bergen op den Zoom*, of elders aan de Brabantfche of Zeeuwfche zijde; naardien het den Voorzitter in ieder Kwartier vrij staat de Klasfis op zijn elgen Standplaats te beleggen; 't welk ook geschieden mag, indien 'er nog buitengewoone Vergaderingen worden gehouden.

Behalven de Klasfikaale Vergaderingen zijn 'er in *Zeeland* nog drie andere onderscheidene Kerkelijke Vergaderingen, de *Conventus*, de *Coetus* en het *Synode* geheeten.

Onder deezen is de *Conventus* of de zamenkomst alleen aan een gewoonen tijd bepaald en wordt alle drie jaaren, met bewilliging van Gekommitteerde Raaden van *Zeeland*, gehouden, naa bekomen aanschrijving van 't *Synode* van *Zuidholland* om de *Coetus* tot het beschouwen der handelingen van het *Dordsche Synode* in den *Hage*, en der Handschriften van de Overzetting des Bijbels te *Leiden*, te willen bijwoonen. Deze *Conventus* bestaat in acht Predikanten uit de vier Klasfen van *Zeeland*, die twee Afgevaardigden uit hunne Vergadering tot deeze handeling verkiezen, waar in een rondgaande beurt wordt waargenomen, ten aanzien der Klasfen, uit welke de Gemagtigden worden verkooren. Naa het bijwoonen der plegtigheden in den *Hage* en te *Leiden*, welke wij elders breeder beschreeven hebben, doen

deeze Afgevaardigden verflag aan de hervatte *Conventus*, welk verflag vervolgens aan hunne Ed. Mogenden wordt overgeleverd.

De *Cetus* van *Zeeland* wordt bijeen geroepen, indien iemand zich bezwaard vindt over het Advijs der Klasfen en de uitspraak of het oordeel van de *Collegia Qualificata*, welke eigenlijk alleen vonnissen over zijn leer, leven, en 't bestier der Kerke, en wanneer de bezwaarde hier van in tijds hooger beroep bij de Klasfis heeft laaten aantekenen. In welk geval door hunne Ed. Mogenden de Staaten van *Zeeland*, op Verzoekschrift van den *Appellant* of van de Klasfis, als derzelver Advijs door een *Collegium Qualificatum* is gevolgd, gemeenlijk of naar bevinding van zaaken een *Cetus* vergund wordt, met bijgevoegde bepaaing, om over die zaak alleen en geene anderen te handelen; en worden als dan twee Heeren Gekommitteerde Raaden benoemd om den *Cetus* bij te wonen. Uit de Kerkelijken, worden 'er naa voorgaande aanschrijven, twee uit ieder Klasfis, en aldus acht Predikanten tot den *Cetus* gemagtigd, die met de Ed. Mog. Heeren Kommissarissen te *Middelburg* vergaderen, hunnen *Præses* en *Scriba* verkiezen, en naa het hooren van den geenen, die 't beroep gedaan heeft of die aangeklaagd is over de zaak oordeelen en besluiten, en hier van de handelingen overgeeven aan de Heeren Staaten van *Zeeland*, door welker goedkeuring de besluiten kragt ter uitvoeringe krijgen. De Klasfis van *Walcheren* bewaart de oorspronkelijke handelingen, en de andere Klasfen krijgen 'er ieder een afschrift van. De voorbeelden van dergelijken *Cetus* zijn, zedert een Eeuw niet menigvuldig. In dien van den Jaare 1683, wierdt de berugte PONTIAAN VAN HATTEM, Predikant te *Filipsland*, en in dien van den Jaare 1711, zijn Naavolger GOZUIN VAN BUITENDYK, Predikant te *Schore* en *Vlake* veroordeeld.

De Sijnodale Vergaderingen worden niet, gelijk in de andere Provinciën jaarlijks op gezette tijden gehouden, met toelaatinge en afzendinge van Correspondenten uit en tot andere Sijnoden; maar op verzoek aan en met goedvinden van de Staaten van *Zeeland*, ten overstaan van twee Kommiss-

misfaristen uit hun Edel Mogenden. Wijders bestaat een Sijnode van *Zeeland* in twee Gemagtigden Predikanten en twee Ouderlingen uit ieder Klasfis, die in eene der stemmende Steden van *Zeeland*, volgens de uitschrijvinge, nu in de eene, en dan in de andere Stad bij een koomen, en over zaaken, betreffende het gemeene welzijn der Kerken handelen en besluiten, van het beslootene verslag doen aan de Heeren Staaten van *Zeeland*, en derzelve goedkeuringe moeten afwagten, om kragt van uitvoering aan hunne handelingen te geeven. Men heeft een voorbeeld, dat een Sijnode, naamlijk te *Middelburg*, in den Jaare 1593, buiten tegenwoordigheid van Gemagtigde Heeren uit de Staaten van *Zeeland* is gehouden; doch deszelfs besluiten zijn niet goedgekeurd: ook hebben de Sijnoden van den Jaare 1597 te *Goes*, van den Jaare 1602 te *Tholen*, van den Jaare 1610 te *Veere*, en van den Jaare 1618 te *Zierikzee* geene goedkeuringe genooten. De goedgekeurde Sijnoden zijn die van *Middelburg*, in den Jaare 1591, van *Goes*, in den Jaare 1620, en van *Tholen*, in den Jaare 1638, hoewel met eenige bepalingen.

De zes stemmende Steden van *Zeeland* hebben ieder een Walsche Kerk, onder welke die van *Middelburg* door drie Predikanten, die van *Vlissingen* en *Zierikzee*, ieder door twee Predikanten, bediend worden; de Kerken van *Goes*, *Veere* en *Tholen* hebben ieder één Predikant. *Bergen op den Zoom*, in het Kerkelijke voor een Zeeuwsche Stad gerekend, heeft insgelijks een Walsche Kerk en Predikant. De Walsche Kerken van 't *Sas van Gend*, *Kadzant*, *Groede*, *Aardenburg* en *Oostburg*, die ieder een Predikant hebben, worden meede doorgaans voor Zeeuwsche Kerken gerekend: zij behooren alle tot de Algemeene Walsche Sijnode der Vereenigde Nederlanden. Alle de Kerken in de stemmende Steden van *Zeeland* en *Bergen op den Zoom* hebben, onder de dertig Plaatzten, waar in de Walsche Sijnode gehouden wordt, ook hunne rondgaande beurt. Het beroep der Walsche Predikanten, en het veranderen der Kerkenraaden, in *Zeeland*, geschiedt mede door een *Collegium Qualificatum*, uitgezonderd

te

te *Middelburg*, daar, zedert de Resolutie der Staaten van *Zeeland*, van den eersten Maj des Jaars 1699, en der Regeeringe van *Middelburg*, van den eenëntwintigsten des zelfden Jaars, om aan de Walsche Kerke aldaar een derden Predikant toe te voegen, een Predikant beroepen wordt, door alle de Predikanten en Ouderlingen, niet alleen die in werkelijken dienst zijn, maar ook door zulken, die reeds zijn afgegaan; ook mogen de afwezende, door ziekte of ander belet, hunne stemmen schriftelijk inleveren. Het beroep wordt aan de Regeering van *Middelburg* ter goedkeuring aangeboden. De Walsche Kerkenraad te *Middelburg*, wordt alleen door de in dienst zijnde Leden veranderd.

De Engelsche Kerken te *Middelburg* en *Vlissingen*, welke tot de Nederduitsche Klasfis van *Walcheren* behooren, beroepen hunne Predikanten en veranderen hunnen Kerkenraad meede in een *Collegium Qualificatum*.

De Schotsche Kerk te *Veere* behoort tot de Klasfis van *Edenburg* in *Schotland*, die, ten dienst der Kerke te *Veere*, een Predikant zendt; doch hij geniet zijne Wedde, gelijk alle de andere Gereformeerde Predikanten in deeze Provincie, van de Staaten van *Zeeland*.

Behalven de gehandhaafde Gereformeerde Gemeente, wier Kerkbestier wij tot dus verre hebben beschouwd, zijn 'er in *Zeeland* geene andere Protestantische Gemeenten dan van Lutherfchen en Doopsgezinden of Mennoniten.

De Lutherfchen hebben hunne Kerken te *Middelburg*, *Zierikzee* en *Vlissingen*; die te *Middelburg* door twee, te *Zierikzee* en te *Vlissingen* ieder door éénen Predikant bediend worden.

Vijf Vergaderingen van Doopsgezinden of Mennoniten zijn 'er thans in *Zeeland*, te *Middelburg*, *Zierikzee*, *Goes*, *Vlissingen* en *Middelharnis*, in 't Land van *Overflakkee*. Twee Predikanten bedienen de Gemeente te *Middelburg*, en in de overige is 'er in ieder ééne Predikant. De Doopsgezinden zijn de eenige onder de verschillende Gezindheden, in *Zeeland*, die het regt hebben en oeffenen om hunne Ledemaaten in Ondertrouw aan te neemen en hunne Trouw te bevestigen; 't welk

is

in den Jaare 1714, aan die van *Zierikzee* door de Overheid wierdt bekragtigd; doch behalven deeze moeten alle andere Gezindheden in de Gereformeerde Kerken door de Bedienaars van dezelve ondertrouwd en getrouwd worden.

In *Zeeland* zijn vijf Statien van Roomschegezinden, te *Middelburg*, *Vlissingen*, *Zierikzee*, *Goes* en in het Land van *Ter Goes*; onder welke die der Stad *Goes* een Minderbroeder is en de overige Waereldsche Heeren zijn. Hunne Vergaderplaatzen hebben uiterlijk geen teekenen van Kerken.

De Jooden hebben alleen te *Middelburg* een Sijnagoge. Te *Vlissingen* is 'er onlangs een geweest; doch zij, die dezelve verzogten en verkreegen hadden, zijn ras wederom verlopen.

Zeeland bestaat tegenwoordig uit elf, zo groote als kleine, Eilanden, die alle bebouwd en tegen den Zeevloed afgedijkt zijn; te weeten, *Walcheren*, *Schouwen*, *Duiveland*, *Zuidbeveland*, *Tholen*, *Noordbeveland*, *Wolfaartsdijk*, *Filipsland*, *St. Joosland*, *Sommelsdijk*, zijnde een gedeelte van 't Eiland *Overflakkée* en *Oostbeveland*, en heeft nog aan 't vaste Land *Nieuw-Vosmaar*, 't geen tegen *Brabant* grenst.

De verdeling van *Zeeland* wierdt van onds onderscheidenlijk gemaakt, volgens 't Geestelijke of volgens 't Waereldlijke Regtsgebied. Volgens het Geestelijke bestond het in vier Dekenschappen, naamlijk van *Walcheren*, *Schouwen*, *Zuidbeveland* en *Borsele*. Derzelve Dekens, ook *Provisors* genoemd, wierden aangesteld bij den Domproost van *Utrecht*, die van 's Bischops wegen het bewind over de Zeeuwsche Kerken hadt. De Dekens hadden groot Gezag en Regtsgebied; zo dat zij zelfs in Burgerlijke geschillen tusschen Stedelingen en Landlieden vonnis velden. Volgens het Waereldlijke wierdt *Zeeland*, naar den loop der Riviere *de Schelde*, die *Zeeland* in twee deelen klieft, verdeeld in *Zeeland Bewester-Schelde* en *Zeeland Beooster-Schelde*; welke verdeling doorgaans in de Graaflijke Brieven gevonden, en in de Keure van *Zeeland*, van den Jaare 1495 gemaakt, gehouden wordt.

On-

Onder *Zeeland Bewester Schelde* behooren zes Eilanden, te weeten, *Walcheren, Zuidbeveland, Noordbeveland, Wolfaardsdijk, St. Joostrand* en *Oostbeveland*.

Onder *Zeeland Beooster Schelde*, behooren vijf Eilanden, te weeten, *Schouwen, Duiveland, Tholen, Sommelsdijk* in *Overflakkee* en *Filipsland*, mitsgaders *Nieuw-Vosmaar* aan 't vaste Land.

De Steden, gelijk wij reeds hier vooren aangeteekend hebben, wierden van ouds verdeeld in Groote, die ook Goede en Graaflijke Steden genoemd wierden, als *Middelburg, Zierikzee, Romers- of Reimerswaale*, (volgens de oude Brieven *Remburgwaale*,) *Goes* en *Tholen*; en in Smalle Steden, die simpele Steden gezegd worden, als *Veere, Vliessingen, Domburg, Westkapelle, Brouwershaven, Kortgene* en *St. Maartensdijk*. In laateren tijd hebben *Vliessingen* en *Veere* onder de Groote Steden plaats gekreegen en is *Arnehuizen* tot de Smalle Steden bijgevoegd.

Zie *Tegenwoordige Staat van Zeeland*.

ZEEVANGK, een Dijkgraaffchap, in het gedeelte van Noordholland, *Waterland* geheeten. Het bevat een gedeelte der Stad *Edam*, de Regtsbannen van *Oosthuizen, Hobreede, Middelle, Acwijk* en *Kwadijk*. Het strekt zich langs de Zuiderzee tot aan de Ban van *Etershem*, en van *Edam* aan de Landzijde langs de *Purmer* tot *Kwadijk*, van daar langs de *Beemster* tot *Oosthuizen* aan den Zeedijk. In zijn grootte wordt het gerekend op vierduizendtweehonderd Deimpjen of tweeduizendacht-honderd Morgen Lands. De grond is hier meest al veenagtig, zo dat 'er de Ingezerenen Turf maaken voor hun eigen brand. De Landerijen zijn 'er vrugbaar, en de Groente, welke men hier voortkweekt, wordt doorgaans smaaklijker gehouden dan in andere Polders of Meeren. Dewijl hier altoos Muizen in 't Land gevonden worden, is men wel gewoon *Zeevangk* de Moeder der Muizen te noemen. De Dijksregeering van *Zeevangk* wordt geoffend door den Hoofd-Officier van *Edam*, als Dijkgraaf,
met

met vijf Heemraaden; één uit de regeerende Burgemeesteren van *Edam*, één uit *Warder*, één uit *Middelie*, één uit *Kwadijk*, uit de Rijkdommen van ieder dier Dorpen, en één uit Burgemeesteren van *Oosthuizen*. De Sekretarissen van *Edam* zijn ook Sekretarissen van *Zeevangk*. Dit Kollegie houdt zijne Vergadering te *Edam*; de tijd is niet vast bepaald; doch geschiedt gewoonlijk om de veertien dagen. De *Zeevangks Keuken- of Koekendijk*, die *Etershem* voor een gedeelte tegen de Zuiderzee beschermt, heeft den Baljuw van *Oosthuizen* tot zijnen bijzonderen Dijkgraaf, doch de zelfde Heemraaden als *Zeevangk*. Deeze Dijk begint daar de Ban van *Warder* eindigt en loopt tot de Hoogte van het Dorp *Etershem*; daar *Etershems Keukendijk* zijnen aanvang neemt, en zich uitstrekt tot aan de Ban van *Schardam* bij de Duikersluizen. De Baljuw van *Oosthuizen*, in hoedanigheid van Baljuw of Schout van *Etershem*, heeft als Dijkgraaf het bewind over deezen Dijk, met de Schepenen van *Etershem*. Buiten de *Zeevangks* en *Etershems Keukendijken* legt nog een Buitenpolder, de *Ooster-Koog* geheten, die bij den gemelden Baljuw met drie bijzondere Heemraaden bestierd wordt. Met opzigt tot deeze laatste bijzondere Dijkgraaffschappen, wordt *Etershem* gezegd niet onder *Zeevangk* te behooren.

De Ambagten en Dorpen van *Zeevangk* behooren alle onder het Hoog Regtsgebied van de Stad *Edam*: behalven dat *Oosthuizen* met *Hobreede* en *Etershem* Hooge en Vrije Heerlijkheden zijn. Die onder *Edam* zijn *Warder*, *Middelie*, *Axwijk* en het grootste gedeelte van *Kwadijk*, die ook allen in de lasten dier Stad draagen.

Zie Tegenwoordige Staat van *Holland*.

ZEEWORMEN. Bij deezen naam is, in de Nederlandsche Provinciën, vooral die aan de Zuiderzee grenzen, zeer bekend een schepzel, 't welk, op het uitwendig aanzien niets schrikwekkende of dat veele schade kan veroorzaken, aankondigt; doch 't geen, evenwel, de schroomlijkste verwoes-

tin-

tingen, ginds en elders, heeft aangerigt. Het zijn naamelijk Wormen van de gewoone gefalte, doch op het aarraaken, meer week en lijmerig dan hunne soortgenooten, welke in de aarde kruipen. De lengte is niet eenerlei, bij zommigen van drie, vier of meer, bij anderen zelf van veertien duimen.¹ Hunne verbaazende sterkte, blijkbaar in de uitwerkzels, die zij voortbrengen, is gelegen in hunnen kop; deeze is gewapend met eene soort van zaag, zo sterk en scherp, dat zij, door middel daar van, het hardste hout doorbooren, en door de dikste paalen, in allerlei rigtingen, bogten en kromten, zich eenen doortogt kunnen baanen. Voorts heeft het diertje, ter wederzijde van den weeken staart, insgelijks twee schelpagtige Schaaren of Zaagen, die veeltijds buiten het hout uitsteeken, en, waarschijnlijk, inzonderheid dienen ter bescherminge van de staart, door welchen de Worm adem haalt.

Vóór het Jaar 1730 was dit gedierte, hier te Lande, geheel onbekend. Allereest ontdekte men hetzelfde, in den Herfst des gemelden jaars, op het Zeeuwfche Eiland *Walcheren*, in het paalwerk, waar mede de vermaarde Westkapelsche Dijk, tot dien tijd toe, aan den buiten- of zeekant was bezet. Omtrent een jaar daar naa bespeurde men het zelfde kwaad, aan den Westfrieschen Dijk, bij *Medemblik*, voorts aan *de Helder*, op *Texel*, en ook langs de kusten der Provincie *Friesland*. Oud en nieuw, eeken en greeneñ hout, zonder onderscheid, wierdt van dit gedierte doorvreeten. Meest al zag men van buiten aan de Paalen alleenlijk kleine gaatjes, door welke de Wormen, waarschijnlijk kort naa dat zij waren uitgebroeid, na binnen kroopen: doch van binnen vondt men holigheden, in welke een volwasfen mensch rijklijk zijnen vinger konde leggen. In deezervoege waren zeer veele duizenden Paalen zodanig doorknaagd, dat eenige van zelf, anderen door den minsten slag van het water, om verre vielen. Volgens het oordeel van schrandere Natuuronderzoekers moest het Vaderland van dit Gewormte gezogt worden in Oost- of Westindie, of volgens anderen nader bij, in de Noordzee; in de schepen, waar aan men ze, reeds voor langen tijd, hadt ontdekt, zouden zij her-

waarts

waarts zijn overgebracht. ABRAHAM DE BRUIN en PIETER en ADRIAAN VAN ZWYNDRECHT, Kooplieden te Rotterdam, hunne gedagten latende gaan over de middelen, ter weeringe der schade, door dit gedierte veroorzaakt, waren van oordeel, dat hetzelfde leefde van zekere besmetting in het water, om welke weg te neemen, zij meenden een onfeilbaar middel te hebben uitgevonden. Diensvolgens vervoegden zij zich, met hunnen voorslag, bij 's Lands Staaten, en eischten, voor hunne ontdekking, eene somme van tweemaalhonderdduizend guldens, indien de opgegevene middelen in alles voldoende bevonden wierden. Doch men heeft zich van hunnen voorslag niet bediend. Men weet, dat zints dien tijd, de Zeeweeringen, op veele plaatzen, eene andere gedaante hebben gekreegen; die van eene schuine glooping van Kei- en Klipsteenen, buitenwaarts tegen den Dijk, in de plaats van de reijen paalen, waar mede dezelve, tegen het geweld der aanklozende golven, plagt beschermd te worden. Daar men zich nog van Paalwerk bedient, gelijks nog het geval is langs de Zeedijken in Friesland, wordt hetzelfde, aan de buitenzijde, insgelijks door zwaare stenen, op veele plaatzen, tegen de aannadering van het Gewormte beschut. Hier door hebben de Zeedijken ongelijk grooter sterkte en vastigheid bekoomen, dan zij voormaals hadden. Met regt heeft men hierom aangemerkt „dat de plaag der Zeewormen, om welker afwending, de Godheid, op bevel der Overheid, in de Kerken deezer Landen ernstelijk gesmeekt wierdt, bij de uitkomst is gebleeken, tot eenen „zegen voor de ingezeetenen geweest te zijn.“

Zie C. BELKMEER, *Natuurkundige Verhandeling*; J. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*.

ZEGERS, (DANIEL) gebooren te Antwerpen in den Jaare 1590, hoewel tot den Geestlijken stand opgebracht, en in het Genootschap der Jesuiten aangenomen, oeffende tevens, door eene natuurlijke zucht daar toe gedreeven, de schilder-

kunst. Bloemen waren voornaamlijk, zo niet alleen, de vrugten van zijn penseel. Hij was een leerling van JOHAN BREUGEL, bijgenaamd *de Fluweele*, die, in zijnen vroegen tijd, een Bloemschilder was geweest. In de Kerk zijner Orde, binnen zijne Geboortestad, versierde hij eene gantsche Kapel met bloemstukken, zo verwonderlijk fraai bij elkander geschikt, en natuurlijk gekoleurd, dat alle des kundige aanschouwers over 's Mans smaak en de uitvoering verrukt stonden. FREDERIK HENDRIK, Prins van *Oranje*, was, nevens verscheiden andere Grooten, een bewonderaar van ZEGERS penseelkunst. Voor twee van zijne Stukken schonk hij hem eene aanzienlijke vereering. Zijne beeltenis gaat in prent uit, door JAN LIEVENS geschilderd. De tijd van des Kunstschilders overlijden is ons niet gebleeken.

Zie HOOGSTRATEN, *Woordenboek*.

ZEGWAART; zie ZOETERMEER.

ZEIST, eene Heerlijkheid, in het Overkwartier des Stichts van *Utrecht*, in het Oosten van de Stad van dien naam, was langen tijd vereenigd met *Driebergen*, doch, zedert daar van zijnde gescheiden, maakt zij thans eene afzonderlijke Heerlijkheid uit. Haare uitgebreidheid wordt gerekend op zeshonderdzevenënzestig Morgens en driehonderd Roeden. Doch haar regtsgebied strekt zich veel verder uit, en wél noordwaarts meer dan drie uren gaans in de lengte, over een groot deel der Amersfoortsche bergen, tot op een korten afstand van het Dorp *Vuursche*. Het getal der Huizen, binnen de Heerlijkheid begreepen, zal ruim honderd bedraagen. Behalven de Hervormden en Hernhuters, ontmoet men 'er zeer veele Roomschezinden.

ZEIST, een Dorp in de bovengemelde Heerlijkheid gelegen, hemelsbreedte ruim eene Duitsche mijl, in eene rechte lijn, ten Oosten van de Stad *Utrecht*. *Zeist* is het oudste Dorp in deezen oord, en reeds in den Jaare 838, onder dien

ST.

en, de
1 JOHAN
vroegen
zijner
gische
elander
dige me
ukr. Ho
nevens
zegent
hij hem
tant uit,
waarschij

26.

Sicht
n naam
tert die
nderlij
eend op
Roeden
en wel
over
kor
tizen,
edra
t men

d gub
e rechte
t ouite
ordet
dine

In de Dager, ad vier deelen.

H. Spilman fecit.

ST.
een, de
an johan
vroegen
k zijner
grijnde
clinder
ndige un
vrik hoo
, nevens
zaccan
hij hem
geen in,
Kassidib

ied.

es Sicht
en man
der die
onderli
kend os
Roelen
en wel
, over
n kor-
nizen,
sedra-
et man

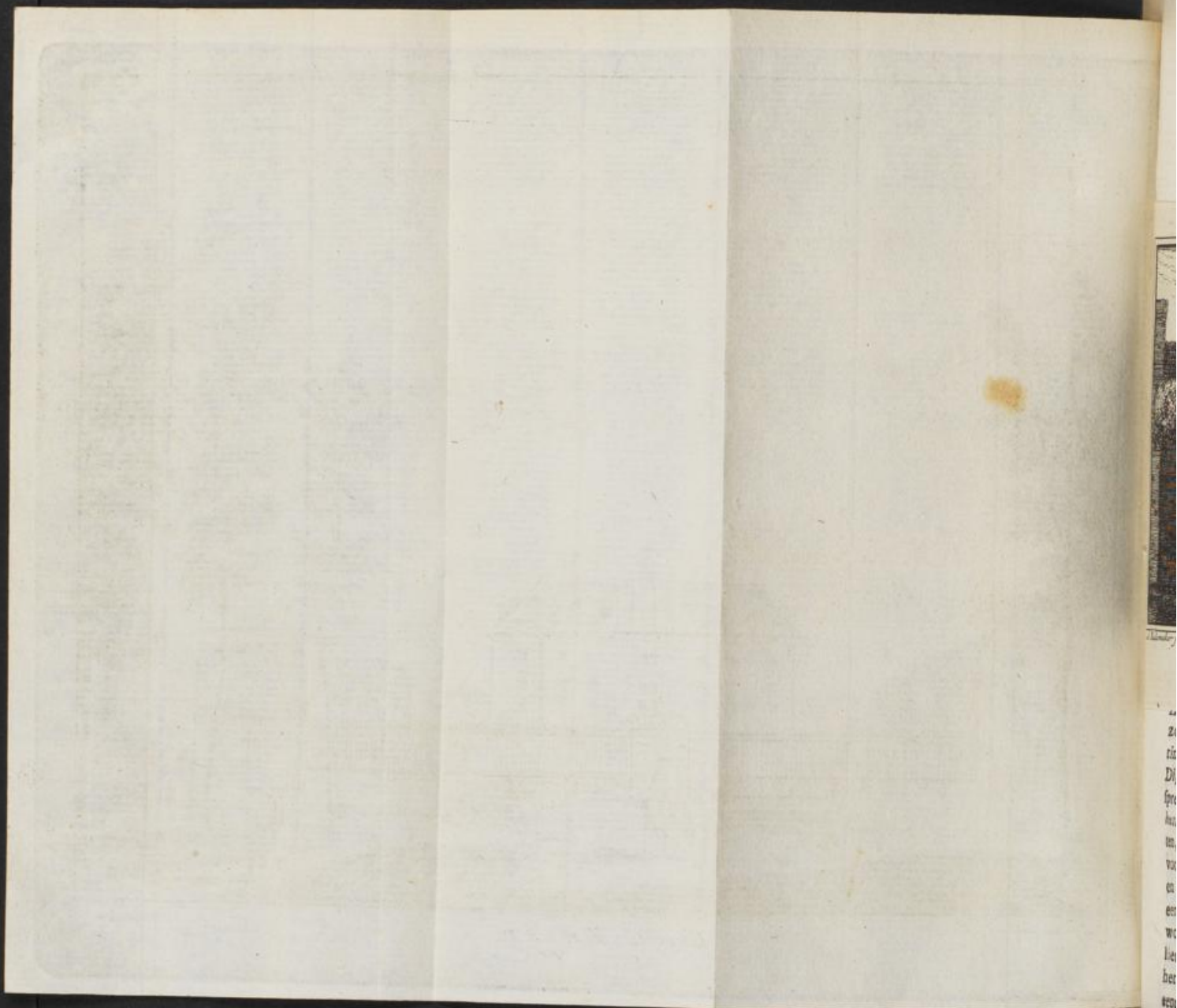
id geb
e recte
ex ovle
i, ander
dian

J. de Weyer, ad. van deken.

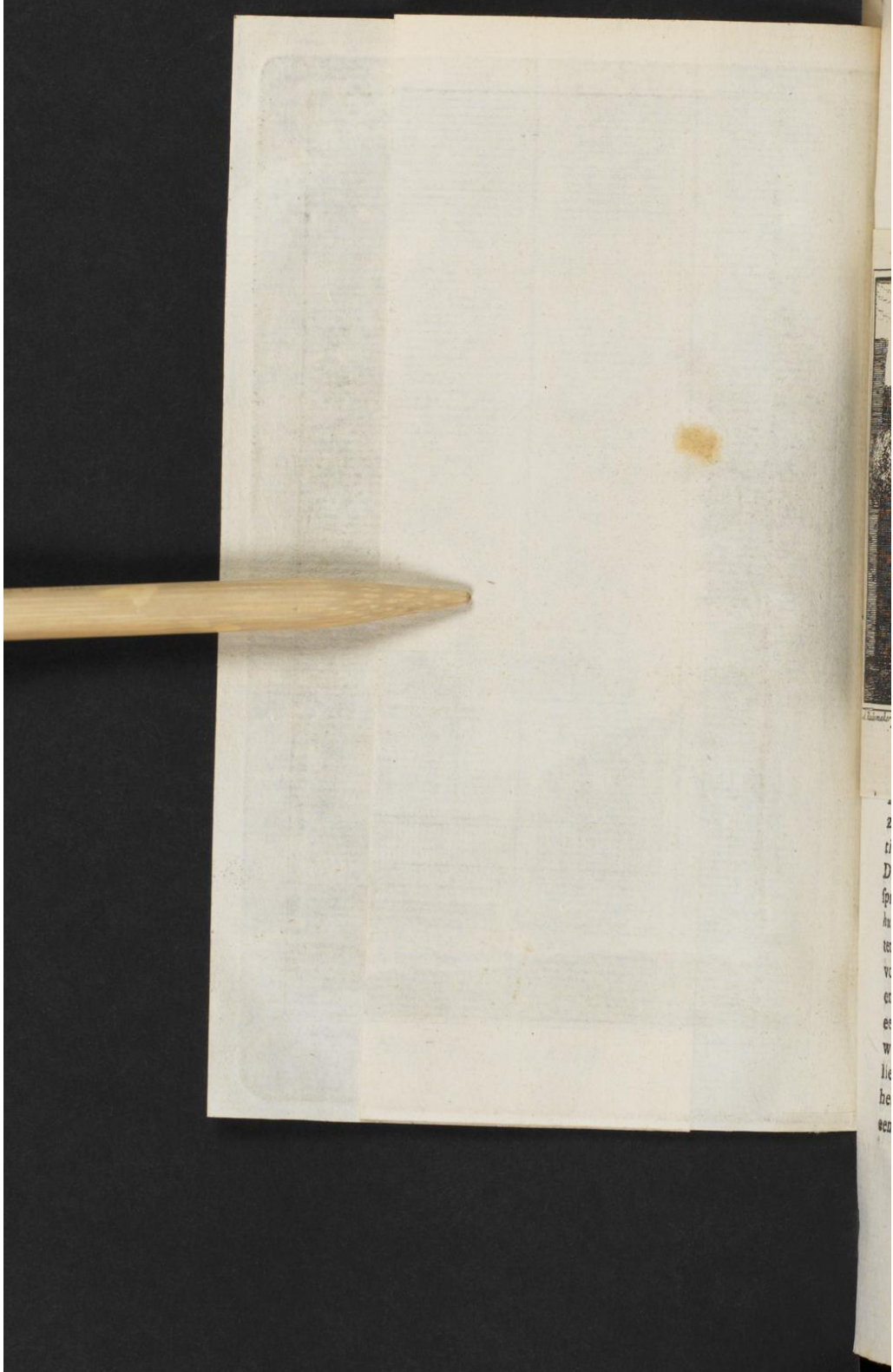
't Huis te ZEIST.

J. Spilman, fecit.

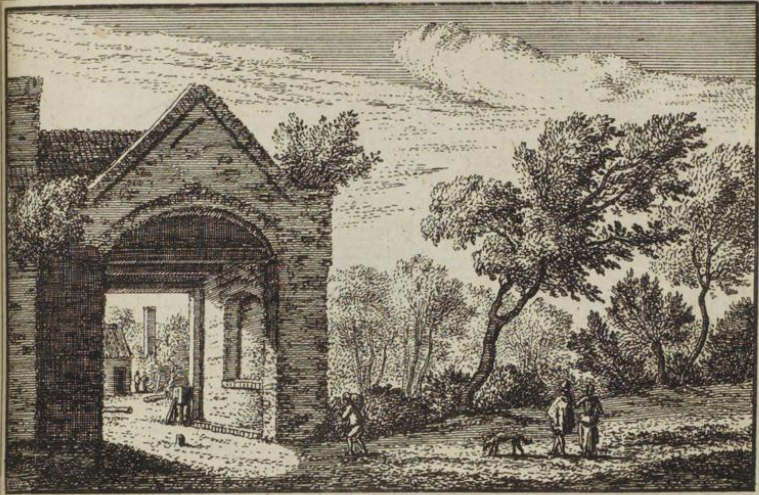

Z
ri
Di
spe
ha
m
va
er
we
lie
ber
ecu

z
ri
D
pp
hu
ter
ve
et
es
w
lie
he
een

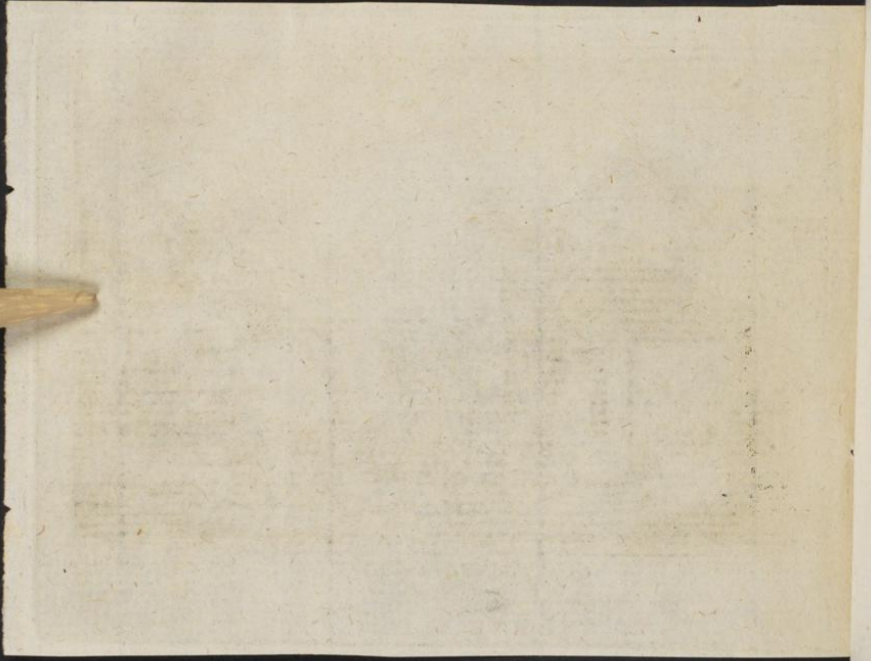

A Rademaker fecit

OUT POORTJE te ZEYST

1030

die

dien naam, of eigenlijk van *Seyst*, vermeld. 't Geen wegens het Kosterfchap van de Kerk deezer Plaatzte wordt verhaald, alsof hetzelve, van ouds, wel dertigduizend guldens jaarlijks zou hebben opgebracht, wordt door den beschrijver van den *Tegenwoordige Staat van Utrecht*, met regt op de Lijst der vertelzeltjes geplaatst. Van de hooge oudheid des Kerka gebouws, dat weleer aan den H. RABBERTUS was toegewijd, getuigt, deels een oud opschrift, waarin men het Jaargetal 1180 leest, deels de menigte Duifsteen, die, als een vast kenmerk van oudheid, het gewijde gestigt onderscheidt. Niets merkwaardigs bevat de Kerk van binnen, ten zij men daar voor houde, twee groote Zarksteenen in het Koor, welke, naar het verhaal van zommigen, door de geweldige vuuren, welke de Franschen, die, in den Jaare 1672, hier eenigen tijd huis hielden, daar op gestookt wierden, in veele stukken zouden gesprongen zijn. Hoe 't hier mede zij, zeker gaat her, dat, in het gemelde jaar, Koning LODEWYK DE XIV, eenige dagen, in dit Dorp, zijn verblijf heeft gehouden, in een huis, staande ten Oosten van de Kerk, zedert door den Schout der Heerlijkheid bewoond. *Zeist*, op zich zelve van gering aanzien, heeft, zints eene halve Eeuw, merkelijke vermaardheid verkreegen, naa dat de *Hernhutters* zich aldaar gevestigd hebben. Een berigt wegens die Gezinte behoort niet tot deeze plaats. In ons *Woordenboek* kan de Leezer deswegen eenige bijzonderheden vinden op een bijzonder Artikel, Deel XX, bladzijde 569. Van hunne Stigting in dit Dorp zullen wij slegts het volgende aanteekenen. Digt bij het *Huis te Zeist*, waar van wij naderhand zullen spreken, ter wederzijden der groote Laan, hebben de *Hernhutters* verscheiden aanzienlijke gebouwen gestigt, te weeten, behalven verscheiden Kamers, twee ruime wooningen voor ongehuwden, ééne voor de Mans, het *Broederhuis*, en ééne voor de Vrouwen, het *Zusterhuis* genaamd; voorts een *Weduwenhuis*; wijders nog eenige andere aanzienlijke woonhuizen, aan bijzondere perfoonen, of groote Winkeliers, deezer gezinte toegedaan, behoorende; en eindelijk het *Gemeentehuis*, hebbende van buiten de gedaante van eene welopgehaalde burgerwooning, doch van binnen die

van eene nette Kerk, met een fraai Orgel en Gallerijen ver-
fierd. Het is een nieuw gestigt, niet langer geleeden dan
het Jaar 1770, heeft men, met het houden van godsdienstige
bijeenkomsten in hetzelfde, eenen aanvang gemaakt. Afwis-
selende in het getal der leden deezer Gezinten; ten tijde der
stigtinge van de straks gemelde Vergaderplaatze telde men
’er tusschen de dertig en veertig huisgezinnen, behalven de
mannen en vrouwen in het Broeder- en Zusterhuis. Door
gantsch Nederland beroemd zijn de winkels, welke in het
Broederhuis worden opgehouden. Van allerlei goederen en
kostbaarheden wordt het fraaiste en zindelijkst bewerkte,
hier te koop geveild. De Hernhutsche winkeliers te *Zeist*
hebben den naam, dat men op de deugdelijkheid hunner goe-
deren zich veilig mag verlaten; doch met een, dat zij zich
rijklijk laten betaalen. Onbezonnen Godsdienstijver wette,
’teenigen tijde, het zwaard der vervolginge tegen de *Hern-
hutsche Zeistenaars*; men bedroeg hen, bij ’s Lands Staaten,
als eenen niet te duldenen hoop van vreemd en schadelijk
denkende nieuwhedzoekers, die den Christlijken, dat wil
zeggen, op zijn Gereformeerd begreepenen Christlijken Gods-
dienst, met ik weet niet welke onheilen dreigden. Eene on-
dervinding van bijkans eene halve Eeuwe heeft die betigting
gelogenstraf; terwijl het anders bijkans vergeeten *Zeist*,
door de inwooning der Broeder- en Zusterschap, zints den
aanvang tot heden toe, geene geringe voordeelen heeft ge-
trokken. Aanzienlijk is de toevloed, uit bijkans alle de Ver-
eenigde Gewesten, van vermaakreizigers, welke, van tijd
tot tijd, deeze Plaats koomen bezoeken, en, zo door hun-
ne verteeringsen, als door het begunstigen der Hernhutsche
winkels, aanmerkelijke sommen agterlaten.

ZEIST, (Huis te) een aanzienlijk hedendaagsch gebouw,
in het straks gemelde Dorp, aan het einde van hetzelfde, in
het Zuidwesten van de Kerk, voor ruim honderd jaaren op
de puinhoopen van een vroeger gebouw gestigt. ’Er bloeide
naamelijk, al in overoude tijden, in de Provincie van *Utrecht*,
een Geslagt, welk van het meer genoemde Dorp zijnen naam
ontleende. Dus vindt men, reeds zo vroeg als in den Jaare

1164, eenen GODFRIED VAN ZEITS, en, tachtig jaaren laater, eenen WILLEM VAN ZEIST, vermeld. Bijkans tweehonderd jaaren bleef het Geslagt in weezen, in eene onafgebrokene opvolging van mannelijke erfgenamen. Het laatste mansoir liet eene Dogter naa, welke, in den Jaare 1360, met eenen Heer BORRE VAN AMERONGEN in den echt tradt. Zij baarde eenen Zoon, die, met behoud van zijns Vaders Wapen, zijn Moeders naam aannam. Het *Huis te Zeist*, welk dus al vroeg bekend zal geweest zijn, kwam vervolgens, en wel bepaaldelijk in den Jaare 1445, in het Geslagt van RENESSE. Eene Dogter uit hetzelfde, zich noemende MARIA VAN RENESSE VAN ZEIST, getrouwd aan Heere DIRK VAN ZUILEN VAN HERMELEN, hadt eene Dogter, JOHANNA genaamd, gehuwd aan GERRIT VAN CUYLENBURG, die het als een vrij eigen goed bezat, tot in den Jaare 1536, wanneer het Huis, door de Edele Mogende Heeren Staaten 's Lands van *Utrecht*, voor Riddermatig wierdt verklaard. Naderhand is het Huis vervallen, tot dat het, door WILLEM VAN NASSAU, *Heer van Odyk en Cortienne*, verbeeldende de Eersten en de Edelen in de Regeering der Heeren Staaten van *Zeeland*, in een veel luisterrijker stand hersteld wierdt. Te weeten, de Heer VAN ODYK, in den Jaare 1677, ter Staatsvergaderinge van *Utrecht*, een Geschrift hebbende ingeleverd, waar in hij vertoonde, dat hij in onderhandeling stondt over eene aanzienlijke uitgestrektheid landerijen, onder het Geregt van *Zeist* gelegen, verzogt dat aan hem bij koop het hooge en laage Regtsgebied over de Dorpen *Zeist* en *Driebergen* mogt worden afgestaan, met eenige onderhoorige gehugten, en tevens om de vrijheid tot den herbouw van het vervallene en gesloopte *Huis te Zeist*, mids daar aan wierdt vastgemaakt het voorregt van Riddermatigheid, welk het oude Huis altijd hadt genooten. Het een en ander wierdt den verzoeker ingewilligd; 't welk zich gereedlijk laat begrijpen, hoewel zulks in een ander geval merkelyken tegenstand zoude ontmoet hebben, wanneer men in aanmerking neemt, hoe in de Opene Brieven, den Heere VAN ODYK ter hand gesteld, en bij het Hof der Provincie geregistereerd, gezegd wordt, dat het verzoek was toegestaan „ in achtginge en consideratie ge-

„nomen zijnde de favorabele recommandatie van zijne Hoogheid, den Heere Prince van ORANJE, den Staaten deezen „angaande gedaan” Gemelde Heer van ODYK stigte, zedert, het tegenwoordig Huis, in zeer weelige en uitgestrekte plantgadjen, hebbende van vooren eene breede laan, door middel van een ijzeren Hek van den gemeenen weg afgescheiden. Het Huis, van binnen van eene menigte groote en fraaie Vertrekken voorzien, heeft twee groote Vleugels; dienende den eenen tot Keuken en Stallingen, den anderen tot eene Oranjerie. Rondom loopt eene breede Graft of vijver, die ter wederzijden eene Kaskade heeft. Agter het Huis is een digtbelommerd bosch, van hoog opgaande en zwaare Beukenboomen. Zints de eerste stigting, is het Huis meermaalen van eigenaar verwisfeld.

Zie, onder andere, *Tegenwoordige Staat van Utrecht.*

ZELBARNEN. Van de beteekenisfe deezes woords, en van de zaak, daar mede bedoeld, zullen wij beneden, op het Art. ZIERIKZEE, eenig verslag doen.

ZELHEM, een Dorp, in de Provincie *Gelderland*, in het Landdrostampt van *Zutphen*, ruim anderhalf uur gaans in het Noordoosten van *Deutchem*, ter plaatze, alwaar verscheiden rijdwegen elkander ontmoeten. *Zelhem* mag wel onder de fraaie Landdorpen gerangschikt worden. Men ontmoet 'er een goed aantal deftige woningen. De Gemeente der Hervormden heeft 'er eene Kerk, die door haaren eigen Leeraar wordt bediend. Voorts heeft *Zelhem* zijn afzonderlijk Regerampt.

ZELTNEERING; zie ZIERIKZEE.

ZELHOUT; zie ZIERIKZEE.

ZEVENAAR; zie ZEVENDER.

ZEVEN-

ZEVENBERGEN, (*De Heerlijkheid van*) gelegen in het Zuidwestlijk gedeelte van *Holland*, strekt zich, met haare Noordlijke rigting, uit langs het dus genaamd *Hollandsch Diep*, tot aan de Heerlijkheid van de *Hooge en Laage Zwaluw* in het Oosten. In het Zuiden float zij tegen de Baronnie van *Breda* en het Markgraaffschap van *Bergen op den Zoom*. De geheele uitgestrektheid wordt op ruim drieduizend Bunderen begroot, meestal goed Weid- en Zaailand. Voor ruim eene halve Eeuw stonden in het gantsche distrikt driehonderdzeventig Huizen. Bijkans anderhalve Eeuw geleeden wierdt de Heerlijkheid een eigendom van de Weduwe van Prinsse FREDERIK HENDRIK. Zij bleef in het Geslagt van NASSAU tot op onzen tijd.

ZEVENBERGEN, (*De Stad*) ligt in het Zuidwesten van de Heerlijkheid van dien naam, vier uren ten Zuldoosten van *Dordrecht*, aan eene Graft, die uit de Maas vloeit. Volgens zommigen zou *Zevenbergen*, van ouds, eene groote Stad geweest zijn, en men daar van de bewijzen ontmoet hebben in het opdelven van fondamenten van Huizen, in gronden, thans tot den Landbouw dienende. De vermaarde Overfrooming, van den Jaare 1421, was, onder andere, eene medewerkende oorzaak van den gedeeltelijken ondergang dezer Plaatzte. Weleer was *Zevenbergen* bewald, en versterkt met een Slot of Kasteel, waar van de tijd der stigtinge onbekend is; vindende men daar omtrent alleenlijk aangeteekend, dat het reeds ten tijde der ongelukkige Graavinne JAKOBA VAN BEYEREN geslegt is. Hoewel klein in haaren omtrek, is, nogthans, de Stad niet onvermaaklijk gelegen; ontvangende niet weinig bloeis en leevens van den doortogt tusschen *Antwerpen* en den *Moerdijk*. De Kerk der Hervormden, een tamelijk fraai gebouw, wordt door haaren eigen Leeraar bediend, die een Lid der Klasfis van *Zuidholland* is. De Roomschegezinden hebben 'er insgelijks eene Statie. Voorts ontmoet men te *Zevenbergen* geene Openbaare Gebouwen, die eenigzins in het oog vallen, zelf niet het Huis der Gemeente.

Zie s. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*.

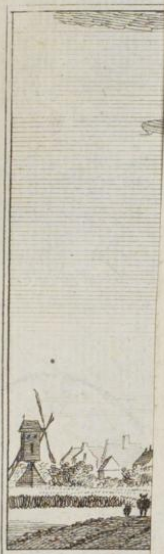
M 4

Zz.

ZEVENDER, ook wel *Zeventer*, of *Zevenaar* genaamd, gene Vrije Heerlijkheid, in het gedeelte van *Gelderland*, de *Lopikerwaard* genaamd, doch aan de Provincie *Holland* onderhoorig. Haare uitgestrektheid vinden wij op tweehonderd zevenënnegentig Morgens en honderd Roeden Lands begroot. Men ontmoet 'er geen Kerkdorp. De weinige bewooners van een klein getal Huizen, die hier en daar verspreid staan, gaan in het nabuurig Dorp *Lopik* hunnen Openbaaren Godsdienst waarneemen.

ZEVENHOVEN, met de Buurten, daar toe behoorende, en met *Noorden*, eene zelfde Ambagtsheerlijkheid. Zij ligt in de Provincie van *Holland*, en meer bepaaidelijk in dat gedeelte van het *Baljuwschap* van *Rhijnland*, 't welk aan het Sticht van *Utrecht* grenst. Van wegen het gestadig toeneemen van uitgeveende waterplassen, kan de uitgestrektheid des Distrikts niet nauwkeurig worden aangewezen. Reeds een merkelyk aantal jaaren geleeden wierdt de Ambagtsheerlijkheid op ruim elfhonderd Morgens Lands begroot. Tegenwoordig kan zij, op verre na, dat getal niet haalen. Van de drie Polders, waaruit *Zevenhoven* voormaals bestondt, is één geheel, en een andere voor het meerengedeelte, verdweenen. De Hervormde Kerk van het Dorp wordt door haaren eigen Leeraar bediend. De *Remonstranten* hebben 'er Insgelyks eene Gemeente, vrij talryk in Ledemaaten, naar gelang der Plaatzte, doch merkelyk verminderd, in vergelyking van vroegere dagen. De Vergaderplaats der Roomsgezinden staat een weinig buiten het Dorp. Het beroep zo van den Hervormden, als van den Remonstrantschen Leeraar, geschiedt hier door de stemming van alle de Mansledemaaten, welke verkiezen, daar aan deel te neemen. Behalven de Veenerij, worden te *Zevenhoven* verscheiden handwerken geoeffend, inzonderheid het smeeden van Yzerwerk tot allerhande Arbeiders- en Keukengereedschappen. In eene opgave, voor eene halve Eeuw gedaan, vinden wij het getal der Smederijen op meer dan dertig begroot. Thans, egter, door het algemeen verval van Neeringen en Fabrieken, is dat getal merkelyk gedund. Hoewel als eene Ambagtsheerlijkheid

daar

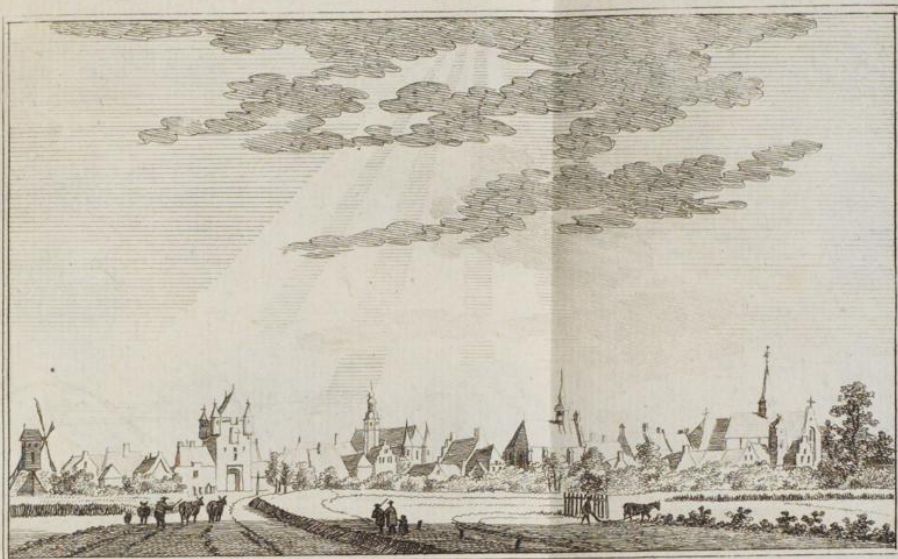

7. in Bayar dat

am
f, de
on-
derd
root.
con-
tan,
Gob-

en
gi in
ge-
her
re-
id
s

n
li
er-
vor
ter
nat
all-
sch-
zo
ar,
an-
ren
gan
ter-
ve,
der
door
ge-
heid
dag

de Stedje SEVENTER 1745.

J. de Bray del.

De Markt te SEVENTER 1745.

Paul van Gorder fecit.

A. Rademaker fecit

NIEUW SEVENTER

A. Rademaker fecit

OUT SEVENTER

0 mm

daar mede vereenigd, is, nogthans, *Zevenhoven*, in het Kerkelijke, van *Noorden* onderscheiden. Dit vertoont zich als het zelfde met het Dorp *Nieuwkoop*, als zijnde van hetzelfde enkel afgescheiden door een Watertje, *de Vliet* genaamd. Het heeft zijne eigen Kerk, die in de Roomsche tijden slegts eene Kapel was. Zij behoort gemeenschaplijk aan die van *Noorden* onder *Nieuwkoop*, de Noordsche Buurt onder *Zevenhoven*, die van *Agttienhoven* en van *Westveen* onder het Sticht van *Utrecht*. Wij teekenen hier nog aan, dat de Ambagtsheerlijkheid van *Zevenhoven* en *Noorden* de eigendom is van de Stad *Haarlem*; zij kocht dezelve, in den Jaare 1724, uit de gewezene Graaflijke Goederen, voor de somme van vijftienduizend Guldens.

ZEVENHUIZEN, eene Ambagtsheerlijkheid, in het gedeelte van de Provincie Holland, *Schieland* geheeten, en wel de grootste in dien oord, te weeten in haare aloude gedaante. Want zedert men zich aldaar op het turfgraaven meer bepaaldelijk heeft toegelegd, is 'er zeer veel droog land in uitgebreide waterolassen veranderd. Volgens de opgave in de Oudste Verpondingslijsten besloeg de Ambagtsheerlijkheid de aanzienlijke ruimte van drieëntwintighonderd vijftig Morgens en iets meer dan driehonderd Roeden. Hoe veel daar van, door vergraavingen, is verloren gegaan, is ons niet gebleeken. In een groot gedeelte der naastvoorgaande, en in het eerste gedeelte der thans loopende Eeuwe, is het getal der Huizen merkelyk aangegroeid. Daar immers de Oudste Lijst slegts driehonderd rchtentachtig Huizen bevat, vinden wij, in eene latere opgave, dat getal met eenënzeventig en een Koornmolen vermeerderd. Het Dorp, van den zelfden naam als de Ambagtsheerlijkheid, ligt ongeveer drie uren gaans van *Rotterdam*. Het bestaat uit eene lange dubbele streck of buurt, voornaamlijk, egter, in het Zuideinde, betimmerd. Onder de Huizen ontmoet men 'er eenigen, die, in het uiterlijk aanzien, de welgesteldheid van derzelve bewooners verkondigen. Naar gelange van het getal der Hervormde Ledenmaaten is de Kerk vrij groot; zij pronkt met een vierkanten Toren, met een hoogen Spits gedekt. Daarenboven hebben

'er de *Remonstranten*, in deezen oord talrijker dan elders, eene vrij aanzienlijke Gemeente, die door éénen Leeraar wordt bediend. Zints men, in den Jaare 1728, ten Noorden van het Dorp, een uitgebreiden Polder heeft droog gemaakt, hebben veele ingezeetenen, behalven de turfneering, zich ook op het beweiden en bebouwen van lander toegelegd. Ook wordt 'er eenige Linnenweeverij bij de hand gehouden. — In voorgaande dagen stondt, bij *Zevenhuizen*, een oudadelijk Gestigt, aan het Geslagt van VAN DER DUIN behoorende, en het *Huis ter Duin* genaamd. Onder de gedaante van een Boerenwooning, en met de benaaming van *het Hof*, zijn van het aloude Gestigt nog eenige flauwe overblijfsels voorhanden.

ZEVENHUIZEN, eene Buurt, in het gedeelte des Stichts van *Utrecht, Eemland* genaamd. Een aantal van ongeveer dertig Huizen, zonder Kerk, staan hier en daar verspreid.

ZEVEN-STUIVERS-LUIDEN. Bij deezen schimpnaam waren, onder het bewind van den Hertoge VAN ALVA, bekend, de Verspieters, die hij te werk stelde, en overal uitzondt, om door hen te verneemen, hoedanig de Gemeente over zijne handelingen dagt en sprak. Hunnen naam ontleenden zij van het loon, welk zij dagelijks voor hun verraderlijk werk gemoeten.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderl. Historie*.

ZEVENTUIG. Bij deezen naam was eertijds, in *Holland*, en met naame te *Amsterdam*, bekend, eene geregtelijke uitspraak, met kragt van gewijsde, over den eigendom van eenigen betwisten Grond. De uitspraak voerde dien naam, om dat zij geschiedde bij de zeven naaste geërften of eigenaaren, die over het regt van eigendom tot den achtfsten akker of grond, over welken het geschil liep, uitspraak deden. Al van vroege herkomst is deeze wijze van regtspraak. In een Handvest van Hertoge ALBRECHT, van den Jaare 1388, aan *Amsterdam*, met *Amselland* en *Gooiland* gegeven, wordt

wordt daar van gewag gemaakt. Ook melden 'er de Oudste Stads Keuren van, onder andere eene, die vóór het einde der Veertiende Eeuwe schijnt gemaakt te zijn. In den aanvang der Vijftiende Eeuwe schijnt men, van deeze wijze van regtspleevinge, dikmaals zich bediend te hebben. Wij mogen zulks besluiten uit een bevel van Hertoge JAN VAN BEYEREN, van den Jaare 1420, behelzende dat men geenens Poorter van *Amsterdam* tot Zeventuig zou mogen daagen, dan op kosten van hem, die het geding verloor. Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE maakte eene nadere bepaling omtrent deeze manier van regtspleevinge, bij een Handvest van den Jaare 1446, beveelende „ dat de zeven naaste Akkers, ieder ten minsten „ een Morgen groot, den achtsten beheeren zouden, mids „ dat de eigenaars dezelve, jaar en dag, bezeeten hadden. „ De Schout, die aanlegger van de Zeventuig was, moest „ zorge draagen, dat ieder Zeventuig van zijne kosten vol- „ daan wierdt.”

Uit de Stads Registers verhaalt WAGENAAR een merkwaardig gewijsde van *Zeventuig*, in het laatst der Vijftiende Eeuwe. „ GYSBERT JANSZON BOENMAKER, oud tweeënzeventig „ jaaren, verklaarde, op den zevenden November des Jaars „ 1493, dat hij, omtrent tweeëndertig jaaren geleden, *de „ sluse van de binnewijker harelemmer poorte*, nu de Oude „ Haarlemmer Sluis, hadt helpen maaken en vermaaken, *en „ de dat alle 't gene, 't welck nu, aen die zuytzyde van „ der poorte, besyden Wouter Oemen huys, lant es, water „ was.* En op den rand van deeze Verklaring leest men, „ dat, over den eigendom van dit Land, verschil gevallen „ was tusfchen *Watergancks kinderen* en Burgemeesteren, „ en dat dit geschil afgedaan werdt, door een Zeventuig, „ welke, met vijf stemmen tegen twee, den grond aan de „ Stad toewees. In laater tijd, zegt WAGENAAR, heeft men „ zig zeldzaam van deeze wijze van Regtsoefening, in de „ Stad of in derzelver Vrijheid, bediend, schoon mij, schrijft „ hij, niet bekend is, dat dezelve immer afgeschafft is ge- „ worden: waarom menze, voegt de Historiefchrijver 'er ne- „ vens, agt ik, te regt, tellen kan onder de goede en wel „ herbragte *Couflumen* of Gewoenten der Stede.”

Zie J. WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam.*

Z. R.

ZEVENWouden, volgens de verdeeling van de Provincie *Friesland*, welke tot nog toe heeft plaats gehad, het derde Kwartier, bestaan niet uit *zeven*, zo als de naam schijnt aan te wijzen, maar uit *tien* Grietenijen; derzelver naamen zijn de volgende: *Utingeradeel*, *Ængwirden*, *Doniawerfal*, *Haskerland*, *Schooterland*, *Lemsterland*, *Gaasterland*, *Opsterland*, *Stellingwerf-Oosteinde* en *Stellingwerf-Westeinde*. Natuurlijk is dus de vraag, van waar de benaaming van *Zeven-Wouden* haaren oorsprong ontleend hebbe. Men antwoordt hier op, dat bij ouds en reeds onder de *Saxische* Regeering onder dien naam begreepen waren *Doniawerfal*, *Lemsterland*, *Gaasterland*, *Ængwirden*, *Schooterland*, *Utingeradeel* en *Haskerland*; dat *Opsterland* toen onder het Kwartier van *Oostergo*, en de beide *Stellingwerfen* niet onder *Friesland*, maar onder *Overijsel* behoorden. In het *Charterboek van Friesland*, door wijlen den kundigen SCHWARTZENBURG in 't licht gegeven, ontmoet men, voor deeze meening, bewijzen, die de zaak schijnen te besliffen.

Men noemt dit Kwartier de *Wouden*, dewijl 't zelve meerendeels, vooral na 't Oosten, uit hooge Veenen, Bosfchen en Zandgronden bestaat, hoewel men ook Westwaards veele laage Veenige gronden, Meiren en Poelen, vindt. De *Zevenwouden* grenzen ten Noorden aan *Rauwerderhem* en *Smaltingerland*, loopende de scheidlinie van *Irnsumer Zijl* met eenige hoeken Zuidoostwaards tot in 't Naauw Deel, en van daar genoegzaam Oostwaards tot aan den Leppedijk, tot dat dezelve in de hooge Bouwlanden tusfchen *Beets* en *Bornbergum*, te niet loopt; van waar de scheidlinie eerst Oost. en dan Noordoostwaards loopt, tusfchen *Smaltingerlands* en *Opsterlands* Veenen. Ten Oosten grenst dit Kwartier aan de *Groninger Ommelanden* en *Drenthe*; wordende daar van afgescheiden door middel eener scheidgreppel, die tusfchen *Friesland* en de *Ommelanden* in 1724, doch tusfchen *Friesland* en *Drenthe* in 1733, is gegraven. De Zuidelijke grenzen zijn *Drenthe* en *Overijsel*, eerst door de scheidgreppel tot even over den weg na *Diveren*, en voorts door eene scheidlinie tusfchen de hooge Veenen van *West-Stellingwerf* en *Drenthe*, benevens *Steenwijkerheide*, tot aan de

de *Molenberg* nabij *Blesdijk*, van waar de scheiding Noordwestwaards loopt, tot in de Rivier *de Linde*, die dan verder de natuurlijke scheiding der genoemde Provinciën is, tot dat dezelve, bij *Slijkenburg*, zich met *de Kuinder* of *Tjonger* vereenigt, van welke plaats eene scheidlinie deeze grenzen tot aan den Zeedijk voltooft; loopende voorts de Zeedijk Westwaards tot aan de hooge Gaasterlandsche Stranden; ten Westen van welke de Dijk van den Polder *de Wiel* zich met *Westergo's* Zeedijken vereenigt. De Westelijke en Noordwestelijke grenzen der *Zevenwouden* zijn eindelijk de Grietenijen *Hemelumer Oudevaart* en *Wijmbritzeradeel*, door middel van wateren en scheidlinien, reeds boven in de beschrijvinge van *Westergo* gemeld.

De aart der Landerijen van dit Kwartier is zeer verscheidende. 't Noordwestelijke gedeelte is, over 't algemeen, eenige plaatsen uitgezonderd, vol wateren en zeer laag; zijnde de grond van een' kleijnigen aart, die beste zwaare *Baggelaar Turf* oplevert; ook is het hier zeer vischrijk. *Gaasterland*, dat het Westelijkst van allen ligt, is vrij hoog, en bestaat meerendeels uit heuvels, en hooge zandige, doch niet onvruchtbare bouwlanden en boschen. Het overige van 't Woudkwartier is meest hoog Veen vol boschen en heiden, doch ook voorzien met veele vruchtbare velden, die vooral tot het teelen van rogge, haver en boekweit dienen. De Greidlanden zijn hier ook niet kwaad, indien zij maar rijkelijk met mest worden voorzien. Van dag tot dag vermeerderd de vruchtbaarheid van deeze hooge veenige landouwe: want daar 't hooge Veen op zich zelve een' onvruchtbaren grond heeft, op welken niets wil wasfen, wordt integendeel de beneden grond zeer vruchtbaar bevonden, naa dat het hooge Veen is afgegraaven.

De aanzienlijke wateren der *Zevenwouden* liggen meest in het Westelijke gedeelte, en wel in de Grietenijen van *Utingeradeel*, *Dontawerstal* en *Lemsterland*. Onder dezelve munten uit de *Tjeuke-Sneeker-* en *Sloter Meiren*, van welke het laatste ook meerendeels tot de Wouden behoort. Het *Tjeuke Meir* is het grootste van alle Friesche Binnenwateren, en meerendeels uit de uitgebaggerde kleijn- en afgespoelde
laage

laage Weidlanden gebooren: hetzelfde is vischrijk, en wordt veel bevaaren door die geenen, welke uit *Schooterland* en de *Stellingwerven* na de *Lemmer* moeten. In het Noorderlijkste gedeelte des Kwartiers vindt men de oude Rivier *de Burdo*, *Born* of *Boorn*, die, uit de Opsterlandsche Veenen ontspruitende, door *Uingeradeel* na *Irnsumerzyl* loopt, en zich weleer in de Middellzee als een weezentlijk riviertje ontlastte; doch door 't opslijken der Middellzee, en 't aanleggen van de *Irnsumer* en andere Binnenzijlen, is dit riviertje thans niet meer dan eene binnenlandsche vaart. Ondertuschen vindt men verder Zuidwaards twee weezentlijke riviertjes, met name *de Kuinder*, of *Tjonger*, en *de Linde*, die zich bij *Slijkenburg* vereenigen, en voorts onder den naam van *de Kuinder* alleen, bij het Vlek *de Kuinder*, in *Overijsel*, in Zee storten.

De voornaame Dijken en Wegen zijn de *Leppedijk*, die onder den naam van den *Ouden Leppedijk*, zich van *Irnsumerzyl* met verscheiden bogten uitstrekt tot in de hooge *Opsterlandsche Veenen*. Deeze Dijk is van veel belang voor *Oostergo*, dewijl dezelve, door zijne hoogte en sluizen, die in denzelven liggen, den toevloed van het water uit de laage deelen van *Westergo* en de Wouden in *Oostergo* belet. Van de *Oude Schouw*, niet verre van de *Irnsumerzyl*, loopt ook, onder den naam van *Slagtedijk*, een dijk of weg, hoewel nu vervallen en op veele plaatzen doorgegraaven, na de *Jouwer*, en verder na *St. Niklaasga*, waar zich dezelve in tweeën deelt; loopende recht Zuidwaards na de *Lemmer*, en Westwaards door *Sloten* en *Gaasterland*, en voorts met veele bijwegen, na *Hemelumer Oudevaart*. Van de *Oude Schouw* loopt ook nog een rijdweg na *Akkrum*, en van daar, over 't *Heerenveen*, *Oude Schoot*, *Wolvega*, *Blesse* enz. na de *Steenwijker Heide*; kunnende men ook van deezen weg, door middel van verscheidene Oost- en Westwaards loopende wegen, na de *Lemmer*, *Overijsel* en *Drenthe* rijden. Van de *Jouwer* rijdt men insgelijks na 't *Heerenveen*, en van daar, door geheel *Opsterland*, over *Bakkeveen*, na *Drenthe* en *Groningen*; hebbende deeze weg ook gemeenschap met de menigvuldige rijdwegen in de *Stellingwerven*.

ZIE.

ZIERIKZEE, eene van ouds wijdvermaarde Stad in *Zeeland*, op hét Eiland *Schouwen*, verdient, om meer dan ééne reden, eene breedvoerige vermelding. Eerst zullen wij den Oorsprong en de Historie der Stad verhaalen, en vervolgens eene meer bijzondere plaatsbeschrijving daar nevens voegen.

Gelijk van verre de meeste Steden en Plaatzten, dus ligt ook de oorsprong of reden der benaaminge *Zierikzee* in duisternisfe begraven. Haare Oudheid lijdt geenen den minsten twiifel, zijnde 'er geene onaanneemelijke bewijzen voorhanden, dat zij reeds omtrent het midden der Zevende Eeuwe, zo niet als eene Stad bekend geweest, immers met haare stgting een aanvang is gemaakt. Doch, wie de eerste stifter geweest zij, of wat tot haaren naam aanleiding gegeven hebbe, wordt onder de Oudheidkundigen merkelyk betwist. Volgens zommigen zou aan zekeren ZIRIK daar van de eere moeten gegeven worden, volgens de Latijnsche dichtregels, bij REYGBERSBERG bewaard.

„ Confruitur locus hic per quendam nomine *Sirik*;
 „ Fit post hoc oppidum nomen habendo suum.”

Volgens anderen, en onder deeze BOXHORN, zou de Stad haaren naam hebben ontleend van het zelfstandige *Zirik*, 't welk van ouds *Zout* zou beteekend hebben; naardien op de Lijst der Zoutmaaten, eertijds in *Zeeland* in gebruik, het woord *Ziriklepel*, zo veel als *Zoutlepel*, gevonden wordt. Hoe 't hier mede zij, wij hebben geenen lust om ons in deeze onzekerheden te verdiepen, ons vergenoegende met aan te merken, dat *Zierikzee* onder de Oudste thans bekende Zeeuwsche Steden moet geteld worden. Intuschen vinden wij bijkans geene aantekeningen van haare lotgevallen, in de eerste Jaarhonderden haarer aanwezigheid. Het tijdstip van haaren meesten opgang en toeneemenden bloei schijnt te moeten gezogt worden in de laatste helft der Twaalfde Eeuwe, wanneer zij, in getal zo van Inwooners als van Huizen, dermaate toenam, dat zij, naast *Middelburg*, als de voornaamste en meest bevolkte Stad van *Zeeland*, moest beschouwd worden.

(Als

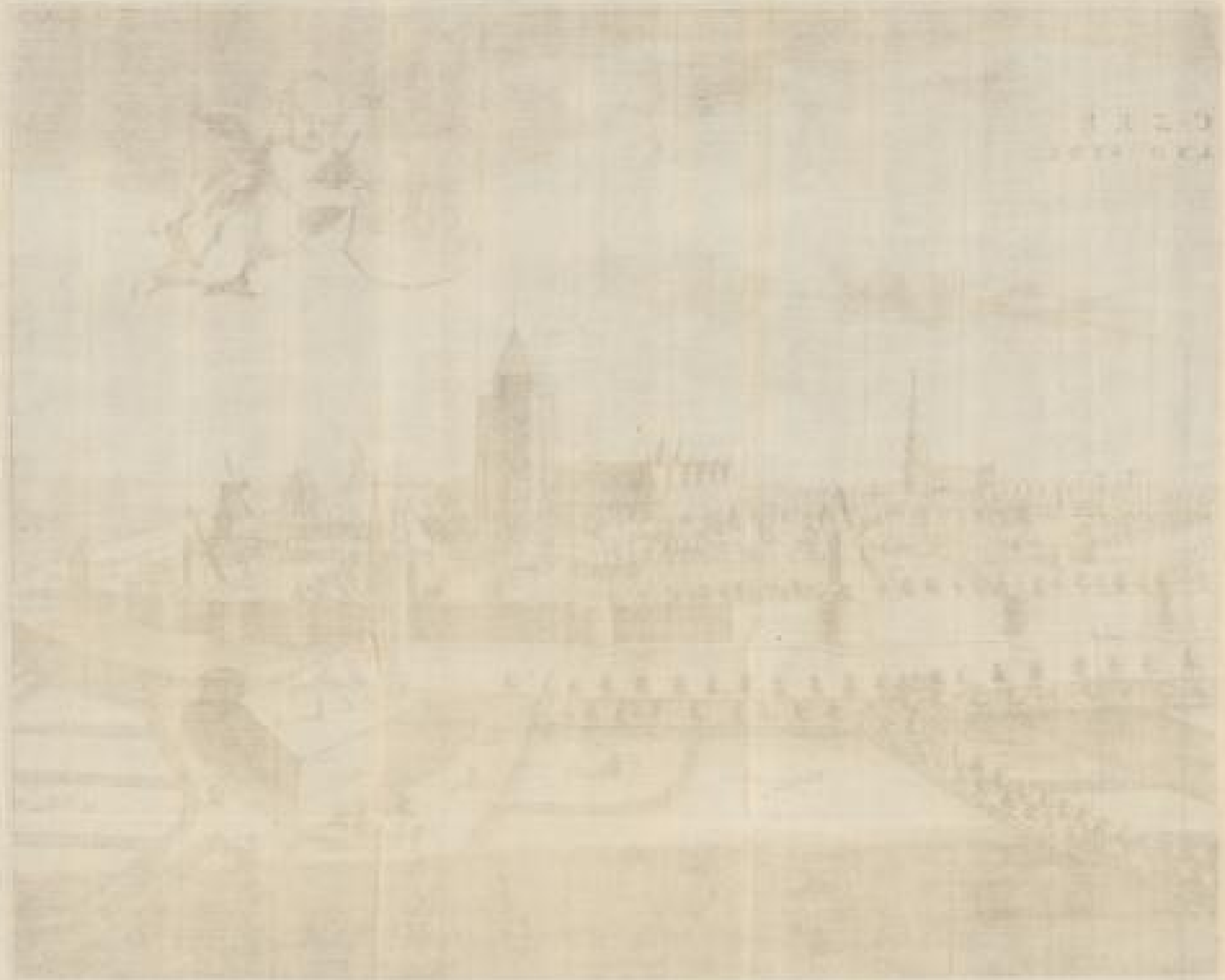
Als naa den dood van Graave DIRK DEN VII, voorgevallen in 't Jaar 1203, *LODEWYK, Graaf van Loon*, den Graave WILLEM, Broeder van DIRK, uit *Holland* verdreef, vingtte deeze binnen *Zierikzee*, daar hij van de Gemeente met blijdschap ontvangen wierdt, en van waar hij door den Raad van *Zeeland*, met een magtig Leger, waar onder veele Zeeuwen, die men, wegens hunne woede in den Krijg, voor Zeeuwfche Wolven uitkreet, weder in *Holland* gekomen, op zijn beurt den Graave VAN LOON ook uit het Land verjoeg. Tot nog toe hadden die van *Zierikzee* zich ter Zee alleen met de Vischvangst, waar toe zij flegts kleine Scheepjes gebruikten, onderhouden; maar in, of kort naa het Jaar 1204, begonnen zij grooter Schepen tot de Zeevaart uit te reeden.

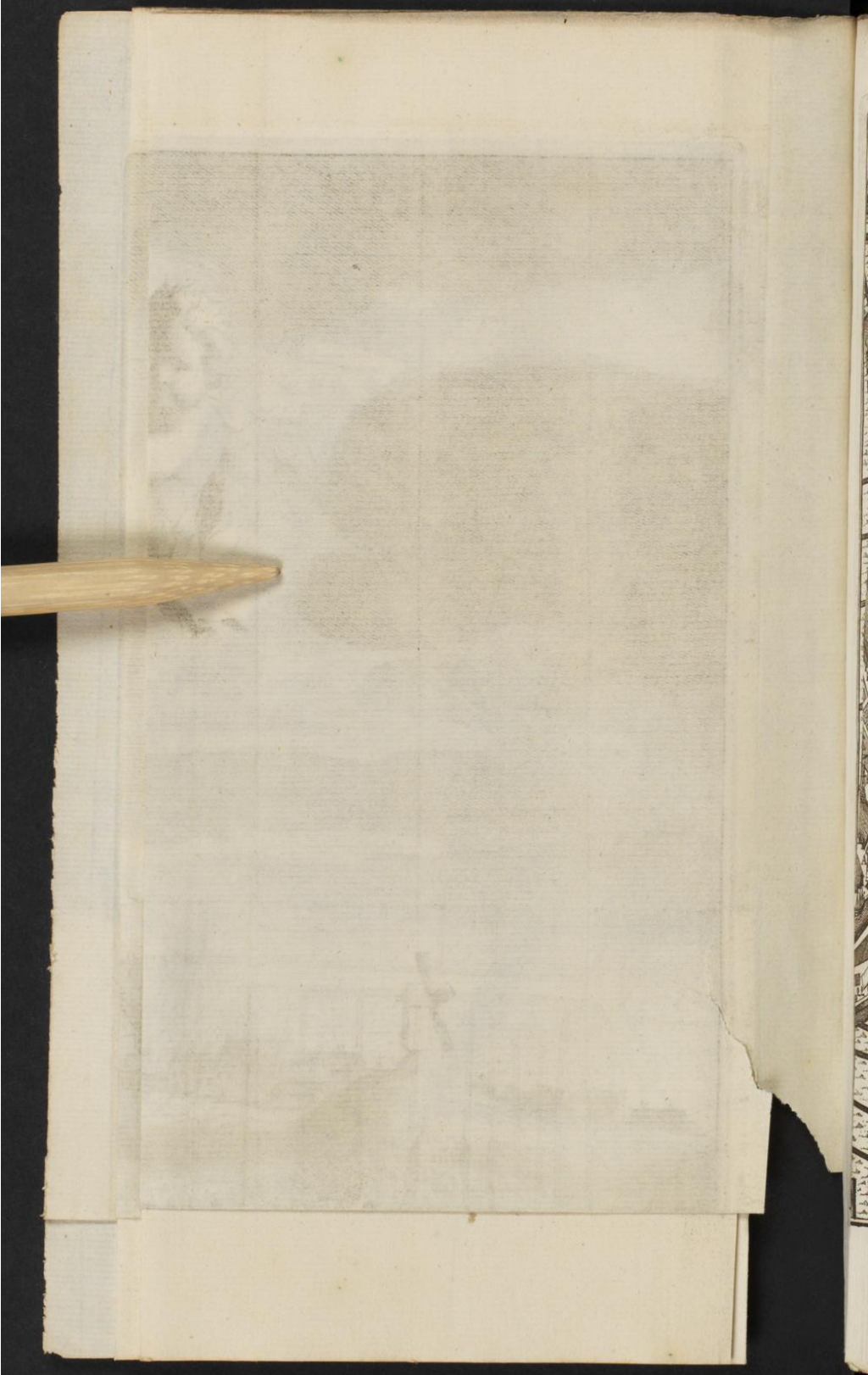
Onder de Regeering van Graave FLORIS DEN V, hebben de Ingezetenen van *Zierikzee* die van *Middelburg*, gewapenderhand, beftreden. Van de reden deezes Inlandschen Oorlogs heeft men geene zekerheid. Dit weet men, dat de Zierikzeenaaren deeze hunne onderneeming, met één duizend en tweehonderd Ponden aan den Graave hebben geboet; 't welk blijkt in eenen Latijnschen Brief van 't Jaar 1280, in welken de Graaf, die somme bekent ontvangen te hebben, en dien van *Zierikzee* Vergiffenis verleent. Naderhand zijn 'er nog groote oneenigheden tusschen *Zierikzee* en andere Leden van *Zeeland* gereezen, welke ook scheenen tot daadlijkheden te zullen uitbersten. De evengemelde Graaf FLORIS beval daarom JAN VAN RENESSE en andere goede Lieden van *Zeeland*, dat zij de Zierikzeëren in rust zonden laaten, tot hij uit *Engeland* zou zijn wedergekeerd. Bij aldien iets daar tegen gedaan wierdt, gaf hij den Zierikzeenaaren vrijheid zich te weêr te stellen en alle onregt te keeren. De Koophandel binnen *Zierikzee*, nu wakkerende, wierdt niet weinig bevorderd door de Vrijheid, welke FLORIS, in 't Jaar 1289, aan de Poorters van *Zierikzee*, om meenigen dienst hem en zijne Voorouders gedaan, verleende, om door alle 's Graaven Landen, zo ver de Tollen hem toebehoorden, hunne eigen Waaren Tolvrij te vervoeren. Waarschijnlijk hebben de Zierikzeenaars hem, toen hij met zijne Vloot voor hunne Stad lag,

ZLERIC-ZEE,
AEN DE LAND SYDE.

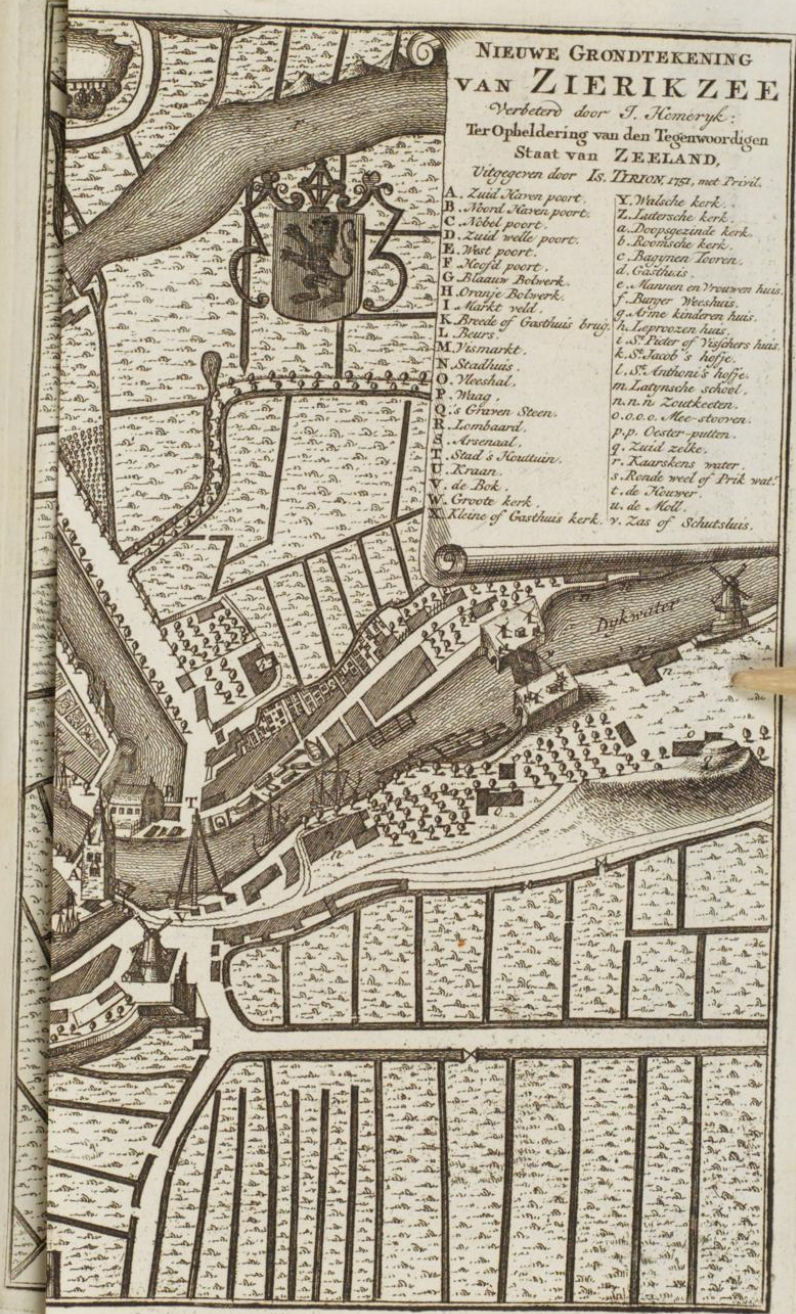

NIEUWE GRONDTEKENING VAN ZIERIKZEE

Verbeterd door J. Komeryk:
Ter Opheldering van den Tegenwoordigen
Staat van ZIERIKZEE,
Uitgegeven door Is. TERLON, 1751, met Privil.

- A. Zuid Haven poort.
- B. Noord Haven poort.
- C. Schel poort.
- D. Zuid velle poort.
- E. West poort.
- F. Noofd poort.
- G. Blaauw Bolwerk.
- H. Oranje Bolwerk.
- I. Markt veld.
- K. Brant of Gasthuis brug.
- L. Beurs.
- M. Vismarkt.
- N. Stadhuis.
- O. Veehal.
- P. Waag.
- Q. s Graven Steen.
- R. Lombaard.
- S. Arsenal.
- T. Stad s Aentuin.
- U. Kraan.
- V. de Bok.
- W. Grootte kerk.
- X. Kleine of Gasthuis kerk.

- Y. Mulsche kerk.
- Z. Lutersche kerk.
- a. Doopsgezinte kerk.
- b. Revinische kerk.
- c. Baaynen Toeren.
- d. Gasthuis.
- e. Kannon en Vroeven huis.
- f. Burger Weeshuis.
- g. Arme kinderen huis.
- h. Leproozen huis.
- i. St. Peter of Nijchers huis.
- k. St. Jacob s hofje.
- l. St. Cathoni s hofje.
- m. Latynsche school.
- n. n. v. Zoutkeeten.
- o. o. o. c. c. Acc. stoven.
- p. p. Ooster putten.
- g. Zuid zelve.
- r. Kaarskens water.
- s. Ronde wel of Drik wat.
- t. de Heuwer.
- u. de Moll.
- v. Zes of Schutzhaus.

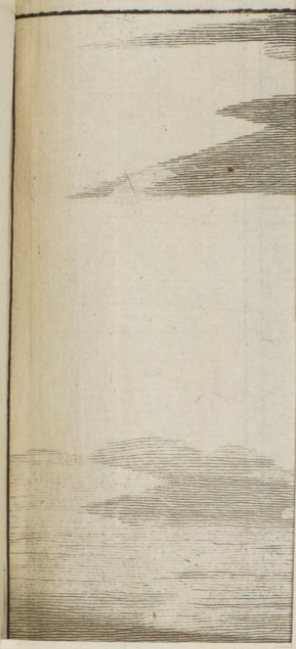
Het Raadhuis tot
ZIERICZEE.

Handwritten text on a ribbon-like banner, possibly a title or date, though the characters are faint and difficult to decipher.

PRINCEN HUYS.

17

AFGEBRANDE KERK.

lag, om M
 reuen, den
 het verleene
 In het beg
 zes zeer don
 ke deeze St
 Oorlog tegen
 agten het der
 standvastighe
 wat breedvoe
 Jonkheer
 door de Vla
 burg aan hu
 cer, Graaf
 len en onder
 zich vleende
 sche Leger
 zijn geweld
 stand dan hij
 zij konden,
 gaave te d
 Pijlen en z
 troost goed
 standvastig,
 buiten met g
 een digten d
 Stads Poorte
 dit gewaar
 Vjand zeer
 Vramingen k
 ten gedeelte
 woken, dree
 mingen wierd
 le sprongen in
 den eersten Ma
 vertrok te Hül
 een Bistud g
 Onder andere
 XXXIV, de

de, om de
reuten, de
het verleen
In het bu
zeer d
ke deese
Oorlog 13
agen het e
standvastig
wt breedt
Jonkheer
door de V
burg aan
Guy, Cra
len en on
zich vliee
sche Legs
zijn gewe
stand dan l
zij konden
gaave te
Pijlen en
troost goe
standvastig
buiten me
een digte
Stads Po
dit gew
Vijand 2
Vlaamin
een ged
trokken
mingen
le spron
den eest
vertrok
een B. st
Onder at
XXXIV

lag, om *Middelburg*, door de Vlaamschen belegerd, te ontzetten; den vereischten onderstaand gedaan: 't welk hem tot het verleenen deezer Tolvrijheid zal bewoogen hebben.

In het begin der volgende Eeuw zag het 'er voor *Zierikzee* zeer donker uit, wegens de herhaalde Belegering, welke deeze Stad van de Vlaamingen, in hunnen langduurigen Oorlog tegen de Hollanders, heeft moeten uitstaan. Wij agten het der moeite waardig, ter gedagtenisfe van de kloeke standvastigheid door den Zierikzeensaren daar in betoond, wat breedvoeriger van dezelve te spreken.

Jonkheer WILLEM, Zoon van Graaf JAN VAN AVENNES, door de Vlaamingen geslaagen, hadt zich, naa dat *Middelburg* aan hun was overgegaan, na *Zierikzee* begeven. Doch GUY, Graaf van Vlaanderen volgde hem eertlang op de hieken en ondernam, insgelijks, de belegering van deeze Stad, zich vleijende dit *Kraainest* (zo snorkte men in het Vlaamsche Leger over de zwakheid van de Stad) wel haast in zijn geweld te zullen krijgen; doch hij vindt meer tegenstand dan hij gedagt hadt. De Belegeraars deeden alles wat zij konden, om die van binnen te benaauwen en tot overgaave te dwingen; schietende en werpende onophoudelijk Pijlen en zwaare Steenen. De Belegerden daarentegen, getroost goed en bloed voor hunnen Prins te waagen, bleeven standvastig, verdedigden zich dapper, en betaalden die van buiten met gelijke munt. Een groote hoop Vlaamingen, in een digten drom andruischende, poogde eindelijk eene der Stads Poorten te overrompelen. WILLEM met de Belegerden dit gewaar wordende, deedt op het aannaderen van den Vijand zeer onverwagt de Poort ontsluiten. Zij vielen de Vlaamingen kloekmoedig op het lijf, en ondersteund door een gedeelte van hün Volk, door een andere Poort uitgetrokken, dreeven zij ze op de vlugt. Een goed getal Vlaamingen wierdt in deezen slag zo gevangen als gedood. Veele sprongen in 't water en verdronken. Dit geschiedde op den eersten Maj des Jaars 1303, GUY, het beleg frankende, vertrok na *Holland*, daar eertlang tuschen hem en WILLEM een Bestand getroffen wierdt, tegens den zin der Gemeente. Onder anderen wierdt bedongen, dat *Zierikzee*, gedurende

het Bestand, niet meer versterkt zou worden, dan het was ten tijde van het sluiten des Bestands. Het Bestand was zodra niet geëindigd, of die van *Zierikzee* deeden wederom een uitval. Zij maakten zich, stormenderhand, meester van de Sterkte *Blodenburg*; die met Vlamingen bezet was, en sloegen daar in alles dood. In de Stad wedergekeerd, ontbooden zij Jonkheer WILLEM uit *Holland*, die spoedig met zijn Volk binnen *Zierikzee* gekomen, met de Burgers in het Land trok, en JAN VAN RENESSE met de Vlaamingen, zich daar onthoudende, op de vlugt sloeg. Waar op achtënveertig Edelen, daar onder WITTE VAN HAAMSTEDÉ, Bastaard Zoon van Graaf FLORIS DEN V, wiens kloekmoedig beleid, zo in *Holland*, als binnen deeze Stad, gedurende haare belegeringen, betoond, den Graave zeer te stade kwam, toe Ridderd werden geslaagen. Bedugt voor eenen nieuwen Aanval, versterkten zij de Stad, zo veel zij konden: De Vlaamingen kwamen ook eerlang, verzeld door JAN VAN RENESSE en eenige Zeeuwen, weder af met een Vloot op *de Couwe*. Zij sloegen zich in *Duiveland* neder. WILLEM en GUY, Bischof van *Utrecht*, Broeder van Graaf JAN, kwamen mede met veel Schepen en Volk uit *Holland*. De Vloot *Duiveland* genaderd zijnde, sprong het Volk al te driftig en zonder orde aan Land. De Vijand, hier de lugt van hebbende, ging des Nagts op 't Hollands Leger af, en begunstigd door den donker, tastte hij hetzelfde onvoorziens zo hartig aan, dat een groote menigte van de beste Manschap verslaagen bleef, en veelen der geenen, die na de Schepen vlngtten, in Zee verdronken. Van den voornaamsten Adel sneuvelden 'er niet weinig in 't gevegt, veelen wierden ook gevangen. Onder de laatsten bevondt zich de Bischof GUY zelfs. WILLEM, met eenigen van de zijnen, ter naauwer nood ontsnapt, kwam binnen *Zierikzee*. Deeze slag geschiedde in 't Jaar 1304, des Vrijdags voor Palm-Zondag. Den volgenden dag deed GUY van *Vlaanderen*, door zijn Volk, *Zierikzee* op nieuws omsingelen. De Stad wierdt scherp aangetast. Die van binnen stelden zich met een nieuwe kloekmoedigheid te weer. Dit duurde twaalf dagen, wanneer GUY het beleg wederom staakte, en met zijn Vlaamingen na *Holland* vertrok.

, dan het waf
 eiland was op
 eden wederom
 l, meester van
 bezet was, en
 egekeerd, om
 lie spoedig na
 Burgers in de
 umingen, zic
 op achtveer
 vde, Besluit
 noedig beëit
 lourende laar
 ide kwan, en
 nieuwen An
 en: De Vir
 VAN RENDE
 p de Gouv
 en GUY, bl
 wamen met
 ot Dairland
 g en zoon
 bbende, geg
 igt door den
 rtig aan, die
 laagen bleef
 ren, in Ze
 iden 'er nu
 gen. Oodt
 WILLEN,
 onding, in
 't jar
 genden dag
 erikate op
 etast. De
 edigheid te
 het beeg
 Mand ver
 wat.

C. Pronk ad viv. del. 1743.

J. C. Philips fecit 1747.

TOREN van de groote Kerk te ZIERIKZEE.

St. TIRION exc. sc. Poul.

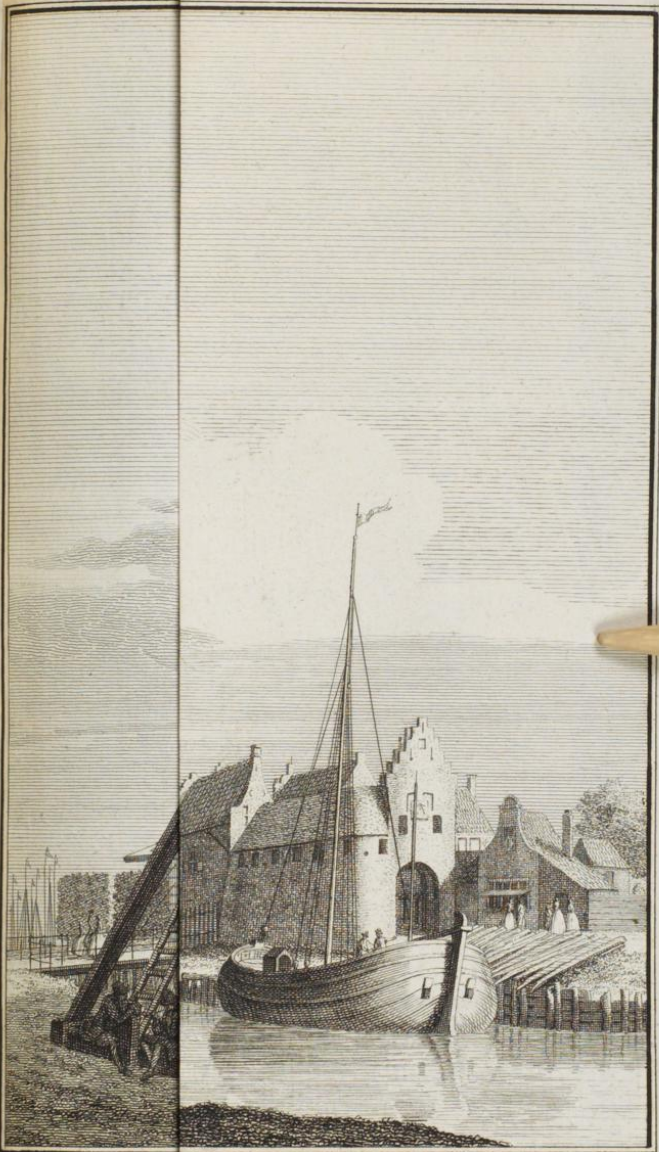
C. Ponsk. auct. del. 1743.

J.C. Philips fecit 1747.

STADHUIS te ZIERIKZEE.

J. THRON exc. e. Privil.

Fromk ad vier del. 1743.

J. C. Philipsz. fecit

RIKZEE.

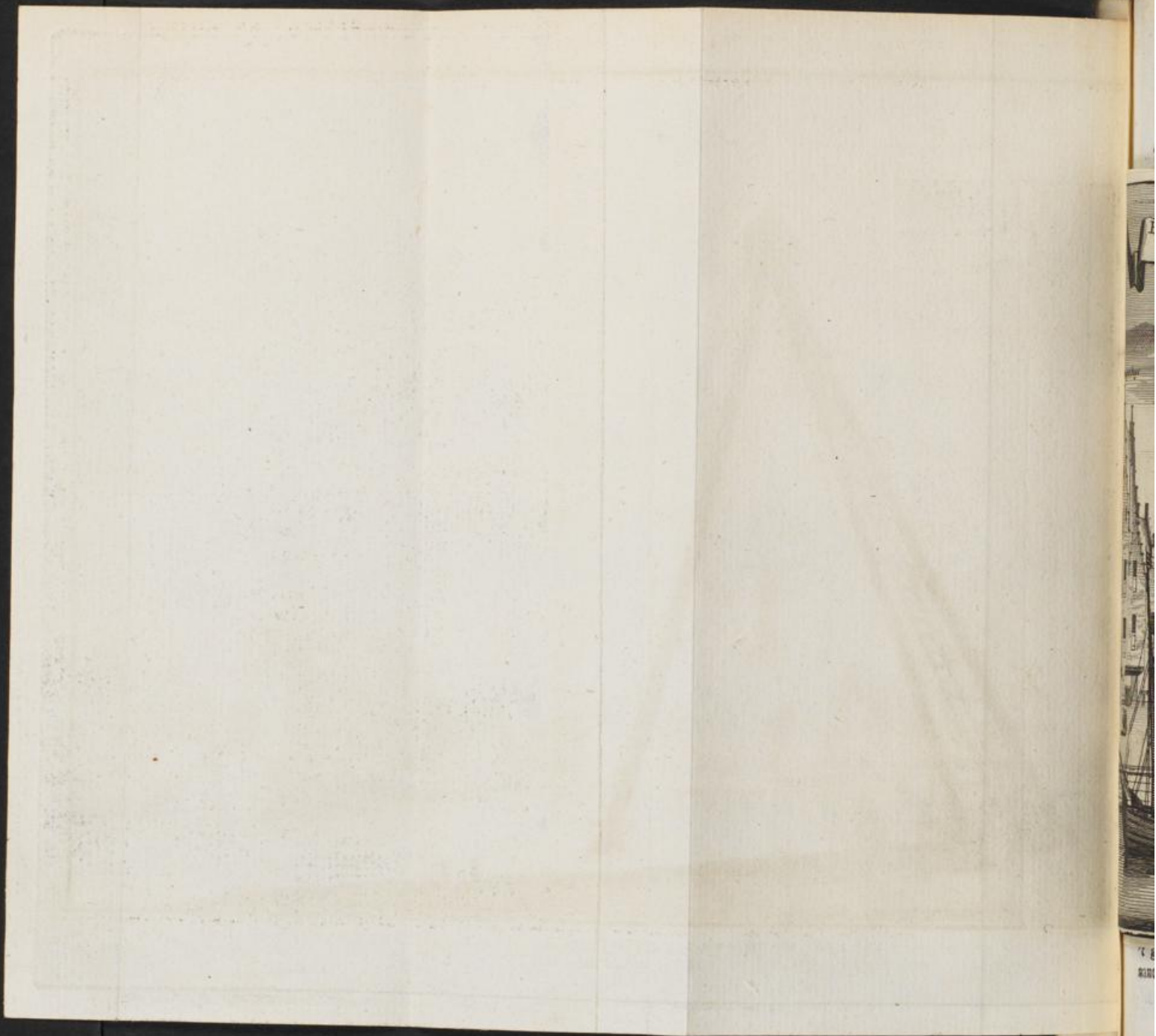

Bank ad vici del. 1743

De beide HAVENPOORTEN en BOK te ZIERIKZEE.

Ch. Simon Exc. e. Privileg.

J. C. Philips fecit

29

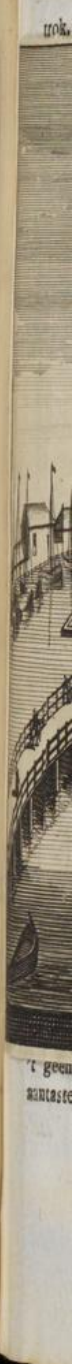
Bree-brugge en Gasthuyskerk
TOT ZIERICZEE.

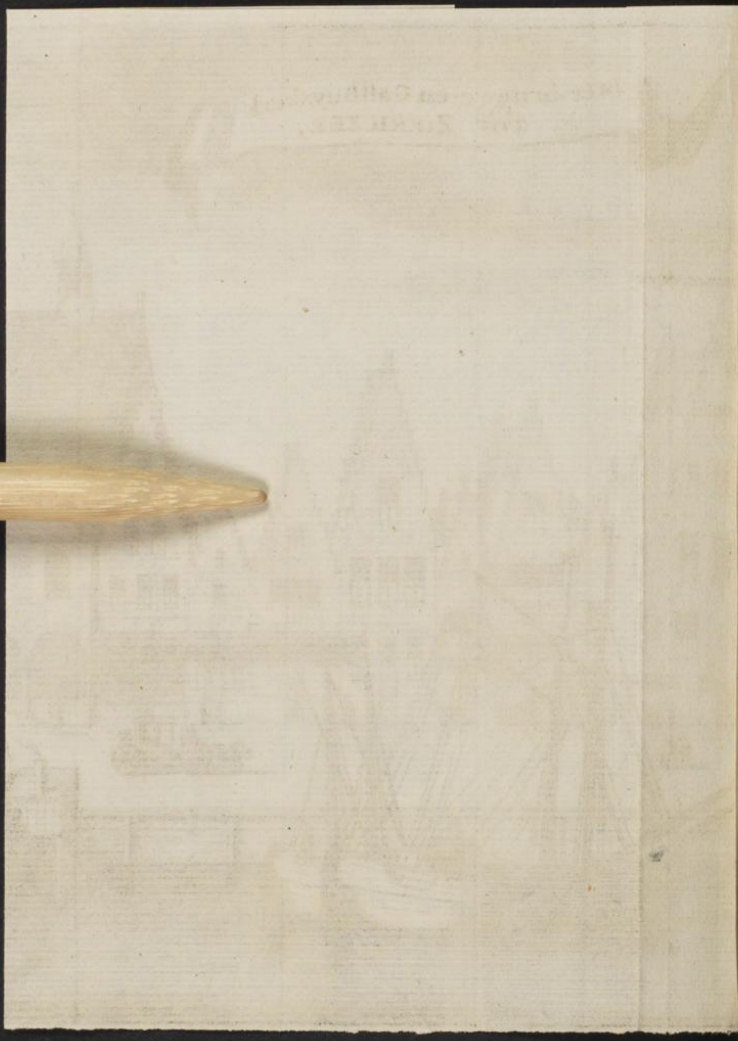
Gevingenbrug

29

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

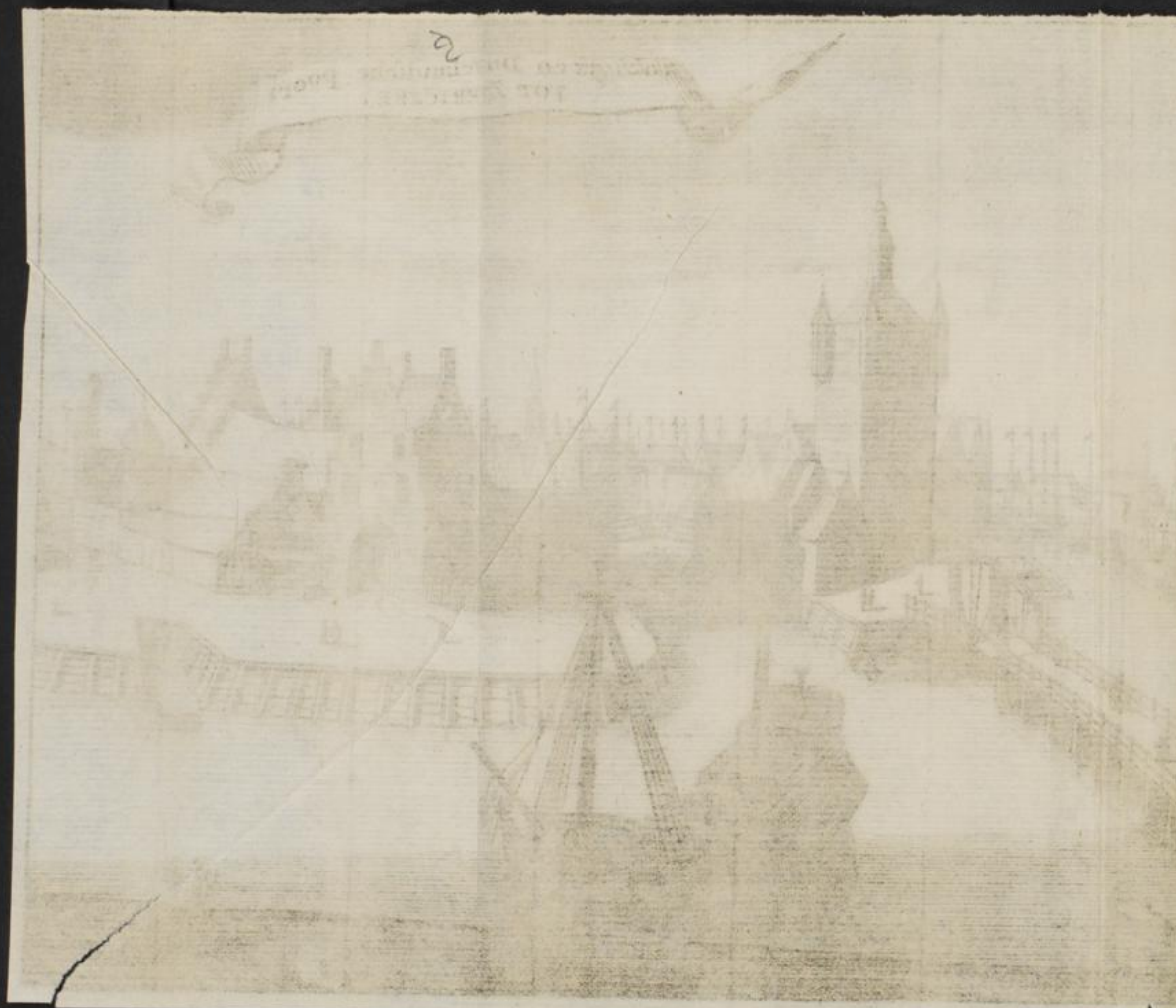

Stokhuys en Duvelandsche poort
TOT ZIERICZEE.

trok. WILL
zee, trok o
nieuwe Bel
men, niet
Stad meerd
maakte hij
JAN VAN N
tendamme,
ontfoudt n
of Heereoh
De Burger
vernielden
om dat he
lijk, en o
Stadelingen
dat geluk i
Nijemond
om na Ze
wierdt met
versterkt
zee, om zi
deed de H
Stad, de V
den zich n
afgrijslijk b
grootte Blijde
uit welk zij
Stad wierpen
zijde, en e
voorzien van
schuldig Me
kunst zeer w
Steenen op d
dat de grootte
geflaagen, en
wierdt. Oude
't geen hem c
rentasten. Op

trok. W
zee, tro
nieuwe
men, ni
Stad me
maakte
JAN VAN
tendam
ontfoudt
of Heere
De Bur
verniele
om dat
lijk, en
Stedeling
dat geluk
Tijfemona
om na
wierdt m
verterkra
zee, om
deed de
Stad, de
den zich
afgrijslijk
grootte B
uit welk
Stad wier
zijde, en
voorzien
schuldig
kunst zeer
Steenen o
dat de gro
geslaagen,
wierdt. C
't geen h
nantasten.

trok. WILLEM, naa gehouden beraad, met die van *Zierikzee*, trok ook van daar ra *Dordrecht*, om, in geval eene nieuwe Belegering tegen *Zierikzee* mogt worden ondernomen, niet weder ingeflooten te worden, en uit *Holland* de Stad meerder bijstand te kunnen doen. Voor zijn vertrek maakte hij BOUDEWYN VAN YERSEKE Stadsvoogd, denzelven JAN VAN KRUININGEN zijn Raadsman toevoegende. Te *Bortendamme*, een Dorp, toen niet ver van *Zierikzee* gelegen, ontstond midlerwijl een groote brand, door welke het Slot of Heerenhuis voor een gedeelte in de asche wierdt gelegd. De Burgers van *Zierikzee* toogen des anderendaags uit, en vernielden 't geen de vlam van 't Slot hadt overgelaaten, om dat het wegens zijn nabijheid de Stad doorgaans hinderlijk, en deszelfs Heer den Graave zeer vijandig was. De Stedelingen konden nu weder adem scheppen; maar mochten dat geluk niet lang genieten; want GUY, in *Holland* omtrent *Tsafelmonde* de nederlaag gekreegen hebbende, kwam wederom na *Zeeland* afzakken. Zijn overgebleeven Manschap wierdt met een talrijke menigte van Vlaamingen en Zeeuwen versterkt. Met dit Leger zette hij het weder aan op *Zierikzee*, om zijn geleeden leet aan deeze Stad te wreeken. Hij deedt de Haven stoppen en sloeg daar op zijn Leger om de Stad, de Vlaamingen ten Noorden en de Zeeuwen ten Zuiden zich nederzettende. De Stad wierdt door de vijanden afgrijslijk beschooten. De Belegeraars hadden verscheide groote Blijden, zijnde een soort van Werptuigen, opgeregt, uit welk zij een menigte van zwaare steenen Klooten in de Stad wierpen. Twee zodanige Blijden stonden aan de Noordzijde, en één aan de Zuidzijde der Stad. Die van binnen voorzien van gelijk Geweer, bleeven den Belegeraars niet schuldig. Meester WILLEM, een Smit aldus genaamd, die de kunst zeer wel verstondt, dreef een van 's Vijands grootste Steenen op der Jakobinen Kerk geworpen, zo wel te rug, dat de grootste Blijden der Belegeraars daar door aan stukken geslaagen, en de Drijver van dezelve jammerlijk gekwetst wierdt. Onder al dit Schutgevaarte liet de Vijand niets naa 't geen hem dienstig was, om de Stad van nabij te kunnen aantasten. Op een middag, wanneer de meeste Burgers in

hunne Huizen waren, en slechts weinig Manschap op de Wallen zich vertoonde, deden de Belegers, op alle de Stads Poorten te gelijk, een aanval, in meening, om die bij verassing te overweldigen. De Burgers, op het kleppen van de Klok, met een ongemeene vaardigheid na de Wallen toegeschooten, toonden eenen dapperen tegenstand. De Vrouwen, op dat geen Man van zijn Post week, groeven de Steenen uit de Straaten en bragten dezelve den Mannen aan. Het gevegt was van weerskanten zeer hevig. Eindelijk kreegen de Belegerden de overhand, en dreeven den Vijand hals over hoofd, met agterlating van veele dooden en gekwetsten van de Muuren te rug. Van de Belegerden eger schooten ook niet weinig hier het leven bij in. Niet lang daar naa ontstondt van binnen brand, door 't schieten der Belegers. Deeze, tragtende van dit toeval, en de verwarring, die zij meenden, dat in de Stad daar door ontstaan zoude, hun voordeel te trekken, naamen die gelegenheid waar, om de Stad nogmaals aan te tasten; doch terwijl de Vrouwen na den brand schooten, en het Huis, waar in die was, niettegenstaande den sterken gloed, onder de voet haalden, ontvongen de Mannen op de Muur de Bestormers zo wel, dat zij weder moesten afdeinzen. Ondertuschen begon de nood die van binnen zeer te praamen. Voorraad en voedsel voor Menschen en Vee begon hun te ontbreken. Het Stroo van onder de Bedden en het Riet van de Daken verstreken tot voeder voor de Beesten. De Belegerden deden WILLEM van hunnen beneepen toestand verwittigen; die, verloofd aan JOHANNA, Dogter van KAREL VAN ALEGON, Broeder des Konings van *Frankrijk*, FILIPS DEN IV, met welken Graaf JAN, zijn Vader, ook in Verbond stondt, en die ter zelfder tijd ook met GUY VAN VLAANDEREN in Oorlog was, daar door gelegenheid hadt om den Koning den staat van 't Land, en onder anderen ook het gewigt der Belegering van *Zierikzee*, van welkers uitslag het behoud of verlies van geheel *Zeeland* afhing, en waar aan ook zelfs *Holland* ten hoogsten gelegen was, bekend te maaken, en van hem bijstand te verzoeken. De Koning zondt zijnen Admiraal REINIER GRIMALDI VAN ORNUA, of, zo anderen hem noemen, REINIER DORIA, en

Hol-

B. S.

al-
idg
er-
re-
roo-
e de
pan-
re-
hab-
we-
loo-
car-
ep-
rog,
de,
om-
wen-
vas,
ber,
vaf,
de
bet
zoo
ker
Lern
nah
Mo-
AV,
ffid
por
eth
ee,
and
epit
lre
an
nk
G-

S. LIEVENS MONSTER

Tab. 910

Pr. Vogelae .. Sculpt.

Schoon. 100. |

B. C.

Vertical text on the left margin of the page.

St. Stephanus, Dusseldorf

A
v
w
et
ge
st
w
er
be
za
Li
L
e
gt
m
St
fla
die
reg
va
nat
en
der
de
wij
en
get
nad
om
zen
was
voor
de
Sto
mo
eer
ze

Holland, die bij WILLEM aangekomen, door denzelfen nader van 's Lands en der Stede gevaarlijken toestand onderregt wierdt. Zij beslooten gezamenlijk *Zierikzee* te ontzetten, en bestemden tijd en plaats om hunne Magten zaam te voegen. De Admiraal vertrok, zonder uitsfel, om zijn Vloot in gereedheid te brengen. Jonkheer WILLEM beschreef ook terstond zijn Volk, 't geen tot den togt ten uitersten gewillig was; veelen boden zich onverzogt daar toe van zelfs aan en trokken op hunne eigen kosten op. Het Leger was ter bestemder tijd verzaamd te *Schiedam*. Maar de Admiraal zammelde wel drie weeken boven het besprek, 't geen WILLEM voor het overgaan der Stad en verlies van 't geheele Land bedugt deedt zijn. De Vlaamingen ondertusfchen eens en andermaal van den hardnekkigen tegenstand der Belegerden geproefd hebbende, en ziende dat 'er voor hun met Stormen niet te winnen was, hadden een besluit gemaakt om de Stad uit de hongeren. Die van binnen bleeven niettemin standvastig. Welhaast begon dit den Vijand te verdrieten, die een nieuw en nog veel grooter geweld dan te vooren regen de Stad bereidde. Zij stelden een houten Stormkat toe van ongelooflijke hoogte, die tot digt bij de Stads Graft aangevoerd, hen diende, om van dezelye met hunne Pijlen en Steenen die van binnen des te zekerder te treffen en meerder afbreuk te doen. Terwijl zij, beneden daar door gedekt, de Graft met Rijs, Aarde en Koorngarven vervulden, met vijf Bruggen, op Wielen daar toe aangevoerd, besloegen, en ten derden maale een heevigen Storm bestonden te waagen, welke een geheelen dag geduurd hebbende, sliep ten nadeele van de Vlaamingen, die door de Belegerden wederom manhaftig afgeslaagen, met groot verlies in hunne Schanzen weeken. De Koorngarven met welke de Graft vervuld was, door die van binnen opgehaald, wierden tot voeder voor de Beesten gebruikt. Door zeker foort van bezwavelde Brandpijlen, schooten de Belegerden den brand in de Stormkat, die zo sterk toenam dat het den Vlaamingen onmogelijk was hunne Kat te redden. De Belegerden deeden eens en andermaal bij WILLEM aanhouden om ontzet en deezige deedt zijn best, om hen een hert onder den riem te stee-

ken. Hij zondt ook eens en andermaal aan den Admiraal, die eindelijk met elf Galeien en achtëndertig groote Schepen, alle wel bemand, de *Maas* ingevaaren met WILLEMS Scheepsmagt zich vereenigde. Deeze Vlooten na *Zeeoland* afgestoken, kwamen, naa eenige dagen sukkelens, op *Grevelinge*, daar zij de Stedelingen met vuuren op hunne Masten tekens gaven. Deeze, op het gezigt der Vuurtekenen verblijd, beantwoordden die op gelijke wijze. De Schepen, des anderendaags, in *Zonnemare* gekomen, stevenden, in slagorde geschaard, verder voort tot in *Noordgouwe*, tusschen *Schouwen* en *Dreifchor*, daar zij in 't gezigt van den Vijand eenige dagen bleeven leggen. De Vijand deedt zijn best, om eenige Voorraadschepen van de Vloot te onderscheppen. Vier Koggen van de Zeeuwsche Ballingen vermeersterden een Schip met vijfennegentig Vaten Bier, gezoute Zalm en Vleesch. De Zeeuwen voeren met hunne Koggen en Roeibarken tusschen de Vloot en *Duiveland* heenen, om dezelve den toevvoer verder af te slijden; doch wierden door de Galeien, die het op hen aanzetteden, in 't Dijkwater gedreeven. Van hier roeiden zij door een Kreek, in hoop, om eenigen Voorraad, dien zij zagen aankomen, te vermeesteren. Maar de Galeien schielijk aangeroeid, sneeden hen den weg af en dreeven ze op de vlugt. De Zeeuwen, tusschen de Vloot en *Duiveland* willende wederkeeren, wierden door een Galei aangetast. Eenige Hollanders raakten mede aan 't gevegt, en sloegen 'er met hunne Staven zo Manhaftig onder, dat veel buiten boord sprongen, om zich met zwemmen na het Land te behouden. De tijdng hier van, in de Stad gekomen, verheugde de Belegerden niet weinig. Het was des Zondags, den negenden Augustus, wanneer dit was voorgevallen. De Hoofden der zaamgevoegde Vlooten, hier door aangemoedigd, bereidden zich, om des anderendaags den Vijand slag te leveren. Doch vier Schepen, onder 't bewind van JEAN PADROGE VAN CALAIS, Fransch Bevelhebber, raakten benoorden de Stads Haven aan den grond, en het opzet wierdt gestaakt. De Vlaamingen zonden een Brander op de vastgeraakte Schepen af; doch deszelfs Aanvoerers wierden, door de daar op zijnde Manschap, zo wel ontvangen,

dat

dat z
Wal o
de V
an.
verme
sloege
landt
peu,
der l
Midde
de zij
den,
zijner
bij ge
aansto
kende
duurde
verover
mlgen
verdrot
geraakt
en wit
wijken,
den, te
Waterg
sche Ki
laag de
zagen
verloosfi
sche Le
vangen
rikzee,
Vlamsch
geslapt,
kondigen
onderwe
vlugtede
rugt dat

dat zij genoodzaakt waren af te wijken, en het tegens den Wal op te zetten. Met het aankomen van de Vloot, zette de Vlaamsche Vloot het zelfs op de Schepen van WILLEM aan. Het gevegt wierdt zeer hevig. In den eersten aanval vermeesterden de Vlaamingen drie Hollandsche Schepen, en floegen daar in alles dood. De kans verkeerde en de Hollanders begonden de overhand te krijgen. De Fransche Schepen, te vooren vastgeraakt, wierden met de Vloet nu weder los en kwamen mede aan 't gevegt. Het wierdt bijna Middernagt eer de slag een einde nam. Wanneer men van de zijde der Hollanders waande de Zege bevogten te hebben, kreeg WILLEM tijding, dat verder Noordwaards eenigen zijner Schepen nog met vijandlijke Schepen slaags waren en bij gebrek van onderstand gevaar zouden loopen. Hij zondt aanstonds hulp derwaards. De dag ondertuschen aanbreekende begon het gevegt op nieuw en wierdt algemeen. Het duurde tot den middag. Eenige Vlaamsche Schepen wierden veroverd, en veele Vlaamingen gedood of gevangen. Zommigen waren Landwaards in *Duiveland* gevlugt, en anderen verdrinken. GUY zelfs, met den Franschen Zeevoogd slaags geraakt, moest, naa een hadnekkig gevegt zijn Vlag strijken, en wierdt genoodzaakt, om de woede van 't Volk te ontwijken, in des Admiraa's Galei over te gaan. De Belegerden, te vooren beklemd van vreeze over den uitslag van dit Watergevegt, en gefard door de schamperheid van het Vlaamsche Krijgsvolk buiten, 't geen hun veel te vroeg de nederlaag der Fransche en Hollandsche Vlooten verweeten hadt, zagen deeze overwinning, als het eenigste middel tot hun verlossing, met onuitspreeklijke blijdschap aan. Het Vlaamsche Leger daarentegen, merkende dat hun Opperhoofd gevangen was, sloeg terstond op de vlugt. Dus wierdt *Zierikzee*, naa eene belegering van veertien weeken, van 't Vlaamsch geweld ontzet. WILLEM, met zijn Volk, aan Land gestapt, begaf zich in de Stad. Hij deedt, Vergiffenis afkondigen voor 's Lands Ballingen, die zich aan hem zouden onderwerpen. Zommigen bewilligden daar toe, doch andere vlugteden buiten 's Lands. Midterwijl ontstondt 'er een gerugt dat in de Duinen van *Schouwen* nog veele Vlaamingen

zich ophielden. WILLEM deedt twee Galeien voor het Land kruisen, op dat geen Vlaaming, van het Strand, met eenig Vaartuig, zou kunnen vlugten, terwijl hij te Land, Manschap op hen afzondt. Deeze meenigte, welke nu de schrik in 't hart geslaagen was, gaf zich in 't *Paalinksdal* tot Krijgsgevangen over, van waar zij na de Stad gebragt, in de Kerken en Kloosters opgeslooten en daar naa tegens Hollandsche Gevangenen nitgewisfeld wierden GUY VAN VLAANDEREN wierdt ook, voor GUY, Bischoep van *Utrecht*, te *Valencienne* gevangen, overgegeeven. De Bischoep, dus in Vrijheid gesteld, kwam bij ziju Neef binnen *Zierikzee*. De dag van het Ontzet van *Zierikzee*, zijnde de dag naa St. LAURENS, of den eliden Augustus, wierdt zedert door de Ingezeetenen met eenen algemeenen Ommegang over de Bredde of Gasthuis Brug en om de Stad, jaarlijks, zeer plegtig gevierd; het geen egter bij de Hervorming in den Godsdienst, nevens andere Kerkelijke Plegtigheden van dien tijd, wierdt afgeschafft. Naa dat *Zierikzee* ontzet, en de Vlaamingen uit *Schouwen* en *Duiveland* verjaagd waren, is ook *Midelburg* door den Zierikzeenaaren uit de hand der Vlaamingen gered, en weder aan des Graaven zijde gebragt. Ter belooning van de getrouwheid, dapperheid en goede diensten, door den Zierikzeenaaren in allen deezen aan en voor den Graave betoond, wierden zij van hem met verscheiden opmerkelijke Voorregten beschonken.

Tot in het Jaar 1312, zijn de Tempelheeren of Tempelieren te *Zierikzee* in groot aanzien geweest, en hebben 'er een dertig Huis of Klooster gehad; maar, wanneer in het zelfde jaar, op het Besluit der Kerkvergadering te *Vienne*, die Orde in de Rijken en Landen van Europa, *Frankrijk* alleen uitgezonderd, daar zij reeds, op last van FILIPS DEN SCHOONEN, in 't Jaar 1307, waren omgebragt, 't zij om de baldaadigheden en gruwelen, welke men hun te laste leide; 't zij om dat hunne Magt den Paus en Vorsten zelfs te schrikkelijk geworden was, wierdt uitgeroeid, trof hen die slag ook binnen deeze Stad. Zij wierden allen, op éenen nagt, door de Regeering, daar toe bij eenen Brief, op Lijfstraffe aangeschreven, met behulp van Stads Arbeiders en andere

He-

Bedienden in hun Klooster overvallen en gedood, uitgezondard twee, die, zo men zegt, elders in een Hoerhuis zijnde, daar door deezen dans gelukkiglijk ontsprongen. De St. JANS Ridderſ kreegen het Huis der Tempeliers. Naderhand is het een Klooster der Predikheeren geweest. Naa de verandering van den Godsdienst wierdt het afgebroken, en de grond van Stadswege uitgegeeven om met Burgerhuizen betimmerd te worden.

Als, in het Jaar 1323, tusſchen LODEWYK, Graave van *Vlaanderen*, en WILLEM, Graave van *Holland en Zeeland*, bijgenaamd *den Goeden*, door tusſchenkomst van KAREL DEN SCHOONEN, Koning van *Frankrijk*, het Vredensverdrag getroffen wierdt, bij 't welk de Graaf van *Vlaanderen* voor altoos afstand deedt van het Regt, 't geen hij en zijne Voorzaaten zich vermeeten hadden op de Zeeuwſche Eilanden te hebben, zijn de Brieven daar van, door Afgevaardigden uit de Steden *Middelburg* en *Zierikzee*, wegens *Zeeland*, geteekend en bezegeld. Desgelijks hebben deeze twee Steden, wegens *Zeeland*, geteekend en bezegeld de Brieven van Vrouw MARGAREET, gegeeven te *Munchen* in *Beieren*, den vijfden Januarij des Jaars 1348, en bevestigd van de Edelen en Steden van den Lande te *Ceertruidenberg*, in het zelfde jaar, bij welke zij haar Zoon WILLEM, onder Voorwaarde, tot Ruwaard van *Holland, Zeeland en Friesland* aanſtelde.

Bij het opborrelen der Hoekſche en Kabbeljaauwſche tweefpalt, in 't Jaar 1350, hieldt *Zierikzee*, in de geſchillen tusſchen gemelde Vrouw MARGAREET en haaren Zoon, het met de eerſte. WILLEM deedt ondertusſchen, van zijne zijde, veele poogingen om den *Zierikzeenaaren* aan zijn ſoer te krijgen. Hij beval, bij zijne Brieven, gegeeven des Donderdags naa St. Pietersdag, in het Jaar 1351, aan de Regters van *Zierikzee* wel ſcherpelijk, hen niets te onderwinden dan op zijnen naam, op verbeurte van Lijf en Goed. Daar bij verleende hij Vrijgeleide voor zestien Perſoonen, om bij hem te koomen aanhooren het Regt, dat hij tot de Landen van *Holland en Zeeland* zich vermat te hebben. Dan de afstand van de Landen van *Holland, Zeeland en Frie-*

land, tot welke Vrouw MARGAREET in den Jaare 1354 ge-
noodzaak wierdt, maakte een einde deezer geschillen tus-
schen Moeder en Zoon.

Het schieten naar de Papegaaij, was een uitspanning, wel-
ke in die tijden tevens tot vermaak en nuttigheid wierdt aan-
gelegd, om met de Boog, toen in den Krijg gebruikelijk,
handig te leeren omgaan. De Graaven poogden daarom dee-
ze oefening, door hunne Voorzaaten ingesteld, te bevoorde-
ren. Onder deezen was Graaf WILLEM, Hertog van *Beteren*,
geene van de minsten. Hij gaf bij een Brief, bevestigd te
Middelburg, des Maandags naa St. BONIFACIUS, in 't Jaar
1355, aan den Poorter en van *Zierikzee*, Schutters zijnde en
de Papegaaij afschietende, een paar Kleederen en tien Schel-
lingen, waar mede de Rentmeester *Beoster-Schelde* wierdt
belast, en hij deedt 'er bij, dat niemant naar de Papegaaij
mogt schieten, ten zij hij vollen Harnas tot zijnen Lijf, en
een eigen Boog met zijn toebehooren hadt. In of omtrent
het Jaar 1368, nam de Vaart en Handel op *Deenemarken*,
Noorwegen en andere Landen in en aan de Oostzee in *Zee-
land* en bijzonder ook te *Zierikzee*, merkelijk toe, en wierdt
door de Koningen dier Landen, met het verleenen van ver-
scheide Voorregten zeer bevorderd. Wij hebben reeds eiders
aangeteekend, hoe *Middelburg*, *Zierikzee* en *Arnemuiden*,
ter dier gelegenheid, als Hanze-Steden, met de overige
Steden van dat Verbond, in 't Jaar 1370, een Verdrag met
WOLDEMAR, Koning van *Deenemarken* hebben aangegaan, bij
't welk een einde der toenmaals ontstaane geschillen en daar
uit gevolgde Oorlog gemaakt wierdt.

In het Jaar 1383, hielden de Monniken zeer slegt huis
binnen *Zierikzee*. Een Monnik, genaamd DIRK OUDERGEEST
van de Orde der Minderbroeders, wierdt door eenen zijner
Medemonniken doorsteken. De Stads Overheid deedt ter
dier oorzaake alle de Monniken deezer Orde de Stad ruimen,
en stelde zich in 't bezit van hunne Kloostergoederen. Naa
verloop van vier jaaren wierdt wederom een ander Prior en
Monniken in 't Klooster toegelaaten; maar alzo deeze door
hun verkwistend gedrag de Renten en Inkomsten des Kloos-
ters doorbragten, wierdt, naa het veranderen der Wethouder-
schap,

sch
gef
rig
dier
mag
Kel
get
(
Fra
voo
hut
Ho
na
Ki
Bo
vol
jur
BEE
len,
bij
volg
sche
Eng
nom
Op
blo
zom
ven
munt
dat o
On
een ja
helt
op wa
herbo
GAAS
sche
JAKOB

ſchap, op het aanhoudend verzoek van de Vrienden der uitgeſtooten, beſlooten, dat die van de verdreevenen nog overig waren, weder na het Klooster zouden keeren. De anderen hier van de lutt gekreegen hebbende, paktten zich bij nagt heimelijk weg, beroovende het Klooster van Boeken, Kelken, Vaten en andere Kerkſieraaden, die nog waren overgebleeven.

Omtrent het Jaar 1386, wanneer KAREL, Koning van Frankrijk, de Gentenaaren tot Vrede gedwongen hebbende, voornam, de Engeliſchen, die hen onderſteund hadden, in hun eigen Land te beſtooken, en tot dien togt, ook bij de Hollanders en Zeeuwen, beide Schepen en Manſchap tragtten aan te werven, hebben die van *Zierikzee*, afkeerig van alle Krijgſtoerusting tegens een Vorst, met welken het Land in Bondgenootſchap ſtondt, de Franſche werving in hunne Stad volſtrekt van de hand gewezen: terwijl *Dordrecht*, *Middelburg* en andere Hollandiſche en Zeeuwiſche Steden, door ALBRECHT VAN BEIEREN zich in dien Oorlog latende inwikkelten, den Franchman alles toefonden. Deeze weldaad bragt bij den Engeliſchen Koning zo veel te weeg, dat, als in het volgende jaar de Vloot van Vlaamiſche, Hollandiſche en Zeeuwiſche Koopvaarders, meest met Wijnen belaadend, door de Engeliſchen genomen wierdt, den Zierikzeenaaren hunne ontnomen Schepen en Goederen wederom wierden gegeven. Op het einde deezer, en in het begin der volgende Eeuw, bloeide de Scheepvaart deezer Stad dermaaten, dat zij, naar zommiger verhaal, in meenigte en grootte van Schepen boven alle Steden en Zeeplaatzen van Nederland heeft uitgumt: zo dat de Hollandiſche en Waterlandſche Schepen in dat opzigt agter moesten ſtaan.

Onder deezen voorſpoed, trof *Zierikzee*, in 't Jaar 1414, een jammerlijke ſlag door een fellen brand, die bijna de helft van de Stad verteerde. In 't Jaar 1420, begon men, op laſt van VROUW JAKOBA, de afgebrande Huizen weder te herbouwen. Toen, in het Jaar 1425, Jonkheer JAKOB VAN GAASBEEK, met behulp van de meeste Hollandiſche en Zeeuwiſche Steden, de Stad *Schoonhoven*, die het met VROUW JAKOBA hielt, belegerde, weigerden die van *Zierikzee*, be-

ne-

evens de Steden *Gouda*, *Oudewater* en den *Briel* zich tot die belegering te laten gebruiken. En wanneer zij nog in het zelfde jaar, genoodzaakt de sterkste zijde te kiezen, aan Hertog *FILIPS VAN BOURGONDIE*, als *Ruwaard over Holland* en *Zeeland*, *Hulde* en *Eed* deden, bedongen zij dat zij niet verplicht zouden worden, buiten hunne *Stad* gewapend te reizen tegens zijne *Nigte Vrouw* *JAKOBA*. Egter ondersleunden zij hem in den bloedigen slag tegens den Hertog *VAN GLOCHESTER*, in 't volgende jaar, op het Eiland *Schouwen*, tuschen *Brouwershaven* en *Ouddreischor* voorgevallen, met zo goeden uitslag, dat hij zegepraalende uit dezelve terug kwam, zijnde een groot getal van wederzijde en daar onder verscheiden' Edelen in den strijd gefneuveld. Zeven jaaren daar naa wierdt hij zo binnen deeze *Stad*, als in andere Steden van *Zeeland* met veel *Praal* ingehaald, en tot *Graaf* van 't *Land* gehuldigd. In 't Jaar 1435, gaven die van *Zierikzee* een bijzonder proefstuk van getrouwheid aan deezen *Graaf*. Naa een zwaaren en langduurigen *Oorlog*, wierdt op dien tijd de *Vrede* getroffen tuschen *KAREL DE VII*, *Koning* van *Frankrijk* en Hertog *FILIPS*. De *Engelschen*, die met den Hertog tegen de *Franschen* gelukkiglijk gestreden hadden, weigerden in die *Vrede* toe te koomen. Om dezelve te verijdelen tragte *HENDRIK DE VI*, *Koning* van *Engeland*, door zijne *Brieven*, eenige Steden tot opstand tegen *FILIPS* te verwekken. Hij schreef daar toe ook aan die van *Zierikzee*; maar deeze, verre van dien *Vorst* daar in te wille te zijn, ontdekten des *Konings* poogingen aan Hertog *FILIPS*, hem daar toe overzendende den *Brief* des *Konings*. Waar over *FILIPS* dermaate ontstoken wierdt, dat hij ondernam, met behulp der *Zeeuwen*, *Calais*, toen in de hand der *Engelschen* zijnde, te belegeren, daar hij egter onverrichter zaak moest afscheiden.

In het Jaar 1438, wierdt de *Vaart* op *Spanje* in deeze *Stad* eerst aangevangen. Men hielt dit toen voor een grooten en gevaarlijken togt. In of naa het Jaar 1454, verloor *Zierikzee* zodanigen aantal van *Schepen* en *Volk* ter *Zee*, dat op eenen nacht, meer dan vijfhonderd *Vrouwen* binnen deeze *Stad* daar door tot *Weduwen* gemaakt wierden, boven

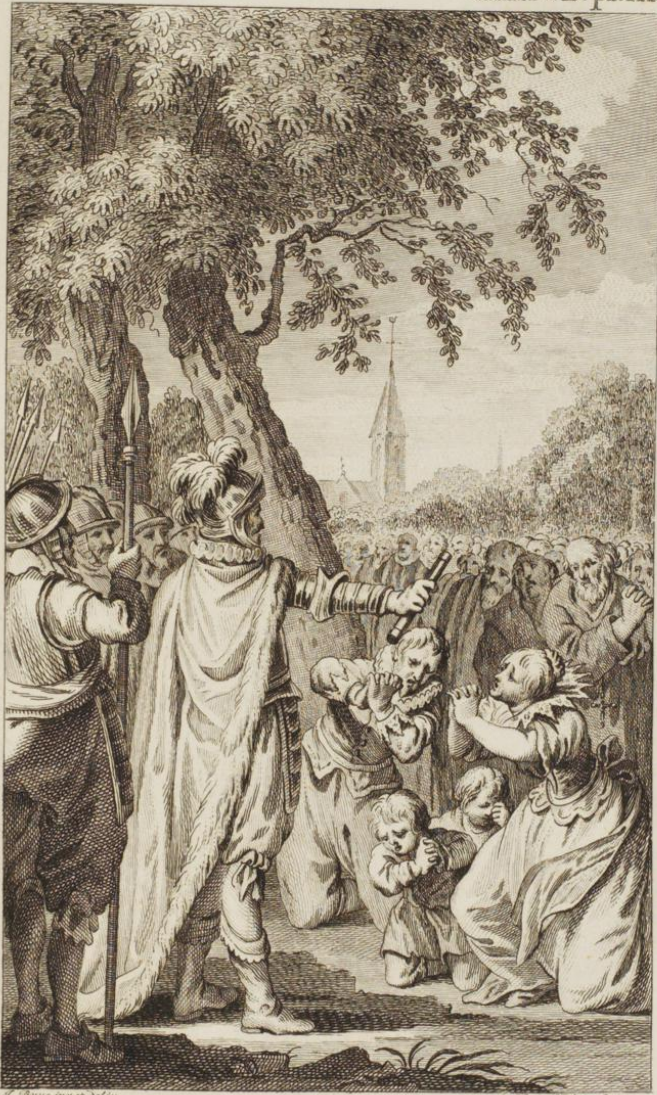
en behalven de ongehuwde Manschap, meest alle Inboorlingen, welke in dien storm het leeven lieten. In het Jaar 1458, wierdt de Stad wederom door een hevige vlam aangestast, die het beste en grootste gedeelte derzelve aan de Zuidzijde, met het Begijnhof en Jakobinen Klooster, twee deftige Gestigten, verteerde. En nauwlijks hadt men de afgebrande Huizen wederom opgebouwd, of bijna een derde gedeelte der Stad, met haare voortreffelijke Hoofdkerk en andere Gestigten, wierdt wederom in de asche gelegd. Dit ongeluk wierdt op Kerkmis avond, in het Jaar 1466, door den Bliksem veroorzaakt. In het Jaar 1468, stierven 'er veele Menschen binnen *Zierikzee*; zo dat Hertog KAREL VAN BOURGONDIE, om der sterfte wille, buiten de Stad, op den Dijk van *Borrendamme* tot Graaf van *Zeeland* wierdt gehuldigd.

Onder deeze rampen, hong 'er nog een ander onweder boven *Zierikzee*, dat, zo het scheen, de Stad tot een enkel bioedbad en Puinhoop stondt te maaken. KAREL hadt in het Jaar 1472, twee Gemagtigden te *Zierikzee* doen aanstellen, om daar, als elders, nieuwe lasten in te voeren. De Ingezetenen, hier over te onvreden, doch niet wetende wat het in hadt, zich tegens KAREL met geweld te verzetten, staaken de hoofden te zaamen, raakten aan 't hollen, en sloegen de twee Gemagtigden tot het invoeren der Schattingen gesteldt, dood, en wierpen hunne lichaamen ter Vensteren van het Stadhuis uit. Veele van de Regeerders voegden zich tot de Gemeente. Deeze maakte zich meester van de Stads Sleutels, veranderde de Regeering, deedt het Regt door eenen ouden Schout bedienen. KAREL, uit *Frankrijk* in *Nederland* gekomen en hier van onderrigt zijnde, velde daar op een Bloedvonnis, dat men de Stad te vuur en te zwaard zou verdelgen. Of hij dit meende, dan of hij den Ingezetenen slegts een schrik aanjaagen wilde, is niet wel te zeggen. Dit is zeker, dat de Burgerij hier op de moed wel haast ontzok. Men liet eenige Gemagtigden van den Hertog binnen koomen. Die aan den Opstand meest schuldig waren, wierden bij de kop gevat, en twaalf van dezelve op de Gasthuis Brug, onthalsd. Meer dan tweehonderd, uit de Stad gevlugt,

vlugt, ontlieden het gevaar, de andere Ingezetenen, ook de overige Geestelijken, Mans- en Vrouwsperfoonen, bejaarde menschen en kinderen, in 't kort, al wat gaan kon, trokken den Hertog, die tegens de Stad in aantogt was, te gemoet, luidskeels en met een erbarmelijke stem, roepende om *genaade*. Het leeven wierdt hun ook, als 't waare uit barmhertigheid, geschonken. Doch zij wierden verweezen in een boete van dertigduizend Rijsche Guldens in negen uren op te brengen. Daar benevens deedt de Hertog de Deuren van de Stads Poorten wegneemen, en vierëntwintig van de aanzienlijkste der Stad, als Gijzelaars na *Brusfel* voeren. Ook wierden alle hunne Privilegien verbeurd verklaard en onder den Kansellier gebragt. KARELS Dogter en Nazaat MARIA VAN BOURGONDIE, beval wel bij haar blijde inkomst in 't Jaar 1477, dat men die van *Zierikzee* hunne Privilegien van den Kansellier weder zoude doen erlangen; maar dewijl veele hunner oorspronkelijke oudste Voorregtsbrieven vermist worden, is het ligt te denken, dat dezelve op dien tijd te zoek zullen zijn geraakt. Niettegenstaande Hertog KAREL den Zierikzeenaaren zo onzagt behandeld hadt, deeden zij hem egter in 't Jaar 1474, in beleg der Stad *Nuis*, over *Dusfeldorp* aan den Rhijn gelegen, veel bijstand met Schepen. Om de kosten, door hen daar in gemaakt, verkreegen ze kwanfuis Vrijheid om Lijfrenten op een of twee Lijven, ten laste hunner Stad te verkoopen.

Op den drieëntwintigsten Maart des Jaars 1478, wierdt MAXIMILIAAN VAN OOSTENRYK, als Voogd van zijne Vrouw MARIA VAN BOURGONDIE gehuldgd binnen *Zierikzee*. Onder deezen is de Stad, nog niet of naauwlijks bevrijd van de smertelijke naween der zo evengemelde beroerte, wederom in geene kleine ongelegenheid gekomen. Die van *Sluis* in *Vlaanderen*, door veele Hoeksgezinden uit *Holland* versterkt, hadden zich openlijk tegen MAXIMILIAAN verklaard: en om hem afbreuk te doen en buit te maaken, hadden zij meenigen inval in *Zeeland* gedaan. Die van *Zierikzee* hielden het met FILIPS VAN KLEEVE, die het bevel over de *Sluis* zenaars voerde, en wiens Vader ADOLF VAN KLEEVE zijn verblijf binnen *Zierikzee* plagt te houden. Dus hebben zij die

van

H. B. Gys, inv. et delin. A. van Nubelen fecit 1799.
 DIE VAN ZIRKZEE TREKKEN HERTOG KAREL
 VAN BOURGONDIE TE GEMOET.

van Sin
gevoegd
te doen.
MAXIMIL
hebbend
nog, d
den, d
de kw
Krijgsk
om de
FILIPS
Krijgsk
genna
wied
nen,
om ve
zend A
aan he
'sjaars
pen ve
aan d
Stedeli
door d
HARRE
Hertog
ken en
te stell
Alle
tusche
voort t
en in d
'er geer
Fruuch
voor v
het ja
reeds
tijd,
Zo da

van *Sluis* allerhande Leevensmiddelen en Krijgsbehoeften toegevoegd, waar toe mogelijk de begeerte, om goeden winst te doen, hen meer bewoogen zal hebben, dan een haat tegen MAXIMILIAAN. Die van *Sluis* een langduurig beleg uitgegaan hebbende, moesten eindelijk zwigten: doch zij bedongen nog, dat alle, die het met FILIPS VAN KLEEVE gehouden hadden, deswegen zouden ongemoeid blijven. Desnietteenstaande kwam de Hertog van *Saxen* met een groot gevolg van Krijgsknegten, bedektelijk én onverwagt binnen *Zierikzee*, om de Ingezetenen te straffen over de hulp en toevoer aan FILIPS VAN KLEEVE en de Sluizenars verschaft. Thans door Krijgsvolk overheerd, waren ze gedwongen den Hertog om genaade te smeeken, die hun in deezer voegen verleend wierdt. De Regeerders en nevens deeze nog zestig Perfoonen, zouden bloots hoofds en met gebooge kniën den Sax om vergiffenis bidden; ook zoude de Stad vierëntwintigduizend Andries Guldeus, ieder vierëntwintig Stuivers waardig, aan hem betaalen; voorts nog honderd Ponden Grootent's jaars aan den Landsheer opbrengen, alle Krijgsgereedschappen verlooren, en de kosten van 't Hout tot de Blokhuizen aan de Haven-Poort door den Hertog gebruikt, door de Stedelingen gedraagen worden. In 't Jaar 1507, wierdt hen door den Roomsche-Koning MAXIMILIAAN en den Aartshertog HAREL, Vrijheid gegeven, om de Blokhuizen, door den Hertog van *Saxen* aan de Haven-Poort gemaakt, af te breeken en die Poort met de Muuren weder in haar ouden staat te stellen.

Alle deeze voorgemelde wederwaardigheden hadden ondertuschen den Zierikzeenaaren niet belet hunne Scheepvaart voort te zetten, welke omtrent het Jaar 1490, op *Roszil* en in de Baaij van *Britannie* zo zeer was aangegroeid, dat'er geen Pakhuizen genoeg voor handen waren, om het Fransch Zout te bergen. Het Baaljzout wierdt toen verkogt voor vijf Ponden Vlaams en minder het honderd. Omtrent het Jaar 1500, was hunne Vaart op *Spanje* en *Lisfabon* ook reeds merkkelijk uitgebreid. Zij hebben, in of kort na dien tijd, uitgemunt door de meenigte hunner Kraveelschepen. Zo dat, als in 't Jaar 1506, FILIPS VAN OOSTENRYE met zijn

Vrouw

Vrouw JOANNA, met een Vloot van drieënveertig Schepen uit *Zeeland* na *Spanje* afvoer, ver het grootste getal dier Schepen en daar onder het Schip *de Juliaan*, gevoerd door JAKOB KORNELISZON DE HUYBERT, waar op de Koning zich met zijn Gevolg begeven hadt, te *Zierikzee* thuis hoorde. Dewijl deeze Vloot door een zwaaren storm belooopen wierdt, leeden de *Zierikzeenaars* daar door groote schaade. De overvloed van toevoer, welke de Zeevaart verschaftte, hadt ondertusfchen veele Waaren in prijs doen daalen, en de Neeringdoende Burgerij buiten vertier gesteld, 't welk tot zijn gevolg hadt, dat de Huizen in verval geraakten en de Erven onbebouwd bleeven van wegens de daar op agterstallige Renten en Erfpagten, welke de neeringlooze Burger niet kon opbrengen. Het stontd geschaapen, dat het hier mede hoe langer hoe slegter zou gegaan hebben; maar, door de voorzorge van de Wethouders, wierdt het daar toe gebragt, dat FILIPS hun Vrijheid gaf om de Erfpagten en Renten te mogen aflossen, elken Penning met zestien diergelijke Penningen: 't geen den Ingezetenen nieuwen moed gaf om de Erven te bebouwen en het bouwvallige te herstellen, en de Stad weder deedt opluiken. In de Jaaren 1509 en 1512, verlooren die van *Zierikzee* verscheide Schepen door storm, en in 't Jaar 1510, wierdt hun door de *Lubekkers* groote afbreuk ter Zee gedaan. Maar dit alles was niet te vergelijken bij de onheilen deezer Stad in volgende jaaren kort naa den andere overgekomen, wanneer het geluk den Burgeren van *Zierikzee* en Ingezetenen van *Schouwen* in alles tegen schein te loopen. Vooreerst sleepte de Pest, in het Jaar 1518, binnen de Stad alleen ruim tweeëntertighonderd menschen weg, zo dat niet boven de drieduizend vijf honderd *Misgangers* in alle hunne Parochien overbleeven. Daar bij deedt de Zee een onbeschrijflijke schade, want de Polder van *Schouwen* ingevloed zijnde, stroomde het water tot binnen de Muuren en Poorten der Stad, en verdorf de Landen, Vruchten, Meeftooven, de Zoutkeeten buiten en versche Wateren binnen de Stad. En niet alleen hadt het Land van de verbolgen Zee zo veel te lijden, maar vijftien of zestien *Kunner* beste Schepen en wel vierhonderd van de klokste en

67
erva-

ervaren
dezelve
't kort
tig Ma
gehad
evenw
aange
eene
lijk ve
verteic
de Sta
teerd;
den
herite
Julke
minde
der H
of de
aan H
voor
gelyk
dom
tot he
ten ot
ten zi
koste
stellen
het w
wijl d
in her
als doo
kosten
worden
zekere
Neetin
bloei
dezelv
den v
XX

ervarenste Zeelieden, die men hier vindt, wierden ook door dezelve verzwolgen. De overige Schepen verminderden in 't kort mede zo zeer, dat in het Jaar 1526, van achtënveertig Maarschepen, die zij, nog geen zes jaaren geleeden, gehad hadden, ten hoogsten vier waren overgebleeven, die evenwel in het Jaar 1531, wederom tot tien of twaalf waren aangegroeid. Daar toe floeg, in het zelfde Jaar 1526, nog eene andere ramp. Zevenënzeventig Zoutkeeten, alle rijkelyk voorzien van Zout en 't geen voorts tot de Ziederij vereischt wierdt, met nog honderdvijfentwintig Huizen buiten de Stad, wierden op den vijftienden April door de vlam verteerd; welke schade met honderdvijftigduizend Guldens (in dien tijd voorwaar eene aanmerkelyke somme) niet konde hersteld worden. Alle deeze op malkanderen gevolgde ongelukken hadden den Rijkdom der Ingezetenen dermaate verminderd, en de Stad zo zeer ontvolkt, dat bijna de helft der Huizen leedig stonden. De aanzienlykste aan de Brug of de Markt staande, mogten niet boven de twintig Guldens aan Huur opbrengen. Huizen en Erven, die men te vooren voor honderd Ponden Vlaams kocht, waren nu geen dertig gelijke Ponden waardig. De Keizer verleende hun wel Vrijdom van Schot en Bede op Landen, ook gaf hij hun verlof tot het opregten eener Jaarmarkt; doch dit kon weinig baten om hunnen vervallen staat te herstellen. Bovendien moesten zij, in het Jaar 1527, nog eene merkelyke somme te koste leggen tot het verdiepen van de zoute Graft en 't herstellen der Sluis bij de Haven staande, om de schuuring van het water door de Haven meerder aandrang te geeven; dewijl dezelve zo door het ingeworpen Zand van de Platen, in het water tusschen *Schouwen* en *Duiveland* opwasfende, als door Slijk en ander vuilnis zeer was opgehoogd. Welke kosten uit de verarmde Gemeente niet kunnende gevonden worden, stondt KAREL hun daarom toe het verkoopen van zekere Renten op het Lighaam der Stad. Om de verloopene Neering en Ambagten, zo veel mogelyk, weder te doen bloeien, wierden in het Jaar 1531, verscheiden' orden op dezelve beraamd, waar in de Regeerders zeer gediend wierden van het wijs en kloek beleid van LIEVEN TRUNIS SLOKSEN,

eerst Burgemeester en naderhand Geheimschrijver dezer Stad. Wij hadden bijna vergeeten te melden, hoe de bedrukte Burgerij, in het midden van zo veele tegenheden nog met den naijver haarer Buuren moest worstelen. De Middelburgers betwistten hun het Regt om hunne Binnenschepen op Stroom te laaden, en den Koopman te dienen, immers dien van *Middelburg* daar in voor te gaan. De zaak wierdt voor den Hoogen Raad gebracht, daar ze ten nadeele van de *Zierikzeenaaren* wierdt uitgewezen. Maar deeze wisten bij gevolg zulken bestel te houden, dat die van *Middelburg*, eenigen tijd daar naa, raadzaamst vonden de zaak met die van *Zierikzee* te schikken, en hun het laaden en losfen te laten als van ouds. Omtrent deezen tijd, of een weinig vroeger, heeft een Schipper, MULOCK van *Zierikzee*, de eerste uit *Zeeland* de *Afrikaanfsche Kusten* bezogt. Volgens verhaal van REIGERSBERG, stierven te *Zierikzee* in 't Jaar 1532, binnen drie maanden, wederom meer dan drieduizend Perfoonen aan de Pest. In het Jaar 1535, wierdt te *Zierikzee* een Landman ten vuure gedbeemd, om dat hij zich hadt laten herdoopen, en het Misbrood voor CHRISTUS Lighaam niet wilde erkennen. En in het volgende jaar wierden 'er nog drie Doopsgezinde Burgers en een Vrouw, in September, onthoofd, hunne lighaamen verbrand en hunne hoofden op staaken gesteld. Ook wierdt, nog vijfentwintig jaaren laater, een ander van die Gezindheid gevonnist om met het Zwaard gestraft, zijn lighaam op een Rad, en zijn hoofd op een Staak gesteld te worden met verbeurte zijner goederen.

Op den vijftienden Julij des Jaars 1540, bevondt zich Keizer KAREL DE V binnen *Zierikzee*, ten Huize van LIEVE JAKOBSE DE HUYBERT, 't welk nog *de Mosfel* genaamd wierdt. De Regeerders der Stad en van het Land van *Schouwen*, verwittigd dat de Keizer voornemens was den volgenden dag na *Haamsfede* te rijden, stelden orde, dat alle Dijkers te gelijk aan hunne Dijken zouden koomen om die te bekrammen: des de Keizer, verwonderd dat het Land van *Schouwen* met zo grooten arbeid en kosten moest gehouden worden, hetzelfde door een Gunstbrief mildelijk beschonk. Reeds in het Jaar 1517, hadden die van *Zierikzee*, uit last van

Prins

Prins KAREL hunne Graften begonnen uit te delven en de Vestingen der Stad op te haalen; doch de hier vooren gemelde malkander onmiddelijk opgevolgde tegenspoeden, schijnen den voortgang daar van tot dit zelfde Jaar 1540, te hebben gestaakt, wanneer de vervallen en geschonden Muuren der Stad benevens de drie steenen Bruggen over de Haven gelegen, vernieuwd en hersteld geworden zijn. Het Jaar 1557, was voor *Zierikzee* wederom ongelukkig: want de duurte en schaarsheid van Brood en Koorn was aldaar zo groot, dat de Overheid de Poorten nacht en dag geslooren en daar bij onophoudelijk wagt deedt houden; dat geen Brood of Koorn uit de Stad vervoerd zoude worden. Egter hadt een Man uit *Duiveland* een vond bedagt, om in een Doodkist, waar in hij veinsde een afgestorven Vriend te hebben, die begeerd hadt, dat men hem in *Duiveland* begraven zou, eenigen voorraad van Brood uit de Stad te krijgen, die hem ook wel gelukte. Anderen namen hun kans waar; en zwommen, met Brooden op hunne hoofden gebonden, over de Graft. Daarenboven begon 'er de Pest wederom zeer te woeden: zo dat 'er weeken kwamen, in welke wel honderd van de Ingezetenen stierven. Of het deze Pest zij geweest, gelijk BOXHORN meent, dan wel die van het Jaar 1518, of van 1532, van welke LEMNIUS aantekent, dat ze, op eene groote inbraak der Zee, schielijk opgehouden heeft, is uit de woorden van den laatstgemelden met geene zekerheid op te maaken. In het Jaar 1564, was het Vaarwater tuschen *Schouwen* en *Duiveland* dermaate verdroogd, dat op verscheide plaatzen, daar men veertig jaaren te vooren nog zes vademen water voor de Haven van *Zierikzee* hadt en Hulken van driehonderd Vaten, met volle Last en Zeilen voor de Stad zeilden, nu niet meer dan een diepte van twee of drie voeten gevonden wierdt, zo dat men dikwils, met laag water, droogsvuets na *Duiveland*, en met hoog water, nauwlijks met een gelaade Heude of Kogge in de Haven kon zeilen. Dit scheen de nog overgebleeven Scheepvaart van *Zierikzee* den doodsteek te dreigen, en den ondergang der Stad te zullen naa zich sleepen. De Regeerders betoonden wel hunne zorgvuldigheid, om hier in te voorzien, maar

de middelen, doch hen, op dien tijd in het werk gesteld, wierden vrugteloos bevonden.

De Hervorming begon te *Zierikzee* en in het Land van *Schoonwen* om deezen tijd heimelijk voortgezet te worden. De Hertogin VAN PARMa bevat, volgens een Brief van den achttienden December des Jaars 1565, den Rentmeester-Generaal BRUNINKS VAN WYNGAARDEN, zich sfiptelijk naar de beveelen des Koninks op het stuk van den Godsdienst te gedraagen, en de Wethouders daar toe ook aan te maanen. Deeze, door den Rentmeester daar van verwittigd, doch geen behagen scheppende in de uitvoering dier bloedige beveelen, wisten hunne oogluiking voor de Gouvernante met veele redenen en een beleefdelyk uitstellend antwoord wijslyk te bekleeden. Ondertuschen won de Leere der Hervormden zodaanig veld, dat zij niet alleen op den zevenden en eenëntwintigsten Julij des Jaars 1566, een bijeenkomst van omtrent drie of vierhonderd Persoonen buiten de Stad hielden, voor welke, door eenen JAKOB JORISSEN gepredikt wierdt, maar dat zelfs in de maand Augustus daar aan volgende, Predikarien binnen de Stad wierden gedaan. Den twintigsten September hadt ook een Doopsgezinde Leeraar in het openbaar gepredikt. JAKOB JORISSEN, de plak van Geloofsonderzoek en Gewetensdwang nog zelfs niet geheel ontwasfen, kon dit egter niet verdraagen. Hij leverde aan de Regeering een Verzoekschrift in, ten einde hem toegelaaten wierdt, in tegenwoordigheid van de Overheid tegen denzelven te redentwisten, en dat daar toe tijd en plaats mogt bestemd worden. De Regeerders weezen dit verzoek van de hand. Egter wierdt beslooten dat men de Vergaderingen en Leerredenen der Doopsgezinden bij openbaare Afkondiging zou verbieden. Ondertuschen bleeven deeze twee Leeraars van beiderlei Gezinte met hun gevolg tegens malkander evenwel nog lustig hardebollen; het welk oorzaak was dat de Regeering, op den twaalfden Januarij des volgenden jaars, goedvondt, alle Twistredenen ter zaake van den Godsdienst te verbieden. De Beekdformerij, in zommige Kerken van *Walcheren* gepleegd, was den Regeerders van *Zierikzee* zo dra niet ter ooren gekomen, of deeze stelden onmiddelyk op alles goede

orde

orde om die ongeregeldeheid in hunne Stad voor te koomen. Dit belette eger niet, dat het Klooster der Minderbroeders, welkers Kerk reeds in 't Jaar 1552 was afgebrand, door de Beeldformers geheel onder den voet wierdt gemaal.

Alle deeze Kerkelijke beroerten deden de Regenten ondertusfchen het belang en den luister hunner Stad, in andere gevallen, niet uit hun gezigt verliezen. In dit zelfde jaar kogten zij voor hunne Stad, uit het Sterfhuis van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, de Heerlijkheden der Vier Bannen van *Duiveland*, te weeten *Oudekerk*, *Nieuwerkerk* en *Kappelle*, met Hoog, Middelbaar en Laag Regtsgebied (Doodslag, Vredebreuk en Dienst in Heirvaarden alleenig daar van uitgezonderd) en verdere aankleeve en gevolg van dien, midsgaders het Hooge Regtsgebied over *Botland*. Welke Koop, door Koning FILIPS bij zijnen Brief van den vijftienden Februarij des Jaars 1567, om veele gewigtige redenen aldaar aangehaald, wierdt goedgekeurd. Doch in het Jaar 1725, zijn deeze Heerlijkheden, om redenen reeds gemeld, wederom verkogt.

In het Jaar 1572, beslooten die van *Vlissingen* en *Veere*, nu den Spanjaarden afgevallen en verrijkt door den grooten buit uit de Lisfabonsche Vloot bekomen, met veel Volks versterkt, *Zierikzee* aan hunne zijde te brengen. ROLLÉ, Bevelhebber te *Ter Veere*, schreef daar over eens en andermaal aan die van *Zierikzee*, zelfs met bedreiging, zo zij weigerig waren *op heur eigen welvaaren opzigt te neemen, terwijl de zoete weg nog open stondt, dat dan apparentelijk de uiterste ruïne der Stad aanstaande was*. Des niet te min beslooten de Regeerders en voornaamste uit den Poorteren, toen uitmaakende den Breeden Raad, den Koning goed en getrouw te blijven en de Stad tegens alle aanvallen te beschermen. Men bestemde derhalven aan de andere zijde, de Stad met geweld aan te tasten. Op voorstel en onder het beleid van den Admiraal DE RYK, wierdt dit met zo goeden uitslag in het werk gesteld, dat hij ten eersten de *Zuidzelke*, die door de Stedelingen was versterkt, vermeesterde, en na een kort beleg, gedurende het welk de Belegerden eenige

vrugteloosze uitvallen deden, de Stad tot overgaave dwong. Hier toe hielp niet weinig de Mouterij der Gemeente, die het Spaansche Juk tot walgens toe moede was. Het Verdrag van overgaave en de heusche behandeling van DE RYK, was zo zeer tot genoegen van de Wethouderen, dat zij hem met honderd Angelotten tot een Gouden Ketting vereerden. Voorts wierdt ADRIAAN WILLEMSZON, door die van *Zierikzee* tot hunnen Admiraal verkooren, die zich loflijk in dien last gedraagen heeft. Bij het overgaan van *Zierikzee* was onder anderen bedongen, dat een iegelijk mogt blijven bij den Roomschen Godsdienst en oeffening van dien, zonder daar in gestoord te worden in eebiger maniere. Maar naa de overgaave begon men 'er de openbaare oeffening van den Hervormden Godsdienst in te voeren. „Maar niet zo ras, namp men 's Heemels zaak bij der handt, ofte de Menschelijkheid wild 'er haar Personaadje onder spelen.” Want de Kerkelijke grootsheid openbaarde zich aanstonds in HERMAN MODET, alhier beroepen Leeraar, die bij DE RYK sterk aanhielt, om van dien tijd af toezeg te hebben van 't Bewind der Abtdije te *Middelburg*, wanneer de zaaken ook aldaar een keer zouden neemen, en als DE RYK hem beleefdelyk vertoonde, dat het bestel hier van niet aan de Krijgs-overheid, maar aan 's Lands Regeering, stondt, wierdt dit bij hem als een weigering opgenomen, over welke hij, op den Predikstoel, heftig begon uit te vaaren. De Prins VAN ORANJE, dit vernomen hebbende, schreef daar over aan DE RYK, die zijn wedervaaren aan den Prins berigtte, en daar bij verklaarde, dat de heerschzugt van MODET zo ver ging, dat hij niet alleen in 't Kerkelijke, maar ook over het Waereldlijke en Krijgsbestier den meester zegt te speelen. Weshalven de Prins, in die tijdsomstandigheden best oordeelende op een zachte wijze hier in te voorzien, hem onder schijn van verheffing van daar trok, maakende hem zijnen Hofprediker. Ook hadt hij zo veel invloed of ontzags op de gemoederen der Regeering, dat deeze hem nog een Getuigschrift van zijn eerlijk gedrag verleende. Met dit Paspoort vertrokken, kon hij zich egter in zijne nieuwe Standplaats zo weinig als te *Zierikzee* maatigen: waarom de Prinse

CHAR-

CHARLOTTA VAN BOURBON, in plaats van MODET, hem noemde IMMOMET.

De Spanjaarden in het Jaar 1575, van *Filipsland* in *Duiveland* en voorts in *Schouwen* overgetoogen, hadden *Bommenée* zo dra niet ingeflooten, of zij vertoonden zich mede voor *Zierikzee* om de Stad te beleggen. KASPER VAN VOSBERGEN, toen Baljuw der Stad, wiens aanmerkelijk voorbeeld van standvastigheid en trouw, ook, naa het overgaan van *Zierikzee* aan de Spanjaarden, voor zijne Stad betoond, men tot zijn Lof geboekt vindt, zich zo onverwagt berend zierde, begaf hij zich met nog twee andere Perfoonen van aanzien in het Spaansche Leger, in schijn als gezonden, om wegens de overgaave der Plaats te handelen, en eenige buitenleggende Schepen in het Verdrag te begrijpen. De Spanjaard niets euvels vermoedende gaf hun Vrij Gelei, met het welk zij aan boord voeren, om de Hoofden van het Schœepsvolk tot dat besluit te overreeden. Doch zij bewerkten het tegendeel: want men beraamde aldaar; waar Dijken door te steeken, wat middelen bij de hand te vatten om onderstand in de Stad te krijgen, en wat Tekenen te gebruiken, om zich onderling te verkundschappen; ja, zij vonden middelen uit, om, behalven verschelden Voorraad nog drie Vaandels in de Stad te krijgen: werwaards zich ook de drie Gemagtigden eerlang te rug begaven om het Verdrag, 't welk men voorgaf met de Schepen naar genoeg te hebben geflooten, in de Stad te doen bevestigen. Maar hun agterblijven ontdekte den Spanjaarden te laat de welbeleide en gelukte list, en deed hen genoeg begrijpen, dat men, ver van zich zo vaardig over te geeven, beslooten hadt de Stad tot het uiterste te beschermen. Want die van binnen hadden, terwijl 't beleg van *Bommenée* nog duurde, de *Zelke* ten Zuiden van de Haven gesterkt, desgelijks ten Noorden een plek lands van omtrent honderd Gemeten rondsom beschanst, en het platte land onder water gezet: zulks de Spanjaards, voor de Stad koomende, schier nergens Legerplaats, dan op de Dijken en in de veroverde Schanzen vonden. De Stad was van Leestogt en Krijgsbehoefsten redelijk voorzien; daar toe hadt zij omtrent twaalfhonderd Soldaaten in, zijnde erwaare Man-

schap,

schap, die door bekwaame Hoofden bestuurd wierdt, onder het Opperbevel van Jonkheer AREND VAN DORP, die, nieuw braaf Krijgsman als goed Edelman zijnde, geene gelegenheid verzuimde om de Burgerij, die door het onheil, die van *Bommenee* overgekomen, niet weinig verslaagen was, te verkwikken, en als vroomme Vaderlanders tot het betragten van hunnen pligt ten dienste der Vrijheid op te wekken. Om ook door gebrek van Geld geene wanorde onder het Krijgsvolk te krijgen, en hetzelfde ter rustiger verdediging aan te moedigen, wierdt tot betaaling der Bezettingen een menigte van Zilveren, Koperen en Tinnen Noodstukken nog voor het einde deezes jaars gemunt. De Landvoogd DE REQUEZENS was in Persoon voor *Zierikzee* gekomen, om zelfs den roem dier overwinninge te behaalen; maar ziende dat het dwingen dezer Stad van eenen langen nasleep was, begaf hij zich weét te rug na *Brabant*, om het Geld, tot de uitvoering zijner ontwerpen noodzaaklijk, op de eene of andere wijze te bekomen. Het beleg wierdt niettemin sterk voortgezet, en den geheelen Winter, ook tot diep in den volgende Zomer, agtervolgd. De Belegerden gedroegen zich moedig, doende in den tijd van negen maanden, welke het beleg duurde, al wat braave Lieden tot hunne verdediging konden doen. Nu en dan deden zij heftige uitvallen: want, schoon zij, op den achtentwintigsten Januarij door de Belegers met een taamlijk verlies te rug gedreeven wierden, ontzong hun daarom de moed niet, maar zij hervatteden, drie dagen daar naa, het gevegt, door 't welk zij twee van 's vijands grootste Schepen veroverden. Om zulks en den dagelijkschen toevoer te beletten, bragt MONDRAGON, die over den geheelen aanflag als Opperhoofd gebodt, bij den Landvoogd te weeg, dat hij de Vloot onder *Don SANCIO*, met twaalf, of zo anderen willen met twintig Galeien en zes Kromstevens deedt versterken. Deze kwamen den zestienden Februarij in de Vloot; doch weinig uren te spade, om tweeëntwintig Schepen, vol Leeftogt te *Rotterdam* en *Delft* gekogt, en zo even te vooren door de Stedelingen tot onderstand bekomen, van de Stad te keeren. MONDRAGON deedt ook, om den Belegerden in 't vervolg diergelijken onder-

der-

derstand af te snijden, de Kreek voor de mond der Haven door Paalen en daar tusfchen gespannen' ijzeren Ketens fluitten; daar de diepte het heien niet toeliet, floeg hij een Schipbrug van Gefchut en Volk wel voorzien. Den Dijk deedt hij op de naaste toegangen befchansen en de Vloot zo tot ftopping der Haven, als tot befcherming der Schipbrug, in de gedaante eener halve Maan, op Ankers fchaaren. De toevoer dus gefremd, fteegen de Eerwaaren in prijs, waar door die van *Zierikzee*, en om de Bezettingen te betaalen, in dit jaar zich wederom genoodzaakt vonden, om op nieuws Tinnen Noodftukken, als in 't voorgaande te laaten munten. Van deeze Noodmunten, als ook van die des vorigen jaars, is naderhand ten deele door de Stad zelve, en ten deele door het gemeene Land vergoedinge gedaan. De Prins van ORANJE deedt ondertusfchen wel verfcheiden' aanlagen om de Stad te ontzetten, doch deeze liepen alle ongelukkig af. Een deezer onderneemingen kostte den Zeeuwfchen Admiraal LOBEWYK BOIZOT, met een groote Hulk, bij den *Borrendamfchen* Dijk eerst vastgeraakt, en daar naa door de Spanjaarden in den grond gefchooten, nevens driehonderd Man en nog twee Bevelhebberen, het leeyen. Het laafte ontwerp door den Prins tot ontzet gemaakt, wierdt, eer het te werk kon gefield worden, verijdeld, door dat de Duif, met den Brief om de Stedelingen van 't zelve te verwittigen uitgelaaten, van de Spanjaarden doodgefchooten wierdt, en de Brief dus in 's vijands handen viel. Zulks de Belegerden, des onkundig, nu tot het uiterfte gebragt en geen hoope, van eens gered te zullen worden, overhebbende, met MONDRAGON, in 't laast van Junij, in onderhandeling traden. Het Verdrag wierdt den negenentwintigften dier Maand, zo met die van de Stad als met de Bezitting gemaakt en onderteekend, en door MONDRAGON getrouwlijk nagekomen. Het Krijgsvolk vertrok met al zija Geweer en Pakkaadje te fcheep. De Stad behield haare Vrijdommen en Geregtigheden; doch de Stedelingen moesten, tot afkoop der plonderinge en om 's Konings gramfchap te verzoenen, vijftigduizend Guldens opbrengen, binnen acht of tien dagen; nog andere vijftigduizend binnen een Maand of zes

Weeken, evengelijk nog honderdduizend Guldens daar naa, ten ware zijne Majesteit uit mededoogen over den verloopenen staat der Burgeren, hun daar af verschoonde. En niet buiten reden: want door de schaade, bij dit langduurig beleg geleden, waren de Inwooners dermaate verarmd, dat ze tot betaalinge van de eerste beloofde honderdduizend Guldens, al hun Zilverwerk en Kleinoodien moesten op het Raadhuis brengen, alwaar drie Munters, van het aangebragte Zilver der Burgeren, Noodstukken, zijnde heele en halve Daalders, stempelden, met dit Opschrift:

Regia Majestati reconciliata Ziri-Zea

2. Julii Anno 1576.

dat is:

Zierikzee met de Koninklijke Majesteit verzoend,
den 2 Julij 1576.

Zijnde de dag, op welken de Stad aan den Spanjaard wierdt ingeruimd.

Het verlies van *Zierikzee*, voorgevallen in een tijd, in welke men wegens het onbehoortlijk' veroveren der Engelsche Schepen, onder voorwendzel van met 'svijands goederen bevragt te zijn, zich ook van dien kant niets dan een wisten Oorlog beschooren zag, bragt de zaaken der Nasfauwschen in de uiterste ongelegenheid. Zo dar, door den Prins zelfs, als raadeloos wierdt voorgeslaagen, van Mannen, Wijven, Kinderen, die de Vrijheid lief hadden, met de beste en tilbaarste goederen in te schepen, alle Dijken en Dammen door, alle Watermolens in brand te steeken, en 't gantsche Land door 't water te verwoesten, om elders eenen anderen hoek des waerelds te zoeken, daar men zich buiten slaavernij van lighaam en geweeten mogte nederslaan. Doch hoe groote eene verslaagenheid dit overgaan van *Zierikzee* bij de Staatsgezinden veroorzaakte, te regt evenwel teekent STRADA zelfs aan, dat het den Spanjaard meer tot eer dan voordeel strekte: want het Spaansche Krijgsvolk, over de agterstallen

hun-

hunner foldij eerlang aan 't muiten staande, noodzaakte MONDRAGON de Stad wederom te verlaten. De Prins, des ver-wittigd, zondt den Graaf VAN HOHENLO met eenig Krijgs-volk om de Stad weder in bezit te neemen; maar die van *Zierikzee*, eerst een Belegering uitgeslaan, en de rampen van den Oorlog met den moedwil van een Krijgsbezetting geproefd hebbende, begeerden geen Bezetting meer te hebben, en weigerden den Graaf met zijn Volk in te neemen. De Prins, hier door gestoord, dreigde de Stad tot een roof van 't Krijgsvolk te zullen overgeeven; 't geen den Stedelingen zulken schrik aanjoeg, dat de Graaf met zijn Volk aanstonds binnen wierdt gelaaten, en de Regeering, met het grootste en aanzienlijkste gedeelte der Burgerij, in zijne handen den Eed van Getrouwheid aan den Prins en de Algemeene Staaten afleide, aan welker zijde *Zierikzee* zedert altijd is gebleeven.

In het begin deezer Spaansche Belegering, waren, buiten de Stad aan de Noord en Zuidzijde der Haven, meer dan tweehonderd Huizen en zestig Zoutkeeten, van alles wel voorzien, afgebrand. Deeze ramp, gevoegd bij de zwaare schattingen, die, zo tot betaaling der Bezetting als verdere noodwendigheden des Oorlogs, moesten worden opgebracht, met alle de andere onheilen dit beleg verzeld hebbende, hadden het goed geloof der Stad, die tot zinkens toe met schulden beladen was, bij hunne Schuldeischers zo zeer verminderd, dat haare Burgers op verscheide plaatzen voor de Stads schulden met beslag bekommerd wierden. Waartegen de Prins hun met Brieven van schorasing en uitstel, op naam van den Koning, en bij hem als Konings Stadhouder goedgekeurd en bevestigd, deedt voorzien. Een ander kwaad bleef hun ondertusfchen aankleeven, naamlijk het aanwasfen der Schorre en Slijken in het Vaarwater tusfchen *Schouwen* en *Duiveland*, waar door de Haven hoe langer hoe meer voor Schepen ongenaakbaar wierdt. Dit noodzaakte hun eizdelijk, in het Jaar 1594 tot het graaven eener nieuwe Haven te besluiten.

Naa dat deeze voltooid was, vonden de Regeerders ook goed, zelfs op verzoek van die van *Duiveland* en daar op

be-

bekomen Verlof der Staaten, het Eiland *Duiveland* aan *Schouwen* vast te dammen met twee Dijkbouten, strekkende van den Westhoek van het Poldertje *Altekleen* tot den Noordoosthoek van den Polder het *Zuidernieuwland*, aangedijkt aan den Zuidhoek van *Schouwen* onder *Zierikzee*. Hier van trokken de Landzaaten een merkelyk gerief, als die nu hunne Graanen, Vee en andere Landwaaren gemakkelijc met Wagens in de Stad konden brengen, en hadden de Stedelingen daar van ook dit voordeel, dat zij weeklijks een rijkelijken toevoer van dezelve ontvongen. Ook heeft de Stad naa deeze aandijking geen geringe voordeelen genooten, door het uitgeeven der Schorren ter aandijking van Polders, zo Noord- als Zuidwaards van deezen Nieuwen Dijk. Op wat wijze en met welke kosten de Stroom door het Noorderdiep of Dijkwater, en door de Nieuwe Haven, om die beide tot een bekwaame Diepte te houden, na deeze bedijkinge heeft moeten worden heen geleid, is hier vooren aangewezen. Wij hebben ook elders met een woord gerept van het achthonderd jaarig Jubelfest, 't geen op den eersten September des Jaars 1649, ter gedagtenis van de Stigting van *Zierikzee*, zo men vastfelde, door *ZIRINGIUS*, op besluit der Regeering met veel luister wierdt gevierd. Behalven de Regeerders wierden op 't Stadhuis, 't geen naar eisch des Vreugde-tijds versierd was, ook pragtig ter Maaltijd onthaald veele van de aanzienlijkste der Burgerlij, als Predikanten, Heemraaden van *Schouwen*, Weesmeesteren, Stads Doktoren, Dekens van de Schutterijen en Kapiteinen van de Burgerwagt.

In het Jaar 1653, hadden die van *Zierikzee* wederom veel te lijden. Negenenveertig hunner Vischschepen, zijnde toen, min of meer, de helft der Neering, wierden op eenmaal door de Engelschen genomen. De Regeering, om de Ingezetenen tot aanbouw van andere Schepen aan te moedigen, vondt goed een belooning van tien Ponden Vlaams jaarlijksch, voor den tijd van zeven jaaren, te stellen voor den geenen, die een nieuw Vischschip zou doen aanbouwen. Dit deedt den lust tot aanbouw zo zeer wakkeren, dat in September des volgenden jaars het openstellen dier belooning

voor

voor 't vervolg wederom wierdt ingetrokken, behoudens dat die geenen daar van nog het genot zouden hebben, welke Schepen voor St. MAARTEN deszelfden jaars in 't water zouden zijn gebragt; 't geen egter naderhand op verzoek van 't Viscchers Gilde tot Kersmis verlengd wierdt.

In 't Jaar 1672, hadt deeze Stad ook haar deel in de onlusten over de verheffing van den Prins VAN ORANJE tot Stadhouder en Kapitein-Generaal over *Zeeiland*. De Regeering vondt goed hunne toestemming in de aanstelling van dien Prins tot de voorschreeve bedieningen ter Vergadering van de Staaten te doen inbrengen; doch de gemoederen der Burgerij hier mede niet bevredigd zijnde, besloot het gantsche Lighaam der Regeering, op hun aanhouden, tot voorkoming van verdere verwarring, hunne Bedieningen neder te leggen, en die te stellen ter begevinge van den Prins; die daar op door een Brief van den zeventienden September eene nieuwe aanstelling van Magistraatsperfoonen deedt, bestaande uit de oude Regeerders, uitgezonderd de twee Heeren Burgemeesteren, van welke men vindt aangetekend, dat zij tot bevordering van de gemeene rust uit de Regeering waren gegaan.

Op den zesëntwintigsten Januarij des Jaars 1682, is de Oosthavendijk dezer Stad door een schrikkelijken Storm en hoogen Vloed doorgebroken omtrent vijftig of zeventig Roeden (want de Aanteekeningen verschillen hier omtrent) van het Paalhoofd: welke breuk, door de Stad, nauwlijks met honderdduizend Guldens hersteld geworden is. Zedert dien tijd zijn ons geen merkwaardige voorvallen of veranderingen, *Zierikzee* in 't bijzonder raakende, vobrg gekomen, tot op het merkwaardige Jaar 1747. Maar toen wierdt deeze Stad meer dan eenige andere, in den aanvang der binnenlandsche beroerten, jammerlijk geschud door de woede van het hollende Gemeen in de Stad en bijzonder van het platte Land, 't welk tegen de Regeerders op een onmenschelijken wijze vergramd, niettegenstaande dezelve, zo veel hun aanging, terstond op 's Volks begeerte den Prinse VAN ORANJE tot Stadhouder over hunne Stad en deszelfs Eilanden bij openbaare Afkondiging verklaarden, egter tot onbeschrijflijken baldaadigheden voortfloeg, de banden der zamenleving verscheurde, en allen eerbied jegens de Overheid vertrapte.

Tot

Tot besluit der Historie van *Zierikzee* zullen wij nog ahteen, met een woord, aanmerken, dat, naar gelange de Regeering deezer Stad, zo gedurende den jongstvoorgaanden Engelschen Oorlog, als in de Jaaren 1786 en 1787, door Vrijheid- en Vaderlandlievende Gezintheden en Vertoogen, boven de Regenten van veele andere Nederlandsche Steden eenen naam hadt verworven, naa de inrukking der Pruisische Troepen het Oranjegezind gepeupel in deeze Stad boven veele andere heeft uitgemuut, in het pleegen van de spoorloosste baldaadigheden. Merkelijk boven de honderd beliep het getal der Huizen, op de baldaadigste wijze uitgeplonderd: zo dat de *Oude Haven*, een tamelijk breed en diep Water, midden door de Stad loopende, door ingesmakte Huisgeraaden bijkans tot een gangbaar voetpad versprekte.

Tot eene meer bijzondere beschrijving der Stad zeive zullen wij thans overgaan.

Zierikzee, genoegzaam aan alle zijden van vrugtbare Bouwlanden en grasrijke Weilanden omringd, beslaat in haaren omtrek ongeveer drie vierendeelen uur gaans. Haare gedaante is, nagenoeg, die van een onregelmatig vierkant. Men heeft 'er twee Havens, de *Oude* en de *Nieuwe Haven*. De eerstgemelde, aan de Oost- of landzijde haaren aanvang neemende, loopt midden door de Stad, alwaar zij, ter wederzijden met hoog opgaande boomen beplant, zich als eene breede Graft vertoont, en door de fraaie Huizen, langs dezelve gebouwd, aan de Stad geenen kleinen luister bijzet. — De *Nieuwe Haven*, in welke de *Oude* haare uitwatering heeft, strekt zich langs de Zuidzijde der Stad, en vervolgens, in eene rechte lijn, tuschen twee Dijken, tot op den afstand van een half uur gaans, alwaar zij in de *Schelde* valt. Aan den mond der Haven staat een Huis, ten wiens dake een Lantaarn uitsteekt, in welken, gedurende de donkere nachten, ten behoeve van den Scheepvaart, een licht brandt. Aan de landzijde der Stad heeft men eene Graft, dienende tot een Verlaat, in welke het Zeewater, met een Mol of Sluis, onder Stads Wal en Muur, wordt ingelaaten en opgehouden, met oogmerk om bij laag water, door 't openen

van

van de Mol, de Slibbe uit de *Oude Haven* weg te schuuren. Voorheen lag de Stad rondom in eenen steenen Muur besloten, ginds en elders met Torens versterkt, van welke slechts één, de *Beulstoren* genaamd, nog is overgebleeven. Tegenwoordig zijn de Muuren in merkelyk verval; men overdekt de puinhoopen met Aarde, om alzo, door den tijd, eenen min kostbaaren Aarden Wal te bekoomen. Zes Poorten heeft *Zierikzee*: de Zuidhaven- of Duivelandfche-Poort, de Noordhaven-Poort, de Nobel-Poort, de Zuidwelle-Poort, de West-Poort, en de Hoofd- of Schutters-Poort. De Duivelandfche-Poort is, in haare soort, een meesterstuk van bouwkunde. Op ieder der vier hoeken heeft zij een dunnen Spits. Midden uit het Dak rijst een sierlijk doorlichtig Torentje. Merkelyk hooger, dan gemeenlyk Stads Poorten zijn, is dit gebouw. Om van de andere Poorten niet te gewaage, melden wij alleenlyk aangaande de Nobel-Poort, dat zij een meer dan gemeen zwaar gebouw is, met twee groote Torens, hebbende ieder een zeer verheven Spits, de eene recht-, de andere zestienhoekig; dat voorts deeze Poort, volgens eene aloude overlevering, haaren naam heeft ontvangen, als zijnde gestigt op kosten van twee *Nobels* of adellijke Jonkvrouwen; dat van hier de eene Spits den naam van ANNA, de andere dien van MARIA draagt; en eindelijk, dat deeze Poort tot eene bewaarplaats van Buskruld, zo voor de Stad en Admiraliteit, als voor bijzondere Kooplieden wordt gebruikt.

Het getal der Huizen, zo binnen de Stad, als buiten de twee Haven-Poorten, welke eene soort van Voorstad uitmaken, vinden wij op negentienhonderd en tachtig, en dat der Ingezeetenen op tusfchen de tien- en elfduizend begroot.

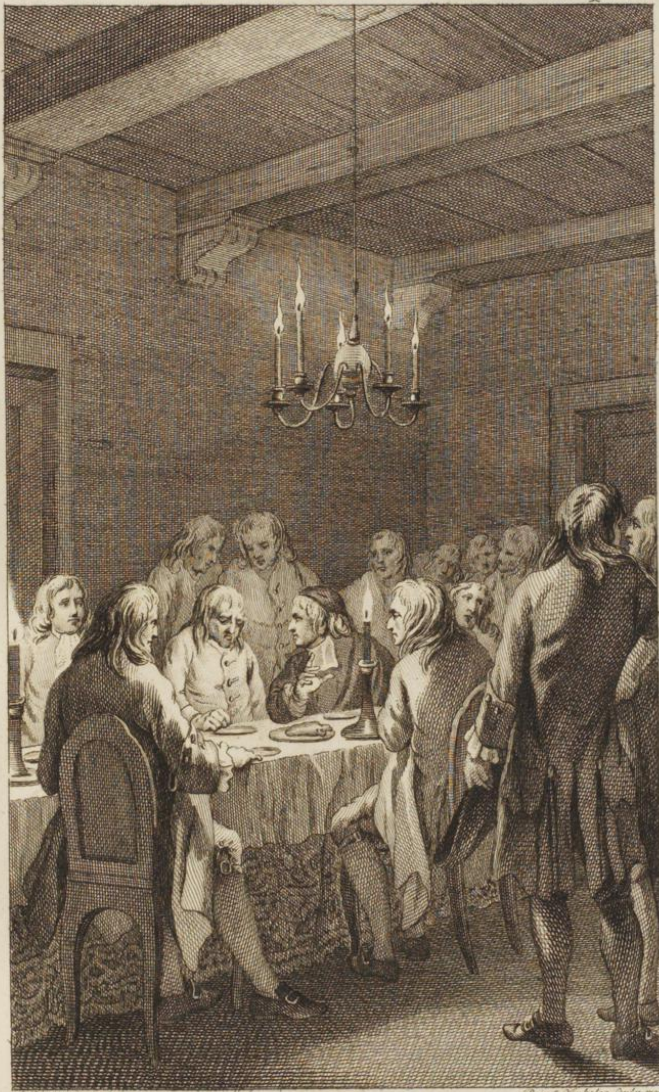
Twee openbaare Plaatzten ontmoet men te *Zierikzee*: het *Marktveld*, gelegen agter de *St. Lievens Monfkerkerk*, alwaar de jaarlyksche Paerden- en Beestenmarkten gehouden worden; en de *Steenen*, of ook wel de Breede- of Gasthuisbrug, liggende omtrent het midden der Stad, over de Oude Haven, tegenover het Gasthuis: de boeren uit *Schouwen* en *Duiveland* brengen hier hun koorn, boter, hoenderen, duiven en eijeren ter markt. Nevens dezen Brug is de Beurs, heb-

hebbende de gedaante van eene Gaanderij, rustende op blaauwe arduinsteenen pilaaren, en door een gedeelte van de Gasthuiskerk overdekt. Niet verre van daar is de Vischmarkt. Volgens eene Orde der Regeeringe, moeten van ieder Hoeker, aankoomende met verschen visch, twee Kabeljaauwen, *Stadvisch* genoemd, van ieder Schip met Kreeften, een kwartier Kreeften, en van ieder Schip met Oesters, een Ton Oesters ter markt gebragt worden.

Wij gaan over tot de beschrijving der *Openbaare Gebouwen*.

Het *Stadshuis* komt hier in de eerste plaats in aanmerking. Het staat in de Meelfraat, ter wederzijden aan burgerwooningen befend. Van binnen ontmoet men een goed aantal Vertrekken, eenigen van sieradz niet ontbloot, doch geen van allen iet zeer merkwaardigs uitleverende. Het voornaamste sieraad van het Gestigt is de meer dan gemeen fraaie Toren, midden op het Stadshuis ten dake uitrijzende, met een achtkantigen Muur, van welken eenige voeten hoog een Schaliedak met acht zijden opwaarts klimt, en allengskens nauwer toeloopt. Boven hetzelfde is een uitsleekende Trans of Ommegang, met een houten Baluster beveiligd, langs welken men den Toren rond gaat, die aldaar doorluchtig en van een Klokkespel voorzien is. Van daar wat spitzer opgebouwd, heeft de Toren een ronden Appel, boven welken hij wederom doorluchtig is, en daar boven een peeragtig Spits draagt, op welken een verguld Neptunusbeeld, van weinig minder dan levensgrootte, met zijnen Drietand, rustende op een verguld rond Voetstuk, uitsiekt. Van voren vertoont zich het Stadshuis met twee Gevels, waar in een goed getal Yzeren Pijpen is vastgehegt, om, bij buitengewoone gelegenheden, het Gebouw met Lichten te versieren. Voor het Stadshuis hangen twee Steenen aan een Ketting, welke weleer de zulken, die aan eenige Ongerechtigheid zich hadden schuldig gemaakt, om den hals gehangen wierden, om aldus tot hunne schande en tot een voorbeeld voor anderen, door de Stad geleid te worden. Van hier dat de Zierikzeesche Moeders de gewoonte plagten te hebben, haare Kinders, als zij stout waren,

te

J. Bays, inv. et delin.

Reinhold Vankel, sculp. 1792.

MAALTIJD VOOR DE UITVOERING VAN HET DOOD=
VONNIS TE ZIRKZEE.

ma-
 Gast-
 arkt.
 Joe-
 ven,
 een
 Ton

 loom-

 mer-
 bur-
 goed
 doch
 von-
 fraie
 mer
 een
 lens
 Krau-
 wel-
 ig en
 op-
 kein
 gü-
 wi-
 mo-
 ge-
 in-
 ti-
 se-
 er-
 tig-
 than-
 een
 rden
 vout
 wete-
 re

te de
ten a
boven
Arend
ze ge
Naast
Mee
gevan
staand
Gebot
Vierse
Vertra
te me
Lijst
ring
vor c
te he
nis, v
betro
tijd
de l
Stad
juw
de P
menig
Doch
afgefe
senaa
meldin
Wij
v.
Voor
of St. l
te, of
ouds,
in 't
broket
Gebou
XXX

te bedreigen, dat zij de Steenen van de Wet zouden moeten draagen. Onder het Stadhuis heeft men de *Vleeschhal*, boven welks ingang een Kooi hangt, in welken, doorgaans, Arenden gevoed worden; zonder dat men evenwel, van deeze gewoonte, eene voldoende reden weet aan te wijzen. Naast het Stadhuis staat de *Waag*, agter welke men de *Meckeure*, of het *Keurmeestershuisje*, aantreft. — De Stadsgevangenis, onder den naam van 's *Graavensteen* bekend, staande aan de Noordzijde der Oude Haven, is een deftig Gebouw, van blaauwen Arduinsteen opgemetseld. De Hooge Vierschaar wordt hier gespannen, in een langwerpig vierkant Vertrek, aan 't welk een ruim Vak grenst, welk eene grootte menigte aanhoorders kan bevatten. Tot het uitvoeren van Lijfstraffen, wordt, 's nachts vóór den dag, tot de uitvoering daar van bepaald, voor 's Graavensteen een houten Schavot opgeslagen. Eene zonderlinge gewoonte plagt hier plaats te hebben. 's Avonds vóór de uitvoering van een Doodvonnis, wierdt den verweezene, ter zijner keuze, van eenige bekoomelijke Spijze, een Maaltijd bereid. Op deezen Maaltijd wierden verzogt de Baljuw, een der Burgemeesteren, de President van Thefaurieren, een Predikant, Zieketrooster, Stads-Fabriek, midsgaders de Prokureur, zo van den Baljuw als van den Gevangene. De Baljuw zat aan de rechter-, de Predikant aan de linkerhand des Veroordeelden. Eene menigte van Omstanders aanschouwde veelal dit Treurmaal. Doch zedert het Jaar 1739 is deeze wanvoeglijke plegtigheid afgeschaft. De overige Stads Gebouwen, als *Lombard*, *Arsenaal*, *Excijns* en *Kraan*, verdienen geene bijzondere vermelding.

Wij gaan over tot de beschrijving der *Geestlijke Gebouwen*.

Voor alle andere trekt hier onze opmerking, de *Groote* of *St. Lievens-Monsterkerk*, dus genaamd, niet naar de grootte, of het wonderbaar Gevaarte; maar om dat men 'er, van ouds, eene Vereenigde Geestlijke Broederschap ontmoette, in 't verlatijnd Grieksch *Monasterium*, en van daar in gebroken Nederduitsch, *Monster* genaamd. Welcer was het Gebouw den Martelaar LEVINUS toegewijd. De tijd der stig-

tinge is onbekend. Volgens sommigen zou op den grond der tegenwoordige Kerke, in den Jaare 1151, eene Kapel gesticht geweest zijn. Weinige zijns gelijken, wat de Grootte aanbelangt, heeft dit Kerkgebouw, zo min in de overige Provinciën als in *Zeeland*. Het rust op achtëntwintig heele, en vier halve Kolommen. In de lengte bestaat de Kerk, het Koor daar onder begreepen, driehonderdzesstig, en de breedte over 't kruis honderdeenënveertig voeten. De hoogte, zo van de Kerk als van het Koor, is honderdtwee voeten en een half. In het gantsche Gestigt telt men, in alles, zeventwintig Kapellen. In eene deezer Kapellen, aan de Zuidzijde des Gebouws, ziet men de fraaie Grafstede van SIMON SCHUTTE, weleer Kolonel van een Regiment Voetvolk, en Kommandeur van *Filippine*, in den Jaare 1692 aldaar begraven. Ongelijk fraaier, egter, dan deeze, is het Gedenkteeken, welk men ten Noorden van het Koor ziet, opgericht ter eere van JOHAN KONYER, Ridder, Engelschman, gebooren uit den ouden adellijken Stam van DUMBAR, ten tijde van den Protekter OLIVIER BROMWELL, uit *Engeland* na *Zeeland* geweeken. Verscheiden andere leden des Geslachts, aan 't welk hij, door huwelijk, was vermaagschapt, liggen aldaar begraven. Een pragtig Orgel versiert deeze Kerk, in den Jaare 1549, door HENDRIK NIKLAASSEN gemaakt, en door Kerkmeesteren ten geschenke gegeven, volgens dit Opschrift.

Hâc. Machinâ. Pneumaticâ.

Ad. Dei. Op. Max. Laudes. caned.

Æditimi. cura. ac. Lib. Max.

F. C. An^o. A. Chris. Na^o.

M. D. XLIX. Henr. Nic. F.

Boven al wat men, in zijne soort, fraai en kunstig aantref, maakt de Predikstoel deezer Kerke uit. Inzonderheid trekt het oog der aanschouweren het Yzerwerk, aan de Voorzijde van den Stoel, dienende ter ondersteuninge van een doorge-
werk-

werkten Koperen Plaat, of Leszenaar voor den Bijbel, met den Hamer zeer fijn en overkunsdig uitgewerkt. Een natuurlijk verbeeld Kabeitouw, geslingerd om de Lenning des Predikstoels, is insgelijks, in zijne soort, een meesterstuk, en overbezienswaardig. — Den zonderlingen Toren deezer Kerke mogen wij niet onvermeld overslaan. Hij staat eenige weinige schreden van het Westeinde des gewijden Gestigts. Onder het bewind van den Bouwmeester KELDERMANS, een Hoogduitscher, maakte men, in den Jaare 1454, daar mede eenen aanvang. Niet meer dan een vierde gedeelte der hoogte bereikt het gevaarte, tot welke men, volgens het bestek, voorneemens was, hetzelve op te trekken. Zwaare rampen, den *Zierikzeenaaren*, geduurende den bouw overgekoomen, deden het werk staaken. Volgens het Bestek zou de Toren, met den Spits, de vervaarende hoogte van zevenhonderdëndertig Voeten bereikt hebben; daar boven wilde men nog een Kruis van twintig Voeten plaatzen. De gantsche hoogte, van den grond af tot aan den Weerhaan, zou dus van zevenhonderdënvijftig Voeten geweest zijn. De tegenwoordige hoogte, van den Grond tot aan het Plat, is honderdënnegentig Voeten. Een Kap, boven op het Plat opgericht, bereikt, tot aan het Yzeren Kruis, eene hoogte van zestig Voeten. — Aan de Zuidzijde der Kerke ontmoet men een zeer ruimen Waterbak, waarin het Water van het Dak der Kerke wordt gevangen, en in welchen men, door een ruimen Ingang, langs blaauwe Trappen, nederdaalt. De ontzaglijke Verzamelplaats kan bevatten tweeduizend tweehonderd negentien Tonnen en negenëntwintig Stooopen Waters, ieder Ton gerekend op zestig Stooopen. Door deeze voorzorge, der naavolginge in andere Steden en Plaatzen overwaardig, heeft men, te *Zierikzee*, voor gebrek aan goed drinkbaar Water niet te vreezen.

De andere Kerk der Hervormden is de *Kleine Kerk*, dus in vergelijking van de voorgaande, of ook de *Gasthuiskerk* genaamd, om dat het Gasthuis daar nevens staat. Van de Bovengaanderij deezer Kerke, die, ter vergrootinge van het Gestigt, daar aan is getimmerd, dient het onderste gedeelte tot eene Beurs, zijnde van blaauwen Arduinsteen destig op-

gehaald. Het Dak deezer Kerke pronkt met twee doorluchtige Torentjes. — In de beide Kerken worden de gewijde Teekens van 's Heeren Avondmaal uit Zilveren Bekers en Schotels den Geloovigen toegediend, beiden door godvrugtige leden der Gemeente aan de gewijde Gestigten ten geschenken gegeven. De Hervormde Gemeente wordt bediend door vijf Predikanten, die, nevens tien Ouderlingen en even zo veele Diakenen, den Kerkenraad uitmaaken. — Behalven de Nederduitsche, is te *Zierikzee* eene Gemeente van Walsche of Fransche Gereformeerden, die door twee Predikanten wordt bediend. De Kerk, die aan het einde der Poststraat staat, niet verre van de Grootte Kerk, heeft niets in 't oogloopends, kunnende van buiten van dezelve niets gezien worden, behalven eene groote deur, door welke men van de Straat daar binnen treedt. — Voorts hebben 'er de *Lutherische* en de *Doopsgezinden* ieder eene Kerk of Godsdienstige Vergaderplaats, gelijk ook de *Roomschgezinden* eene Statie, die door eenen Priester, en door eenen Kappellaan, bediend wordt.

Voorheen, gedurende de Roomsche tijden, hadt men, te *Zierikzee*, verscheiden andere Godsdienstige Gestigten: als het *Klooster der Minderbroeders*; het *Klooster der Huis- of Broodzusteren*, der *Graauwe* of *Zwarte Zusteren*, anders ook het *Klooster der drie Koningen* genaamd; het *Mariënhof*; de *Erewyten van St. Augustinus*, en het *Bogijnhof*; van het laatstgemelde Gestigt zijn nog alleen eenige overblijfsels, uit den deerlijken brand van den Jaare 1456 gered, tot heden toe in weezen; zij bestaan in den Toren, den Agtergevel der Kerke en eenige Huisjes; welke laatste thans door bijzondere luiden bewoond worden.

Onder de Godsdienstige Gestigten kunnen ook, gevoeglijk, de volgende betrokken worden. Het *Oude - Mannenhuis*, oorspronkelijk, in den Jaare 1585, door ADRIAAN FRANZSOON, Brouwershavenaar, gestigt, en, in den Jaare 1606, door Mr. DANIEL JACOBI, Gecommitteerde Raad wegens *Zierikzee* te *Middelburg*, merkelyk vernijkt. Het Gestigt bevat vijfentwintig Kamertjes of Huisjes; zij dienen ter huisvestinge zo wel van Oude Vrouwen als Mannen. — Het *Casthuis*,
staan-

staande agter de Gasthuiskerk, waar van de stigtingsijd onbekend is. Behalven de oorspronkelijke inrigting, ter geneezing van behoeftige kranken, dient het tevens tot een Proveniershuis voor Mannen en Vrouwen. Ook heeft men 'er eenige Hokken, om krankzinnigen, of die zich ongeregeld gedraagen, op te sluiten. Naast het Gasthuis ontmoet men een Verirek, tot eene Ontleedkamer geschikt. — Het *Weeshuis*, onzeker wanneer eerst gebouwd, doch in den Jaare 1596 merkelyk vergroot; wordende, van den nieuwen aanbouw, den eersten Steen gelegd door ADRIAAN HUYBERT NIKLAASZON, wiens Vader, benevens BARTHOLOMEUS KAU, in dat jaar, de Burgemeesterlijke waardigheid bekleedde. De Deur van den eersten Ingang is nog een overblyfzel van het aloude Gestigt. — Het *Armhuis*, gestigt in den Jaare 1673, waarin opgenomen worden alle zodanige kinderen, welke de vereischte bevoegdheden niet bezitten, om in het Weeshuis te worden toegelaaten. — Het *Oude-Man- en Vrouwen-Vischershuis*, waar van een gedeelte voor de Luthersche Gemeente tot eene Godsdienstige Vergaderplaatze verstrekt, dient ter inwooninge voor Oude Mannen en Vrouwen van de Visschersneeringe. Ook houdt 'er het Visschersgild zijne zamenkomsten. — Het van ouds genaamde *Leproozenhuis*, staande buiten de Stad, bij de Noordhavenpoort, bezit geene bijzondere eigendommen, zedert het Jaar 1679, wanneer de Goederen, aan hetzelfde behoorende, onder het Gasthuis en Arme-Kinderhuis verdeeld wierden. — Eindelijk heeft men, te *Zierikzee*, behalven de twee Hofjes, het *St. Jakobs-Hof* en het *St. Anthoni-Hof*, nog ginds en elders kleine Huisjes en Kamertjes, tot liefdaadige oogmerken ingerigt.

Onder de *Openbaare Gebouwen* van *Zierikzee* moet ook vermeld worden het *Latijnsche School*. Al zints bijkans vijf Eeuwen zou men, volgens sommigen, te deezer Stede, eene inrigting, tot openbaar onderwijs bestemd, gehad hebben, wordende, naar hun oordeel, daar van gewag gemaakt in een Privilegie of Handvest van Hertoge WILLEM VAN HENEGOUWEN, van den Jaare 1304. Het Gebouw, waarin de Jeugd in de Geleerde Taalen en andere voorbereidende kundigheden wordt onderweezen, staat in de *St. Anthoni-Straat*. De

Rektor, die tevens den titel van *Leſtor litterarum humanorum* voert, heeft in een gedeelte daar van zijne woonplaats.

Zierikzee mag, zo zeer als eenige andere Stad, roem draagen op eene menigte *Vermaarde Mannen*, binnen haare Muuren gebooren, en die aldaar, of elders gebloeid hebben. De meesten derzelve zullen wij kortelijk vermelden. BALDUINUS HENRICI was Hoogleeraar in het *Jus Canonicum* te *Leuven*, en bloeide aldaar voor en naa het Jaar 1460. — AMANDUS ZIRIXIENSIS, of van *Zierikzee*, zal afzonderlijk vermeld worden. — JACOB PRATESIS, een goed Digtter, en tevens een Geneesheer, naa alvorens, eenigen tijd, de kunst in zijne Geboortestad te hebben geoeffend, wierdt, vervolgens, door ADOLF VAN BOURGONDIE, *Markgraaf van Veere* en *Heere van Beveren*, tot Oppergeneesheer van deszelfs Hof, gelijk ook van de Stad *Veere*, aangesteld. Men heeft van hem eenige Geneeskundige Werken, als mede eenige Latijnsche Gedichten. In de maand Mal des Jaars 1558 overleedt hij in zijne Geboortestad, en wierdt in 't Koor der Groote Kerk begraven. — LEVINUS LEMNIUS, elders in ons *Woordenboek*, Deel XXII, bladzijde 96, op een afzonderlijk Artikel vermeld. — GULIELMUS LEMNIUS, ter zelfde plaatze, in ons *Woordenboek*, gedagt. Waarbij wij hier nog voegen, dat van hem nog voorhanden is zekere Brief, geschreeven aan zijnen Vader, met oogmerk om te betoogen, dat de Opvoeding meer indruks maakt op de gemoe deren der menschen, dan de hoedanigheid der lucht, welke zij inademen, of de plaats, alwaar zij woenen. Deeze Brief, eerst in den Jaare 1554, te *Antwerpen* gedrukt, is naderhand, in den Jaare 1638, te gelijk met eene Verhandeling van zijnen Vader, *Van den Gezetten tijd des leevens*, te *Leiden*, andermaal in 't licht gekoomen. Daarenboven hadt GULIELMUS nog een Traktaatje geschreeven, *over de Kwaalen der Maage*. — PETRUS PECKIUS, op een afzonderlijk Artikel in ons *Woordenboek* herdagt. — ADRIAAN en ROCHUS HOFFER, Vader en Zoon; zie ons *Woordenboek*, Deel XX, bladzijde 620. — REGNERUS VITELLIUS, of eigenlijk REINIER TELLE, Rektor van het Latijnsche School in zijne

Ge.

Gebo
van e
Bijvo
Neder
chaët
Hij e
bloot
der
zie e
Koon
Genet
Latij
verse
NIUS
drie
meer
huy
zonde
gens.
194
plaz
gen
tuch
des
naan
zijn
Scht
bero
en S
Va
voeri
wen
te he
zelve
teret
de a
Scht
wier

Geboortestad, en Vertaaler, uit het Italiaansch in het Latijn, van GUICCIARDIN'S Beschrijving der Nederlanden, met eenige Bijvoegzels vermeerderd. Ook wordt hij gehouden voor den Nederduitschen Overzetter van het beruchte Boekje van MICHAËL SERVETUS, *Over de Doolingen in de Drievuldigheid*. Hij overleedt te *Amsterdam*, in den Jaare 1618, en wierdt bloots hoofd, met een Lauwerkkrans gekroond, naar de wijze der Dichteren, begraven. — EWOUDE en WILLEM TEELINK; zie ons *Woordenboek*, Deel XXVIII, bladzijde 176. — KORNELIS BOY, of BOEY, Advokaat Fiscaal en Procureur Generaal over *Holland, Zeeland en Friesland*, was een goed Latijnsch en Nederduitsch Dichter, en heeft, in beide taalen, verscheiden dichtstukken naagelaaten. — CORNELIUS JANESINIUS BOY, Lid der Dominicaaner Orde, en, even als zijne drie broeders, DOMINICUS, LEONARDUS en NIKOLAAS, van meer dan gemeene kunde en geleerdheid. — ANTONIS DE HUYBERT, nevens andere Leden zijns Geslachts, door ons afzonderlijk vermeld, Deel XXI, bladzijde 123 en vervolgens. — ANTHONY DE JONGE; zie dat zelfde Deel, bladzijde 194. — GALENUS ABRAHAMSZ; bij 't geen wij, ter zijner plaatze, wegens deezen beroemden Man, aanteekenden, voegen wij nog, dat hij, den ouderdom van meer dan drieëntachtig jaaren bereikt hebbende, op den negentienden April des Jaars 1706, te *Amsterdam* zijne dagen eindigde. — JOHANNES PLEVIER, vermaard Middelburgsch Kerkleeraar, door zijne Verklaringen over verscheiden gedeelten der Gewijde Schriften, alomme vermaard. — Eindelijk, PIETER VOGELAAR, beroemd om zijne keurig uitgevoerde Teekeningen van Zee- en Scheepsgezigten.

Van de Rageering van *Zierikzee* zullen wij geene breedvoerige melding doen, alzo dezelve, zints de jongste Omwenteling, zo wel hier als elders eene geheel andere gedaante heeft gekreegen. Alleenlijk zullen wij aanmerken, dat dezelve, tot op dat tijdstip, heeft bestaan uit twee Burgemeesteren, van welke de eene den titel van Heer-Burgemeester, de andere dien van Gemeente-Burgemeester voerde; dertien Schepenen, den Heer-Burgemeester daar onder begrepen, vierëntwintig Raaden en vier Thesaurieren, die te zamen ge-

nomen het gantsche Lichaam der Gemeente vertoonden. De Burgemeesters wierden door de Schepenen, deeze door den Stadhouder uit eene Nominatie, en de Raaden insgelijks door den Stadhouder verkoozen. Om de zelfde reden zullen wij van de Schutterij, Burgerwagt, Voorregten, Keuren, Voorboden, Kostumen, en meer andere bijzonderheden niet gewaagen, naardien omrent dit alles merkelyke verandering of geheele affchaffing en vernietiging zal zijn voorgevallen, zo ras de Revolutie haar volkomen beflag zal bekoomen hebben.

De *Handel* en *Neeringen* van *Zierikzee*, hoewel thans merkelyk vervallen, waren 'er eertijds, gelijk wij verscheiden maalen hebben aangeteekend, in merkelyken bloei. Van deezen en geenen Tak moeten wij kortelyk verslag doen. Wij beginnen met de *Zoutziederij*. Deeze, gelijk zommigen niet zonder groote waarschijnlijkheid willen, de oudste *Handel* van *Zierikzee*, welke in *Zeeland* het eerst alhier wierdt ingevoerd, en waar door de Wasdom deezer Stad merkelyk bevorderd is, heeft voorheen hier zeer gebloeid. Men kan haar ouden welstand eenigermaate afneemen uit de menigte van *Zoutkeeten*, die 'er weleer gevonden wierden, waar van 'er, gelijk wij reeds hebben aangeteekend, in 't Jaar 1526, zevenënzeventig, en in 't Jaar 1575, wederom een weinig minder zijn afgebrand. Eerst plagt men het *Zout* te maaken van *Derry* of *Darrink*, een zwavelagtige en ziltige soort van Aarde, van een donker bruine of bijna zwarte Verw, welke in verscheiden' Streeken van *Zeeland*, zo in de Landen binnendijs als in de Schorren en opgewasfen' Slijken buitendijs, op de eene plaats minder, op de andere meerder Speeten diep, met laaghen onder de Bovenkorst of Klei gevonden wordt. De *Derry* wierdt naa het afsteeken van de Klei, met een breede Spade of Bot in langwerpige vierkante stukken gestoken, en alzo uit den grond uitgegraaven. Deeze stukken wierden in het verband tot ronde of langwerpig vierkante hoopen, luchtig op malkanderen gestapeld, op dat de lucht en wind door dezelve heen speelde, tot zij hard en droog genoeg geagt wierden om te branden. Dit verstrekte den Bewooneren van *Zeeland* tot brandstofe, en wierdt,
door

door
men t
anders
genoen
Darrin
overes
land,
Veen,
uitgeh
en ge
ren de
en vo
in de
Voete
tende
te va
ningen
tijkelij
na op
zuive
wien
het
gede
zelve
Doch
toege
Zout
van
flook
verder
Plakza
houden
Overbil
welke
Zal. A
naars
trekt
te De

door verscheiden', veel Handel daar in gedreeven, 't welk men noemde *Moerneeringe* te doen, zijnde de Derrij niets anders dan een zekere soort van *Moer*. Ook wierdt het wel genoemd *Brandylotte maaken*. En in zo verre heeft deeze Darrink en deszelfs gebruik en toebereiding, genoegzaame overeenkomst gehad met het Veen en Turfmaaken in *Holland*, uitgezonderd dat de Derrij vaster van stof dan het Veen, met de Spade uitgegraaven, en niet met Baggernetten uitgehaald wierdt. Een tweede gebruik van de uitgegraaven en gedroogde Derrij bestondt daar in, dat ze den Zeelanderen de Zoutziederij verschaftte: want de Derrij, dus bereid en voorts tot Asfche gebrand zijnde, wierdt dezelve Asfche in de Zoutkeeten, in ronde vlakke ijzeren Pannen, ettelijke Voeten over het Kruis breed, en eenige Duimen diep, rustende met haare kanten op een gemetzelden Muur, ter hoogte van omtrent vier Voeten, met slegts twee of drie Oopeningen of Monden, om den Turf daar door in te brengen, rijkelijk met zout Water gemengd, en aldus uit dezelve, bijna op gelijke wijze als men thans uit het graauw en ongezuverd Zout doet, schoon wit en blinkend Zout gestookt wierdt; dit Zout wierdt *Zel* of *Zilzout* genoemd, en was het eenigste soort van Zout, 't welk men in dit en andere gedeelten van Nederland gebruikte. De Handel, die in hetzelfde gedreeven wierdt, hadt den naam van *Zelneering*. Doch de Scheepvaart, in deeze Gewesten, naderhand sterk toegenomen zijnde, heeft de menigvuldige toevoer van grof Zout uit *Spanje* en *Frankrijk*, waar uit men toen, in plaats van uit de Darrink-Asfche, wit gerafinceerd Zout begon te stookken, gepaard met het Verbod van Darrinkdelven, als verderfelijk voor het Land, bij 's Lands Keuren en opgevoigde Plakaaten gedaan, daezen Handel eindelijk geheel doen ophouden. Egter heeft men te *Zierikzee* nog wezenlijke Overblijfszels en Gedenkteekenen van deeze Zoutziederij, welke zijn de *Noord- en Zuidzelken*, twee Heuvels van Zel-Asfche buiten de Stad, niet ver van het einde der Heu-naars en Vischersdijken, van tijd tot tijd, uit de daar omtrent gestaan hebbende Zoutkeeten, naa 't uitkookken der zoutte Deelen, aldaar opgevoerd en uitgestort; welker eerste laag

en vlak, doch de laatste een vrij verheeven Berg is, van welken men bij helder weer een ruim en vermaaklijk gezigt over de Eilanden van *Schouwen* en *Duiveland* en over de *Ooster-Schelde* heeft. Van de evengemelde verandering in de Zoutziederij schijnt ook herkomstig, zekere Drinkleuze of Voorwaarde bij die van 't Zoutzieders- of Panneluiden-Gilde gebruikelijk, *Zout van Zout geen erger Zilte*; willende te kennen geven, dat het Zout moet zijn van Zout gestookt, en niet van erger Zilte, te weeten niet van *Zel-Afsche*, welkers zoute deelen zo goed niet gerekend worden, als het Spaansch- en Fransch-Zout, om wit en zuiver Zout daar van te maaken, 't geen men in dien tijd bij 't Zoutkooopen als een Voorwaarde plagt te bedingen. Van den ouden bloei der Zoutneering is thans naauwlijks meer dan de schaduw overig. In 't Jaar 1644, hadt men 'er nog omtrent de veertig Pannen. Tegenwoordig zijn 'er niet meer dan vijf Keeten, in welke met negen Pannen gestookt wordt. Die dit bedrijf bij de hand hebben, worden Panneluiden of Pannemans genoemd.

Een andere Tak van Handel en Neering, die, eertijds, de *Zierikzee*, merkelyk heeft gebloeid, was de *Vischerij*, bestaande in de Haringvaart en Kabbeljaauwvangst. De eerste is geheel te niet gegaan; doch de laatste, schoon merkelyk afgenomen, wordt nog met veel vlijt alhier gehandhaafd. Omtrent het Jaar 1640, en zelfs nog in 't Jaar 1711, beliep het getal der Vischschepen op omtrent tachtig Zeilen. In 't Jaar 1740, waren ze tot op vijftig verminderd, en in het Jaar 1750, waren 'er niet meer dan dertig, die enkel tot den Vischvangst gebruikt wierden. Welke vermindering, eensdeels door het kwaalijk slaagen van verre het grootste gedeelte, in plaats van winst te doen, merkelyke sommen verliezende, anderdeels, door den aanwas van de Koopvaart, waar toe het meeste Scheepsvolk zich begeeft, veroorzaakt wordt. De Vischhoekers, zijnde Schepen met Bunnen, vaaren des Winters, omtrent van 't begin der maand Oktober tot Paaschen daar aan volgende, in de Noordzee te Versche, gelijk men spreekt, wanneer zij de Kabbeljaauw, ook Heil- en Tarboth, leevend in de Haven brengen. De Kabbeljaauw wordt

wordt
en in
tusche
't Wat
de Ver
Brabi
wordt
vastge
Deeze
of vee
vangst
en au
kens
Prikk
de H
ken z
oogen
hebbet
het W
weeg
gelan
de S
de K
gepak
kunne
van
Visch
vaardi
omtre
volle
August
van ver
aangeht
van de
Verho
fruiver
van d
koope

wordt aanstonds met een Schepnet uit de Bunnen geschept en in groote langwerpige ronde Korven met platte bodems, tuschen de twee en drie Voeten diep, buiten de Schepen in 't Water hangende, geworpen, en bij zekere gedeelten aan de Ventjagers verkogt, die dezelve met hunne Schuiten na *Brabant* en *Vlaanderen* vervoeren. De Heil- en Tarbotten worden buiten 't Schip, met een Touw om den Staart, wel vastgemaakt, in 't Water gehangen en bij 't stuk verkogt. Deeze versche reizen der Hoekers duuren gewoonlijk acht of veertien dagen, ook wel eens drie weken, naar dat de vangst min of meer voorspoedig is. Behalven den Haring en ander Aas, 't geen in Zee gevonden wordt, worden telkens tot deeze reizen, door ieder Schip, een goed getal Prikken mede genomen, die aan mootjes gesneden en aan de Hoeken geslaagen, voor Aas gebruikt worden. De Prikken zijn den Aal niet ongelijk, dan dat zij, behalven twee oogeu, nog zeven ronde gaatjes, ter zijde in het hoofd hebben; in de Tonnen of Prikbakken gedaan zijnde, moet het Water met een Pols in een zachte, doch geduurige beweging gehouden worden. Zij worden uit *Holland* en *Engeland* herwaards aangevoerd, en in de ronde *Weel*, buiten de Stad, in groote Kanissen bewaard. Des Zomers wordt de Kabbeljaauw in Zee gesneden, gezouten en in Tonnen gepakt, wanneer de reizen wel van acht tot twaalf weken kunnen duuren. Behalven deeze Noordzeevaart, wordt ook van deeze Haven, niet alleen met eenige deezer eigentijke Vischhoekers, maar ook met een goed getal kleine Koopvaardijchepen, des Zomers, ter Kabbeljaauwvangst gevaaren, omtrent de Kusten van *Tiland*, van waar zij dikwils met volle laading van gezouten Tonnevisch, meest in de maanden Augustus en September, wederkeeren. Tot de Verkoopingen van verschen en zouten Visch, is een beëdigde Afslaager aangesteld. Van ieder pond Vlaams 't geen in den Afslag van den verschen Visch beschreeven wordt, moet door den Verkooper, ten behoeve van de Stad betaald worden zeven stuivers, en door den Kooper ééne stuiver. In den Afslag van den Tonnevisch wordt voor ieder Ton door den Verkooper betaald anderhalve stuiver, en door den Kooper drie stuiver.

Suivers. Welke belastingen, jaarlijksch, benevens de overige Stads Middelen, in het laatst van September, voor een Jaar verpagt of verhuurd worden: die van den verschen Visch, onder de bensaming van *Kiemenhoeke*, en de ander onder zijn eigenlijken naam van *den Zouten Tonnevisch*. De Pagiers deezer Middelen worden doorgaans Komptoirmeesters genoemd. Wanneer men hier bij aanmerkt dat de Vischschepen altijd, ten zij bij buitengewoone ongelegenheden, in hunne eigen Haven inkomen, en van daar wederom telkens worden uitgereed, en dus alle derzelve vertier in den boezem der Stad en hunner Ingezeetenen brengen, is het ligtelijk op te maaken, dat bij de wel- of kwaalijk vaart der Vischerij, tevens de Winkeliers en Ambagtslieden, die daar van ten grooten deele hun bestaan hebben, en ook de Stad zelfs in haar Inkomsten, een merklijk steunzel genieten of misfen.

De *Meerevederij* moet ook vooral hier niet verzwegen worden. Al van ouds wierdt hier omtrent aangemerkt, dat ze wegens de kostbaare aankweeking en toebereiding der Meekrap, en haare wisselvalligheid zo in gewas als in prijs, veelen rijk en ook veelen bijster heeft gemaakt. De Meekrap wordt aangekweekt van Kiemen, dat zijn jonge Schooten, die van de Moerplanten afgescheurd en geplant worden op gelijke wijze als de Dragonplanten, met welke ze naast te vergelijken zijn. Dit Kiemen plukken en zetten, gelijk men 't gemeenlijk noemt, geschiedt doorgaans in het Voorjaar in het laatst van April, in de maand Maij en zomwijlen ook in Junij, naar dat men een min of meer voordeeligen Voortijd heeft, waar van de vroeger of laater Planting afhangt. Het Land wordt van te voozen eens en andermaal, ja meerder, naar dat de aart en gesteldheid van den grond vereischt, geploegd, geëffend, en in lange vlakke Bedden van omtrent twee Voeten breed, met ondiepe Vooren verdeeld; in welke Bedden de Kiemen vier of vijf naast malkander over de breedte geplant worden. De Mee moet door wieden schoon gehouden, en van Onkruid wel gezuiverd worden. Zij wordt twee of drie, en zomtijds wel vier jaaren oud in het Veld. Alle Winters wordt ze met Aarde uit de Vooren, zomwijlen met de Ploeg, maar meest met de Spaade overdekt. Na
de

de vo
gebrag
ringen
Vanrov
door
boven
zijnde
daar
gen.
van de
naa zi
Stamp
noemt
door
Paard
wordt
eerste
de of
de M
in V
wor
drie
wore
geen
gestat
twee
reed
de B
Het
wordt
gedaan
ook in
De M
Keun
verbra
ten,
de S
daar

de voorschreeven jaaren wordt ze gedolven en in Stooven gebragt, daar ze eerst gedroogd wordt op doorlugtige Zolderingen van Latten, als een Roosterwerk gemaakt, over een Vuuroven, met Friesche Turf gestookt, waar van de hitte door verscheiden' van malkander gespreide doortogten na boven trekt. Daar naa wordt zij gelegd op den Ast of Eest, zijnde een Gewelf van omtrent vijftig Voeten lang, op een daar over uitgespreid haren Kleed, om nog eens te droogen. Van daar wordt zij op een Dorschvloer gebragt en van de aangedroogde Aarde en Vellen wel gezuiverd. Waar naa zij in een groot uitgehouwen Blok, met zwaare houten Stampers en Yzers van onder in hetzelfde, die men Mesfen noemt, gestampt wordt. Deeze Stampers worden bewerkt door een Moolen, die een Grutmoolen gelijk is, en met drie Paarden omgedreeven wordt. De Meede, dus gestampt, wordt in drie bijzondere Kuipen gezeeld of gezift, in de eerste Kuip de Korte of Mulle; in de tweede de Onberooftede of Gemeene; in de derde de Fijne Krap. Uit welke Kuipen de Mee voorheen in Baalen, den Hopbaalen gelijk, doch nu in Vaten gedaan en daar in wel vastgestampt en aangevuld wordt. De bijzondere soorten van de gereede Mee, zijn drie: de Krap, welke is die van de Hartespil alleen gemaakt wordt; de Gemeene, die bereid wordt van het Vleesch, 't geen om de Hartespil is. De Krap en Gemeene te zaamen gestampt en gevaat, wordt *Onberooftede* genaamd, en wannêr twee derde Krap en een derde Gemeene door malkander gereed worden, hiet men 't *twee en een*. De derde soort is de *Mul*, die van de Buitenschors of Vellen gereed wordt. Het Stooftvaagzel, dat op den grond bij malkander gevaagd wordt, gaat zelfs niet verlooren, maar wordt onder de Mul gedaan of op zich zelve verkogt. Het Moolvaagzel wordt ook in een Vat gedaan, dat men doorgaans *den Beer* noemt. De Mee in Vaten gedaan zijnde, wordt door de beëdigde Keurmeesters beproefd, of ze niet misreed, in het droogen verbrand, of te veel met Aarde belast is, volgens de Plakkaaten, daar op gemaakt. De zuiverste Mee wordt gereed in de Stooven binnen het Poortambagt van *Zierikzee*, om dat daar de slijpte Orde wordt gehouden, en de Stad haare bij-

ZON-

zondere Wetten omtrent de Keure heeft. In zekeren Brief, door Keizer KAREL aan die van *Zierikzee* verleend, wierdt uitdrukkelijk verboden, dat eenige Meede uit het Land van *Schouwen* wierde vervoerd, ten zij die altoorens gekeurd zij te *Zierikzee*, op verbeurte der Mee, die anders wierdt uitgevoerd, ten voordeele van den Graaf, den Baljuw en de Stad, ieder voor een derde. Negentien Meestooven worden in 't Land van *Zierikzee* geteld, van welke 'er vijf zijn te *Zierikzee*, drie te *Brouwershaven*: de Dorpen *Haamslede*, *Renese*, *Noordwelle* en *Eikerzee* in *Schouwen*, als ook *Bommeneede* en *Dreischor* hebben 'er elk één: de overige vijf zijn in *Duiveland* te *Vlaane*, *Nieuwerkerk* en *Oosterland*, ieder één, en te *Brunisse* twee. Deeze Stoooven worden gerekend, jaarlijks, door malkanderen te reeden ieder omtrent honderdduizend Ponden Gewigts aan Mee. De hoeveelheid van het Gewigt der Mee, welke een Gemet Lands nittevert, is naar den aart en de bouwinge van 't Land, midsgaders naar de mindere of meerdere toevallen, die de Meede is onderworpen geweest, zeer verschillende; doorgaans wierdt 'er van duizend tot vijfhonderd Ponden uit elk Gemet gedolven, zomtijds meerder en zomtijds minder. Meermaalen wierdt den Landman, het verlies, 't geen hij, door den laagen prijs der Graanen of derzelve misgewas, moet lijden, door het Meeplanten wederom vergoed. — Behalven de Mee-krappe levert de Landbouw ook een rijken voorraad uit van Vlas, Koolzaad, Erwten, Boonen, Boekweit, Rogge, Gerst, Haver, Tarw en andere Landvrugten meer, van welke meeste soorten te *Zierikzee* een goed gedeelte, zo op de Marktdagen als andere tijden, verhandeld wordt, waar toe eenige beëdigde Makelaars in Graanen zijn aangesteld. Bij den Landbouw wordt 'er ook de Vee-kweekerij en het Vetweiden van Beesten, door verscheiden' zeer beijverd. De Kaasmaakerij en Vlasneering plagt 'er zeer te bloeien, doch zijn beide genoegzaam verloopen.

De *Kreefvaart* en *Oesterhandel* geeven ook nog eenigen bloei aan *Zierikzee*, met eenige der kleine Hoekscheepen met twee Masten. En in 't Jaar 1750, zijn dezelve wederom tot zevenenzeventig toe, en dus een getal van twintig, ver-

min-

ginder
groot
wijn, 3
gevaar
de Bar
St. Ub
voor
Bilba
waar
wordt
zij me
Appel
wel e
is de
voor
Vleete
gen.
gerust.
in het
ten
waar
tot
Kreef
twaalf
te Zie
Schee
Oeste
of zo
en bes
verer,
Schorre
Oesterb
met Ve
worder
is ligt
is, de
Oester
gelijk

minderd. Des Winters wordt met deeze Schepen voor een groot gedeelte op *Frankrijk* op vragt, om Wijn, Brandewijn, Sirop en andere Waaren, welke dat Gewest uitlevert, gevaaren, en des Zomers voor eigen rekening op *Seudres*, de Baaij van *Bournes*, ook in *Portugal* op *Lisfabon* en *St. Ubes*, om Zout. Met anderen, wordt in den Winter voor eigen rekening, handel gedreeven op *St. Anthoni*, *Bilbao*, *Villaviciosa* en andere Plaatzten in *Biskaaje*, van waar zij Nooten en Kastanjen herwaards brengen. Ook wordt 'er zomtijds mede op *Algarbe* gehandeld, van waar zij met Vijgen, Amardelen, Citroenen, Chinaas- en Oranje-Appelen gelaaden, aankomen. Nu en dan wordt 'er ook wel een reis op de Middellandsche Zee gedaan. Op *Ierland* is de Vaart van *Zierikzee*, eensdeels op vragt, anderdeels voor eigen rekening, vrij sterk, van waar zij Huiden, Vleesch, Roet of Smeer, en andere Waaren aanbren- gen. Na de Oostzee worden 'er ook dikwils Schepen u- gerust. Met eenige der kleine Hoekerschepen, die Buunen in hebben, wordt ook, jaarlijksch, na Noorwegen om Kreef- ten gevaaren, bij welke gelegenheid zij wel eenige Hout- waaren medebrengen. Dikwils worden 'er, van het Voorjaar tot diep in den Zomer, veertig, ja vijftig Laadingen van Kreeften aangebragt, welke belooopen van zes- of acht tot twaalfduizend stuks ieder Laading. De Oesterhandel wordt te *Zierikzee* ook sterk gedreeven. De Oesters worden met Scheepsloadingen uit *Engeland* gehaald, vervolgens in de Oesterhuizen in Putten, daar het zout Water bij elk Tij, of zo dikwils 't noodig is, in- en uitgelaaten wordt, gelegd en bewaard, daar zij niet alleen leevend blijven, maar zu- verer, grooter en vetter worden. Ook heeft men 'er op de Schorren en Slijken van *Schouwen* en *Dutveland*, eenige Oesterbanken, zijnde plaatzen, die door de Oesterkoopers, met Verlof van 'sLands Staaten, met kleine Oesters bezaaid worden, die aldaar vervolgens groeien en voortzetten. Het is ligt te begrijpen dat 'er niets voor de Oesters nadeeliger is, dan een langduurige en strenge Vorst, door welke de Oesterhandelaars dikwils groote schade lijden. De Oesters, gelijk ook de Kreeften, worden door geheel Nederland en ver-

ver-

verscheiden' andere Landen verzonden. 't Getal der Oesterputten bestaat thans uit zeven, waar van 'er vijf te *Zierikzee* en twee bij *Brouwershaven* zijn; doch aan de *Zierikzeefche* Oesterkoopers toebehoorende.

Zie BOXHOHN, REYGERSBERG, SMALLEGAN-
GE, *Kron. van Zeeland*; M. ALTING,
Notit. German. Infer. ZWEERTIUS, *Al-*
thena Belg. VAL. ANDREAS, *Bibl. Bel-*
gica, enz.

ZIERIKZEE, (AMANDUS VAN) onder de Geleerde Mannen der Stad van dien naam, in 't voorbijgaan, vermeld, voerde, gelijk meermaalen plagt te geschieden, naar zijne Geboorteplaats zijnen naam. Na de eerste gronden van taalkennisfe en andere voorbereidende Weetenschappen in zijne Vaderstad geleid te hebben, begaf hij zich na 't Hoogefchool te *Leuven*. Behalven de Latijnsche en Grieksche, beoeffende hij hier ook de Hebreeuwfsche taale, maakende, in alle dezelve, geene geringe vorderingen. De Godgeleerdheid, egter, was zijne hoofdstudie, en verkreeg hij, door aanhoudenden vlijt, in dezelve zo groote ervarenis, dat hij eenen naam verkreeg, in dat vak van Weetenfchap, onder de grootfte Mannen zijner Eeuwe. Intusfchen hadt hij zich als Lid van de Orde der Minderbroederen doen aanschrijven. Zijne bedrevenheid deedt hem, eerlang, tot den post van Voorlezer in de Godgeleerdheid bevorderd worden. Naderhand wierdt hij Provinciaal van zijne Orde. Met veel lof bekleedde hij, geduurende eenigen tijd, dat ampt; keerende, na verloop van etlijke jaaren, weder tot het openbaar onderwijs der Godgeleerde Weetenfchappen. Daar' in volhardde hij met veel ijvers en getrouwheids, tot aan zijn overlijden, 't welk inviel in het begin van de maand Junij des Jaars 1534. Op den achtften dier maand wierdt hij, in het Koor van de Kerk der Minderbroederen, te *Leuven*, ter aarde besteld. De Schriften, door AMANDUS VAN ZIERIKZEE nagelaaten, voeren de volgende titels:

Scru-

Scru
A
De l
in
Com
Spi
Dom
De
In
De
De
Conc
De
He
der P
Handf
waard.
Zitvo
vincie va
Bannetij
ziens, b
mer eet
wordt
valde,
XXXI

Scrutinium, sive Venatio Veritatis Historica, Libr. VI.
Antwerp. 1534. in 8vo.

De LXX. Hebdomadibus Daniëlis, Lib. I. Antwerp. 1534
in 8vo.

Commentarii in Genesin et Jobum.

Spiritualis Militia XII Horæ. Lib. I.

Dominicæ Passionis Historia.

De Christi Resurrectione et Ascensione.

In Ecclesiasten Salomonis.

De Sanctæ Annæ Conjugio.

De XL Mansionibus.

Conciones Variæ.

De Sophi, Rege Persarum.

Het laatstgemelde Werk, handelende over SOPHI, Koning der Perzen, wordt, zegt men, nog in het oorspronkelijk Handschrift, in de Boekerij der Leuvensehe Univerfiteit bewaard.

Zie ZWEERTH *Athene Belgicæ; Oudheden en Gefichten van Zeeland.*

ZILVOLDE, een Dörp, in het Zutfensche Kwartier der Provincie van Gelderland, in de, dus genaamde, Hoogheid en Bannerij van *Wisch*. Het Plaatsje, hoewel van weinig aanzien, heeft, nochtans, eene eigen Gereformeerde Kerk, die met een fraai Orgel pronkt, en door haaren eigen Leeraar wordt bediend. Van wegen de Admiraliteit houdt, te *Zilvolde*, een Kommis ter Recherche zijn verblijf.

ZINDEREN, een Dorp, in het gedeelte der Provincie van *Gelderland*, het *Rijteramt van Veeuwenzoom* geheeren; het ligt niet verre van den *Tysel*, dicht bij het Dorp *Voorst*. *Zinderen* heeft geenen afzonderlijken Leeraar der Hervormden. Het voornaamste sieraad van dit Dorp is het *Huis te Zinderen*, een vierkant gebouw, waarschijnlijk gestigt in de plaats, zo niet op de puinhoopen, van een Oud Kasteel, 't welk hier, in vroegere dagen, plagt te staan, en den zelfden naam als het tegenwoordige voerende, aan eenen tak des Geslags van *Lijnden* den toenaam verleende.

ZION, tegenwoordig eene aanzienlijke Hofstede, in het gedeelte van *Holland*, *Delfland* genaamd, was, reeds van overoude tijden, onder de gedaante van een Geestelijk Gestigt, en wel bijzonderlijk van een Klooster van Reguliere Kanunniken, bekend. De tijd der stigtinge is niet bekend: zekerlijk moet dezelve niet laater dan in den aanvang der Vijftiende Eeuwe gestigt worden, naardien men vindt aangeteekend, dat ter gelegenheid der vermenigvuldiging van de Kloosters der Reguliere Kanunniken in *Holland*, op den vierden Maïj des Jaars 1444 wierdt beslooten, dit Klooster tot een Kapittel op te richten. De vermaarde DESIDERIUS ERASMUS heeft in het Klooster *Zion*, eenigen tijd, zijn verblijf gehouden, zijnde hij aldaar, in den Jaare 1484, naa het overlijden zijner Ouderen, ter schoole besteld. Volgens eene schriftelijke Aanteekening, door VAN BLEISWYK vermeld, wierdt *Zion* op den dertigsten Januarij des Jaars 1544, door eenige onbekende personen, in brand gestoken, en voor het grootste gedeelte in koolen gelegd; de meeste boeken en papieren wierden, onder andere, een prooi der vlammen. Het Klooster wierdt, kort daar naa, herbouwd. Ten tijde van den Spaanschen Oorlog, uit vreeze dat de vijand zich aldaar vernestelen, en het nabuurig *Delft* zou belaagen, deedt de Werhouderschap dier Stad het gewijde Gestigt tot den grond toe afbreken. Niet lang naa het midden der jongwoorgaande Eeuwe rees uit de puinhoopen des Kloosters een destig Landhuis; doch 't welk kort daar naa, door een ongelukkigen brand, geheel verteerde. Met grooten luister wierdt het vervolgens, van nieuws, her-

herbo
wordt
scheide
't well
heeft
daar t
en gj
de be
tald w

Zion
een ve
Schouw
1434,
mus,
groot
lijke
was g
ren de
den J
Monni
reidit
dan ge
van bla
ling vo
van der
ten ware

Zion,
zer Orde
leg in Fr

herbouwd. Het Huis, gelegen in het Ambagt van *Rijswijk*, wordt, met zijne beplantingen, van drie zijden door onderscheidene Wateringen bespoeld. Door een fraai Torentje, 't welk ten Dake uitrijst, en een ruimen deftigen Voorhof, heeft het Gebouw een ongemeen staatelijk aanzien. Voeg daar nevens de uitgestrekte en wel aangelegde beplantingen, en gij zult moeten erkennen, dat de Lustplaats *Zion* onder de bekoorlijkste Landverblijven, in deezen oord, moet geteld worden.

Zie BLEISWYK, *Beschrijving van Delft & Oudheden en Gesichten van Delft land.*

ZION, ook wel de *Berg Zion* genaamd, was, eertijds, een vermaard *Karthuizer* Klooster, in het Zeeuwsche Eiland *Schouwen*, onder *Noordgouwe*. De stifter was, in den Jaare 1434, zekere JAN LIEVENSE, die het aan den H. HIERONYMUS, of St. JEROON, toewijdde. LIEVENSE, een man van groot vermogen, begiftigde het, daarenboven, met aanzienlijke inkomsten. Na dat de Hervorming, hier te Lande, was gevestigd, heeft het Komptoir der Geestelijke Goederen de eigendommen des Gestigts aan zich getrokken. In den Jaare 1466 overleedt in dit Klooster, een van deszelfs Monniken, GILLIS GOUDSMID, of, met een verlatijnden naam, EGIDIUS AURIFABER genaamd. Hij was een Man van meer dan gemeene kunde en geleerdheid, en daalde met den roem van blaakende Godsdienstigheid ten grave. Men wil dat niet lang voor het midder der tegenwoordige Eeuwe, een brok van den Kerktoren, en eenige grondvesten der Kerke, nog te zien waren.

Zie *Oudheden en Gesichten van Zeeland*; DE LA RUE, *Geletterd Zeeland.*

ZION, van ouds een vermaard Klooster van de *Cisterciënzer Orde*, aan den Abt van *Klaarkamp* onderhoorig. Het lag in *Friesland*, in het Kwartier van *Oostergo*, in de Grietenij

tenij van *Oostdongeradeel*, niet verre van de Stad *Dokkum*, bij het Dorp *Nieuwier*. In den Jaare 1580 wierdt het afgebroken.

ZOELLEN, een Dorp en Heerlijkheid, in *Gelderland*, in de *Neder-Betuwe*, aan het riviertje *de Linge*, ongeveer een uur gaans van *Buren*, en even zo verre van *Thiel*. Het is een der oudste Dorpen in dien oord, als zijnde reeds vermeld in den Jaare 880. De Gereformeerde Gemeente, die 'er door haaren eigen Leeraar wordt bediend, verrigt den Openbaaren Godsdienst in eene vrij aanzienlijke Kerk, die met een dikken en hoogen Toren pronkt. Het *Huis te Zoellen*, de eigendom van de Heeren deezer Heerlijkheid, was reeds van vroege dagen bekend. Ruim zestig jaaren geleden is het Gestigt van binnen merkelyk verbeterd en verfraaid.

ZOELMOND, een Dorp in het Graaffschap *Buuren*, tusfchen de Stad *Kuilenburg* en *Beuzighem*. Het Dorp, op zich zelve geenzins onder de minst aanzienlijken te tellen, ligt, daarenboven, zeer vermaaklyk in Bouwland en Geboomte. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die door haaren eigen Leenaar afzonderlyk wordt bediend. De gestadige doortogt van Voerwagens en andere Rijtuigen, en met naame van den Postwagen, die tusfchen de Steden *Utrecht* en 's *Hertogenbosch* rijdt, geeft eenige leevendigheid aan de Plaatzte. — Het Huis *Engelrode*, staande te *Zoelmond*, hoewel op zich zelve niet groot of van veel aanzien, verdient, nogthans, opmerking, van wegen de uitgebreide beplantingen, van welke het omringd wordt.

ZOEMEREN; zie **ZOMEREN**.

ZOESIUS, (**GERARD**) een geleerd Man, benaamd door verscheiden Schriften, vooral van een godsdienstigen inhoud, was gebooren te *Amersfoort*, in den Jaare 1579. Hij begaf zich in de Orde der Jezuïten, en vertrok met der woon na *Brabant*. Op den eenëntwintigsten September des Jaars 1628 eindigde hij zijne dagen te *Mechelen*. De volgeede Werken heeft hij in 't lichtgegeeven.

Pugna

Pugna Spiritualis.

De praesentia Dei.

Praxis pura et recta intentionis.

Via vitae aeternae.

Vita Ignatii.

Zie WITTE, *Diarium.*

ZOESIUS, (HENDRIK) een vermaard Regtsgeleerde, in het voorste gedeelte der jongstvoorgaande Eeuwe, en, even gelijk de straksgemelde, te *Amersfoort* gebooren, leide in zijne Vaderstad de eerste gronden van Taalkennisse en andere voorbereidende Weetenschappen. Van daar begaf hij zich na *Leuven*, om 'er zich in de Grieksche taal, de Aristotelische Wijsbegeerte en in de Regten te oefenen. Zo gelukkig slaagde ZOESIUS in alle deeze onderscheidene takken, met naame ook in de beoeffening der Regtsgeleerdheid, zijne hoofdstudie, dat hij, in den Jaare 1597, tot Baccalaureus wierdt aangesteld. Thans ondernam hij, met CHRISTOFFEL VAN ETTEN, *Heere van Kouwenburg*, eene reize na *Spanje*. Den meesten tijd zijns verblijfs in dat Koninkrijk vertoefde ZOESIUS te *Salamanca*, vermaard als de zetel van een der voornaamste Univerfiteiten van dien tijd, en alwaar de Regtsgeleerdheid opzettelijk wierdt beoeffend. Door zijne bedreevenheid in die Weetenfchap verworf hij zich veele Vrienden en Hoogfchatters, die telkens hunne verwondering betuigden, over de ongemeene bekwaamheden en vorderingen van ZOESIUS, daar hij de jaaren der Jongelingfchap naauwlijks was ontwasfen.

In den Jaare 1603, van zijne uitlandigheid, te *Leuven* zijnde terug gekeerd, wierdt ZOESIUS, kort daar naa, tot Licentiaat verheven. Hoewel hij van de Regtsgeleerdheid altijd zijne hoofdstudie hadt gemaakt, zo groot was, nochtans, zijne bedreevenheid in de Grieksche taale, dat hem, naa verloop van drie jaaren, het onderwijs in die Taale, in

het dus genoemde *Collegie der drie Taalen*, te *Leuven*, wierdt opgedraagen. Op den twaalfden April des Jaars 1606 aanvaardde hij zijne waardigheid. Ondanks de algemeene toejuiching, welke zijn onderwijs verzelde, opende zich, binnen korten tijd, voor hem eene andere Loopbaane. Naauwlijks zes maanden hadt ZOESIUS op den Griekschcn Hoogleeraarsstoel gezeeten, of de Aardshertog ALBERT VAN OOSTENRYK verplaatte hem in eenen anderen zetel, om van denzelve zijne kundigheden over de Grondbeginzelen des Regts te verspreiden. De titel en waardigheid van *Profesor Institutionum Juris* wierdt hem opgedraagen. Thans beklom hij ook den trap van *Juris Utriusque Doctor*, „Leeraar der „Beide Regten.” Tot in den Jaare 1619 kweet ZOESIUS zich met veel lof van dien post. In het gemelde jaar overleedt de geleerde PETRUS. GUDELINUS, die met zeer veel toejuiching over de *Pondekten* lessen hieldt. Voor onzen ZOESIUS was de eere gespaard, om den beroemden Man, in die hoedanigheid, op te volgen. Gedurende den tijd van acht jaaren hieldt hij voorleezingen over dat gewigtig deel der Regtsgeleerde Weetenenschap. Hij overleedt op den veertiensten Februarij des Jaars 1627, terwijl hij de waardigheid van *Reclor Magnificus* der Universiteit bekleedde, en te midden der vreugdebedrijven, ter gelegenheid van het tweede Jubelfeest van het waereldvermaarde Hoogeschool. Hij was gehuwd geweest met BARBARA VAN AYALA, dogter van BALTHAZAR VAN AYALA, Advokaat en Koninklijken Raadsheer in den Hoogen Raad te *Mechelen*. Eéne dogter, AGNES genaamd, in dit huwelijk verwekt, wierdt de Echtgenootte van JOHANNES SNYDERS, Regtsgeleerde en Raad te *Antwerpen*. ZOESIUS en zijne Huisvrouwe wierden begraven in de *St. Pieters-Kerk* te *Leuven*, voor het Altaar, aan de H. Moedermaagd gewijd. De gemelde Dogter deedt, ter eere haarej Ouderen, aldaar het volgende Graffchrift stellen

D.

D. O. M. (S.)

Monumentum. Henrici. Zoes.

Et. Barbaræ. de. Ayala. Conjugum.

Ille. cum. esset. I. V. Doctor. et. Professor.

A. Pietate. et. Doctrina.

Et. qua. Privatum. qua. Publice.

A. docendi. Assiduitate. celeberrimi.

Anno. Erectæ. Academiæ. Ducentesimo.

In. Medio. Jubilæi. gaudio. Publico. luctu.

Magistratum. Temporalem. cum. Æterno. mutaturus.

Præmissam. in. Coelos. Conjugem.

Subjecutus. est.

Anno. cto. m. cxxvii. die. xiv. Februarii.

Parentibus. Optimis. Filia. Mœsta. P. C.

De volgende, allen Regtsgeleerde Werken, waren de vrugt van ZOE SIUS' kunde en naarstigheid, hoewel eerst naa zijnen dood in 't lichtgegeeven.

Commentaria in Decretales. Epistolas Gregorii IX. Lovan. 1647 in Folio. et Colon. 1657. in 4to.

Commentaria ad Lib. L. Digestorum. Lovan. 1655. in Folio. et Colon. 1658. in 4to.

Commentaria in Codicem Justinianicum. Colon. 1660 in 4to.

Commentaria ad Pandectas. Lovan. 1692. in folio.

Commentaria ad Institutiones. Colon. 1671. in 4to.

Prælectiones Feudales. 1641.

Zie ZWEERTH *Athen. Belg.* VAL. ANDREAS,
Biblioth. Belg. WITTE, Diarium.

ZOESIUS, (NIKOLAAS) vijfde Bisfchop van 's Hertogenbosch, gefprooten uit het zelfde Geslacht, als de beide ZOESIUSSEN, in de twee naastvoorgaande Artikelen vermeld, wierdt gebooren te Amersfoort, op den vijfden Augustus des Jaars 1564. Naa dat hij in zijne Vaderlijke Stad zeer aanmerkelijke vorderingen in de taalkennis en andere geleerde oeffeningen hadt gemaakt, begaf hij zich, even als bovengemelde zijn bloedverwant, na de wijdvermaarde Univerfiteit van Leuven, met oogmerk om 'er zijne Letteroeffeningen verder voort te zetten, en zich vooral op de Regtsgeleerdheid toe te leggen. Goed verftand, gezond oordeel en onvermoeide naarfigheid dedden hem daarin zo gelukkig slaagen, dat hij de gunst en hoogagting van veele lieden van aanzien, en onder andere, van JOANNES VANDEVILLE, Bisfchop van Doornik, wegdroeg. Op eene reize, welke de Kerkvoogd, eerlang, na Rome ondernam, bekleedde onze ZOESIUS bij hem den post van Geheimschrijver. Naa zijne wederkomst wierdt hij, door de gunst zijns Weldoeners, tot Kanunnik en Official der Kerke van Doornik aangesteld. Thans kocht ZOESIUS een ruim en aanzienlijk huis te Leuven, ten dienfte en gebruike van het Collegie, gemeenlijk het Collegie van der Valk genaamd.

Naa het overlijden van bovengemelden zijnen Vriend en Weldoener, in of omtrent het Jaar 1592 voorgevallen, wierdt ZOESIUS tot Kerkelijken Raadsheer en Requestmeester in den Hoogen Raad van Mechelen aangesteld. De ijver en getrouwheid, waar mede hij zich van dien gewigtigen post kweet, was oorzaak, dat hij, naa verloop van twaalf jaaren, waardig wierdt gekeurd, den opengevallen Bisfchoplijken Stoel van 's Hertogenbosch te beklimmen. Zijne plegtige aanftelling en Inwijding geschiedde, op den tienden Maj des Jaars 1615, in de Kathedraale Kerk, door dienst van MATTHIAS HOVIUS, Aardsbisfchop van Mechelen, in tegenwoordigheid en met behulp van JOANNES DE MALDERE, Bisfchop van Roermonde, en JACOBUS à CASTRO, Bisfchop van Antwerpen. Tien jaaren, drie maanden en twaalf dagen bekleedde hij deeze aanzienlijke waardigheid, tot groot genoegen ook van het Hof van Rome, gelijk, onder andere, blijken kan uit de

Re-

Red
twi
van
zeker
van
toeg
derd
Kwe
twee
verva
figtte
den,
Reed
zoest
van
opfte
welk
alle
onde
1621
jak
ont
had
om
hij
twee
was
na
bij
Blep

Redevoering, door den Kardinaal LUDOVISI, op den negenëntwintigsten November des Jaars 1624, in de Vergadering van Paus en Kardinaalen uitgesproken, ter gelegenheid van zeker Berigtskrift, door onzen ZOESIUS, wegens den toestand van zijn Bisdom, aan het Kollegie *de Propaganda Fide* toegezonden. Door verscheiden heilzame inrigtingen bevorderde hij het geluk en den bloei van zijn Kapittel. Het Kweekschool te 's Hertogenbosch, door LAURENTIUS METS, tweeden Bischoep dier Stad, opgerigt, en thans merkelyk vervallen, herstelde ZOESIUS in den alouden staat. Voorts stigte hij te *Leuven* een treffelyk Kollegie voor Godgeleerden, ter eere van St. WILLEBRORDUS en KAREL BORROMEUS. Reeds terwijl hij nog Raadsheer te *Mechelen* was, hadt ZOESIUS den grond dier Stigtinge gelegd, door het aankopen van de noodige Huizen en Erven. Hij zelve maakte een opstel van de Regelen en Wetten voor dit Kollegie; voor 't welk hij, daarenboven, zo veel hartlykheids bezat, dat hij alle zijne goederen, bij Uitersten Wille, ten dienste en tot onderhoud der Studenten, aan hetzelfde besprak. In den Jaare 1625, nevens eenige andere Nederlandsche Bischoppen, door JAKOB BONEN, Aardsbischoep van *Mechelen*, derwaarts zijnde ontboden, tot het behandelen van eenige Kerkelyke zwaarigheden, deedt hij tevens eene reize na *Leuven*, met oogmerk om zijn nieuw opgerigt Kollegie te bezigtigen. Hier wierdt hij van eene felle Koorts aangetast, en overleedt 'er op den tweeëntwintigsten Augustus des Jaars 1625. Zijne Zinspreuk was EX MOMENTO ATERNITAS. Het Lijk van ZOESIUS wierdt na 's Hertogenbosch gevoerd, en in de *St. Jans*-Kerk, digt bij het Groot Altaar, met veel plegtigheids ter aarde besteld. Men leest op zijn Graf het volgende Opschrift

D. O. M.

D. NICOLAUS. ZOES.

Episcopus. Buscoducensis.

Magister. Libellorum Supplicum.

Et. Conciliarius. Magni. Concilii.

Frequentioribus. Cleri. Populique.

Ac. Devoti. Foeminei. Sexus. Precibus.

Se. Commendatum. Cupiens.

Hoc. loco. Sibi. Vivent. Monumentum. elegit.

Vixit Ann. LXI. et Dies. XVII.

Præfuit. Ecclesiæ. Buscoducensi.

Ann. X. Mens. III. et. Dies XII.

Obiit. Anno. MDCXXV. Die XXII. Mens. Aug.

Om de naagedagtenis zijns Weldoeners tot de naakomelingschap over te brengen, heeft ZOESIUS geschreeven *Vita Joannis Verdevillii J. U. D. Lovaniensis, et Episcopi Tornacensis.*

Zie ZWEERTIUS, *Athene Belgicæ*; VALERIUS ANDREAS, *Bibliotheca Belgica.*

ZOE-

ZOESIUS, (THOMAS) waarschijnlijk van het zelfde Geslacht, als de boven vermelden, immers, even als zij, in de Stad *Amersfoort* geboren, naa zich, met grooten lof en onvermoeiden vlijt, in de regtsgeleerde en daar mede vermaagschapt Weetenschappen, te hebben geoeffend, beklom den Trap van Leeraar in de beide Regten. De ongemeene blijken van kunde, welke in zijne behandeling van regtszaaken en pleitgedingen allezins doorfraalden, bezorgden hem eene vermaardheid en vertrouwen, die hem waardig deeden keuren, om tot de Raadsheerlijke waardigheid in den Hove Provinciaal des Lands van *Utrecht* op te klimmen. Opkoomende beroerten in de Stad van dien naam, en weerzin om in dezelve deel te neemen, bewoogen hem om ampt en woonplaats te verlaten. Schadevergoeding van dit besluit vondt zoESIUS, eerlang, in de keuze der Bezorgeren van het Leidse Hoogeschool, hem aldaar den post van Hoogleeraar in de beide Regten opdraagende. Terwijl hij hier zijnen post vlijtig waarnam, waaide het gerugt zijner vermaardheid over na *Wurtenburg*, en wierdt hem aldaar het Hoogleeraarampt in de Regtsgeleerdheid opgedraagen. Hij vertrok derwaarts, en overleedt 'er in den Jaare 1598. ZOESIUS heeft geschreeven, en door den druk gemeen gemaakt, *Commentarius in Codicem.*

Zie VALERIUS ANDREAS, *Bibliotheca Belgica.*

ZOEST, eene Heerlijkheid en Dorp, in het gedeelte des Stichts van *Utrecht*, *Eemland* genaamd. Met die van *Burchts* vereenigd, bestaat de Heerlijkheid *Zoest* achthonderdëntien Morgens en vijfhonderdvijfëntwintig Roeden Lands. — In deeze Heerlijkheid ligt het Dorp, welk den zelfden naam voert, ongeveer een uur gaans ten Westen van de Stad *Amersfoort*. Het is een der oudste Dorpen in deezen oord, als wordende, reeds op het Jaar 1028, daar van gewag gemaakt. Het wierdt, ten dien tijde, *Zoys* en *Suys*, naderhand ook *Sofe*, en, in 't Latijn, *Zuzatum* genoemd. Het was een

een volkrijk en vermaard Dorp, waar in veel neering gedreeven wierdt. De inwoners waren beroemd, wegens hunne dapperheid, en kundigheid in 't boogschieten, zo dat men 'er zelfs een Schutters-Gilde van *St. Aagten* vondt, welk van eene zeer oude instelling was. Doch de plaats onderging, al vroeg, zeer zwaare rampen. In den Jaare 1356 wierdt zij aan koolen gelegd, door GYSBRECHT VAN NYENRODE, op bevel van Hertoge WILLEM VAN BEIEREN, uit wederwraake, dat de Stigtschen de Steden *Weesp* en *Muiden* in brand gestookt hadden. In 't Jaar 1481 onderging zij een diergelijk lot, met het nabij gelegene *Emmenes* en *Baarn*. Toen MAARTEN VAN ROSSUM, in 't Jaar 1543, de Stad *Amersfoort* belegerde, wierdt *Zoest*, en eenige andere Dorpen, door hem geheel uitgeplonderd. In 't Jaar 1629 moest het Dorp ook veel lijden van de Keizerlijke troepen, die *Amersfoort* hadden ingenomen. Zo veele ongelukken hebben het vermogen van *Zoest* grootlijks doen vervallen. 't Is eger nog eene wel bebouwde plaats. De Kerk was, vóór de Hervorming, eene Parochie-Kerk, die den naam van de Apostelen PETRUS en PAULUS droeg. Zij pronkt met een' aanzienlijken Toren, en een Koepeltorentje op 't midden. Te *Zoest* hadt men, voortijds, een Mannen Klooster, *Birk* genoemd, en een Klooster van Brigittijner Nonnen, *Marienburg* geheeten. Het Mannen-Klooster wierdt, in 't Jaar 1419, gestigt, door Augustijner Monniken, die hun Konvent, welk aan de vesten van *Amersfoort* stondt, uit vreeze voor den vijand, herwaarts verplaatsten. De naam van dit Klooster, *Birk*, of *Bircht*, wordt thans gegeven aan een' aangenaamen en lommerijken oort, vol van laanen en fraaie wandeldreeven, tusschen *Zoest* en *Amersfoort*. Van 't Nonnen-Klooster is de tijd der stigtinge onbekend. Men ziet 'er nog eene overblijfsel van. Beide de Kloosters wierden, in den Jaare 1543, door MAARTEN VAN ROSSUM, uitgeplonderd, de Monniken verjaagd, en eenige Nonnen geschonden. Behalven deeze Godshuizen, heeft nog in de Parochie van *Zoest*, een oud adelijk Kasteel gestaan, *Hamelenburg* genoemd, welk reeds voor den Jaare 1370 gebouwd was, en bewoond wierdt door een geslacht van dien naam, uit

Amers-

Am
dien
van
hier
in d
Dor
te 2
goe
lijke
telde

Zo
aan
Prin
cie,
Om
wien
ter S
de
daa
der
hae
ops
juris
in v
Ede
den
de l
het
en d
Hoog
in de
of hoc
opger
ning
naako
de ge
te zij

Amersfoort gesprooten. De gemeente van *Zoest* wordt bediend door een' eigenen Predikant, die onder de *Klassis van Amersfoort* staat. Ook hebben de *Roomschgezinden* hier eene *Statie*. Volgens eene *Ordonnantie*, bij de *Staaten* in den *Jaare 1603* vastgesteld, zijn de *Ingezeetenen* van dit *Dorp* vrij van den *Tol te Eembrugge*, mits dat zij de brug te *Zoestdijk* op hunne kosten onderhouden. Ook zijn alle goederen te *Zoest*, gelijk te *Baarn*, al van ouds, voor heerlijke en vorderlijke *Goederen* verklaard. In 't *Jaar 1748*, telde men, in deeze plaatze, honderdzesënnegentig *Huizen*.

ZOESTDYK, een *Jagthuis*, in de bovengemelde *Heerlijkheid*, aan den *Rijdweg*, welke van *Zoest* na *Goiland* loopt, door *Prins WILLEM DEN III*, toen *Stadhouder* van deeze *Provincie*, in den *Jaare 1674* aangelegd, en deftig opgebouwd. Om zijne *Hoogheid* het verblijf alhier aangenaam te maaken, wierdt, in 't zelfde jaar, door die van de *Stad Utrecht*, ter *Staatsvergaderinge* ingebracht, dat zij, uit *aanmerkinge* van de overgroote dienften, getrouwe voorzorgen, en heldhaftige daaden, ter bevordering van de algemeene welvaart, door den *Prinse*, beweezen en gedaan, eenpaarig goedgevonden hadden te bewerken, dat denzelven, eeuwiglijk en erflijk, opgedraagen wierdt de vrije, hooge, middelbaare en laage *jurisdictie* in de *Heerlijkheden* van *Zoest*, *Baarn* en *ter Eem*; in welk voorstel de *Geëligeerden*, gelijk ook het *Lid der Edelen*, benevens den *Pensionaris* van *Amersfoort*, bewilligden; welke, tevens, verklaarden, daar bij te willen voegen de *Heerlijkheden* van *Eumenes* binnens en buitens dijks, om het *regtsgebied* wat verder uit te breiden. De *Geëligeerden* en de *Stad Utrecht*, in dit nader voorstel bewilligd en zijne *Hoogheid* de aanbieding aangenomen hebbende, wierdt 'er, in de gemelde *Heerlijkheden*, een *Collegie* van *jurisdictie*, of *hoog Geregte*, met de bedienden, daar toe behoorende, opgerigt. Doch, naa den dood van *WILLEM DEN III*, *Koning* van *Groot-Brittannie*, die zonder weinig kroost, of naakoomelingen, overleedt, verklaarden de *Staaten* van *Utrechts*, de gemelde *Jurisdictien* en *Heerlijkheden* wederom vervallen te zijn in den schoot, en ter vrije beschikkinge van hunne

Ed.

Ed. Mog. Zij wierden toen, onder den Maarfchalk van *Eemland*, herfeld in dien staat, waar in zij, voor de vergunninge van den Jaare 1674, geweest waren. De Lustplaats *Zoestdijk* kwam toen, bij Uitersten Wille van den overledenen Koning, aan zijne Hoogheid, JOHAN WILLEM FRISE, Prinse van *Oranje* en Stadhouder van *Friesland*, en, naa deszelfs dood, aan zijnen Zoone, den jongst overledenen Erffstadhouder; aan wien, in den Jaare 1749, door 's Lands Staaten, insgelijks, en om dezelfde redenen, als aan WILLEM DEN III geschied was, het hooge, vrije, middelbaare en laage Regtsgebied, opgedraagen wierdt over de Heerlijkheden van *Zoest*, *Baarn* en *ter Eem*, die den Prinse toebehoorden, met het erflijk regt, om' op deszelfs wettige naakoomelingen te kunnen vervallen; zo als ook, naa het overlijden van dien Vorst, geschied is op den toenmaaligen Prinse Erffstadhouder, zijnen Zoone.

Het Vorstelijk Jagthuis *Zoestdijk* is een fraai nieuwerwetsch gebouw, van drie verdiepingen, met uitspringende Vleugels ter wederzijde; doch overal met Kruiskozijnen en sluitende Vensteren voorzien. Van 't ruime Voorplein, welk door zwaare boomen aan de kanten beschaduwd wordt, klimt men, met een' trotfchen opgang van twaalf trappen, onder een Balkon, na het Voorportaal; van waar men, door eene groote dubbele deure, in de Voorzaal treedt, en, vervolgens, in de andere Vertrekken. Van agteren ligt het Huis in Vijvers, hebbende het gezigt op aangenaame Tuinen, Plantagien en Wandeldreeven. Behalven dit gebouw, ziet men 'er nog een bijzonder Jagthuis, waar in de Jagermeester woont, die het opzigt heeft over eene groote Wildbaan, waar in veel Wild gevonden wordt. De Prinsef Weduwe van Vorst JAN WILLEM FRISO was, veelal, gewoon, den zomertijd alhier door te brengen, en hadt, ten dien einde, de Paardestallen van 't Voorplein laten wegneemen, en tot bekwaame Kamers voor haaren Hofstoet vertimmeren. De Stallen wierden, toen, bij 't Huis des Jagermeesters verplaatst. Tegen over het groote Lusthuis is eene aanzienlijke Buitenplaats aangelegd, met uitgestrekte Plantagien, en een groene Laan van eene ongemeene schoonheid en lengte. De

Buurt

Buur
weltZ
roge
het
welk
maak
Gene
Kan
voer
Diet
uit,
dier
woot
geu
wo
aan
re
and
Geer
ons
ken,
zoer
sterv
Rijk
zag.
baams
heid zt

Buurt te *Zoestdijk* legt zeer vermaaklijk, rondom in Boekweltslanden. In 't Jaar 1748, telde men 'er negen Huizen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Utrecht.*

ZOET, (JAN) een Dichter, hoewel niet van de best berugte vermaardheid, wierdt te *Amsterdam* geboren, vóór het midden der jongstverloopene Eeuwe, doch onzeker in welk jaar. Behalven de Dichtwerken, door hem nagelaaten, maakte hij, bij zijn leeven, eenigen naam, door een *Bend* of Genootschap van Dichteren, bekend bij den naam van de *Kamer bij de Wijngaardranken*, en 't welk tot Zinspreuk voerde: LIEFDE BOVEN AL. VERBOEK maakt, in een zijner Dichtstukken, gewag van dit Genootschap. 'Er blijkt daar uit, dat de Leden geenzins onder de voornaamste Dichters dier Eeuwe konden gerangschikt worden. ZOET hadt de gewoonte, aan het Genootschap, van tijd tot tijd, eenige vraggen voor te stellen, die in dichtmaat moesten beantwoord worden. Tot zijn ongeluk was ZOET gehuwd aan een kwaadaartig wijf, MACHTELD KLAASSE VAN MEDENBLIK, die door hare gemelijke luimen hem het leeven bitter maakte. Behalven andere uitspoorigheden van geest, schijnt ook ZOET die der Geestdrijverije gevoed te hebben. Immers zal ieder nevens ons erkennen, dat wij hem niet t'onregt daar van verdanken, wanneer wij den Leezer zullen berigt hebben, dat ZOET den bijsterzinnigen waan voedde, van nier te zullen sterven, maar, in onsterfelijkheid, deel hebben aan het Rijk des Zaligmakers, welk hij hier op aarde te gemoet zag. De elfde Januarij des Jaars 1674, de oogen zijns lichaams sluitende, ontfloot die van zijnen geest voor de ijdelheid zijner verbeeldinge.

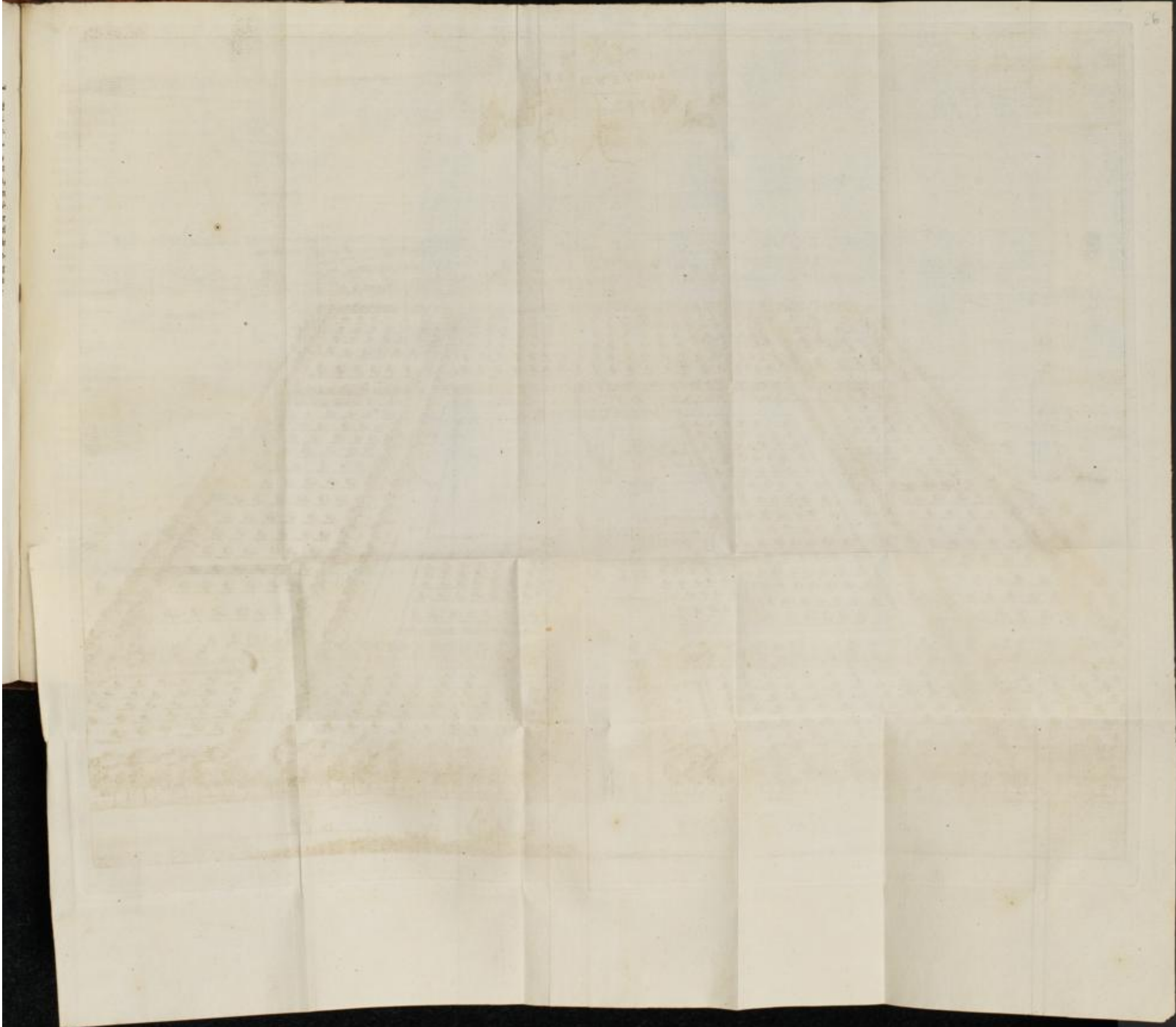
Zie J. WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam.*

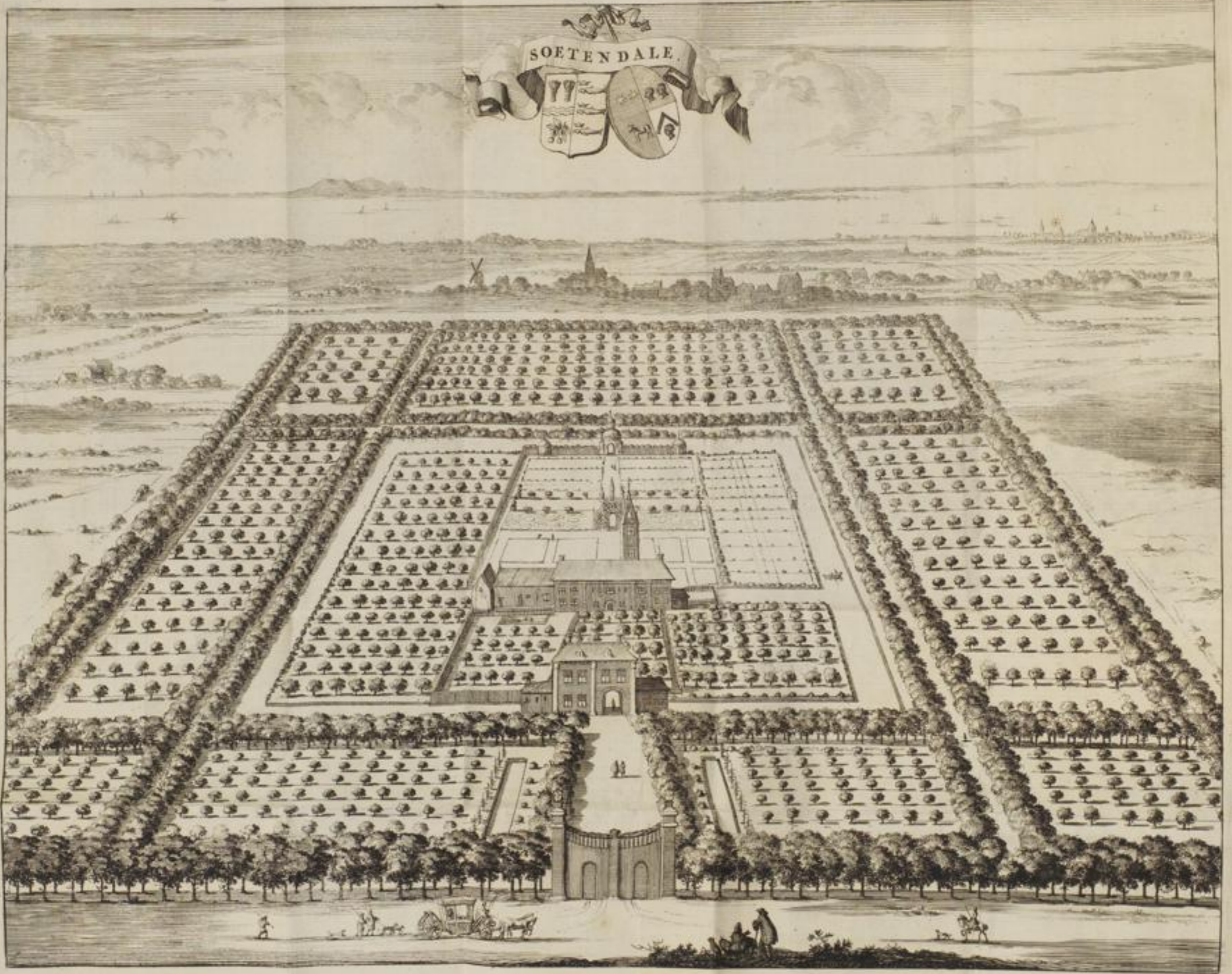
ZOR.

ZOETE, (JOOST DE) *Heer van Villers*, was een vermaard Krijgsverste, gedurende den aanvang der Spaansche beroerten hier te Lande. In den Jaare 1580 maakte hij zich vermaard, door het gevangen neemen van den Heere VAN SRELES, een Spaansch' Krijgsbevelhebber, die de Stad *Bouchain*, door verraad, zocht te bemagtigen. DE ZOETE voerde thans het bevel binnen die Vesting. Des Spanjaards voorneemen, bij tijds, ontdekt hebbende, kreeg hij hem in handen, en deedt hem na het Kasteel *Rammekens*, op het Eiland *Walcheren*, voeren. Naa drie jaaren zittens, eindigde hij aldaar zijne dagen. WILLEM DE I, door een verraaderlijken Kogel het leeven hebbende verlooren, lieten de Staaten van *Utrecht* op hem het oog vallen, om hem de plaats van hunnen overleedenen Stadhouders te doen vervangen. Zijne aanstelling kreeg haar volle beslag op den elfden September des Jaars 1584. Bij zijne Commissie en Instructie was hem gelast „ de zaaken van Regeeringe te beledien met de Staaten, der- „ zelve Gedeputeerden en de Wethouders van Stad en Ste- „ den — en de regtszaaken, bij raade van President en Raad- „ den van den Hove van *Utrecht*. Voorts moest hij 's Lands „ Privilegien voorstaan en handhaaved.” In den Jaare 1585, met de Staatsche Troepen, bij *Amerongen* gelegerd, raakte hij in gevegt met den Spaanschen Veldheer JOAN BAPTISTA DE TASSIS. Eene zwaare wonde in het hoofd hebbende be- koomen, viel hij in 's vijands handen, en wierdt gevankelijk weggevoerd. Hij zat tot in het einde des Jaars 1587, wan- neer hij, om een hoog losgeld, zijne vrijheid bekwam. Naar pas een jaar de Stadhoudersche waardigheid bekleed te hebben, wierdt hij, van wegen zijne uitlandigheid, door eenen anderen, den Graaf VAN NIEUWENAAR en MEURS, daar in opgevolgd. Geene ongunst der Staaten, maar zijn Krijgs- ongeluk, hadt hem zijnen post doen verliezen. Kort naa zijne slaaking vondt hij hierom schaêvergoeding, in den op- dragt van den aanzienlijken post van Veldmaarschalk over het Krijgsvolk van den Staat beoosten de *Maaze*. In die hoedanigheid diende hij getrouwelijk den Lande, tot aan zij- nen dood; van welken, egter, wij den tijd niet vinden aan- geteckend.

Zie BOR, HOOFD en anderen.

ZOE-

Z
het
mog
van
LEM
nere
Klo
Ant
Geft
God
ters
eene
nigt
vijv
In
teek

Z
baly
veet
te d
dout
zeer
van
moet
Buite
taaly
niet
lige
de
verft
Kerā
tegen
XX

ZOETENDALE, gelegen in de Heerlijkheid *Serooskerke*, op het Zeeuwfche Eiland *Walcheren*, was, van ouds, een vermogend en beroemd Nonnenklooster, volgens het getuigenis van REYERSBERG, op bevel van den Roomfch' Koning WILLEM, Graave van *Holland* en *Zeeland*, gefigt. De bewoonefren waren van de Orde der Premonftratenfers, en haar Klooster een afzetel van de vermaarde *Michiels-Abtdy* te *Antwerpen*. In den Jaare 1476 telde men, in het gewijde Gefigt, zeventien Nonnen. Naa de verandering van den Godsdienst, hier te Lande, begaven zich de Geestlijke Zusters na *Antwerpen*, en wierdt het Klooster veranderd in eene fraaie Hofstede, praalende, van binnen, met eene menigte ruime Vertrekken, en in den omtrek met waterrijke vijvers, uitgebreide beplantingen en aangenaame wandellaanens. In de gedaante des gebouws herkent men nog heden eenige teekens zijner oudheid.

Zie REYERSBERG en SMALLEGANGE, *Kronijken van Zeeland*; *Oudheden en Geschieden van Zeeland*, enz.

ZOETERMEER, een Ambagt, met een Dorp, in het Hoogbaljuwſchap van *Rhijnland*, was eertijds bijna geheel uitgeveend, doch is, zedert de bedijking, in het voorfte gedeelte der naafvoorgaande Eeuwe, in eene der ſchoonſte Landsdouwven veranderd, als zijnde vermaard, niet ſlegts om den zeer ſmaaklijken Boter, die 'er gemaakt wordt, maar ook van wegen de ſchoone en vette Beesten. Daarenboven ontmoet men, in het Ambagt, eene groote menigte vermaaklijke Buitenplaatzen, onder welke eenigen, door aanleg en plantadjen, uitmunten. De uitgebreidheid van het Ambagt kan niet naauwkeurig bepaald worden. — Het Dorp *Zoetermeer* ligt op een ſtrek Lands, die ter wederzijden van uitgeveende plasfen wordt beſpoeld. Het is zeer vermaaklijk door verſcheiden aanzienlijke Buitenplaatzen. Voorheen plagt de Kerk der Hervormde op eene andere plaats te ſtaan. De tegenwoordige is een groot gebouw, rustende op twee rijen

pilaars, en van een Koor voorzien. De Remonstranten hebben te *Zoetermeer* insgelijks eene vrij tarrijke Gemeente; doch hunne Kerk staat onder *Zegwaart*. Voorts heeft men 'er eene Statie van Roomschegezinden, tot den Aanhang der Janfenisten behoorende, die door eenen Priester bediend worden.

J. LE FRANCO VAN BERKHEY meldt, in zijne *Natuurlijke Hifto-rie van Holland*, eene bijzonderheid, die wij der overneeminge niet onwaardig agten. Zij betreft de zonderlinge vrugbaarheid en tarrijke naakomelingschap van een paar menschen, in dit Dorp gebooren en woonagtig. In de Zestiende Eeuwe leefden aldaar DIRCK JONGE JANSZ. van *Zoetermeer*, en COMMERTJE JANS COCKEN. Door het overlijden van den Man, in den Jaare 1574, Weduw geworden zijnde, overleefde zij hem, tot in den Jaare 1602, wanneer zij bij een gezin heeft een getal van honderdeenentachtig naakoomelingen: te wecten, zeven eigen Zoonen en zes eigen Dogteren; tweeëndertig Kleinzoonen en zevenëndertig Kleindogteren; tweeënvijftig Kinds-Kinds-Zoonen, en zevenëuveertig Kinds-Kinds-Dogteren. De merkwaardigheid des voorvals bewoog een PIETER LOURISZ. VAN HOORN en deszelfs Echtgenootte ANNETJE KLAAS KNYNENBURG, op hunne kosten, alle die afftammelingen, naar het leeven te laaten schilderen, door den beroemden Pourtreffchilder JOB BERKHEYDE. LE FRANCO VAN BERKHEY verzekert, deeze Schilderij te *Zoetermeer* gezien te hebben; de Pronietjes waren, door mishandeling, een weinig gesleeten: niet zo zeer, nogthans, of de meesterlijke hand des Kunstenaars was nog zeer duideljk te onderkennen. Onder de Schilderij las men de volgende rijmregels.

- „ Dit Geslagt van DIRK JONGE JANSZ. was groot,
 „ Voor COMMERTJE JANS COCKEN zijn Huisvrouw doot,
 „ 181 Menschen, en waeren dien tijd all in levende lijven,
 „ Uitgefonderd drie, die mochten hier soo lang niet blijven,
 „ En COMMERTJE JANS is van all die men hier fiet of leest
 „ Moeder, Bestemoeder, ende over Bestemoeder geweest.
 „ Sulcx dat op den dach, als COMMERTJE van haer pijn genas,
 „ 't Getal van dees haer Kinderen hondert en taghtig Men-
 „ schen was.

72

A. Rademaker fecit

SOETERWOUDE

1652

- „ In 't Jaer 1574 is Overleden en ter aerde gebracht,
 „ DIRCK JONGE JANSZ., die de eerste Vader was van dit geslacht,
 „ En op den 9. Junij, als men 1602. heeft geschreeven,
 „ Soo benam de dood COMMERTJE JAN COCKEN 't leven,
 „ Als zij out geworden was seven en t'negentig jaren:
 „ Op welkers begraeffenisfe; dat men nog sag vergaeren
 „ Elf van haer eijge Kinderen, die van haer Moeder moste
 „ „ scheijden,
 „ Als sij met meest al dit haer geslacht haer ter aarde ge-
 „ „ leijden.”

SIMON VAN LEEUWEN maakt, in zijn *Rooms-Hollands-Regt*, gewag van deeze zelfde bijzonderheid; doch volgens hem liep het getal der naakoomelingen nog twee hooger, naamelijk tot op honderddrieëntachtig.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*;

J. LE FRANCO VAN BERKHEY, *Natuurlijke Historie van Holland, Deel III. St. IV. bl. 1168. enz.*

ZOETERWOUDE, eene Ambagtsheerlijkheid, nevens een Dorp van dien naam, in het Hoogbaljuwschap van *Rhijnland*, zou, volgens de meening van zommige Oudheidkundigen, weleer den naam gevoerd hebben van *Zwettewoude*, naar een *Wartertje*, de *Zwet* genaamd. De Heerlijkheid stoot, op twee plaatzen, aan den Buitensingel der Stad *Leiden*, te weeten, bij de Hoogewoertspoort en bij de Wittepoort. Haare uitgestrektheid, die een wijden omvang beslaat, vinden wij op negenëndertighonderd en zeven Morgens Lands bepaald. 'Er is 'er, die staande houden, dat van de befaamde *Leidsche Boter*, de beste foort en aangenaamst smaakende in dit distrikt gelegd wordt. Hoe 't hier mede zij, de heerlijke *Weislanden*, zo als zij zelf op 't oog zich vertoonen, geeven gronds genoeg om van dat belangrijk zuivel, in deezen oord, iet goeds te verwagten. Digt bewoond, naar gelange van verscheiden anderen in *Holland*, is deeze Heerlijkheid:

R 2

Voor

Voor ruim eene halve Eeuw telde men 'er in alles, die van het Dorp daar onder begreepen, driehonderdnegenēnzeventig Hutzen en dertien Molens. — De Kerk van het Dorp *Zoeterwoude* heeft een spitzen Toren; gedurende de Roomsche tijden was zij aan JOANNES den Dooper toegeheiligd. De wooning van den Predikant, die omtrent tweehonderd Roeden van de Kerk staat, behoorde, eertijds, aan de *St. Jans-Heeren van Haarlem*, die hier eene Kommanderij hadden. De goederen dier Kommanderije, en onder deeze ook de gemelde Predikantswooning, naderhand aan de Stad *Haarlem* zijnde gekoomen, heeft men hier aan toe te schrijven, dat het genoemde Huis, nog heden ten dage, door de evengemelde Stad moet onderhouden worden. — Voor het overige behoort de Ambagtsheerlijkheid van *Zoeterwoude* aan de Stad *Leiden*; zij kocht dezelve, in den Jaare 1610, van Jonkheere YSBRANT VAN MERODE, en stelt 'er nog heden eenen Versterfheer aan.

Zie *Oudheden van Rhijnland*; s. VAN LEEUWEN, *Beschrijving van Leijden*.

ZOMEREN, eertijds een vermaard, doch zints lang vervalen Dorp, in *Bataafsche Brabant*, of de dus lang genoemde Meierij van 's *Hertogenbosch*, omtrent negen uren gaans van de Stad van dien naam, aan den Zoom van eene weeke en moerasige streek lands, daar een mensch, inzonderheid bij nat en regenagtig weêr, nauwlijks kan overgaan. Oude Kronijkchrijvers getuigen, dat de Plaats, eertijds, wel dertig betimmerde Straaten bevatte, die van ruim tienduizend menschen bewoond wierden. Van de vroegere meerdere uitgebreidheid kan men, nog heden, spooen vinden in de tegenwoordige gedaante van het Dorp, als staande de Huizen, op een merklijken afstand, wijd en zijd van elkander verspreid. Daarenboven getuigen van een vroeger merklijk aanzien der Piaatze de Overblijfszels van oudadelijke Gestigten; die, egter, thans in deerlijk verval zijn. Bij dit alles kooft nog de gedaante en grootte der Hervormde Kerke, zijnde
een

een hoog Kruisgebouw. Het Koor alleen dient thans tot eene Godsdienstige Vergaderplaatze, onder 't bestuur van een Leeraar, die ook in het naburig *Lierop* den predikdienst waarneemt.

Zie J. VAN OUDHOVEN, *Beschrijving van de Meierij van 's Hertogenbosch.*

ZOMEREN, (HENRICUS DE) dus genaamd naar zijne Geboorteplaats, zijnde het straks beschreevene Dorp, naa alvorens, gedurende eenigen tijd, den post van Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, aan de Univerfiteit te *Leuven*, bekleed te hebben, wierdt van daar verplaatst na *Antwerpen*, in de hoedanigheid van Deken der Hoofdkerke in die Stad. Kort naa de verheffing van Pauze SIXTUS DEN IV, welke voorviel in den Jaare 1471, deedt ZOMEREN eene reize na *Rome*, en overleedt aldaar in den Jaare 1472. Men heeft van hem de volgende Werken.

Epitome primae partis Dialogi Guilielmi Ockami. Lovan. 1481. in folio.

De Capta Constantinopoli.

De Hereticis.

Zie ZWEERTII *Athene Belgicae.*

ZOMEREN, (JOHAN VAN) gebooren uit een niet on aanzienlijk Nederlandsch Geflagt, als zijnde een Zoon van KORNELIS VAN ZOMEREN, Gekommitteerden Raad wegens de Provincie van *Holland* in het Edel Mogende Kollegie ter Admiraliteit in *Zeeland*, te *Middelburg* vergaderende, zag het eerste levenslicht te *Dordrecht*. Op den derden Julij des Jaars 1622 kwam hij aldaar ter waereld. Den naam zijner Moeder vinden wij niet vermeld. De gronden der geleerde Taalen leerde hij in zijne Geboortestad. Zo dra hij hiein genoegzaame vorderingen hadt gemaakt, en zijn leeftijd gedoogde,

aan eigen zorg te worden overgelaaten, zondt hem zijn Vader na het Hoogeschool te *Leiden*. Hier breide hij niet slechts zijne Taalkennis al verder en verder uit, maar verzamelde, daarenboven, eenen schat van allerlei kundigheden, welke den veelweetende Man kenmerken; verpoozende, van tijd tot tijd, zijne ernstiger en froever bezigheden met het bepeffenen der bevallige Dichtkunde.

Intuschen was de Regtsgeleerdheid VAN ZOMERENS hoofdstudie; de weetenschap, door welker beoeffening hij zich voorstelde, bij tijd en wijle nuttig te worden voor zijnen evenmensch, en voor hem zelve een eerlijk bestaan te vinden. Kundige Hoogleeraars strekten ook nu ten sieraade aan de Leidensche Universiteit. De Regtsgeleerdheid wierdt 'er onderweezen door BERNHARDUS SCHOTANUS, NIKOLAAS DEDEL, ARNOLDUS VIANIUS en JACOBUS MESTERTIUS. Hoewel hij de lessen van alle deeze Mannen hoorde, schijnt hij den laatstgenoemden, meer bijzonderlijk, tot zijnen Leermeeester, den Leidsman zijner studiën te hebben verkoozen. Immers hieldt VAN ZOMEREN, onder voorzitting van den Hoogleeraar MESTERTIUS, op den zestiende October des Jaars 1641, eene openbaare Twistrede, *De Jurejurando Voluntario, necessario et judiciali*, of het „vrijwillig, noodzaaklijk en gereg-„lijk opgelegde Eedzweeren.“ Eene andere Twistrede, *de Retradu Gentilitio*, verving de nu gemelde, zo kort als op den dertigsten November van dat zelfde jaar. Met veel ijver volhardde VAN ZOMEREN, nog bijkans anderhalf jaar, in de baane der Weetenschappen. De zevende Maart des Jaars 1643 was de dag, op welchen hij, naar verdienste en plegtiglijk, den trap beklom van Leeraar in de beide Regten. In 't openbaar verdedigde hij eene door hem opgestelde Verhandeling, onder den titel van *Disfertatio Inauguralis, conziniens nonnullas illustriores ex Testati et Intestati causa quaestiones*; zijnde eenige voornaame Geschildpunten over den aangestelde en natuurlijken Erfgenaam.

Thans was de tijd gebooren, dat VAN ZOMEREN eene keuze hadt te doen aangaande de plaats, alwaar hij zijne verkreegene kundigheden ten voordeele zoude aanwenden. Zijne keuze bepaalde zich tot 's *Graaenhage*. Hier ging hij het
regt

regt der Onschuld handhaaven voor den regtbank der beide Hoven van Justitie. Van geen langen duur, intusschen, schijnt zijn verblijf in 's Graavenhage geweest te zijn, dewijl wij hem reeds in den Jaare 1650 in zijne Geboorteplaats *Dordrecht* ontmoeten, als tot Veertig in den Raad dier Stad aangesteld. Op den vijfden Januarij des Jaars 1654 wierdt hij aldaar tot Waterschepen aangesteld. Twee dagen boven het jaar verliepen 'er, zints den laatstgenoemden dag, dat VAN ZOMEREN's kunde en vermaardheid hem een hooger aanzien deeden beklimmen. De Wethouderschap van *Nijmegen* verkoos hem tot haare Pensionaris. Met lof bekleedde hij dien post, weinig minder dan twaalf jaaren, wanneer hij dien met eenen nog aanzienlijker, het ampt van Griffier van de *Chambre Mipartie*, verwisselde. In het einde des Jaars 1676 bevondt hij zich te *Dordrecht*. Hier, gelijk hij 'er het eerste licht hadt aanschouwd, sloot ook de dood zijne oogen, op den tweeëntwintigsten December, in het vijfenvijftigste jaar zijns ouderdoms. Twee Zoonen en ééne Dogter overleefden hem. Van 's Mans kunde en werkzaamheid kunnen zijne, zo gedrukte, als onuitgegevene Schriften, getuigenis draagen. De eerstgemelde zijn de volgende:

Johan Gerards heijlige bedenkingen, en ieder derzelve met veerzen opgeheldert. Dort, 1647.

Herfælde Ouzheijt ofte Beschrijvinge van Batavia, wezende een gedeelte van 't Hartogdom Celre en Graaffschap Hollant. Nimmegen, 1657. 4to.

Uijtspanning der vernuften, bestaande in geestelijke en weereltlijke Poëzij. Nimmegen, 1660. 4to.

Cajus Julius Cesar, ofte wraak van vermande vrijheijt. Treurspel. Dordrecht, 1670.

Behalven de bovenstaande, vindt men, onder zijne nagelaatenen Schriften, de volgende Werken, welke, hadde hem daar in de Dood niet verhinderd, VAN ZOMEREN, door den druk, waereldkundig zou gemaakt hebben.

*Verscheide Consultatien, Advisen, Deductien, Advertis-
fementen van Rechten in Geldersche en Hollandsche zaken.*

*Johan Gerards dagelijksche oefeningen der Godzaligheid,
vertaald en op ieder Hoofstuk met een bijdicht verklaart.*

*Verscheide vermeerderingen tot de Beschrijving van Ba-
tavia.*

*Latijnsche, Fransche en Nederduijtsche, zoo geestelijke
als wereldlijke, Gedichten, tot een Tweede Deel zijner Uijt-
spanning der Vernuftten geschikt.*

*Kleopatra, Koninginne van Egipten, en, Mithridates,
Koning van Pontus, Nederduitsche Treurspelen.*

Zie M. BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*;
J. VAN OUDHOVEN, *Beschrijving van Zuid-
Hollandt*.

ZOMEREN, (KORNELIS VAN) Vader van den nu vermelden,
was de oudste Zoon van JOHAN VAN ZOMEREN, Kommissaris
van de Fortifikatien in de Vereenigde Nederlanden, en van
LYDEWY VAN BEVEREN, Dogter van KORNELIS VAN BEVEREN,
naa de verandering der Regeeringe, hier te lande, den eer-
sten Burgemeester uit de gezinte der Hervormden te *Dord-
recht*. In deeze Stad zag KORNELIS VAN ZOMEREN het eerste
licht, op den achtëntwintigsten September des Jaars 1593.
De beroemde GERARDUS JOANNES VOSSIUS was zijn leermees-
ter in de Latijnsche taale. Na diens onderwijs, een geru-
men tijd en tot genoegzaame bekwaamheid toe, om de Let-
terbaane dieper te kunnen intreedden, te hebben genoooten,
begaf hij zich na *Leiden*, met oogmerk om 'er zich met de
botst op de Geneeskunde toe te leggen. De Hoogleeraar
ELIAS EVERARDUS VORSTIUS diende hem hier ten voornaamen
leidsman. De zucht om de reeds verkreegene kundigheden,
ook elders, deels te toetzen, deels verder uit te breiden,
deed

deed hem het plan beraamen tot eene buitenlandsche reize. Het Franche Hoogeschool te *Caen* was, ten dien tijde, door den roem zijner Geneeskundige Hoogleeraaren, wijsvermaard. Derwaarts begaf zich VAN ZOMEREN, met zulk eenen uitslag, dat hij 'er, op den zestiende October des Jaars 1615, den trap van Leeraar in de Geneeskunde beklom, naa alvorens eene Twistrede te hebben verdedigd, *de Prognosi sive Præcognitione acutorum morborum*, of de Voorkennis van scherpe ziekten. Van zijne uitlandigheid te rug gekeerd, zette hij zich in zijne Geboortestad neder, daar hem de Wethouderschap, op den twintigsten Julij des Jaars 1617, tot gewoonlijken Stads-Geneesmeester benoemde. Zedert wierdt hij ook verkoozen tot Lid der Regeeringe, in welke hij genoegzaam alle posten, met lof en eere, heeft bekleed. Hij overleedt op den elfden December des Jaars 1649, in den ouderdom van zevenënvijftig jaaren, naa latende den naam van een groot Staatsman, oprecht Vaderlander, kundig en ervaren Artz, en zoetvloeienden Dichter. In de maand October des Jaars 1617 was hij in 't huwelijk getreden met ANNA BLOK *Adriaansdogter*, bij welke hij zeven Zoonen en vier Dogters heeft verwekt, onder deeze dien JOHAN, welken wij in het voorgaande Artikel hebben leeren kennen. De volgende Schriften, meest over de Genees- en Heelkunde handelende, zijn door hem zelve in 't licht gegeven.

Oratio funebris in obitum viri clarissimi et eruditissimi D. D. Gulielmi de Bevere, D. D. Cornelii Filii. Dord. 1636.

Epistola responsoria de vite termino. Lugd. Batav. 1636.

De Unitate liber singularis ad S. P. Q. D. Dord. 1639.

Traclatus de Variolis et Morbilib. *ibid.* *Epistola de Re-num et Velleæ Calculo.* Lugd. Batav. 1641.

Epistola responsoria de curatione iterats abortus. Roterod. 1644.

Behalven deeze vindt men nog onder zijne papieren de volgende Stukken, welke nimmer waereldkundig zijn geworden.

Consilia et Observationes Medicinales.

Liber Singularis Constiorum de morbis mulierum.

Observationes Chirurgicae.

Methodus curandarum febrium.

Epistola cum doctorum virorum responsis.

Zie M. VAN BALEN, *Beschrijving van Dordrecht.*

ZOMERSDYK; zie SOMMELSDYK, Deel XXVII, bladzijde 214 enz.

ZOMMELSDYK; zie SOMMELSDYK.

ZON, een Dorp, in de Meierij van 's Hertogenbosch, en also behorende onder het tegenwoordig *Bataafsch Brabant*. Het Dorp ligt aan een Beekje, een weinig minder dan drie uren gaans ten Westen van *Helmond*. Het Plaatsje, hoe wel niet groot, is, nothans, vrij wel betimmerd, voornaamlijk aan het Marktveld. Niet verre van daar staat de Gereformeerde Kerk; zijnde een groot gebouw, met een hoogen spitzen Toren. Door verscheiden Pilaaren wordt het gewijde Gestigt onderschraagd. De Leeraar, welke hier den predikdienst waarneemt, verrigt insgelijks dat werk in het naburig Dorp *Breugel*. Daarenboven maaken de beide Dorpen ééne Dingbank uit. Nu ongeveer eene halvè Eeuw geleeden, heeft men, in de nabijheid van *Zon*, onder de Zandduinen, voortreffelijke Moer- of Veengronden ontdekt; zints dien tijd heeft men uit dezelve, tot groot gerijf der

In-

Ingezeetenen, Turf gebaald. Eindelijk, teekenen wij nog aan, dat te *Zon* drie Jaarmarkten worden gehouden.

Zie OUDENHOVEN, *Beschrijving van de Meeterij van 's Hertogenbosch*

ZON, (FRANÇOIS VAN) in de Geschiedenissen, doch voornaamlijk ook in het Gemeenebest der Letteren, beter bekend onder den Verlatijnden naam van FRANCISCUS SONNIUS. Zijn Vader, een gering Landman, in het straks vermelde Dorp woonagtig, voerde den bijnaam van VAN DEN VELDE. Zijn Zoon liet dien naam vaaren, en liet zich, volgens een, hier te Lande, vrij algemeen gebruik, naar zijne Geboorteplaats noemen, om dien vervolgens, insgelijks naar het gewoone gebruik, tegen een geleerden naam te verwisfelen. Ondanks zijne min aanzienlijke afkomst en bektrompene omstandigheden, vermits men in den Jongeling, al vroeg, iet meer dan gemeens meende te bespeuren, zondt men hem, eerst na *Utrecht*, vervolgens na *'s Hertogenbosch*, om 'er zich in de kennis der geleerde Taalen, en in de gronden der Voorbereidende Weetenenschappen te oefenen. Vervolgens begaf hij zich na de Universiteit van *Leuven*. De Wijsbegeerte, naar den smaak dier tijden, dat wil zeggen, de *Aristotelische*, was hier zijne hoofdstudie. Geduurende den tijd van twee jaaren was genoegzaam zijne eenige bezigheid, zich op die Weetenenschap, uit alle zijne vermogens, toe te leggen. Zijn ijver en gemaakte vorderingen wierden niet miskend. Naa verloop van gemelde tijdperk, beklom hij den Trap van Meester in de Vrije Kunsten. Dit viel voor in den Jaare 1527.

Nu was de tijd gebooren, dat VAN ZON eene keuze hadt te doen omtrent een beroep, in welks waarneeming hij voortaan een eerlijk bestaan zoude kunnen vinden. Het zij door eigen besluit, het zij door anderen daar toe aangespoord, hij bepaalde zich tot de Geneeskunde. In die Weetenenschap oefende hij zich eenigen tijd, doch veranderde, eerlang, van Ontwerp. Hij verkoor voortaan de Godgeleerdheid tot zijn hoofdoel, en al zijnen tijd en vlijt aan de beoef-

oeffening van dezelve toe te wijden. Te *Leuven* vondt hij daar toe eene voegzaame aanleiding. 'Er bestondt aldaar zeker Inffitut, het Pausen-Kollegie genoemd, gestigt door den beroemden Utrechtschen Burger, ADRIAAN FLORISZON, zints zijne verheffing tot de Pauslijke waardigheid bij den naam van ADRIANUS DEN VI bekend. In dit Kollegie wierdt VAN ZON als leerling en inwooner onvangen. De zelfde naarstigheit en schranderheit, welke hem, tot nog toe, in de beoeffening der Weetenschappen, zeer gelukkig hadden doen slaagen, paste hij toe op de Godgeleerdheit; met dat gevolg, dat hij, binnen korten tijd, wierdt aangesteld tot Pastoor van *Meerbeek*, een Brabantsch Dorp, bijkans op even grooten afstand van beide Steden, tuschen *Brusfel* en *Leuven* gelegen. Naa weinig tijds veranderde hij van standplaatze; wordende hij, in den Jaare 1535, tot Pastoor van *St. Jakob*, in de laatstgenoemde Stad, verkozen. Aldus met der woon zijnde te rug gekeerd in eene Stad, toenmaals beroemd door een aantal Geleerde Mannen, bleeven zijne ongemeene kundigheden niet lang verholen. Op den zeventienden Augustus des Jaars 1539, naa alvorens den Trap van Dokter in de Godgeleerdheit te hebben beklommen, deedt hij nog een hooger stap, aanvaardende den post van gewoon Hoogleeraar in die gewijde Weetenschap. Niet lang, intuschen, bekleedde VAN ZON dien post. Immers ontmoeten wij hem, reeds vóór het Jaar 1543, te *Utrecht*, als aldaar woonagtig, en met eene Kanunnikdije in de Hoofdkerk van die Stad begiftigd.

Van rechtzinnig' Roomschegezind' en ijverig' tegenfreever van die meer gezuiverde begrippen omtrent den Godsdienst koesterden, ging VAN ZON de naam na. Eene voldoende reden, voorwaar, dat Keizer KAREL DE V, het plan hebbende beraamd, om de dus genaamde Nieuwheidzoekers te verdelen, op hem, als Inquisitiemeester of Geloofsonderzoeker, het oog liet vallen. In den Jaare 1543 aanvaardde hij dien plaats met regt zo zeer gehaaten post. De vermaarde *Heenvlietsche* Pastoor, ENGEL MERULA, stondt, onder andere, ten doel aan 's Mans ijver en vervolgzucht. Op de benoeming van den beroemden VIGLIUS AB AYTA, wierdt VAN ZON, als een der voornaamste en geleerdste Nederlandsche Godgeleerden,

den, na de Kerkvergadering van *Trente* gezonden. Wanneer, in den Jaare 1557, te *Worms*, eene Bijeenkomst was belegd, tot het houden van een mondgefprek, tusfchen eenige voornaame Godgeleerden der Roomfche en Luthersche Kerken, tot het behandelen van Geloofsgefchillen, verfcheen, op verzoek van Keizer FERDINAND, onze VAN ZON, als een bevoegd voorwerp tot die gewigtige taak, in de wijdvermaarde zamenkomst. Tot helpers en medestanders in het Godgeleerde twistgeding hadt hij JUSTUS TILLETANUS, Proost van *Walcourt*, en MARTEN RIETHOVEN, naderhand Bifchop van *Iperen*.

Van elders is bekend, hoe PHILIPS DE II, Koning van *Spanje*, om het wankelende gebouw der Roomfche Kerke te fchraagen, t'eenigen tijde, te raade wierdt, als een dienftig middel, zo als hij zich verbeedde, ter bereikinge van dat oogmerk, het getal der Bifchoplijke en Aardsbifchoplijke Stoelen, in de Nederlanden, te vermenigvuldigen. Om dit werk voort te zetten en tot ftand te brengen, wierdt den Vorst onze VAN ZON, als een zeer gefchikt perfoon, aangeprezen. Koning PHILIPS zondt hem ftraks na *Rome*, aan Paus PIUS DEN IV, bij welken hij, door kragtige Vertoogen, te wege bragt, dat de Nederlantsche Provincien van allen uitheemfch Kerkelijk regtsgebied wierden ontflagen, de Provincie *Luxenburg* alleen uitgezonderd. Op den vijftienden Maart des Jaars 1565 kreeg het Pauslijk Bevelfchrift zijn beflag, rakende de oprichting van drie Aardsbifdommen, hier te Lande. In het Gefchrift, welk VAN ZON, te deezer gelegenheid, aan den Paus ter hand ftelde, behelzende een Ontwerp, volgens 't welk de verdeeling der Bifdommen, zijns oordeels, gevoeglijkst konde gefchieden, liet hij, de Provincie *Friesland* betreffende, de volgende woorden invloeien: „ *Friesland* heeft veele Abtdijen, eenige van „ welke, inzonderheid die der *Premonstratenzen*, een zeer „ ongefchikt leven leiden. Derhalven zal zijne Heilighed „ weidoen, met twee Abtdijen van die Orde, te weete, „ *Mariëngaarde* en *Lidlum*, te veranderen in eene Hoofd- „ kerk te *Leeuwarden*; zodanig, dat uit beider inkomsten „ drieduizend guldens den Bifchoplijken Tafel worden toe- „ ge-

„geweezen. Het overige gaa tot Prebenden voor de Monniken van die beide Kloosters.” Eer VAN ZON Rome verliet, benoemde hem zijne Heiligheid, ten blijke van genoeg over zijne gedraagingen, tot Protonotaris der Roomfche Kerke, op eene Jaarwedde van zeshonderd guldens.

Stondt dus VAN ZON in gunst ten Pauslijken Hove, niet minder vleiene was de bejegening, welke hij aan het Hof van zijnen Vorst ontmoette. Na zijne wederkomst van Rome, en toen hij nu, aan Koning PHILIPS, van zijne verzigtingen verslag gedaan hadt, benoemde deeze hem tot eersten Bischof van 's Hertogenbosch, een des nieuw opgerichte Bischoflijke Zetels. Staatelijk was de plegtigheid, met welke zijne aanstelling wierdt volvoerd. Onder het houden van een Algemeenen openlijken Omgang ontving hem de gantsche Geestlijkheid. Vereerd met de tegenwoordigheid van een groot getal perfoonen van aanzien en rang, onder andere NIKOLAAS ODDART, Ridder, Heere van Ransst en Rijmenart; NIKOLAAS VAN DER STEGE, even als de voorgaande, Raadsheer in den Provinciaalen Raad van Brabant; Jonkheer JACOB VAN BRECHT, Ridder, Heere van Haagoort, Hoog- en Laag-Schout, nevens de Schepenen en Raaden der Stad 's Hertogenbosch, deedt hij eene plegtige intrede in de St. Janskerk, die, in de Pauslijke Bulle, tot eene Kathedraale Kerk was verheven. De Schutterij, gelijk andere eene algemeene gewoonte medebragt, was thans niet onder de wapenen verscheenen, om reden dat het Derde Lid der Stad aan 's Bischofs statelijke inhaaling de toestemming niet hadt gegeven. Twee dagen vóór deeze plegtige Intrede hadt VAN ZON, door zijnen Gemagtigde, PIETER VAN GRINOVEN, Kanunnik te Utrecht en 's Hertogenbosch, bezit van zijne Kerk genomen. De vermaarde Kardinaal, ANTONY GRANVELLE, Aardsbischof van Mechelen, hadt, ten zelfde dage, te Brusfel, het werk der Inwijdinge aan hem volvoerd.

Niet langer dan vier jaaren zat VAN ZON op den nieuw opgerichten Bischoflijken Zetel. Hij verliet dien, naa verloop van gemeelde tijdperk, om zich neder te zetten op den Stoel van Antwerpen. Zes jaaren hieldt hij hier den Bischofs-Staf in handen. VAN ZON overleedt op den dertigsten
 Junij

Junij des Jaars 1576, en wierdt in de Kathedraale Kerk begraaven. Naderhand hebben de Raad en het Volk van *Antwerpen* den naam en de vermaardheid van hunnen eerste Bisfchop aan de geheugenis der naakoomelingfchap bevolen, door het oprichten van eene pragtige Grafftombe. Dezelve vertoont den Bisfchop, leevensgrootte, liggende op zijnen rug, in ftatelijk Kerkgewaat, allen van Marmer kunftig uitgehouwen. Voorts behelst het Gedenkteeken twee Grafffchriften, 's Mans leeven en bedrijven vermeldende, doch te uitvoerig om hier te worden ingelafcht. VAN ZON hadt de volgende Werken gefchreeven, en door den druk verfpread.

Demonftratio Religionis Christianae ex verbo Dei. Lib. III.

De VII Sacramentis.

Confutatio Calvinianae Sectae, per Belgium sparsae.

Catechismus, sive Inftitutio vitae Christianae.

Statuta Synodalia Diocefsis fuae.

Querela adversus novos Epifcopos inferioris Germaniae.

Zie OUDENHOVEN, *Befchrijving der Meierij van 's Hertogenbosch*; ZWEERTIUS, *Athenae Belgicae.*

ZONDERWYK, door zommige Aardrijksbefchrijvers verkeerdelijk en t'onregt als een afzonderlijk Dorp vermeld; mifchien tot dien misflag vervallen, doordien het tegenwoordig *Veldhoven*, weleer, deezen naam gevoerd heeft. *Zonderwijk* is niets meer of anders, dan een gedeelte, of meer bepaaldelijk een Uitbuurt, of Gehugt, bestaande uit eenige weinige Huizen, behoorende onder het ftraks genoemde Dorp *Veldhoven*,

hoven, gelegen in de Meierij van 's Hertogenbosch, een groot uur gaans ten Westen van *Eindhoven*.

Zie *Tegenwoordige Staat van Staats Brabant*.

ZONNEMARE, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in de Provincie *Zeeland*, op het Eiland *Schouwen*. Volgens sommigen zou *Zonnemare* voor een der Oudste Dorpen, in deez Oord, moeten gehouden worden, als zijnde, naar hunne meening, onder den naam van *Sunnemere*, reeds vermeld in eenen Gifbrief van Keizer OTTO DEN III, ten behoeve van Graave DIRK DEN II, gedagteekend te *Nymegen*, in den Jaare 985. Doch anderen verklaaren zich, en inderdaad op geene onaanneemelijke gronden, tegen eene zo hoogklimmende Oudheid. Niet eveneens, doch volgens de aanneemelijkste opgave, vinden wij de uitgebreidheid der Ambagtsheerlijkheid begroot op veertienhonderdnegentien Gemeten en negentig Roeden Lands. Tot in den Jaare 1705 behoorde dezelve aan de Graaflijkheid van *Zeeland*, doch wierdt, in het gemelde jaar, de eigendom van den Heere PETRUS HAYMAN, voor eene somme van achthonderd en tien Ponden Vlaamsch. In het Dorp staat eene Gereformeerde Kerk, die door haaren eigen Leeraar wordt bediend.

ZONNENBERG. (WILLEM VAN) Vrijheid in den Godsdienst en in het Burgerlijke aanmerkende als 's Menschen onvervreemdbaar Regt, voor den denkenden Stervelingen eene onmisbaare vereischte tot het draaglijk aangenam genot des levens, verzuimen wij ongaarne eene gelegenheid ter vermeldinge der naamen van personen, die, vooral in de dagen van Slaavernije, onder welke onze Voorouders zuchten, hunne poogingen te werk stelden, om deels voor tijdgenooten, deels voor de naakomelingschap, het genot van dat Regt te bewerken. Op de lijst dier edele Vrijheidszoonen vinden wij, in de vroegere Geschiedenissen van ons Vaderland, vermeld WILLEM VAN ZONNENBERG. Hij was Beljuw

juw en Rentmeester van *Brederode*, en stondt dus in nauwe betrekking tot het hoofd der Onroomschen, Heere HENRIK VAN BREDERODE. Naa dat de Voorstanders der meef gezuiverde Christlijke Leere, om elkander te bemoedigen en te stigten, zich, een tijd lang, elendig hadden beholpen, in schuilhoeken en op afgelegene plaatzen, besloot men, eindelijk, op het voorbeeld van die van *Antwerpen*, ook in *Holland*, de Godsdienstoeffening in het openbaar te verrigten. Buiten *Hoorn* nam men daar van de eerste proeve, op den veertienden Julij des Jaars 1566. Door gantsch *Holland* vloog wel haast daar van de maare. Na zag men uit na eene voegzaame plaats, alwaar men ook elders, met waarschijnlijke veiligheid, dit heilig werk zou kunnen verrigten. Daar toe liet men het oog vallen op eenigen plek gronds, den Heere VAN BREDERODE toebehoorende. *Het Huis te Kleef*, in deszelfs puinhoopen, heden ten dage, nog bekend, even buiten de Nieuwe-Poort der Stad *Haarlem*, was een gedeelte van diens Edelmans uitgestrekte eigendom. WILLEM VAN ZONNENBERG, van het oogmerk der Hervormden, onder de hand verwittigd, liet van zich gaan, dat zij voor geene stoornis hadden te vreezen, maar, veeleef, de noodige bescherming, tegen gedreigden overlast, zouden ontmoeten. Verscheiden aanzienlijke Amsterdamsche Burgers, onder andere KORNELIS WILLEMSZOOË HOOFË en zijne Dogter AAGË KORNELIS, waren daar bij tegenwoordig. De goede uitslag deezer eerste Preeke, op Zondag den eenëntwintigsten Julij des boven gemelden Jaars gehouden, deedt, onder begunstiging van den zelfden VAN ZONNENBERG, 's anderendaags het werk hervatten. Ter gelegenheid eener geweldige opschuddinge, in het volgende jaar, binnen *Amsterdam* ontstaan, hadt de Heer VAN BREDERODE zich derwaarts begeeven, in de hoope van in troebel water te zuilen kunnen vischen, en 't een of ander, ter bevorderinge van de goede zaak der Vrijheid, uit te voeren. Verscheiden Edelen en andere voornaame Mannen, in vermoed gewaat gedoken, vervoegden zich aldaar bij hem. Zijnen Baljaw, onzen WILLEM VAN ZONNENBERG, ontmoeten wij onder dien onverzaggden hoop. Jammer is het, dat een Man, die, bij den

opgang der Vrijheidszon, zo veel lofs hadt behaald, naderhand zijnen roem bezwalkte, door het aanvaarden van eenen post, die wel in schijn diende ter weeringe van slaavernij, doch welks volvoering het pleegen van snoode onregtvaardigheden en gruwelen nasleepte. Door SONOI, 's Prinzen Stedehouder in het Noorderkwartier van *Holland*, liet hij zich aanstellen tot Lid van eenen Regtbank, opgericht ontverschieden Roomschgezinden Boeren, in dien oord, te vervolgen, doch die zo vinnig en wreed te werk ging, dat dezelve wel haast, niet minder dan de Spaansche Raad der Beroerten, verfoeid wierdt, en, zo wel als deeze, den naam van Bloedraad kreeg. Zo verviel meenig een, vroeg en laat, onder den dekmantel van ijver voor de Vrijheid, tot de wederregtelijkste euveldaaden.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*.

ZONNEVELD, weleer een aanzienlijk Landhuis, in *Rhijnland*, in de Heerlijkheid van *Valkenburg*. De tijd der stigtinge moet tot eene hooge Oudheid opklommen, naardien het reeds voor het einde der Veertiende Eeuwe, als een Leen der Graaflijkheid van *Holland* bekend was. Veel hadt dit Huis te lijden van de binnenlandsche oorlogen en oneenigheden. Breede Vijvers en Watergrachten, zwaare Muuren en grove Steenen, van welke het gemetzeld was, droegen langen tijd getuigenis der oorspronkelijke sterkte en vermaardheid.

Zie GOUDHOVEN, *Kronijk; Kostumen van Rhijnland*.

Zoom, een Watertje, 't welk, volgens het algemeen begrip, aan de vermaarde Stad *Bergen*, in *Brabant*, den onderscheidende toenaam van *Bergen op Zoom*, of *Bergen op den Zoom*, heeft gegeven. Het Watertje neemt niet verre van

van de Stad zijnen oorsprong; en door dezelve zijnde geloopen, ontlast het zich in de *Schelde*. Het gedeelte van het Stroompje, 't welk binnen de Stad is beslooten, draagt aldaar den naam van de *Grebbe*.

*Zie Tegenwoordigē Staat van Staats
Brabant.*

ZORG, (HENDRIK MARTENSZ.) was een dier Verniſten, in welke de Natuur heeft getoond, wat zij vermag door oorspronkelijke Ingeevingen, met welke zij eenigen haarer geliefde Kinderen heeft begiftigd. Hij was de Zoon van eenen MARTEN KLAASZOOM ROKES, Marktschipper van *Rotterdam* op *Dordrecht*, doch die, van zijnen vlijt en eerlijkheid, in het waarneemen van zijn beroep, den bijnaam van ZORG ontleende. Want wanneer, tusſchen de genoemde Steden, 't eeri of ander van aangelegenheid moest besteld worden, was men veelal gewoon te zeggen: *Geef het aan ZORG mede*. In volwassen ouderdom heeft zijn Zoon dit vereerend woord als eenen titel aangenomen. In den Jaare 1621 wierdt HENDRIK MARTENSZ binnen *Rotterdam* gebooren. Zo ras hij een beskwaamen ouderdom hadt bereikt, nam de Vader hem in zijn beroep. Veel ledigen tijd, vooral in het heen en weder vaaren liet dit hem open. Dien tijd bragt de Jongeling niet ledig door. De zucht tot de Schilderkunst, door de Natuur hem ingeprent, openbaarde zich meer en meer. Altoos, wanneer zijne bezigheden zulks gedoogden, zat hij met des Teekens of met het Penzeel in de hand; aan zijne naarſtigheid waren de vorderingen, die hij maakte, evenredig. Om de Natuur door kunst te beschaaven, genoot hij, intusſchen, het onderwijs der vermaarde Mannen DAVID TENIERS en WILLEM BUITENWEG. Na het overlijden van den Ouderen Man, kwam de Marktschippersplaats op onzen HENDRIK MARTENSZ. Doch hij verzuimde daarom niet zijne geliefde Schilderkunst. In 't eerst viel zijn smaak op het verbeelden van gezelschappen van Heeren, Juffrouwen en Boertjes. Doch naderhand bepaalde hij zich meer bijzonderlijk tot het schil-

deren van allerhande Markten, vol gewoel, met eene menigte beeldjes en stalletjes van verscheiden soorten van fruiten, hoenderen, vogelen en visch, allen zeer uitvoerig en geestig naar het leeven geschilderd. Zijn afbeeldzel door hem zelve, in het vierëndertigste jaar, uitvoerig geschilderd, is door JACOB HOUBRAKEN zeer kunstig in 't Koper gebragt, en in den *Schouwburg* van diens naamgenoot voorhanden. HENDRIK MARTENSZ. ZORG overleedt in den Jaare 1682, het eenënzestigste jaar zijns ouderdoms. Met den roem niet slegts van een kunstig Schilder, maar, 't geen veel meer zegt, van een eerlijk en deugdzaam Man, daalde hij ten grave.

Zie A. HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederlandsche Kunstschilders.*

ZORGVLIET, eene Lustplaats aan den *Scheveningsche Weg*, buiten 's *Graavenhage*; vermaard, zo om de aangenaamheid en veelvuldige sieraaden des verblijfs, als ook en wel inzonderheid, als zijnde weleer geweest de eigendom van den beroemden Hollandschen Raadpensionaris en Ridder JAKOB KATS, alwaar hij zijnen rustenden ouderdom heeft geseeten, en een goed aantal zamengesteld van die Onsterflijke Werken, die, inderdaad, om hunnen verouderdom smaak, in veele opzichten, minder behaagen, doch in welke, evenwel, het Dichterlijk vernuft allerwegen doorstraalt, en in welke hoedanigheid zij, door alle Eeuwen, als een Model zullen kunnen dienen, voor de zuiken, die het schilderende in den voordragt van zaaken als eene weezenlijke vereischte der bevallige Poëzij aanmerken. — Wij mogen deeze gelegenheid niet verzuimen, tot roem van den arbeidzaamen Utgeever van ons *Woordenboek* aan te merken, dat dezelve bij de Nederlanders geen geringen dank verdient, met de afgifte van een kleiner en gemaklijker formaat der *Werken van den Ridder J. KATS*. De zindelijk uitgevoerde Duodecimo-druk, versierd met Platen, den Dichter en zijn Werk waardig, kan, als een niets bezwaarend Handboek, gebruikt worden.

Zou-

ZOUTELANDE, eene Heerlijkheid en Dorp, in *Zeeland*, op het Eiland *Walcheren*, in het Noordwest van de Stad *Vlissingen*, aan de Duinen, die van de Noordzee bespoeld worden. De Heerlijkheid, zijnde een eigendom der straks genoemde Stad, vinden wij, in haare uitgestrektheid, begroot op vijfhonderdachtëntachtig Gemeten en tweehonderdachtig Roeden. Het Dorp moet van aanmerkelijke oudheid zijn, als wordende, door MELIS STOKE, in zijn *Rijkronijk*, in het leeven van FLORIS DEN V, Graave van *Holland* en *Zeeland*, reeds op het Jaar 1294, daar van gewaagd. Onder den Latijnschen naam van *Salsaterra*, waar van de tegenwoordige eene letterlijke Vertaaling is, wordt het in het Handschrift der *Utrechtsche Kerke* vermeld. *Zoutelande* was toen eene goede en neeringrijke Plaats, dieper landwaarts gelegen; zijnde, door het overstuiven of instorten der Duinen, de Noordzee, waarschijnlijk, hetzelfde meer en meer genaderd. ANNA VAN BOURGONDIE, Vrouwe van *Ravestein*, *Duiveland*, *Souburg*, *Soutelande*, enz. heeft dit Dorp met verscheiden Keuren en Ordonnantien begiftigd, in drieënveertig Artikelen begreepen, die meest allen op de Vischerij haare betrekking hebben. Door haare naazaaten zijn deeze Keuren, meer dan eens, bekrachtigd. *Zoutelande* is tegenwoordig een gering Dorp; 't welk, egter, zijne eigen Kerk heeft, die door een afzonderlijken Leeraar wordt bediend. — Het Geslagt VAN ZOUTELANDE, naar deeze Heerlijkheid dus genaamd, is in de aloude Geschiedenissen des Vaderlands niet onverwaard. Het beweerde, van de eerste Graaven van *Holland* zijnen oorsprong te ontleenen. Zeker is 't, dat de Edelen uit deeze Huize het volle Hollandsche Wapen, met een blaauwen Barensteel op den borst van den Leeuw, voerden. Onder andere vinden wij, als uit dit Geslagt afkomstig, vermeld, HENDRIK VAN ZOUTELANDE, Ridder, in den Jaare 1299 te *Warmond*, bij *Leiden*, gevangen genomen; JOHAN VAN ZOUTELANDE, wiens Dogter, in den Jaare 1332, in het huwelijk tradt met WILLEM, Heere van *Koudekerke*, in *Zeeland*; WILLEM en BELLA VAN ZOUTELANDE, op het Jaar 1506; en eindelijk, Mr. GILLIS VAN ZOUTELANDE, op het Jaar 1540.

Zie M. ALTING, *Notitia Germ. Inferioris*;
SMALLEGANGE, *Kronijk van Zeeland*.

ZOUTEVEEN, een Ambagt, in het gedeelte der Provincie van *Holland, Delfland* geheeten. Ten Zuiden paalt het aan *Vlaardinger-Ambagt*, ten Westen aan *Maasland*. De uitgebreidheid vinden wij op zevenhonderdnegentien Morgens Lands begroot. De Huizen, ten getale van omcrant veertig, staan, hier en daar, door het Distrikt verspreid. Want men vindt 'er geen geregeld Dorp; zijnde de Kapelle, die 'er, gedurende de Roomsche tijden, plagt te staan, en door de Pastoor van *Vlaardingen* wierdt begeeven, al zints een groot getal jaaren niet meer in weezen.

ZOUTMAN, (JOHAN ARNOLD) uit een eerlijk Hollandsch Geslagt gesprooten, en, om zijne kunde in Zeezaaken, werkdadige Vaderlandsliefde en dapperheid, door alle de laagere rangen in het Zeebewind, opgeklommen tot den aanzienlijken rang van Vice-Admiraal van *Holland en Westfriesland*, onder het Edel Mogend Kollegie ter Admiraliteit te *Amsterdam*, heeft zijnen naam aan de Onsterflijkheid gewijd, vooral door zijn betoond beleid en behaalde overwinning, in den Zeeslag tegen de Engelschen, op *Daggersbank*, voorgevallen op den vijftien Augustus des Jaars 1781. Een verhaal van dien Zeeslag zullen wij hier niet mededeelen; dit ware slegts eene herhaaling van een vroeger Artikel in ons *Woordenboek*. Toen wij, naamelijk, verslag deden van het Geslagt van BENTINCK, viel het in ons plan, de levensbijzonderheden te vermelden van WOLTER JAN GERRIT, *Baron Bentinck*, welke, in den gemelden Zeeslag, op 's Lands Schip de *Batavier*, van vierënvijftig Stukken Geschut, als Kapitein, het bevel voerde, en voor de Eer der Hollandsche Natie kloekmoedig strijdende, eene wonde bekam, aan welke hij, weinige dagen laater, overleedt. Niet gewoon om van nog levende perfoonen verslag te doen, zouden wij het bericht wegens de omstandigheden des Doggersbanksche Zeegevechts hebben uitgesteld tot op het tegenwoordig Artikel, indien wij voorshands hadden kunnen weeten, dat ZOUTMAN, terwijl wij dit schrijven, in den Jaare 1795, niet meer in leevenden lijve zou geweest zijn. Thans verwijzen wij onzen Leezer tot de bedoelde plaats in ons *Woordenboek*,

te vinden in het Zesde Deel, op bladzijde 388 en vervolgens. Nevens de erbetooningen, naa des Zeehelds wederkomst in het Vaderland, aan hem beweezen, en aldaar, op bladzijde 404 genoemd, moeten nog de volgende vermeld worden. Behalven den Gedenkpenning, ontving de Vice-Admiraal een Gouden Degen ten geschenke. In den Jaare 1784 namen de Staaten van *Holland* het besluit, „aan den „ Vice-Admiraal ZOUTMAN, 's jaarlijks, zijn leeven lang ge- „ duurende, toe te leggen eene Wedde van vierëntwintig- „ honderd Guldens; ten blijke van erkentenisfe wegens het „ betoonde goed beleid, in den Zeeslag op *Doggersbank*; „ dat hier van een Post op den buitengewoonen Staat van „ Oorlog, voor 't volgende jaar, gebragt, en dit Jaargeld „ zou gerekend worden, ingegaan te zijn op den eigen dag „ des roemrijk bevoigten Zegepraals.” Geen Nederlander is onkundig, hoe de *Doggersbank*sche Slag de edelmoedigheid en weldaadigheid der Bataafsche Natie deedt werkzaam zijn ter betooninge van haar mededogen met veele Zeelieden, in dien Slag ongelukkig geworden, of wier naastbestaanden door hun sneuvelen, van levensonderhoud ontbloot waren; als mede, om te voorkoomen dat de lust tot den Zeedienst, bij mangel aan bemoedigende vooruitzigten, niet aan het kwijnen zoude slaan. Uit deeze edele grondbeginzelen wierdt gebooren, het lofwaardig, Vaderlandvereerend en in velerlei opzigten overnuttig *Vaderlandsch Fonds*, dienende in 't algemeen ter aanmoediging van 's Lands Zeedienst, en in 't bijzonder ter ondersteuning der behoeftige Weduwen van gesneuvelde Zeevaardenden in den zelfden Dienst. Jaar op jaar vierden Bestuurders van dit *Fonds* de *Doggersbank*sche Overwinning. Al zints de eerste zamenkomst hadt men gevland op de eere, om den Vaderlandschen Held aan den Gedenkdisch mede te zien aanzitten. Op het derde Verjaarsfeest wierdt aan dit verlangen eindelijk voldaan. Aan den Vaderlandschen Maaltijd, in eenen der Herbergen in den *Haarlemmer Hout* toebereid, liet zich, op herhaalde uitmoediging, Held ZOUTMAN vinden. Behalven andere middelen, aangewend om dit Feest luister bij te zetten, zag men 'er eenen Zilveren Beker rondgaan, op de heuchelijke gelegen-

heid met voordagt vervaardigd. In de gedaante van een Glaazen Pocaal, meer dan een voet hoog, het Dekzel mede gemeeten, is de Beker, aan de eene zijde, versierd met de Zinnebeelden der Zeevaardij, en de Afbeeldingen der voornaamste Kunst- en Werktuigen, daartoe behoorende. De Vlag pronkt met het Wapen van *Holland*, de Wimpel met het Teeken der Admiraliteit, terwijl een andere Wimpel de Zegepraal voert, met den Krans der Overwinninge. — De andere Zijde heeft dit Opschrift: *Ten gebruike der BESTIJDERS van de KWEEKSCHOOL VOOR DE ZEEVAART, op het Verjaarfest van Nederlands herstelden Roem, door ZOUTMAN op Doggersbank, den vijfden van Oogstmaand 1781, volgens besluit van de VERGADERING DES OECONOMISCHEN TAKS geschonken.* — Zints den Togt, welke aanleiding gaf tot het meer genoemde Zeegevegt, heeft men niet kunnen goedvinden, den Vaderlandschen Zeeheld, aan het hoofd eener Vloote, in Zee te zenden. Niet lang geleeden heeft hij in vrede zijne dagen geëindigd.

Zie Vervolg op J. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie.*

ZOUTMAN, (PIETER KLAASZON) was niet een der minst vermaarde Schilders, welke het kunstweekend *Haarlem*, 's Mans geboorteplaats, heeft uitgeleverd. Hij was een kweekeling van RUBBENS, die hem onder zijne meest geagte Leerlingen plagt te rangschikken. Zijne voornaamste kracht bestond in het schilderen van Portretten; tot welke hij zich, evenwel, niet zo geheel en al bepaalde, dat hij niet, nu en dan, groote en zamengestelde Ordonnantien bij de hand nam. Van hoe veel vermaardheids ZOUTMAN, in zijnen tijd, moet geweest zijn, kan, onder andere, hier uit blijken, dat hij, in jaaren nog niet verre zijnde gevorderd, na het Poolische Hof, op zeer voordeelige voorwaarden, wierdt ontboden, om 'er zijne kunst te oefenen. Terwijl AMBZING zijne *Beschrijving van Haarlem* berijmde, bevondt zich ZOUTMAN nog als Hoffchilder in *Polen*, gelijk blijkt uit de volgende Regels.

„ Hoe

- „ Hoe zou hier ook de naam van ZOUTMAN zijn verzwegen,
 „ Die door zijn kloek penceel zich heeft dien staat verkregen,
 „ Zich heeft door zijne konst die eer en roem bereid,
 „ Dat hij de Schilder is der Poolfche Majesteit ?”

Naa eenige jaaren vertoovens aan het Hof van *Polen*, keerde ZOUTMAN in zijn Vaderland te rug, daar hij zich in zijne Geboortestad nederzette, en eerlang in het huwelijk tradt. Het schilderen van Portretten was thans zijne hoofdzaak, en kreeg hij, welhaast, daar mede zo veel te doen, dat hij, allen niet kunnende gerieven, zich genoodzaakt vondt, meenig aanzoek van de hand te wijzen. Boven verhaalden wij, dat onze Kunstfchilder ook nu en dan uitvoeriger Ordonnantien fchilderde. Dus bewaart men nog te *Haarlem* een Stuk, waarin hij een geheel Korporaalfchap van de Schutterij dier Stad, leevensgrootte, heeft verbeeld. Zo min het Geboorte- als het Sterfjaar van ZOUTMAN is ons gebleeken.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederlandfche Kunstfchilders*; AMPING, *Befchrijving der Stad Haarlem*.

ZOVITIUS, (JAKOBUS) een Geleerd Man van de Zestiende Eeuwe, zich met een verlatijnden naam latende noemen, volgens den fmaak van zijnen leeftijd, JACOBUS TRITURBIUS, naar zijne Geboorteplaats *Driefchore*, een niet onaanzienlijk Zeeuwfch Dorp, op het Eiland *Schouwen*; welke naamfprong hij, gevolgtijk, fchijnt te hebben afgeleid van *Drie-Schaaren*, terwijl, volgens de meeste Oudheidkundigen, de reden der benaaminge in *drie Schorren*, of aanwasfen, moet gezogt worden. Hoe 't hier mede zij, al vroeg vertoonde ZOVITIUS de blijken eener meer dan gemeene bedrevenheid in de Latijnfche Taale, gelijk ook in de gewijde Gefchiedenifen. Den ouderdom van eenëntwintig jaaren hadt hij naauwlijks bereikt, wanneer hij, onder den titel RUTH, een Latijnfch Blijfpel in het licht gaf, en in 't openbaar deedt vertoonen. Eerst wierdt hij Leermeefter in de Latijnfche

Taale te *Hoogstraten*, en vervolgens te *Breda*. Om het verdriet van het eenzellige en onaangenaame diens beroeps te verdrijven, besteedde hij zijnen tusschentijd aan de beoeffening der bevallige Dichtkunde, en schreef, behalven het bovengemelde, nog twee Blijfselen: *het Verloren Schaaap*, uit het Nieuwe Testament, en *de Schoolmeester*; als mede, eene *Verzameling van Latijnsche en Nederduitsehe Spreekwoorden*. Onder de volgende titels zien deeze lettervrugten het licht.

Ruth, Comoedia ex Veteri Testamento. Antwerp. 1533. in 8vo.

Ovis perdita, Comoedia ex Novo Testamento. Colon. 1539. Antwerp. 1541. in 8vo.

Didascalus; Comoedia. Antwerp. 1535 et 1540. in 8vo.

Proverbia Latino-Belgica. in 8vo.

Zie ZWEERTIUS, *Athene Belgicae; Oudheden en Gesichten van Zeelandt*.

ZUICHEMIUS; (VIGLIUS AB AYTA) zie VIGLIUS AB AYTA VAN ZUICHEM, Deel XXIX. bladzijde 248 en vervolgens.

ZUIDBEVELAND, een zeer aanzienlijk en vrugbaar gedeelte van *Zeeland*, zijnde het Zuidoostlijkste van de Eilanden dier Provincie; liggende ten Oosten van *Walcheren* en *St. Joozland*, en van de overige Eilanden ten Zuiden. Oostwaarts van zich heeft het *Staats-Brabant* en Zuidwaarts *Staats-Vlaanderen*. Aan de Oost- en Zuidzijde wordt dit Eiland bespoeld door het water van de *Schelde*; welks linker arm, die langs den Zuidkant van *Zuidbeveland* heen loopt, de *Hont* of *Wester-Schelde* genoemd, hetzelfde van 't vaste Land van *Vlaanderen* scheidt: terwijl de rechter arm, de

Oos-

Ooster-Schelde genoemd, zich bij 't Fort *Zandvliet* Noordwaards wendende, ten Westen wijd en zijd verspreid wordt over 't verdrinken Land aan de Oostzijde van *Zuidbeveland*, en dus de scheiding tusfchen dit Eiland en 't vaste Land van *Brabant* veel grooter maakt dan zij oudtijds was. Deeze *Ooster-Schelde* wendt zich bij den Noordoostlijken hoek van *Zuidbeveland* Noordwestlijk van dit Eiland af, terwijl een sprugtel van dezelve het *Goetsche Diep* en de *Schengen* maakt; welke verder langs den Noordkant van *Zuidbeveland* heen vloeijende, gemeenschap hebben met het *Sloe*, een tak van de *Wester-Schelde*, die de Westzijde van dit Eiland bespoelt, en 't zelve afscheidt van *St. Joostland*, gelijk de *Schengen* van *Wolfaartsdijk*, en 't *Goetsche Diep* van *Oostbeveland*.

De gedaante van *Zuidbeveland* was oudtijds geheel anders dan tegenwoordig, dewijl het zich toen Noordwaards tot nabij het Eiland *Tholen*, en Oostwaards tot dicht aan 't vaste Land van *Brabant* uitstrecte. Beoosten het Dorp *Iersike*, 't welk op den Noordoosthoek van de tegenwoordige bedijkinge des Eilands legt, en aan de *Ooster-Schelde* paalt, was een Landstreek van wel anderhalf uur gaans in breedte Oostwaards, en nog meer in langte Zuidwaards, waar in men toen de Stad *Reimerswaal* en veele schoone Dorpen vondt, die allen, met die geheele Landstreek, na den zwaren Watervloed van 't Jaar 1530, toen geheel *Zuidbeveland* onderliep, zijn overstroomd gebleeven. Aan den Noordwesthoek van dit Eiland, is integendeel met bedijkingen veel Lands aangewonnen. Zoo ook aan de Zuidzijde door de bedijking en bepoldering van veele Gorzingen en verdrinken Landen der Heerlijkheid van *Borselen*, door de Stad *Goes* uitgegeeven om bedijkt en tot een vast Koornland gebragt te worden, omtrent het Jaar 1616. Behalven dien schijnt het Eiland van *ter Goes* zich in zeer vroegen tijd ook veel verder na *Vlaanderen* te hebben uitgestrect. De gedaante van het tegenwoordige *Zuidbeveland* is zeer onregelmatig. Van de Stad *Goes* strekt het zich nu na 't Westen bijna zo ver uit als na 't Oosten, naamlijk, omtrent twee Mijlen; Zuidwaards, tot aan 't Dorp *Ellewoutsdijk* ruim drie Mijlen;

len; en Zuidoostlijk, tot aan den uithoek des Oostpolders van *Krabben dijke*, omtrent vier Mijlen. De breedte is zeer ongelijk, en een weinig Beoosten de Stad naar anderhalve Mijl, Noord- en Zuidwaards. Het heeft in zijnen tegenwoordigen omtrek nog wel zestien uren gaans.

Over den Naamsoorsprong van dit Eiland vallen veele gissingen. *Zuidbeveland* heet het wel te regt, als het Zuidlijkste zijnde van de Eilanden, wien de naam van *Beveland* is toegevoegd; alzo 'er nog een *Oostbeveland* is en een *Noordbeveland*, benoorden *Goes*; maar den naam *Beveland* af te leiden van den losfen en beevenden grond, of van de menigvuldige Bedevaarden, anders *Beevaarten*, herwaards geschied zijnde, schijnen loutere harzenschimmen; dewijl het niet blijkt, dat het een of ander plaats gehad hebbe. Nog immer zo weinig waarschijnlijkheid heeft het gevoelen, dat de eigen naam zoude geweest zijn *Beierland*, gekomen van de Heeren uit den Huize VAN BEIEREN, die de Ingezeetenen, inzonderheid die van *Goes*, zeer begunstigd, en hun Wapen in dat van de Stad gegeven hebben. Want hoewel dit laatste zeker is, niet minder is het zeker, dat *Zuidbeveland*, lang voor de Heerschappije der Hertogen VAN BEIEREN over deeze Landen, dien naam gedraagen heeft. Ook is de naamsverandering van *Beierland* in *Beveland* wat zeldzaam. Meer grond schijnen zij dan te hebben, die meeren dat het zijnen naam ontleend heeft van de Abtdije van St. BAVO te *Gend*, aan welke door Keizer OTTO DEN II. alhier veele Landerijen waren geschonken, zo dat het eerst *Baveland*, en daar na *Beveland* genoemd zou zijn.

Noopens den tijd der eerste bedijkinge van dit Eiland vindt men geen net berigt. *Borselen*, 't welk 'er nu aan vast is gedijkt, was in den Jaare 838, een van de drie grootste Zeeuwse Landen. Waarschijnlijk hebben de Eilanden van *Beveland* toen strijd om strijd met de Watervloeden geworfeld. Immers men wil dat zij naa het Jaar 850 eerst bedijkt geworden zijn. Dat gedeelte van *Zuidbeveland*, waer in de Stad *Goes* legt, genaamd *de Breede Watering*, acht men van een ouder bedijking, dan het Oostlijk gedeelte, om dat 'er *Vloed*. of *Vliebergen* in gevonden worden, gelijk

in

in 't Land van *Borselen*. Zommigen meeten dat de Deenen hand in dit werk gehad hebben. De grootste ramp die *Zuidbeveland* overkwam, was in den Jaare 1530, toen het geheel wierdt overstroomd, en van het Oostlijk gedeelte niets dan de Stad *Reimerswaal*, om dat zij rondom in haare bijzondere Dijken lag, behouden bleef. Vervolgens wierdt het door bedijking aan *Borselen* vastgehegt, en door aanwinning van veel Lands, inzonderheid na 't Noordwesten en Zuid-oosten, is het allengs tot zijne tegenwoordige grootte gekomen.

Zuidbeveland wierdt oudtijds alleenlijk onderscheiden in twee voornaame deelen, waar van het eene genoemd wierdt de Oostwatering of *Beoosten-Ierske*, en het andere de Westwatering of *Bewesten-Ierske*, om dat de eerste grootendeels ten Oosten en de andere ten Westen lag van het Dorp *Ierske*, 't welk nu Beoosten zich niets heeft dan verdronken Land. Door de gemelde Overstrooming van 't Jaar 1530, is het Oostlijk gedeelte meest te niet gegaan; doch in laater tijd, en nog tegenwoordig, aan den Zuidoostkant wederom nieuwe Polders aangedijkt wordende, behouden die met de overgebleevene den naam van de *Oostwatering*. De *Westwatering* is meest in haar geheel gebleeven, en wordt, in vergelijking van de smalheid der tegenwoordige *Oostwatering*, veelal genaamd de *Brede Watering*. Een derde Kwartier is 'er aan dit Eiland gekomen, door de bedijking van veele Polders tusfchen *Borselen* en het Eiland van *ter Goes*, gelijk ook aan den Noordwestkant van dit laatste, tegen over *St. Joosland*; terwijl het Eiland van *Borselen*, met de Polders daar toe behoorende, het vierde Kwartier van *Zuidbeveland* uitmaskt.

Vóór het Jaar 1530, en alzo vóór den tijd, in welken dit Eiland de straks vermelde Ramp wedervoer, vondt men, in de *Oostwatering*, behalven de Stad *Reimerswaal*, nog de volgende Dorpen: *Kouwerve*, *Bat*, *Agger*, *Inkenoort*, *Lodijke*, *Duivenlo*, *Tolscinde*, *Nieuwland*, *Kreecke*, *Steen-vliet*, *Everswaard*, *Schoudee*, *Virekenisse*, *Rilland*, *den Broeke*, *Maire*, *Ouwaardinge* en *Valkenisse*. Alle deeze zijn een prooi der golven geworden, en nu nog, in het

ge-

gemelde gedeelte, voorhanden, nevens het straks genoemde *Reimerswaal*, *Kruiningen*, *Waarden*, *Krabbedijkje*, nevens deszelfs *Oostpolder*, de *Polders van Maire* en *Valkenisse* en nog eenige andere. — De *Westwatering*, gemeenlijk de *Brede Watering* genoemd, beslaande het middenste, grootste en voornaamste gedeelte des Eilands, bevat, benevens de *Stad Goes*, de volgende zestien Dorpen: *Iersike*, *Wemeldinge*, *Kattendijkje*, *Klootinge*, *Kapelle*, (en daar bij de *Adellijke Huizen Maalstede*, *Brucelis* en *Gistellis*); voorts *Biezelinghe*, *Eversdijk*, *Vlake en Schore*, 's *Heer-Hendriks-Kinderen*, *Wisfenkerke*, 's *Heer Arentskerke*, *Baarsdorp*, *Sinoutskerke* en 's *Heer Abtskerke* en *der Nisse*. — In het *Derde Kwartier van Zuidbeveland* ontmoet de volgende *Polders*, Dorpen en Heerlijkheden: *Jan Pier en Pinks-Polder*, *Goese Polder*; *Leeuwerken Poldertje*; 's *Heer Arentskerke Polder*; *Ankeveene-Polder*; *Ouden Kraaiert* of *Selmisen Polder*; *Oost Polder*; *Nieuwe Kraaiert Polder*, en in denzelven het *Dorp 's Heerenhoek*; en voorts nog de *Polders West-Kraaiert*, en in denzelven het *Gehugt het Nieuwe Dorp*, *Nieuwe-West-Kraaiert*, *Noord-Kraaiert* en *Zuid-Kraaiert*; wijders de Dorpen *Heinkensant*, *Ovesant*, en de Heerlijkheid 's *Graaven Polder*. — Eindelijk ontmoet men in het *Vierde Kwartier* de *Baronnie van Borselen*, en in dezelve het *Dorp Monster* of *Borsele*; voorts de Heerlijkheden *Ellewoutsdijk*, *Koudorpe*, *Driewegen*, *Baarland*; wijders de Dorpen *Bakendorp*, *Oudelande*, en nog de Heerlijkheid *Hoedekenskerke*.

In 't algemeen is het Eiland *Zuidbeveland* beroemd als een der luchtigsten en vruchtbaarsten van geheel *Zeeland*, zo wegens zijne menigvuldige *Boschadien*, *Boomgaarden*, *beplante Dijken* en *Wegen*, als wegens de *Bouwlanden*, die daar in overvloed zijn, en eene groote hoeveelheid van *Tarwe* en andere *Graanen*, niet alleen tot verzorginge des Eilands, maar ook tot verzendinge na andere *Plaatzten* bekwaam, uitleveren. Dit Eiland heeft geene *Duinen*, maar is in zijnen geheelen omtrek met *Dijken* omzoomd, die op zommige *plaatzen* wel *Schorren* en *Voorland* voor zich hebben, doch op anderen in 't geheel geen *Strand*, maar eene

aanmerkelijke diepte, 't welk den slag van 't Water daar zeer geweldig, en het onderhoud der Dijken zwaar maakt. Wij hebben 'er hier voor in de bijzondere Polders en Wateringen van gesproken. Men vindt in dit Eiland verscheide Binnewateren, bestaande in breede en diepe Kreeken of Kanaalen, die door de Bedijkingen ingeflooten, of door het inbreken der Dijken veroorzaakt zijn. Ook is 'er nog een overblijfsel van het oude en ruime Vaarwater, waar door *Zuidbeveland* eertijds van *Borselen* gescheiden wierdt, nu toegedamd, in de *Ooster-* en *Middel Swake*, loopende tot aan de Heerlijkheid *van der Nisse*. De voornaamste Visch in deze Binnenwateren is Karper en Paaling; ook vindt men 'er die niet dan Paaling uitleveren. Wegens den kleiagtigen grond van dit Eiland heeft men door hetzelfde hier en daar Straat- en Zandwegen gemaakt, 't welk in den Jaare 1650 aangevangen wierdt, naa dat de Heeren Staaten deezer Provincie, aan de bijzondere Ambagsheeren, voor den tijd van tien jaaren, vergund hadden, daar toe eene Belasting van vier Grooten, op ieder Gemet, te heffen van alle Landen in dit Eiland, eenige weinigen uitgezonderd. Zedert is dit Oktrooi van tijd tot tijd vernieuwd: en ten dien einde over het Eiland zes Directeurs aangesteld. Hier door is het getal deezer Straat- en Zandwegen zodanig vermeerderd, dat dezelve zich van de Stad *Goes*, na de Oost- West- en Zuidzijde, bijna tot alle Dorpen van dit Eiland uitstrekken. Dus kunnen de Landlieden des Winters, met gelaadene Wagens en Paarden, bijna uit alle de Dorpen des Eilands, tot in de Stad *Goes* koomen, en men behoeft hier nergens, gelijk in andere Landen, Tollen voor het gebruik der Wegen te betaalen. De gewoone Belastingen, of de dubbele honderdste Penning over alle de Landen deezes Eilands, uitgenomen *Sturmesand*, *Siguit* en *Krabbendijke*, die maar twee Schellingen elf Groot betaalen, zijn vier Schellingen vier Groot twaalf Mijten op 't Gemet, en de buitengewoone zijn vier Schellingen. Boven deeze Belasting moet nog betaald worden twee Schellingen van 't bezaaide op 't Gemet, het *Hoorngeld* genaamd. Tot invordering van alle deeze Staaten Penningen, zijn bij hunne Edelmogenden vijf Ontvangers, binnen *Goes*, aangesteld.

Vot-

Volgens eene opneeming in den Jaare 1747 over 't geheele Eiland van *Zuidbeveland* gedaan, bedraagt het getal der Opgezeetenen ten Platten Lande negenduizend en vijf- of zeshonderd Menschē, en dat der Huizen tweeduizend drieëntachtig; doch hier onder zijn die Huizen niet begreepen, welken op de Parochieën aan de Diakonie-Armen toebehooren. Alle de Huizen van *Zuidbeveland* zijn, bij Redemptie van den Tweehonderdsten Penning, gesteld op eenduizend tweehonderd drieëntachtig Ponden zes Schellingen acht Grootten Vlaamsch, volgens Resolutie van de Ed. Mog. Heeren Staaten van *Zeeland*, van den vijfden Augustus 1598. De Manschap des Eilands buiten de Stad *Goes*, tot den Wapenhandel bekwaam, wierdt in 't Jaar 1747 bevonden te bedragen tweeduizend vijfhonderd en tachtig Man. Deeze zijn alle geschikt onder vijfēntwintig Kompagnieën; waar over de Schouten der bijzondere Heerlijkheden, door den Super-Intendent en Gekommitteerden van de Landwagt, tot Kapiteins worden aangesteld.

De Regeering van dit Eiland is algemeen of bijzonder. Tot de algemeene Regeering behoort het Regtsgebied in Lijfstrafbaare Zaaken, 't welk van zeer oude tijden af is waargenomen en geoeffend door den Hoog-Baljuw en Rentmeester-Generaal *Bewester-Schelde*, door wien de Misdaadigers worden gevangen en te regt gesteld voor het Kollegie van 's Graavenmannen te *Middelburg*. Tot dien einde stelt hij in *Zuidbeveland*, als Hoog-Baljuw der Graaflijkheid, twee Stadhouders aan, een over het Oost-, en een over het West-Kwartier, en zes 's Graaven Dienaars. Niettegenstaande het Regtsgebied over een groot gedeelte van *Walcheren* in den Jaare 1574, door Prins WILLEM DEN I den Hoog-Baljuw en Rentmeester Generaal *Bewester-Schelde* onttrokken wierdt, is dat over *Zuidbeveland* egter aan hem gelaaten.

Doch van den aanvang der Republiek, is 'er, in tijden van Oorlog, altoos een Super-Intendent geweest over de Landwagt van *Zuidbeveland*, welk Ampt doorgaans door den Baljuw van *Goes* wordt waargenomen. Zijn pligt is, met advies der Regeerderen van *Goes* en vier Gekommitteerden des Eilands, te zamen het opzigt hebbende over de

Land-

Landwagt van *Zuidbeveland*; een waakend oog te houden op al het geene de gemeene Vijanden tegen de Stad *Goës* of den Eilande zouden mogen onderneemen; de Opgezeetenen onder de Wapenen te brengen en te gebieden; opzigt te hebben over de Wagten van de Huislieden ten Platten Lande; de Plaatzen in staat van tegenweer te brengen, en verder tegen alle zaaken, die tot onzekerheid, onlust of onrust gelegenheid mogten geeven, te waaken. Onder dit Kollegie van de Landwagt staan zekere Geregtsdienaars, doorgaans genoemd de *extraordinaire Kompagnie* of die van de Rode Roede; de welken plagten te bestaan uit een Kapitein, een Luitenant en eenige Gemeenen; doch tegenwoordig zijn zij, wegens 't verval der Finantie, verminderd tot één Luitenant en drie Gemeenen. De voornaamste pligt deezer bedienden van de Landwagt bestaat, in gestadig het Eiland door te kruisfen, en hetzelfde te zuiveren van Bedelaars, Landloopers, en alle zodanigen, die zich ophouden met het uitventen van Waaren, bij de Plakzaten van den Lande verboden. Tot onderhoud van dezelve, en verdere behoeften van des Eilands Wagten, is zekere geringe Impost gelegd op het Bier ten Platten Lande, welk middel jaarlijks wordt verpagt, en waar over een bijzondere Ontvanger is aangesteld.

De bijzondere Regeering des Eilands is naar deszelfs Kwartieren eenigzins verschillende. De Dorpen en Heerlijkheden in de *Oostwatering* en *Westwatering* hebben elk hun bijzonder Geregte van een Schout, eenige Schepenen en een Sekretaris; uitgezonderd dat de Schout der Heerlijkheid *van der Nisse* den titel van Baljuw voert, gelijk mede die van alle de Heerlijkheden aan de *Borselsche* zijde, en van *Borselen*; behalven de geenen die onder een gemeen Geregte met andere Heerlijkheden staan. Men merkt ook aan, dat aan de meeste Parochiehuizen van deeze *Borselsche* Heerlijkheden de Steenen van de Wet hangen, even als aan de Raadhuizen der Steden *Vlissingen*, *Veere*, *Domburg*, *Westkapelle*, enz. Gelijk ook dat derzelver Elle en Maat van die der andere Deelen des Eilands onderscheiden is. Alle deeze Geregten wijzen bij Arrest Vonnis tot vijfden Gul-

dens; van grooter fommen valt *appel* op het Hof van *Holland* en *Zeeland*.

Het algemeen bestuur der Polders en Wateringen in 't bijzonder, wordt in alle de Heerlijkheden van de *Oostwatering* elk door een bijzonder Kollegie van Dijkgraaf en Gezwoorens waargenomen, die een Penningmeester onder zich hebben tot den ontvangst der Waterpenningen. De *West- of Breedewatering*, met haare zestien Dorpen en de Stad *Goes*, heeft een algemeen Kollegie van eenen Dijkgraaf en dertien Gezwoorens, dien een Penningmeester en Sekretaris, benevens drie Waterklerken, zijn toegevoegd. In 't Jaar 1446, wierdt dit Dijkgraaffchap door de Baauritzen, Ridderen, Knaapen, Ambagtsheerschappen, Leenmannen, Steden en Geerften, aan Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE opgedragen. De Waterklerken zijn gesteld om het geheeven Schotgeld, van de Eigenaars der Landen en Baanders, in te vorderen, en aan den Penningmeester ter hand te stellen. Op zekeren gestelden tijd wordt op 't Stadhuis der Stad *Goes* van den ontvangst en uitgaave der Penningen Rekening gedaan, ten bijwezen van de daar toe Gerechtigde Toehoorders, die bij aangeslaagene Bijzeten tot het aanhooren, midsgaders tot het helpen beraadfaan en toestemmen, op 't geene men als dan ten dienste van de Watering bevinden zal te behooren, worden genoodigd, en verzogt op de gemelde plaatze ter bestamder tijd te verschijnen. In voorige tijden is 'er een Procees ontstaan, over 't Regt van deeze Rekening bij te wonen; doch bij uitspraak van het Hof van *Brusfel*, op den zevenëntwintigsten Oktober des Jaars 1557, is bepaald, dat daar toe bevoegd zouden zijn, de Rentmeester Generaal *Bewester-Schelder*, toen als Opperdijkgraaf; de Prelaat van *Middelburg*, de Markgraaf van *Veere* of hunlieder Gedeputeerden; de Gedeputeerden der Steden van *Middelburg* en *Goes* als Geerften van de *Westwateringe*, en andere Edelen en Ambagtsheeren in dezelve Wateringe ook gegoed, midsgaders Dijkgraaf en Gezwoorens met de Breede Geerften in dezelve. De Heerlijkheden van het Zuid-Kwartier, en die van de *Borselsche* Landen, worden meest alle door hunnen eigen Dijkgraaf en Gezwoorens bestuurd, welk Ampt in

1713. zom-

zommigen derzelve door den Baljuw en Schepenen wordt waargenomen. Van deeze Kollegien, gelijk ook van die der *Oostwatering*, worden de openvallende plaatzen van Dijkgraaf en Gezworens wederom vervuld door de Ambagtsheeren en verdere Leden van het Kollegie der Ingelanden van elke Watering, bij het doen der Rekening; die gewoonlijk eens in 't Jaar, op zekeren gestelden tijd, ten bijwezen van de gemelde Burgers geschiedt.

De grootte der vier Kwartieren van *Zuidbeveland* elk in 't bijzonder, aan vrij Schotbaar Land, wordt dus gerekend: De *Oostwatering* met de *Vroonen* bedraagt achtduizend eenhonderd vijfentachtig Gemeten; de *Breede Watering*, insgelijks met de *Vroonen*, drieëntwintigduizend vijfveertig Gemeten; de Landen en Polders tuschen de *Breede Watering* en *Borselen* liggende, zestienduizend zeshonderdzesenzeventig Gemeten; *Borselen*, *Ellewoutsdijk*, *Baarland* en *Hoedekenskerke*, enz. elfduizend achthonderdvierveertig Gemeten; 't welk te zamen met den Polder van *Hinkelenoort*, die buiten 't Eiland ligt, groot zijnde vierhonderdvijfenvijftig Gemeten; uit maakt ruim zestigduizend tweehonderdenvijf Gemeten Schotbaar Land.

Het Wapen van *Zuidbeveland* is, als dat van de *Stad Goes*; een Zilveren witte Gans op een zwart Veld.

Zie SMALLEGANGE EN REIGERSBERG, *Kronijken van Zeeland; Oudheden en Geschiedten van Zeeland*.

ZUIDBEYERLAND; zie BEIERLAND, Deel V. bladz. 337.

ZUIDBROEK, te zamen met *Lekkerkerk*, eene Ambagtsheerlijkheid, waar van wij, op het Artikel LEKKERKERK, ter zijner plaatze, reeds verslag gedaan hebben. Zie ons *Woordenboek*, Deel XXII. bladz. 92.

ZUIDBROEK, een niet onaanzienlijk Dorp, in de Provincie van *Groningen*.

ZUIDBURG, ook wel, en gemeentlijk, *Zouburg* genaamd, is een zeer vermaaklijk Dorp, op het Zeeuwfche Eiland *Walcheren*, aangenaam gelegen aan den weg, en genoegzaam in het midden, tusschen de Steden *Middelburg* en *Vlissingen*. In overoude tijden stondt hier een groot en schoon Kasteel. In den Jaare 1454 vierde ADRIAAN VAN BORSELEN aldaar zijne echtverbintenis met ANNA, Bastaartdogter van Hertog PHILIPS, en stigte 'er vervolgens een Kollegie of Kanunnikdij. Toen Keizer KAREL DE V, aan zijnen Zoone PHILIPS de Regeering over de Nederlanden hadt overgedraagen, met oogmerk om vervolgens zijne dagen in *Spanje* in rust en vrede te slijten, nam hij zijnen weg derwaats over *Zeeland*. Tegenwind deedt hem aldaar eenigen tijd vertoeven. Op het Kasteel te *Zouburg* of *Zuidburg* hieldt hij zo lang zijne hofhouding.

Zie GUICCIARDYN; REYGERSBERG, *Kronijk van Zeeland*.

ZUIDDORP, een Dorp, in den oord, tot voor onlangs *Staats-Vlaanderen* geheeten, doch, bij het Sluiten van het Traktaat met *Frankrijk*, aan die Republiek gehegt. Een zeer aanzienlijk Dorp was eertijds *Zuidorp*; door de herhaalde Oorlogen, in vroegere en latere tijden, heeft het zeer veel geleden, en zijnen voorgaanden luister bijkans geheel verloren. Men vindt 'er nog eene Gemeente van Hervormden; doch, vermits zij buiten staat is om eenen eigen Leeraar te kunnen onderhouden, wordt zij, van tijd tot tijd, bediend door de Predikanten van *Axel*, welk het een groot half uur gaans ten Noorden van zich heeft liggen. — Eene bijzonderheid, der opteekeninge niet onwaardig, ontmoet men in de Kerk deezes Dorps. Men verroont, naamelijk, aldaar het Graf van zekeren JAN VAN GESTEL; Man, die zich bij de tijdgenooten en naakoomelingen verdienstlijk heeft gemaakt, indien het waarheid zij, 't geen aangaande hem getuigd wordt, dat hij de eerste zou geweest zijn, welke de Boekweit in de Nederlanden heeft overgebragt;

bragt; eene daad, voorwaar, hoe eenvoudig in zich zelve, nuttiger, evenwel, voor het Menschdom, dan meenig ander bedrijf, welks uitvoering den bewerkeren trouwe Gedenktekens of kostbaare Praalgraven deedt oprichten. Kenden wij den naam des Mans, welke onze Natie 't alereerst de nutte Aardappelen heeft leeren plaatze, zijn naam, zo wel als die van VAN GESTEL, zou door ons met dankbaarheid vermeld worden, en de Plaats, die zijne beenderen bewaart, in ons *Woordenboek*, naast die der verdienstlijkste personaadjen priiken. Vaderlandsliefde, en zucht voor onze Natuurgenooten, duizenden van welke wij, genoegzaam bij dit gewas alleen, het kommerlijk leeven zien rekken, deedt die betuiging uit het hart, door de pen, op het papier vloeien.

ZUIDERBROEK, een Polder, of bedijkt Meirtje, in het gedeelte van *Westfriesland*, de *Vier-Noorder-Koggen* genaamd, onder den Regtsban van het Dorp *Obdam*.

ZUIDER-DRAGTEN, dus genaamd, in onderscheiding van NOORDER-DRAGTEN, twee Dorpen, oorspronkelijk van elkander onderscheiden, doch die thans, door wederzijdschen bloei en herhaalden aanbouw als in elkander zijn gefmolten. — Ten aanzien van de *Noorder-Drigten*, ter bekwaame plaatze door ons niet vermeld, teekenen wij hier aan, dat het een Dorp is, gelegen in *Friesland*, onder het Kwartier van *Oostergo*, in de Grietenij van *Smallingerland*. Het ligt rondom in het geboomte, zijnde de wegen en bouwkekers rondom daar mede beplant. Door het afgraven der hooge Veenen, heeft men ook hier, zo wel als in veele andere oorden van het Gewest, van tijd tot tijd, veel schoon Bouwland gemaakt, en een groot getal fraaie en zindelijke Huizen gestigt. Meestal staan zij aan de zo genoemde *Dwarsvaart*, Zuid- en Noordwaarts strekkende; uit welke veele kleine Vaarten Oostwaarts na de Hooge Veenen loopen, door welke de Turf wordt afgevoerd. Uit de *Dwarsvaart* schiet Westwaarts de vermaarde *Dragstervvaart*, langs welke de Turf wijd en zijd wordt verzonden. Twee groote Strecken Huizen zijn ter wederzijden van die Vaart gebouwd. De

eene Streek heet de *Noorder-*, de andere de *Zuider-Drachten*. — Dit *Zuider-Drachten* heeft, behalven de reeds gemelde welbespraate Streek Huizen, eene dubbele Buurt, die van den Brug af Zuidwaarts loopr. Beide deeze Dorpen, die *nieuw* mogen genoemd worden, vertoonen, in de fraaiheid en zindelijkheid der Wooningen, de welgesteldheid der bewooneren, veele van welke in de Turfgraaverijen eene bron van welvaart en rijkdom hebben gevonden. — In 't algemeen merken wij hier nog aan, dat de beide Dorpen, voormaals, ieder eene Kerk ten dienste der Hervormden hadden, doch dat dezelve, door den toeneemenden bloei en het aanwasfend getal der inwooneren te klein zijnde geworden, om dezelve te kunnen bevatten, men, in den Jaare 1741, te raade is geworden, de beide Kerken af te breeken, en, in de plaats van dezelve, eene nieuwe Kerk te bouwen, aan het getal der Ingezetenen evenredig. Zij staat genoegzaam in het midden van de laage Streek, die ruim een uur gaans in de lengte bevat. De *Doopsgezinden*, gezinzende minstvermogende bewooners deezer Dorpen, zijn 'er talrijk, en hebben eene aanzienlijke Gemeente.

ZUIDER-KWARTIER. Behalven veele andere mindere verdelingen, wierdt, tot nog toe, de Provincie *Holland* in twee voornaame Hoofddeelen onderscheiden. Men noemt dezelve het *Zuider-Kwartier* en het *Noorder-Kwartier*. Al wat ten Zuiden van het Y ligt, en dus ook de Steden *Amsterdam* en *Haarlem*, die, volgens de Kerkelijke verdeling, tot het Noordhollandsche Sinode, of dat van het *Noorder-Kwartier*, behooren, heet het *Zuider-Kwartier*. Alwat ten Noorden van het Y ligt, behoort tot het *Noorder-Kwartier*. Men ontmoet aldaar, behalven de kleinere, de volgende eif voornaame Steden: *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Gorinchem*, *Schiedam*, *Schoonhoven* en *Briel*. Tot op den tijd der jongste Omwenteling voerden deeze den naam van *Stemmende Steden*, om dat zij alleen Afgevaardigden ter Landschapsvergaderinge in 's *Graavenhage* zonden, en dit als een voorregt genooten, met uitsluiting van *Naarden*, *Muiden*, *Weesp*, *Oudewater*,
Geer-

Geertruidenberg en andere; doch die, volgens de nieuwe orde van zaaken, en in gevolge van het beginzel van Geëijheid, in haar oorspronkelijk onverbreekbaar regt hersteld zijn.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland.*

ZUIDERWOUDE, gemeenlijk, bij verkorting, door het Landvolk *Zurwoude* genaamd, is een der zes Hoofddorpen van het Baljuwschap van *Waterland*, omringd van eenen Ban of Regtsgebied, welke aan, dat van de Stad *Monnikendam*, als mede van de Dorpen *Broek* en *Ransdorp*, en aan de Zuiderzee grenst. Behalven *Zuiderwoude*, is ook het Dorp *Uitdam* in deezen Ban begeepen. Deszelfs uitgestrektheid vinden wij op twaalfhonderdacht Morgens en ruim honderdachtëndertig Roeden Lands begroot. Bij eene optelling, nu bijkans eene halve Eeuw geleeden te werk gesteld, kon het getal der Huizen, in het geheele Distrikt, nog geene honderdwtintig haalen. — Het Dorp *Zuiderwoude*, nagenoeg drie vierēdeel uur gaans ten Zuiden van de Stad *Monnikendam* gelegen, is een der oudste bewoonde Plaatzten in deezen oord van *Holland*. Reeds in den Jaare 1340 wordt het, in die hoedanigheid, in een Handvest der genoemde Stad vermeld. *Zuthardeshage* zou, volgens de meening van zommige Oudheidkundigen, daar van de aloude benaaming geweest zijn. Anderen, evenwel, verstaan daar door een ander Dorp. Niet lang naa het uitbreeken der Spaansche Beeroerten, hier te Lande, viel *Zuiderwoude* in de magt der vijanden. Merkelijkē bloei en welvaart moet het, in en omtrent het Jaar 1624, genooten hebben, vermits eenigen van deszelfs bewooners vermeld worden onder de deelgenooten der kostbaare onderneeminge, het bedijken en droogmaaken van het *Broeker* en het *Buikstooter* Meir. Merkelijke schade leedt dit Dorp, door een zwaaren brand, in den Jaare 1712. Twee jaaren daar naa stortte een gedeelte van het Muurwerk en van het Dak der Kerke in. Sedert heeft men het Gebouw wederom hersteld, uitgezonderd aan de Zuidzijde

zijde van den Toren, alwaar men nog eenige overblijfsels van Brokken en Standers van den Ouden Kerkmuur ziet. De Toren, zijnde een vierkant Gebouw, tot eene aanmerkelijke hoogte opgetrokken, pronkt, van boven, met een fraaien Lantaarn, met een Spits en Appel gedekt. Eerst was *Zuiderwoude*, in het Kerkelijke, met *Broek*, vervolgens met *Uisdam*, vereenigd. Thans worden de Hervormden, zints bijkans honderdenvijftig jaaren, door een eigen afzonderlijken Leeraar bediend. Verre de meeste Ingezeeten en geneeren zich met den Landbouw, in welken zij, door den onliggenden vrugbaaren oord, een goed bestaan vinden. Gedurende de voorgaande Eeuw, en zelf nog laater, terwijl de Scheepvaart deezer Landen bloeide, woonden hier, om de nabijheid van *Amsterdam*, en om de minder kostbaare levenswijze hier dan elders, veele Zeevaarende lieden, welke, terwijl zij zich aan Land onthielden, tot den bloei en welvaart der Plaatzte niet weinig bijdroegen. Zelf hadden verscheiden Schippers op *Suriname* alhier hunne vaste woning. Wij hebben reden om te denken, dat de eerstgenoemden voor het grootste gedeelte, de laatste geheel zijn verdweenen.

Zie *CLAAS BRUIN*, *Noord-Hollandsche Arkadia*, en aldaar de *Aantekeningen van G. SCHOEMAKER*; *Tegeuwoordige Staat van Holland*.

ZUIDERZEE; zie ZEE (ZUIDER-).

ZUIDEWIND, (*HENDRIK VAN ENS*, *gezegd*) een dapper, doch woest Krijgsman, in den aanvang des Zestiende Eeuwe, die in rooven en plonderen zijn hoofdvermaak stelde, en zijn onderhoud zogr. Hij was Maarfschalk van *Gelder*, onder de Regeering van *KAREL VAN EGMONT*, den achtsten van dien naam en laatste van zijnen Stam, welke als Hertog het bewind over dat Gewest voerde. Als Kastelein hieldt hij, met eenige kloekhartige Geldersche befoelelingen, zijn verblijf op het Kasteel *Pouderoijen*, gelegen in de *Bommelerwaart*, aan de

de Rivier de Maas, tegeerover het Hollandfche Dorp *Opan-
del*, in het Land van *Heusden*. Hertog KAREL, met *Bra-
bant* en *Holland* in Oorlog zijnde geraakt, versterkte ZUIDE-
WIND het Kasteel, onder andere en voornaamlijk, door het
vermeerderen der Bezettinge. Van deeze zondt hij, van tijd
tot tijd, manschap uit, die de twee bovengenoemde Distrik-
ten deerlijk uitplonderde en verwoeste, of de opgezetenen
onder zwaare brandschattingen felde. De maare hier van,
wijd en zijd verspreid, deedt, van alle kanten, tot ZUIDE-
WIND zamenvloefen eene groote menigte berooide of plon-
derzuchtige benden, welken niets meer welkom was dan eene
gelegenheid, om, onder schijn van oorlogvoeren, de roof-
zieke klanuwen te slaan in den eigendom des weereeloozen
Landmans, en in gewelddaadig verkreegen buit voedsel voor
den wellust te zoeken. ZUIDEWIND maakte zich hier door
alierwege gehaat en gevreesd; zijn naam jaagde eenen killen
schrik aan. Het Slot *Pouderoijen* wierdt met den naam van
Duivelsnest gebrandmerkt. Om zijnen verwoestingen paal en
perk te stellen, besloot JAN VAN EGNONT, Stadhoudcr over
Holland, in den Jaare 1507, op kosten van *Holland* en van
de Stad 's *Hertogenbosch*, het Kasteel te belegeren. Ongel-
ukkig slaagde deeze onderneeming. Naa menigvuldig en
hevig stormloopen, en op de aannadering van den Gelder-
schen Hertog met eenige versterking, vondt JAN VAN EG-
MONT zich genoodzaakt, het beleg op te breeken, met ag-
terlating van zijn meeste Geschut en Legertrein. De Her-
tog van *Gelder*, kennende de geartheid van zijnen Maar-
schalk, verbondt hem nog vaster aan zijnen dienst, door een
aanmerkelijk gedeelte des Buits aan hem af te slaan. Van
nieuws versterkte nu ZUIDEWIND zijn Slot, deedt de zieken
en gekwetsten elders heenenvoeren, felde nieuwe man-
schap in derzelve plaats, en voorzag zich van gepasten
voorraad van krijgs- en mondbehoefsten. Naar gewoonte,
en zelf met toeneemende woede sloeg nu de Maarschalk aan
het rooven, plonderen en brandschatten. Zelf spaarde hij
niet de reizende Kooplieden, dezelve, zonder aanzien van
landaart, van vriend of vijand, aanhoudende, en niet dan
tegen betaaling van een drukkend losgeld, in vrijheid stel-
lende.

Hoog tijd wierdt het, onder dit alles, der roofzucht en toeneemende Onveiligheid paal en perk te stellen. Geringe magt, dit was bij de ervareniste des Jaars 1507 gebleeken, was, ter bereikinge van dat oogmerk, niet toereikende. De magt van het Keizerrijk moest daar toe worden te werk gefield. Keizer MAXIMILIAAN nam die taak op zich. In den Jaare 1508 last hebbende gegeven aan den Graave RUDOLF VAN ANHALT om het plonder- en roofnest *Pouderoijen* uit te rooien, verzamelde deeze daar toe eene sterke magt te *'s Hertogenbosch*; dezelve bestondt uit duizend Paerden, en twaalf Vaandelen Voetknegten. Vol moed trok deeze magt op tegen de gedreigde Vesting. Aan de dapperheid, met welke de Keizerlijke benden den aanval op het Slot begonnen en voortzeteden, was de tegenstand evenredig, met welken ZUIDEWIND haar te keer ging. In zijn hart overtuigd, dat voor hem zo min als voor zijne Geldersche Krijgsknegten en verdere helpers, weinige gunst of genade was te vinden, indien zij in 's vijands handen vielen, stelde hij ter verdediginge alles te werk, wat kunst, dapperheid, woede en zucht tot lijfsbehoudeniste konden uitdenken. Welhaast, egter, ondervondt hij, dat hij nu niet, gelijk in het voorgaande jaar, met de magt van een klein Gewest en van eene enkele Stad, maar met de magt van het Keizerrijk, te doen hadt. Onder ander Wapentuig en middelen van beschadiginge, voerde de *Anhaltsche* Vorst tegen *Pouderoijen* aan, nevens eenige Steenstukken, twaalf grootte en zwaare Stukken Geschut, ter aanduidinge van 't geen dezelve konden uitvoeren, die *Twaalf Apostelen* geheeten. Vestingwerken, Torens, Muuren en Daken wierden hier mede zo hevig en geweldig beschooten en gebeukt, dat, binnen weinige dagen zints de opening der belegeringe, de deerlijkste verwoestingen in het Slot wierden aangerigt; zo dat Daken en Zolders, met een schrikwekkend geweld, infortten en nederploften. De meeste schade geschiedde aan den Waalkant, alwaar het Kasteel op zijn zwakst was, en ZUIDEWIND, daarenboven, de minste middelen ter verdediginge te werk stelde; meenende hij, aan die zijde, genoegzaame veiligheid te vinden in de ligging der Vestinge, welke aldaar zeer be-

bezwaarlijk, en niet dan langs eenen zeer naauwen doortogt, konde genaderd worden. Onder dit alles ontzong onzen Maarfchalk de moed niet. Als een fiere Leeuw, die tot woede wordt gezard, beet hij, met felle neepen, aan alle kanten van zich af. Hachelijk stondt de kans, wie winnen, wie verliezen zoude. Zelf helde de fchaal, zomtijds, zo fterk over ten nadeele der belegeraaren, dat men, zo niet op den aftogt te denken, immers aan eene gewenschte uitkomst begon te twijfelen. De dood des Slotbewaarders maakte een einde aan die onzekerheid. Een welgemikte kogel, uit het Leger der belegeraars gefchooten, trok zo fiks eenig wankelend Muurwerk, dat het, nevens een zwaaren Balk, ter aarde plofte. Die val wierp ZUIDEWIND op den grond, en begroef hem, zwaar gekwetst, onder de puinhoopen; zo dat 'er kort daar naa de dood op volgde. Aldus van hoofd en aanvoerder beroofd ontzong den bezettingen de moed, en beving hen wel haast eene zo groote flaauwhartigheid, dat zij, het vlugten onmogelijk vindende, tot de Overgave befloten. Gelijk in dit voorval, zo befliste ook menigmaalen, vóór en naa dién tijd, het leeven of de dood van een éénig man, het lot van duizenden ftervelingen.

Zie SLICHTENHORST, *Geldersche Gefchiedenissen*.

ZUIDGEEST, een ftreek Lands in Bataafsche *Brabant*, in het, eertijds genoemde, Markgraafffchap van *Bergen op den Zoom*. Zij neemt haaren aanvang omtrent een half uur gaans ten Zuiden van de Stad *Bergen op den Zoom*, en breidt zich uit, anderhalf uur gaans ten Oosten na de Heide van *Huibergeren*, en even zo verre Westwaarts tot aan de *Schelde*. Men ontmoet geen Dorp in deeze Landfteeke, doch maakt dezelve, egter, een afzonderlijk Regtsgebied uit, 't welk, tot nog toe, zijnen afzonderlijken Regtbank plagt te hebben, bestaande uit vijf Schepens en twee Gemeensmannen. De Drosfaard van *Wouw* bekleedde hier den post van Schout, en

en de Sekretaris van *Halfteren* ook alhier deezen zelfden post. In de jaarlijkfche Verpondingen plagt *Zuidgeest* driehonderdzeventig guldens te draagen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Staats-Brabant*.

ZUID-HOLLAND, een gedeelte der Provincie van *Holland*, wordt, door veelen, verward, als van ééne beteekenisfe, met de benaaming *Zuider-Kwartier*, als zijnde deeze benaaming van veel uitgestrekter bedoeling. Volgens de heden-daagsche manier van verdeeling, en in den zin, welken de betiteling *Zuider-Kwartier*, tegenwoordig, bij de naauwkeurigste Schrijvers nog heeft, geeft dezelve te kennen het geheele gedeelte der Provincie *Holland*, 't welk ten Zuiden van het *Y* ligt, gerekend van dien Stroom tot aan de grenzen van *Brabant* en de Wateren, welke het van de Provincie *Zeeland* scheiden. Veel enger beperkt is de beteekenis van de benaaminge *Zuid-Holland*, als zijnde slegts een gedeelte van het gemelde Distrikt. *Zuid-Holland*, naamlijk, in den eigenlijken zin genomen, beduidt die Landstreek, waar in het oorspronkelijk *Zuid-Hollandsch* Recht van alle oude tijden in gebruik was, en in het bijzonder de Ambagten, onder het Rechtsgebied van den Hove en Hooge Vierschaar van *Zuid-Holland*; met de Hooge Heerlijkheden hieromstreeks, welke dit Recht volgen, maar aan de Hooge Vierschaar niet onderworpen en Baijwfschappen op zich zelve zijn. Volgens deeze bepaaing grenst *Zuid-Holland* ten Noorden met den *Krimpenerwaard* aan den *Tysel*, langs een gedeelte van *Schieland*, het Land van *Ter Goude* en het Land van *Woerden* tot aan de *Vlist*, een Water, het welk omtrent *Haastrecht* met den *Tysel* en bij de Stad *Schoonhoven* met de *Lek* gemeenschap heeft. Dit Water de *Vlist* scheidt den *Krimpenerwaard* en *Zuid-Holland* ten Oosten van het Land van *Tyselstein* en een gedeelte der Provincie van *Utrecht*. De verdere strekking ten Oosten tusschen de Rivieren de *Lek* en de *Merwe* gaat in de Baronnij van

Lies-

Liesveld mede langs de Provincie van *Utrecht* en met den *Ablasserwaard* langs de Landen van *Vianen* en van *Arkel*. Ten Zuiden van de *Merwe* wordt het door het Ambagt van *Werkendam* en de Landen van *Dusfen* afgescheiden van het Land van *Altena*. Ook ligt het hier met de gebrokene Landen van den Grooten *Zuidhollandschen Waard* en het Eiland *Dordrecht* aan den *Biesbosch*, en heeft over denzelven nog de Zuidhollandsche Dorpen in de *Langestraat*, met welke het ten Westen paalt aan Staats *Brabant*. Aan het Eiland van *Dordrecht* maakt de *'sGraävendeelsche Kil*, die uit het *Hollandisch Diep* na de *Merwe* bevaaren wordt, de Grenscheiding ten Westen tuschen *Zuidholland* en het Land van *Strijen*. Meer Noordwaarts strekt zich het Rechtsgebied nog meer Westelijk uit met den *Zwijndrechtschen Waard*, den *Riederwaard* en de Ambagten van *Barendrecht*, *Karnisse* en *Tisfelmonde* tot aan het Rechtsgebied van den Lande van *Putten*. Het overig gedeelte in het Westen van *Zuidholland*, ten Noorde de *Merwe* in den *Krimpenerwaard*, wordt van het Baljuwschap van *Schieland* door den *Tisfel*, afgescheiden:

Men wil dat *Zuidholland* alle de andere Landstreeken der Provincie in Oudheid overtreft, en dat het Gebied der eerste Graaven van *Holland* zich niet verder dan tot deeze Landstreek heeft uitgebrekt; en dewijl de Hooge Vierfchaar van *Zuidholland* mede den naam van *het Hof* heeft, wil men hier uit afleiden dat deeze Rechtbank wel eer het *Gerichtshof* van het eerste *Holland* zou geweest zijn.

De reden waarom deeze Landstreek bijzonderlijk *Zuidholland* geheeten wordt is uit de gelegenheid derzelve ligtelijk af te neemen: maar wanneer deeze Naam met onderscheid, ten aanzien van het Baljuwschap, is in gebruik geraakt, hebben wij niet kunnen ontdekken. In een Verdrag van den Jaare 1203, leest men volgens *OUDENHOFEN*, de volgende woorden: *Opidum de Dordrecht & terra ab utraque parte aquae Dordrechtse weerde, Hardingsse weerde, Dusfene, & tota terra Strijene, que Zuidhollandt nominatur usque ad terram Ducis*. Dat is: „ De Stad *Dordrecht* en het Land aan beide zijde van het Water den

„ *Dort-*

„Dortschen Waard, Hardingswaarde, Dufene en het Land van Strijene, het welk Zuidholland genoemd wordt, tot „aan het Land van den Hertoge.” Hier uit bepaalt hij wat men oudtijds gewoon was voor *Zuidholland* te rekenen; en aldus zou niet duister blijken dat men toen gewoon was het zelve wel eer in meer uitgestrektheid dan het tegenwoordige Baljuwschap te begrijpen; zelfs zonder eenige betrekking tot het Zuiderkwartier der Provincie van *Holland*. Ook teekent M. VAN HOUVE het Baljuwschap van *Strijen* aan onder de Parochien en Dorpen, die gerekend worden onder den verdronken *Zuidhollandschen Waard* te behooren. De Hoogleeraar BOXHORN bepaalt *Zuidholland* aldus: de Eilanden van *Dordrecht*, *Abblasferdam*, *Klundert*, mer de Landen van *Vianen*, *Gorinchem*, *Zeerdam*, *Altena*, *Heusden*, *Geertruidenberg* en eenige omliggende Landstreeken.

Zuidholland heeft altijd onmiddelijk gestaan onder de Graaven en Graavinnen van *Holland*, uitgezonderd dat Graaf DIRK DE VII, wanneer hij in den Oorlog tegen HENRIK DEN I, Hertog van *Brabant*, gevangen genomen was, genoodzaakt wierdt de Stad *Dordrecht* en een gedeelte van *Zuidholland* aan den Hertog af te staan, het welk hij echter kort naderhand van *Brabant* ter leene ontving. In den zoen tusschen Hertog JAN VAN BEIEREN en Hertog JAN VAN BRABANT, benevens zijne Gemaalinne JAKOBA VAN BEIEREN, wierdt de Stad *Dordrecht* met het Baljuwschap van *Zuidholland* afgestaan aan JAN VAN BEIEREN om het van JAKOBA ter leen te houden; doch naderhand kwamen *Dordrecht* en *Zuidholland* weder aan 's Lands Graaven.

De gesteltenis des Lands in *Zuidholland* is niet overal eveneens. Men heeft 'er zo wel hooge als laage Landen, doch verre de meeste moeten door zwaare Dijken beschermd worden tegen de Overstromingen der Rivieren de *Maaze*, de *Merwe*, de *Lek*, en den *Tysel*, die verscheiden maalen de voornaamste deelen van dit Landfchap onder water gezet hebben. Hier staat in 't algemeen kortelĳk aan te teekenen de groote Watervloed op Sint ELIZABETHS nacht tusschen den achttienden en negentienden November van den Jaare 1421. Hier van wordt getuigt, dat 'er toen een zo vreeslijke Storm

voor-

voorviel, als men nimmer beleefd hadt of als immer van gehoord was. Deeze deedt den Vloed zo hoog rijzen en de Wateren met zo veel geweld tegen de Dijken aanslaan, dat zij 't zelve niet weerstaan konden. Veele braken 'er door in andere deelen der Provincie van *Holland*, zo wel als in *Zeeland* en *Friesland*. Maar in *Zuidholland* was de Overstroming, die men zegt bij *Wieldrecht* gebeurd te zijn, zo groot, dat 'er tweeënzeventig Parochie-Kerken, met veele schoone Ridder-Hoffteden verdronken, menigte van menschen het leeven liet of tot de uiterste armoede verviel. De ongemeene Waterplas tuschen *Dordrecht* en *Geertruidenberg*, nu gemeenlijk de *Verdronken Zuidhollandsche Waard*, of de *Biesbosch* en het *Bergsche Veld* geheeten, kan een denkbeeld zo wel van de vreeslijken Watervloed als van de uitgestrektheid deezer overstroomde Landen geeven. Dit ongeluk wordt, behalven aan den gemelden Storm, door sommigen wel toegeschreeven aan de boosaardigheid van een Boer, die den Dijk bij *Wieldrecht* zou hebben doorgestoken; maar waarschijnlijker is het gevoelen dat deeze Overstroming voornaamtijk veroorzaakt is door het verleenen van eene Handvest van Hertog WILLEM VAN BEIEREN, waar bij, in den Jaare 1414, aan den Heere van *Zevenbergen*, toen Ambagtsheere van *Wieldrecht*, vergund wierdt zekeren Zijl en Watergang, dien men plagt geslooten te houden, ten allen tijde te mogen openen. Anderen meenen dat de Doorbraak voorgevallen is aan den *Ouden Wiel*, een der voornaamste Killen aan de *Merwe*, ten Westen van *Werkendam*, en waar uit de grootste Killen, na den *Biesbosch* of het *Bergsche Veld* vloeien. Veele deezer verdronkene Parochien en Ambagten kent men niet dan bij de naamen, zonder te weeten waar zij gelegen hebben; anderen zijn, het zij in 't geheel of ten deele weder opgekomen en bedijkt, of liggen als Uiterwaarden en Eilanden aan den *Biesbosch*. De Schrijvers, die de Dorpen, welken in deezen Watervloed overstroomd zijn, optellen, vinden 'er niet meer dan zesënvijftig; maar men meent dat sommigen deezer verdronken Ambagten in twee of meer Parochien gesplitst geweest zijn, waar door het verhaal der *Hollandsche Kronijk*, die van tweeënzeventig Parochien meldt, kan worden bevestigd.

Zuid.

Zuid-Holland, in de bovengemelde hoedanigheid, als een gedeelte van het Zuider-Kwartier aangemerkt, was, al van vroege dagen, een Baljuwschap, misschien het oudste hie- te Lande bekend; als zijnde 'er een Lijst der Baljuwen nog voorhanden, welke zo hoog als tot den Jaare 1230 opklimt. Vrij zeker zijn 'er reeds vóór dien tijd Baljuwen geweest, welker naamen niet tot ons zijn gekoomen. Volgens Hand- vest van Hertoge JAN VAN BEYEREN van den Jaare 1418, nader bekrachtigd door dat van Keizer KAREL DEN V, van den Jaare 1533, moet de Vierschaar van *Zuid-Holland* altoos binnen *Dordrecht* gespannen worden. Dezelve bestond, al van ouds, uit Baljuw, Welgeboorene Mannen of Maas- mannen, Sekretaris, nevens eenen Raad en Algemeenen Rent- meester. De Baljuw voert den titel van *Baljuw van den Hove en Hooge Vierschaar van Zuidholland*.

Zie OUDENHOVEN, *Beschrijving van Zuid- holland*; VAN BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*; M. V. DE HOEVE, *Handvest & Krontijk*.

ZUIDHOLLANDSCHE-WAARD. Bij 't geen wij, aangaande dit verdrongen gedeelte van *Zuid-Holland*, onder de voor- gaande Afdeeling, gezegd hebben, zullen wij nog het vol- gende voegen, met de woorden van J. LE FRANCO VAN FERRHEY.

„Deeze Waard, dus schrijft hij, naast aan het Land van
 „*Altena* liggende, heeft de *Merwede* van vooren, en de
 „*Oude Maaze* van agteren; en strekt zich uit tot aan het
 „Land van *Dordrecht*. Men telt, volgens de nieuwste na-
 „speuring, om ons met alle de bijzondere benaamingen niet
 „op te houden, in dezelve, over de vier- à vijfseventig
 „zo kleine als groote Eilandjes; waar van zommige door
 „de schuuring der stroomen afneemen, anderen weder aan-
 „neemen, en ook wel eenigen, van een gescheurd zijnde,
 „zich door den tijd als nieuwe Eilandjes vertooncn.

„De

„ De gronden van alle deeze Eilandjes zijn week en vol-
 „ komen moerig; zo dat de meesten niet wel te betreedden
 „ zijn; de grootste hebben egter meer of min een vaster
 „ grond, zo dat 'er op gegaan kan worden; dezelve gren-
 „ zen aan de *Bakkers Kil*, die deeze Eilanden van het
 „ Land van *Altena* afscheid. De overige zijn meest allen
 „ met riet en waterwilligen bewassen, die met geheele wa-
 „ terboschschaadjen tot schuilplaatzen voor eene menigte van
 „ allerlei watergevogelte verstrekken; waar onder zelfs de
 „ zeldzaamste foorten van ons Land zich bevinden. Hier
 „ broeden allerlei slag van Eenden en Meeuwen, in zulk
 „ eene menigte, dat men gantsche rietakkers en strecken met
 „ eijeren vindt; waarom ook eenige dier Eilandjes, even als
 „ het Eijerland bij *Texel*, hier den naam van *Eijer-Waard*
 „ gekreegen hebben. En zo heeft ook de menigte van bie-
 „ zen, die op deeze landjes en aan deeze killen wassen,
 „ aan die allen den naam van *Biesbosch* gegeeven. Dus be-
 „ vat deeze Waard onder dien gemeenen naam van *Bies-*
 „ *bosch*, de droevige geheugenis van tweeënzeventig bloeien-
 „ de Dorpen of Gehugten; die, in den Jaare 1421, op den
 „ achttienden November, door het geweld der wateren ver-
 „ pield, en waar van 'er meer dan twintig op deszelfs bo-
 „ dem verdronken zijn; welken nu, of in den Vloed be-
 „ graaven liggen, of onder een aantal van onbewoonde land-
 „ jes op de felle waterstroomen dobberen.”

Zie J. LE FRANCO VAN BERKHEY, *Natuur-*
lijke Historie van Holland.

ZUIDLAND, eene Heerlijkheid, of Ambagt, in het *Zeeuw-*
sche Eiland Schouwen, in het Zuidlijke gedeelte van hetzel-
 ve, volgens begrooting geschat, op vierëntwintighonderd
 drieënzeventig Gemeten, tweehonderdnegen Roeden en acht
 Voeten. De Stad *Zierikzee* is daar van eigenaars voor iets
 meer dan de helft, te weeten, twaalfhonderdachtëndertig
 Gemeten, tweehonderdnegenëntwintig Roeden en vier Voe-
 ten. Het overige behoort aan eenen anderen eigenaar. Het

zelfde ongeval, 't welk, elders, een aanzienlijk gedeelte deezes Eilands heeft getroffen, deedt ook *Zuidland*, ten aanzien van deszelfs uitgestrektheid en welvaart, merkelyke schade lijden. Vallen en Grondbraaken hebben aanmerkelyke deelen daar van afgescheurd: zo dat verscheiden Dorpen deezes Ambagts, 't welk eertijds een der Zes Deelen van *Schouwen* uitmaakte, deels geheel verdweenen, deels buiten gedijkt zijn, en, van wegen hun blootliggen aan de golven, nu voorgaand aanzien bijkans geheel hebben verlooren. Onder de weggespoelde Dorpen telde men *Zuidkerk*, welks bewooners, om niet onder de golven begraven te worden, zich genoodzaakt vonden, hunne woningen dieper Landwaarts te verplaatzen; die, egter, ook eerlang het zelfde lot ondergaan hebben. Van *Oud- en Nieuw-Zuidkerk* is nu niets meer dan de naam overgebleeven.

Zie *Tegenwoordige Staat van Zeeland*.

ZUID-LINSCHOTEN. Bij hetgeen wij, op het Artikel LINSCHOTEN, in het Tweeëntwintigste Deel onzes *Woordenboeks*, vermeld hebben, zullen wij nu nog dit naavolgende aantekenen. *Zuid- en Noord-Linschoten* is eene Heerlijkheid, nevens de Heerlijkheden *Heekendorp* en *de Waart*, of *Weert*, ook wel *Snellerwaart* geheeten, oorspronklik afkomstig uit den Huize en de Patrimonieele Erfgoederen der Graaven van *Holland*. De wijze deezzer herkomst vinden wij aldus verhaald. Vrouwe JAKOBA, Graavin van *Holland*, zich in zeer zorgelijke omstandigheden bevindende, deedt, in den Jaare 1428, aan Heere JAN, Burggraave van *Montfoort*, haaren Raad en Kamerling, de toezegging, zo ras zij in het gerust bezit haarer Landen zou bevestigd zijn, aan hem en aan zijne mannelijke naakomelingen, tot een versterkelyk Erfleen te zullen schenken, de Hooge en Laage Heerlijkheden, met het Dijkgraaffchap van de drie Buurtschappen *Linschoten*, *Heekendorp* en *de Waart*, met alle regt, te water en te lande. Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE bekrachtigde naderhand deeze gifte, bij een tweeden Verlijfbrief, waer

waar in hij alle de voorgaande regten bevestigde, de Ingezeetenen ontloeg van den Eed, hem gedaan, met bevel om dien aan bovengemelden Burggraave te doen, met nadere bijvoeging, „ dat hij die voornoemde Heerlijkheden niet zal „ afscheiden van de Landen van *Woerden*; dat hij aan de „ Sluizen en Watergangen, welke het Waterschap van *Woerden* „ aldaar heeft, geen bezwaar zal toebrengen; dat hij „ ook geene Sloten zal mogen maaken; en dat hij het zal „ bezitten tot een recht versterfelijk mannelijk Leen.” In den Jaare 1595, op den derden November, maakte de Graaf van *Holland*, ten verzoeke van den Ridder en Kamerling, den Heere Burggraave van *Montfoort*, eene verdere uitbreiding deezer gifte, verklaarende „ dat de Hooge Heerlijkheden „ den en Dijkgraafschappen van *Heekendorp*, *Linschoten* en „ *de Waart*, zouden zijn en weezen een goed Leen, en „ onversterfelijk gemaakt, en dat het overzuiks zo wel op de „ Vrouwen als op de Mannen zoude overgaan.” Als zodanig en aldus bevoorregt, zijn de bovengemelde Heerlijkheden gebleeven in het Geslagt VAN MONTFOORT, tot in den Jaare 1594, wanneer daar mede wierdt verlijd JENNE VAN MERODE, als Erfgenaame van wijlen haare Moeder PHILIPPOTE VAN MONTFOORT. Geruimen tijd, te weeten tot in den Jaare 1661, bleeven de heerlijke Goederen in het Geslagt van MERODE, om vervolgens over te gaan op den vermaarden Hollandischen Raadpensionaris JOAN DE WITT; welke, volgens vrijwillig Dekreet van den Hoogen Raad, van den achtentwintigsten Oktober des boven gemelden jaars, daar toe wierdt geregtigd. Ruim zestig jaaren, te weeten, tot in den Jaare 1723, bleef *Linschoten* met de andere Heerlijkheden in het Geslagt des gemartelden Staatsmans. Op den twaalfden Oktober diens jaars wierdt daar mede verlijd JAN HENDRIK STRIK VAN LINSCHOTEN, uit een aanzienlijk Stichtsch Geslagt, en aldus gebijnaamd naar eene Heerlijkheid van dien naam, welke hij, aan de Hollandsche belendende, in de Provincie van *Utrecht* bezat. Zedert hegte hij de beide Heerlijkheden aan elkander. 's Mans naakomelingen zijn, nog heden ten dage, in het bezit dier Heerlijkheid, en voeren den zelfden titel. STRIK VAN LINSCHOTEN VAN LOENDERSLOOT,

gelijk hij de hand heeft gehad in het bewerken der mislukte Omwenteling van den Jaare 1787, en daarom een voorwerp wierdt der vervolgingen van de toen zegepraalende partij, dus heeft hij ook deel verworven aan het openbaar bewind van zaaken, naa den tot nog toe beter gelukken ommekeer van zaaken, bewerkt door den altoos gedenkwaardigen inval van de Troepen der Fransche Republiek, in de maand Januarij des thans loopenden Jaars 1795.

Zie HOOGSTRATEN, *Groot Algemeen Woordenboek.*

ZUIDMEER, bij verkorting, door de Opgezetenen, *Zuameer*, en ook, bij zommigen, *Zuameer* genoemd, in plaats van *Zudrameer*, is een Dorp, in *Friesland*, in het Kwartier van *Oostergo*, in de Grietenij van *Tietjerksteradeel*, in de Aardrijkskundige bepaaing en burgerlijke verdeeeling, welke, volgens de nu verouderde orde van zaaken, tot heden toe, heeft plaats gehad. Onder de Veertien Dorpen deezes Distrikts bekleedde het de twaalfde plaats, in den rang van Stemminge. Het Plaatsje ontleent zijnen naam van deszelfs gelegenheid in het Zuiden van een Meirte, dat met een ander, naamelijk het *Bergummer Meir* zijnde vereenigd, doorgaans *Zumeerder Meir* genoemd wordt, doch wiens eigenlijke benaaming *Zuidermeir* is. In de nabuurschap van *Zuidmeer* liggen veele schoone Bouwlanden, doch ook, ginds en elders, laage Landen, waar uit men, weleer, Turf heeft gegraven. Hoewel het getal der Huizen zeer gering is, kunnende bezwaarlijk den naam van *Dorp*, maar met meer regt dien van *Buurt*. draagen, staat 'er, nogthans, eene Gereformeerde Kerk, in welke, in gemeenschap met twee nabuurige Dorpen, te weten, *Garijp* en *Eernewoude*, door eenen zelfden Leeraar, van tijd tot tijd, de predikdienst verrigt wordt. Intusfchen heeft *Zuidmeer* nog al eenige uitgestrektheid, van wegen verscheiden kleine Buurtjes, daar onder behoorende. Van hier, dat het Dorp, toen nog een uitsluitend Stemregt, in de Provincie *Friesland*, goldt, in

de

de algemeene zaaken der Grietenij, naar het getal van zo veele Stemdraagende Plaatzten, Boerderijen of Hornlegers, vijfëndertig Stemmen plagt uit te brengen. — Eene bijzonderheid, dit Dorp betreffende, verdient hier onze vermelding. In de nabuurschap van *Zuidmeer* ligt een open veld, het *Zumeerder Heideveld* genaamd. Op deeze Vlake lag, in den Jaare 1672, het Leger van den Staat verschanst, onder het Opperbevel van den Luitenant-Generaal Jonkheere HANS WILLEM VAN AYLVA. Nog heden ten dage ziet men, van de opgeworpene verschanzingen, eenige overblijfsels. Ter naagedagtenisse wordt de plek gronds, tot op den huidigen dag, bij de Opgezetenen, met den naam van *het Leger* bestempeld.

Zie Tegenwoordige Staat van Friesland.

ZUID-POLDER, (De) is een afzonderlijk Dijkgraafschap, in het gedeelte van *Waterland*, *Zeevangk* genaamd. De *Zuid-Polder* strekt zich uit, ten Zuiden van de Stad *Edam*, langs de *Zuiderzee* aan de eene, en langs de *Purmer* aan de andere zijde, tot aan of in het Regtsgebied van *Karwoude*. Behalven een gedeelte van de Stad *Edam*, zijn daar in gelegen *Volen-* of *Vollendam*, en een gedeelte van het straks genoemde *Karwoude*. De uitgebreidheid van deezen Polder vinden wij begroot op elfhonderd Deimpten, uitmaakende, volgens de alomme meer bekende Landmaat, zevenhonderddrieëndertig Morgens Lands. Van geringe waarde, zo voor de eigenaars als voor het Gemeene Land, is de *Zuid-Polder*. Want, behalven dat de Landerijen, daar in gelegen, doorgaans en over het algemeen genomen zeer slegt zijn en weinig vrugts geeven, zijn ze, daarenboven, belast met het onderhoud van een zwaaren Dijk, welke zich, ter lengte van wel achtëntwintighonderd Roeden, langs de *Zuiderzee* uitstrekt. Van hier dat de Landeigenaars, onmagtig om tot alle de noodige kosten hun aandeel te kunnen opbrengen, al voor lang, van 's Lands Staaten, verlof hebben verworven, om, in dagelijksche tijden, van de gewoone Verponding,

die tot onderhoud van den Zeedijk wordt geheven, ontflagen te zijn. Het bewind over de *Zuid-Polder* staat aan drie Poldermeesters, welken een Sekretaris is toegevoegd; deeze is een der Sekretarissen van de Stad *Edam*.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*,
Deel VIII.

ZUID-POLSBROEK; zie POLSBROEK, Deel XXIV, bladzijde 34, van ons *Woordenboek*.

ZUID-SCHALKWYK, met *Nieuwerkerk* en *Vijf-Huizen*, ééne Ambagtsheerlijkheid, in het gedeelte des Zuider-Kwartiers van de Provincie *Holland, Kennemerland* geheeten; door het *Spieringsmeir*, thans, zints deszelfs verdere uitbreiding, een gedeelte van het *Haarlemmer-Meir* uitmakende, wordt de Ambagtsheerlijkheid van een gescheiden. *Zuid-Schalkwijk*, met *Vijf-Huizen*, ligt ten Westen van het laatsgenoemde Meir, dicht bij het *Spaarne*. Ruim anderhalve Eeuw geleden, toen het *Haarlemmer-Meir* ongelijk kleiner plek gronds bedekte, dan tegenwoordig, stonden voor *Zuid-Schalkwijk* en *Vijf-Huizen*, driehonderdzevenenvijftig Morgens en driehonderdeenveertig Roeden Lands, in de Lijst der Verpondingen, aangeteekend. Op verre na niet zo groot is thans die uitgestrektheid; door herhaalde Afspoelingen is een goed gedeelte Lands onder het water van meer gemelde *Haarlemmer-Meir* begraven; hoewel het tevens waarheid is, dat *Nieuwerkerk*, door die zelfde oorzaak, ongelijk veel meer goed Lands heeft verloren. Intusschen, misfchlen door de verbetering der Landerijen, of ook wel door eene andere oorzaak, is het getal der *Huizen*, binnen het gedeelte der Ambagtsheerlijkheid, tot *Zuid-Schalkwijk* en *Vijf-Huizen* behoorende, in weerwil der Afspoelingen, gedurende de laatste honderd jaaren, te weeten, van het Jaar 1632 tot in den Jaare 1732, toegenouren, en van zeventien tot vijfëntwintig aangegroeid. Langen tijd

was deeze Ambagtsheerlijkheid een eigendom van het Geslagt van PAUW, in 't welk dezelve, in den Jaare 1633, gekoomen was door aankoop van den Raadpenfionaris ADRIAAN PAUW. De Ambagtsheer stelt 'er Schout, Sekretaris en Schepenen aan, drie te *Nieuwerkerk*, en even zo veele te *Zuid-Schalkwijk* en *Vijf-Huizen*.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*.

ZUIDSCHARWOUDE, ook wel *Zuidfcherwoude*, *Zuidfcharwou*, en van ouds *Zuidfcharwout St. Pieters-Karspel* genaamd, is eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in het gedeelte van het Noorder-Kwartier van *Holland*, het Baljuwſchap van de *Nieuwburg* genaamd. Ten Oosten paalt zij aan de *Heeren-Huigenwaart*, en ten Westen aan *Koedijk*. Volgens opgave in de Quohieren der Verpondingen bevat de Ambagtsheerlijkheid, in haaren omvang, vierhonderdachtēnzeventig Morgens en zeshonderdeenēndertig Roeden Lands. Volgens opſtelling der Huizen, in de Jaaren 1632 en 1732 geſchied, was derzelve getal, zints het eerſte tot in het laatſtgenoemde jaar, drieēndertig, dat wil zeggen, van honderdachtēnzestig tot honderdvijfēndertig, verminderd. — Het Dorp *Zuidfcharwoude*, 't welk, even als verre de meeste Dorpen, in deezen oord van *Holland*, de gedaante van eene lange ſtreek Huizen heeft, beſtaat, in die uitſtrektheid, ongeveer driehonderdvijftig Roeden gronds. Het legt iets minder dan twee uren gaans van de Stad *Alkmaar*, in het Noorden een weinig Oostwaarts. De Kerk der Piaatze draagt overtuigende bewijzen van de Oudheid des Dorps; zij wordt, bij deezer zaaken kündigung, voor een pronkstuk van Aloudheid aangezien. De menigte van Tuf- of Daifſteen, welke men aan het gewijde Geſtigt ziet, kan, onder andere, ten bewijze van haare hoogen Ouderdom verſtrekken. Een verder bewijs daar van ontmoet men aan de Zoldering van het Koor, welke een zeer ouwerwetsch aanzien heeft, en, in den ſmaak der vroegere Eeuwen, maar in onze oogen zeer vreemd is beſchilderd. De Toren heeft de gedaante van een fraalen

Spits. In gemeenschap met de Hervormde Gemeente van het nabuurig *Broek op Langendijk*, wordt die van deeze Plaatz, zedert het Jaar 1591, door een zelfden Leeraar be- diend. Men heeft 'er een Regthuis; het is een Gebouw, in den hedendaagfchen fmaak, in den Jaare 1736 getimmerd. In den Jaare 1730 wierdt de Ambagtsheerlijkheid, voor ne- gentienduizend en honderd Guldens, verkogt. De Ambagts- heer stelt 'er Schout en Sekretaris aan. De Schepens zijn zeven in getal. Deeze, die alle jaaren, te weeten, op Pinxter afgaan, noemen vier perfoonen uit de rijkften en vroedften der Dorpelingen; nevens den Schout verkiezen deeze zeven nieuwe Schepens. De Schepens alleen behande- len de Dorpszaaken, onder den naam van *Regenten*, en de Regtszaaken nevens den Schout. Als eene bijzonderheid, aan de Dorpen niet zeer gemeen, teekenen wij aan, dat, in gewigtige zaaken en voorvallen, de President-Schepen het Kollegie van Schepenen te zamen roept, met last aan ieder hunner, om gesterkt en verzeld van twee kundige en eerlijke Mannen, ten Raadhuize te verfchijnen. Dit Kollegie bekleedt alzo de plaats der Vroedfchap in de Steden.

Zie KLAAS BRUIN, *Noordhollandsche Arka- dia; Tegenwoordige Staat van Hol- land.*

ZUID-SCHERMER, ook wel *Groot-Schermer* genoemd, is eene Ambagtsheerlijkheid, nevens een Dorp van den zelfden naam, in het Noordlijk gedeelte der Provincie van *Holland*, meer bepaaldlijk in het *Baljuwſchap van de Nieuwhurgen*. Ten Oosten paat het Distrikt aan de meer bekende Streek *de Beemſter*, en ten Zuiden aan de Bannen van *de Rijp* en *Graft*. Voor de Ambagtsheerlijkheid *Zuid-Schermer* vinden wij, in de Quohieren of Lijst van Verpondingen, vierhonderdeenëntwintig Morgens en vijfhonderdelf Roeden Lands aangeteekend. Zeer aanmerkelyk is, van tijd tot tijd, de bloei en welvaart deezer Distrikts agteruit geloopen. Dit al-

thans

thans schijnen wij, uit het telkens verminderd getal der Huizen, niet t'onrecht te mogen besluiten. Zo telde men 'er, in den Jaare 1632, niet minder dan tweehonderdvijfenvijftig; terwijl 'er, honderd jaaren laater, slechts honderdnegeñenvijftig stonden; welk getal, zedert, binnen het tijdverloop van zeventien jaaren, eene vermindering van vijfëerwintig hadt ondergaan. Want, in den Jaare 1749, wierden niet meer dan honderdvierëndertig Huizen in de Lijst der Verpondingen gebragt. — Het Dorp, van den zelfden naam als de Ambagisheerlijkheid, wiens Huizen mede onder het laatsgenoemde getal van Huizen behooren, ligt, hemelsbreedte, ongeveer anderhalf uur gaans in het Oost-Zuid-Oosten van de Stad *Alkmaar*. Met eene enkele streek in de lengte gebouwd, beslaat het eene uitgestrektheid van wel vierhonderd-zeventig Roeden. Intusschen dient hier aangemerkt te worden, dat, hoewel 'er geene zeer kennelijke scheiding zij, een gedeelte, nothans, van deeze streek tot den Baan van het nabuurig *Noord-Schermer* behoort, met welken naam het ook benoemd wordt. *Zuid-Schermer* is een der oudste Dorpen in deezen oord van *Holland*. De Kerk der Hervormden is vrij aanzienlijk, pronkende met een tamelijk hoogen Toren. De Leeraar, welke hier den predikdienst verrigt, heeft zijne vaste wooning in de Buurt *Driehuizen*, alwaar men insgelijks eene Gereformeerde Kerk heeft, die door den zelfden Leeraar wordt bepredikt. Eindelijk merken wij hier nog aan, dat de Ambagisheerlijkheid van *Zuid- of Groot-Schermer* in eigendom behoort aan de Regenten der Plaatzte; door koop wierden zij daar van eigenaars, in den Jaare 1730, voor eene somme van achtduizend Guldens.

Zie *Noord-Hollandsch Arkadia*.

ZUID-SCHERWOUDE; zie ZUID-SCHARWOUDE.

ZUIDVLIET, ook wel, in 't algemeen, het *Diep* geheeten, is een Water in de Provincie *Zeeland*, 't welk het Eiland *Wolfaartsdijk* van *Noordbeveland* scheidt. Even als het *Schengen*, is het een tak van de Rivier *de Schelde*. Ook door de *Zuidvliet* trekt een zeer sterke Stroom, bij Ebbe en Vloed, aanleiding geevende tot veelvuldige Grondbraaken, door welke aan het Eiland *Wolfaartsdijk*, van tijd tot tijd, zeer veele schade wordt toegebracht. Al van oude tijden schijnt die plaag, in deesen oord, haare verwoestingen te hebben aangerigt, hoewel niet met die woede, welke men, in het schroomlijk verschiet, daar van hadt vooruitgezien. Uit het volgende rijmpje mogen wij 't een en ander befluiten:

- „ Zuytvliet en de Schengen
 „ Loopen beide om strengen,
 „ Hebben haar vermeetten,
 „ Willem Wolfaartsdyk nog opeeten.”

Zie REYGERSBERG, *Kronijk van Zeeland*; SMALLEGANGE, enz.

ZUIDVOORN, anders het *Land van Voorn over Flakkee*, of ook wel, en meer algemeen, enkelvoudig, *Over-Flakkee* genoemd, is een Eiland, in de nabijheid van *Zeeland* gelegen, en 't welk door zommigen als tot die Provincie behoorende, verkeerdelijk beschouwd wordt. *Zuidvoorn* wordt het genoemd, als behoorende gedeeltlijk tot het Land van *Voorn*, en zijnde in het Zuidlijk gedeelte daar van gelegen. Den naam van *Over-Flakkee* ontleent het van zijne ligging over of aan geene zijde der Rivier *Flakkee*, ten opzichte, naamlijk, van de geenen, welke het Eiland 't eerst met dien naam benoemd hebben. *Zuidvoorn* behoort slegts gedeeltelijk onder het Land van *Voorn*, zo als wij reeds, ter loops, hebben aangeduid; dit geldt inzonderheid omtrent het Westlijk en Zuidlijk gedeelte van het Eiland. Een groot deel
 der

der
 Land
 Mid
 Amb
 en t
 mag
 Eilan
 Lan
 heer
 Roxe
 de l
 Dor
 Vrij
 ste
 Lar
 wij
 Ko
 end
 vic
 vr
 ge
 sla
 van
 Der
 men
 Boer
 kringe
 Oppe
 kent,
 Dijk
 leder
 Zee
 zee El
 nigin
 toevlag

der Polders, aan de Oostzijde gelegen, behoort onder het Land van *Futten*, gelijk ook het zeer aanzienlijk Dorp *Middelharnis*. Aanmerkelijk is het, dat de zeer gewigtige Ambagtsheerlijkheid van *Sommeldijk*, hoewel op dit Eiland, en alzo op Hollandschen bodem, gelegen, onder de Opper-magt der Provincie van *Zeeland* staat. Men vindt op het Eiland *Zuidvoorn*, voor zo verre het een gedeelte van het Land van *Voorn* uitmaakt, de volgende Polders, Ambagtsheerlijkheden en Dorpen: *Dirksland*, *Meliszand*, *Herkinge*, *Roxenisse*, *Ouwaard*, de *Oude en Nieuwe Kraaiers-Polder*, de Heerlijkheid van *Grijsoord*, en in dezelve de Polders en Dorpen van *Oude en Nieuwe Tonge*, en eindelijk nog de Vrije of Halsheerlijkheid van *Klinkerland*. Misschien de verste in gantsch *Holland*, althans ongemeen vrugtbaar, zijn de Landerijen in deezen oord. Ten bewijze daar van behoeven wij ons alleenlijk te beroepen op de Tarwe, Garst en het Koolzaad, welke hier geplant worden, met regt te rekenen onder de schoonste, die in eenig landschap vallen. Overvloed en puik van Meede groeit ook alleen op een vetten, vrugtbaren grond; ook van dit gewas levert de grond een goeden voorraad. Voorts hebbe men alleenlijk het oog te slaan op de groote, fraaie, volkrijke Dorpen, die menigte van Steden, in andere Gewesten, doen beschaamd staan. Derzelve bewooners zijn veelal weigefelde lieden; gelijk men 'er ook de zodanigen, ten platten Lande, onder den Boerenstand, geene geringe menigte aantreft. Der opmerkinge niet onwaardig is het, dat men, op dit Eiland, geen Opper-Dijkgraaffchap, of vereenigde beheering van Dijken, kent, maar dat ieder Polder door zijne eigen of bijzondere Dijkgraaven en Gezworenen wordt bestuurd; als mede, dat ieder Polder zijne eigen Uitwatering, door Sluizen in de Zeedijken, heeft. Een nieuw bewijs van het vermogen deezes Eilands, als zijnde men elders, om den wille der bezuiniging, genoodzaakt, tot een gemeenschaplijk bestuur de roevlugt te neemen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*,
Deel VII.

ZUID-

ZUID-WADDINXVEEN; zie WADDINXVEEN.

ZUIDWAL, eene bekende Ree voor de Schepen, in *Texel*, doch die nooit uit verkiezing, en zelden anders dan uit noodzaaklijkheid, wordt opgezogt. De grond daar van, naamelijk, is zeer slijkagtig of slibberig. Wanneer dan de Schepen, gedurende den Winter, uit het *Nieuwdiep*, of van elders, voor den Ysgang de vlugt moeten neemen, of wanneer zij zonder Ankers binnen koomen, of anderszins dezelve hebben verloren, kunnen zij het veilig op den *Zuidwal* zetten, dewijl zij aldaar blijven vastleggen, zonder het gevaar van sfooten op een harden grond. De reden der benaminge van *Zuidwal* moet gezogt worden in de gelegenheid, met betrekking tot de *Texelsche* Reede.

ZUIDWELLE, dus genaamd in tegenoverstelling van *Noordwelle*, was eertijds, gelijk het laatstgenoemde nog tegenwoordig is, een tamelijk welvaarend Dorp, in *Zeeland*, op het Eiland *Schouwen*. De geduchte vijand van de Provincie *Zeeland*, het *Zeewater*, heeft het, al voor een groot aantal jaaren, in zijnen onverzadelijken balg verzvolgen, uitgezonderd een klein gedeelte daar van, naamelijk het *Kerkhof*. Tusschen de Dorpen *Noordwelle* en *Serooskerke*, ligt die overgebleevene plek gronds een welnig ter zijden af, en kan daar uit de gelegenheid der aloude *Plaatz*, eenigermaate, worden opgemaakt. In weerwil van den ondergang des Dorps, is het *Ambagt*, egter, nog overgebleeven. De *Schout* en *Schepenen* van *Noordwelle*, zijn het tevens, in hunne hoedanigheid, van dit *Distrikt*.

ZUIDWYK, met *Wassenaar*, ééne *Ambagtsheerlijkheid*, in *Rhijnland*, en met dezelve zo naauw verbonden, en als in elkander gevlogten, dat het Dorp *Wassenaar* in *Zuidwijk*, en wederom het Huis te *Zuidwijk* in de *Heerlijkheid* van *Wassenaar* gelegen is. Zie verder, ten aanzien van de uitgebreidheid van *Zuidwijk*, 't geen wij boven, op het *Art. WASSENAAR*, hebben aangeeteekend.

Zuid-

Zuid
loops
rusche
overou
baaren
ze, o
dezelv
van te
gedaan
toon.
vierhar
oprijze
van O
aan h
van T
Grotv

Zuid
den t
zijnd
nig
het
alzo
Dit
juw,

ZUIDWYK, (*Het Huis te*) in het naastvoorgaande Artikel, ter loops vermeld, staat aan den gewoonen Rijd- of Heerenweg, tusfchen het Haagfche Schouw en het Dorp *Wafenaar*. In overoude tijden, toen de Edelen des Lands, onderling, openbaaren oorlog voerden, diende het tot eene versterkte Plaatz, of Kasteel. Zijne tegenwoordige gedaante, behalven dat dezelve de hooge Oudheid des Gefligts aankondigt. kan daar van ten bewijze dienen, hoewel het, in zijne oorfpronkelijke gedaante, veel grooter geweest is, dan het thans zich vertoont. Het bestaat, naamelijk, uit twee hooge en grove vierkante Torens, met leijen Kappen gedekt, uit het water oprijzende. JOHAN HENRIK, Graaf van *Wafenaar*, Heer van *Obdam*, deedt, nu meer dan eene halve Eeuw geleeden, aan het Oude Slot onnoemelijke kosten, door het aanleggen van Tuinen, Plantaadjen, Vijvers, Gras- en Bloemperken, Grotwerken, en andere bijna Koninklijke Hoffraaden.

ZUIDWYK, eene Hooge Heerlijkheid, hoewel van den zelfden naam, nogthans van de bovengemelde onderscheiden, als zijnde gelegen bij *Boskoop*, insgelijks in *Rhijnland*. Haare uitgebreidheid vinden wij niet aangewezen, even min als het getal der Huizen. Deeze staan ginds en elders verspreid, alzo men 'er geen Dorpbuurt, en ook geene Kerk vindt. Dit niettegenstaande heeft de Heerlijkheid haaren eigen Baljuw, die door den Heer wordt aangelield.

Main body of faint, illegible text, appearing to be a list or a series of entries. The text is too light to transcribe accurately but seems to follow a structured format.

Second section of faint, illegible text, continuing the list or entries from the previous section.

